ACTA FACULTATIS PHILOSOPHICAE UNIVERSITATIS ŠAFARIKIANAE 170
Politologický zborník 17 2026

Moc a naratív: Inštrumentalizácia minulosti ako fenomén súčasnosti

Kam kráčaš demokracia

Daniel DOBIAŠ
Peter DUBÓCZI
Tomáš DVORSKÝ
(eds.)

Košice 2026

Publikácia vychádza ako výstup grantového projektu VEGA č. 1/0645/25: Inštrumentalizácia historických udalostí ako predmet rekodifikačných schém v politickej a propagandistickej praxi na Slovensku po roku 1989 (vybrané aspekty etnických vzťahov).

VEDECKÍ REDAKTORI A ZOSTAVOVATELIA:
doc. PhDr. Daniel Dobiaš, PhD.
Mgr. Peter Dubóczi, PhD.
Mgr. Tomáš Dvorský, PhD.

VÝKONNÝ REDAKTOR:
Mgr. Tomáš Dvorský, PhD.

REDAKČNÁ RADA:
doc. PhDr. Jana Šutajová, PhD.
doc. PhDr. Daniel Dobiaš, PhD.
doc. Mgr. Alexander Onufrák, PhD.
PhDr. Martin Horemuž, PhD.
Mgr. Tomáš Dvorský, PhD.
Mgr. Peter Dubóczi, PhD.
Mgr. Martina Hurčalová,PhD.
PhDr. Lukáš Jakabovič, PhD.

RECENZENTI:
doc. PhDr. Vladimír Goněc, DrSc.
doc. PhDr. Jakub Bardovič, PhD.

Publikácia je vydaná Univerzitou Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach na základe licencie Creative Commons (CC) **CC BY-NC-SA Creative Commons Attribution - NonCommercial- ShareAlike** Licencia umožňuje dielo voľne zdieľať a upravovať len s uvedením autora, bez komerčného použitia a za podmienky, že všetky odvodené diela budú šírené pod rovnakou licenciou.

Za odbornú a jazykovú stránku publikácie zodpovedajú autori.
Dielo bolo vytvorené na Univerzite Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Filozofickej fakulte.

Umiestnenie: www.unibook.upjs.sk
Dostupné od: 17.11.2026

DOI: https://doi.org/10.33542/MAN-0562-7
ISBN 978-80-574-0562-7 (e-publikácia)
ISBN 978-80-574-0565-8 (tlačená publikácia)

OBSAH

Úvod.....7

Propaganda a migrácia. Historické paralely v súčasnom migračnom diskurze
Radoslav ŠTEFANČÍK.....9

Inštrumentalizácia historických udalostí ako fenomén súčasnosti (na príklade slovensko-maďarských vzťahov)
Jana ŠUTAJOVÁ – Štefan ŠUTAJ..... 25

Dezinformace, umělá inteligence a politické kampaně
Josef SMOLÍK..... 45

Niekoľko poznámok k problému hľadania lepšieho človeka, spoločnosti a sveta v politike
Daniel DOBIAŠ..... 63

Kontextuální vnímání proměn časoprostorových struktur a jejich genia loci (regionis) jako výhledový narativ moci
Jaroslav VENCÁLEK.....79

Politika pamäti v kontexte fragmentácie, polarizácie a digitalizácie
Adriana JESENKOVÁ - Michal JESENKO.....93

Terminológia a terminologická práca (SK–EN) v oblasti územnej samosprávy
Jozef ŠTEFČÍK..... 107

Hospodárske krízy ako referenčný rámec pre súčasné ekonomické naratívy
Renáta CENKOVÁ - Karolína ČERVENÁ..... 119

Rokovací poriadok národnej rady a jeho vplyv na kvalitu demokracie
Vladimíra MARCINKOVÁ..... 133

Orientalizmus a reflexia v postkoloniálnych ríšach
Svetozár KRNO.....161

Európska demokracia v meniacich sa naratívoch moci: medzi integráciou, populizmom a pragmatizmom
Matúš ŽAC.....171

Aktuální politická situace v česko – slovenských vztazích a otázky minulosti
Vladimír SRB..... 187

Formovanie českej vlády po voľbách 2025 – tradície, pravidlá a realita
Petra HIRTLOVÁ..... 198

Česká zahraniční a bezpečnostní politika – tradice či diskontinuita?
Marek SEMERÁD..... 210

Nežná revolúcia v súčasnom verejnom diskurze
Martina HURČALOVÁ.....220

Rodinná politika na Slovensku po roku 1989: Rozpor medzi politickou rétorikou a sociálno-ekonomickou realitou
Simona POTANČOKOVÁ..... 235

Migrace v kontextu politického narativu: kriminalita cizinců mezi fakty a konstrukcí reality
Ivana OLECKÁ..... 251

Vybrané aspekty moci EÚ v súčasných medzinárodných vzťahoch
Martin HOREMUŽ..... 271

Ukrajina ako geopolitická výzva: kríza európskej identity a strategická autonómia Západu
Tomáš KOZIAK..... 287

Naratívy o pamätníkoch: Pri príležitosti 100. výročia narodenia Mikuláša Ordoša
Alexander ONUFRÁK..... 305

Moc ticha: Inštrumentalizácia zabudnutia židovskej minulosti na juhu Slovenska po Viedenskej arbitráži
Jana JARIMOVÁ..... 323

Cyrilo-metodské oslavy na Devíne v službách politiky: inštrumentalizácia historického dedičstva v prejavoch Roberta Fica
Tomáš DVORSKÝ..... 341

Historický revizionizmus ako súčasť aktívnych opatrení Ruskej federácie
Peter DUBÓCZI..... 355

Galactic Republic to Illiberal Democracies: Instrumentalising History from Palpatine to Visegrad Group
Lukáš JAKABOVIČ..... 379

The State of Hungarian Democracy through the Lens of Modernization Theory
Daniel KISS..... 405

Úvod

Predkladaná publikácia *Moc a naratív: Inštrumentalizácia minulosti ako fenomén súčasnosti* prináša interdisciplinárne pohľady na vzťah medzi politickou mocou, historickou pamäťou, propagandou a využívanými naratívmi. Vychádza z presvedčenia, že minulosť nie je iba predmetom historického poznania, ale aj zdrojom politickej legitimity, kolektívnej identity, ideologického vymedzovania a mobilizácie verejnosti. Historické udalosti, osobnosti, symboly i kolektívne skúsenosti sú preto vo verejnom priestore neustále vyberané, interpretované a zasadzované do významových rámcov, ktoré zodpovedajú potrebám prítomnosti.

Vedecká publikácia vychádza ako výstup projektu VEGA č. 1/0645/25: Inštrumentalizácia historických udalostí ako predmet rekodifikačných schém v politickej a propagandistickej praxi na Slovensku po roku 1989 (vybrané aspekty etnických vzťahov). Obsahuje texty skúsených odborníkov i mladých vedeckých pracovníkov z domácich a zahraničných politologických pracovísk. Táto odborná a generačná rôznorodosť umožňuje zachytiť problematiku z viacerých teoretických, metodologických i tematických perspektív. Zborník zároveň nadväzuje na tradíciu odborných publikácií vydávaných Katedrou politológie Filozofickej fakulty Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach. Je súčasťou jej dlhodobej snahy aktívne participovať na odbornej diskusii o aktuálnych spoločenských, politických a medzinárodných otázkach, prepájať etablovaných odborníkov s mladšími vedeckými pracovníkmi a vytvárať priestor pre vecnú, kritickú a interdisciplinárnu výmenu názorov.

Príspevky sa venujú politickému využívaniu historickej pamäti v etnických vzťahoch, pri problematike migrácii, aktuálnych medzinárodných otázkach, pri skúmaní národných symbolov,

demokratických inštitúcií, ale aj jej zneužívaniu v propagande, pri dezinformáciách a populistických naratívoch. Osobitnú pozornosť autori venujú tomu, ako sa minulosť používa či využíva na formovanie verejnej mienky, legitimizáciu politických postojov a vytváranie hraníc medzi „nami“ a „nimi“.

Publikácia Moc a naratív: Inštrumentalizácia minulosti ako fenomén súčasnosti ukazuje, že naratívy nie sú neutrálnym opisom reality. Môžu podporovať porozumenie a vecnú verejnú diskusiu, ale môžu byť aj nástrojom polarizácie či manipulácie. Ambíciou publikácie je prispieť ku kritickému porozumeniu mechanizmov, prostredníctvom ktorých sa historická pamäť, jazyk a symboly stávajú súčasťou mocenských zápasov dneška.

Košice 2026 **Mgr. Tomáš Dvorský, PhD.**

Propaganda a migrácia
Historické paralely v súčasnom migračnom diskurze[1]

Radoslav Štefančík[2]

The aim of this paper is to identify similarities between the framing of migrants as enemies of the nation in communist propaganda and in contemporary political discourse. The research focuses on how stereotypical narratives about "the enemy," "the threat," or "the foreign element" are used, recycled, and adapted to the current situation. The analysis adopts a discursive-historical approach and examines how political actors draw on linguistic strategies from the communist regime to legitimize current anti-migration attitudes. The paper focuses on the Slovak political space after 2015, tracking how the difference between the categories of "us" and "them" is explained. The results suggest that the migration discourse is becoming a space in which the shaping of public opinion in the current period follows the same logic as the construction of the dichotomous reality of "us" vs. "them" before 1989.

DOI: https://doi.org/10.33542/MAN-0562-7-01

Úvod

Komunikačné stratégie radikálnych populistických strán sú založené na jednoduchom dichotomickom delení spoločnosti na kategórie „my“ a „oni“.[3] Kategória „my“ je reprezentovaná národom, resp. ľudom, ako ústrednou kategóriou populistov, zatiaľ čo ako kategória „oni“ vystupujú rôzne skupiny vnútorných a vonkajších nepriateľov, ktorí majú narúšať homogénnosť ľudu. Kategória

[1] Tento text je jedným z výstupov projektu APVV-23-0040 Migračný diskurz v krajinách V4 optikou politickej lingvistiky.
[2] Fakulta aplikovaných jazykov, Ekonomická univerzita v Bratislave.
[3] KLEIN, T.: *Rechtspopulistische Parteien in Regierungsbildungsprozessen. Die Niederlande, Belgien und Schweden im Vergleich*. Potsdam: Universitätsverlag, 2012.

nepriateľov ľudu je široká, ale mimoriadne často sú ako nepriatelia prezentovaní práve migranti.[1]

Téma migrácie sa v ostatných rokoch zaradila medzi popredné témy diskurzov naprieč rôznymi krajinami Európy a demokratického sveta.[2] Zvlášť dôležitou témou sa stala po ruskej invázii na Ukrajinu, kedy milióny vojnových utečencov hľadali útočisko v susedných krajinách, vrátane Slovenska, na čo patrične museli reagovať tvorcovia legislatívy,[3] hoci intenzita tohto diskurzu nebola tak objemná, ako diskusia o migračných procesoch v rokoch 2015 a 2016.

Migranti v populistickej rétorike vystupujú ako obetní baránkovia, do ktorých populisti projektujú vinu za rôzne nedostatky domácej politiky. Dôležitú úlohu pritom zohráva strach ako rozhodujúca emócia, prostredníctvom ktorej populisti mobilizujú voličov. Migranti sú prezentovaní ako hrozba, pričom táto hrozba je často fiktívna, ohrozenie ľudu je vyslovené len ako rečový akt, ale nie ako fakt reálne ohrozujúci domáce obyvateľstvo.[4]

Pri výskume súčasných komunikačných stratégií populistických strán a vo vzťahu k téme košickej konferencie som intenzívne myslel na svoj výskumný pobyt v Herderovom inštitúte v Marburgu, kde som skúmal archív českých a slovenských periodík v období neslobody, počas vlády Komunistickej strany Československa medzi rokmi 1948 – 1989, so zameraním na prezentovanie migrantov československou

---

[1] STRADIOTOVÁ, E.: *Migration Discourse in the Czech Republic. Populist vs. Pragmatic Approach*. In: ŠTEFANČÍK, R. (Ed.): *Jazyk a politika. Na pomedzí lingvistiky a politológie X*. Bratislava: Ekonóm, 2025, s. 544 – 556.

[2] NÉMETHOVÁ, I.: *Discursive Frames of Migration in Contemporary Politics*. In: ŠTEFANČÍK, R. (ed.): *Jazyk a politika. Na pomedzí lingvistiky a politológie X*. Bratislava: Ekonóm, 2025, s. 369 – 381.

[3] MIHÁLIK, J.: *The Evolving Role of Slovak Local Governments in Integrating Migrants From Ukraine in Slovakia*. In: JIKIA, M., GEGENAVA, D. (eds.): *Migration Policy and Legal Responses. Comparative Perspectives from Visegrad, Western Balkans, and Eastern Partnership Countries*. Tbilisi: Sulkhan-Saba Orbeliani University Press, 2025, s. 28 – 61.

[4] DULEBOVÁ, I., ŠTEFANČÍK, R., CINGEROVÁ, N.: *Language and Security: The Language of Securitization in Contemporary Slovak Public Discourse*. Berlin: Peter Lang, 2024.

komunistickou propagandou.[1] Dôvod intenzívneho uvažovania o mojom predchádzajúcom výskume bol jednoduchý. Súčasní populisti totiž používajú podobné komunikačné stratégie, ako kedysi používali populisti.

Cieľom tohto článku je identifikovať analogické komunikačné stratégie pri konštruovaní obrazu migrantov ako hrozby v diskurze súčasných radikálnych populistických strán a v propagandistickej komunikácii Komunistickej strany Československa v období rokov 1948 – 1989, a poukázať na kontinuitu diskurzívnych postupov založených na dichotomickom delení spoločnosti, inštrumentalizácii strachu a vytváraní obrazu vnútorného a vonkajšieho nepriateľa.

Metodológia

Prezentovaný cieľ mám záujem dosiahnuť tromi metódami. Prvou je obsahová analýza archívnych materiálov, ktoré sú uložené v archíve Herderovho inštitútu v Marburgu. Mediálny archív tohto inštitútu sa sústreďuje najmä na historické materiály súvisiace s dejinami strednej a východnej Európy, pričom dôraz kladie na nemecké a stredoeurópske médiá, tlač a dokumenty od 19. storočia po 20. storočie, vrátane obdobia totalitných režimov. Mediálny archív v Marburgu poskytuje výskumníkom české a slovenské, resp. československé periodiká z obdobia autoritárskych režimov pred rokom 1989.

Druhou metódou je diskurzná analýza, ktorú využívam najmä pri výskume komunikačných stratégií súčasných politických aktérov. Podľa Michala Bočáka môžeme diskurz definovať ako „rozpravu, inštitucionalizovaný akt či spôsob rozprávania o určitej téme“[2], v tomto prípade o migrácii a migrantoch. Diskurz reflektuje

[1] ŠTEFANČÍK, R., NEMCOVÁ, A.: *The emigration of the Czechoslovak inhabitants in the language of the communist propaganda*. In: *Historia y Comunicación Social*, 2015, 20 / 1, s. 89 – 105.

[2] BOČÁK, M.: *Východiská a metódy analýzy diskurzu*. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove, 2022.

spoločenské podmienky, konflikty a mocenské vzťahy. Diskurz nie je len odraz reality, nemožno ho definovať len ako to, ako sa o nejakej téme hovorí. Diskurz je zároveň prostriedok jej konštrukcie sociálnej reality. Zvlášť dôležitý je pohľad na diskurz v politickom kontexte. Podľa Wilsona[1] „jedným z hlavných cieľov analýzy politického diskurzu je hľadanie spôsobov, akými sa manipuluje s výberom jazyka s cieľom dosiahnuť špecifický politický efekt". Wilson tak chce upozorniť na to, že politici využívajú jazyk s cieľom manipulovať voličov, teda priamo ovplyvňovať sociálnu realitu.

Napokon, poslednou metódou je komparácia, v tomto prípade diachrónne porovnanie, teda porovnanie v čase, naprieč dvomi obdobiami s úplne odlišnými politickými a stranníckymi systémami. Na jednej strane autoritársky systém neslobody s vedúcou úlohou komunistickej strany, na strane druhej súťaživý stranícky systém liberálnej demokracie, avšak s výrazným prienikom populistického slovníka, emocionalizácie a spoločenskej polarizácie.

Migrácia a komunistická propaganda

Československo pod vedením komunistov bolo oficiálnou propagandou prezentované ako ten lepší svet. Svet ležiaci na druhej strane „železnej opony", pred plotom z ostnatého drôtu. Ten plot mal špecifickú funkciu. Nemal brániť pred prenikaním západných „imperialistických" nepriateľov do „komunistického raja", naopak mal brániť obyvateľom Československa nelegálnym spôsobom opustiť krajinu. Opustiť krajinu legálne, alebo len vycestovať z nej, bolo totiž mimoriadne komplikované. Legálnemu vycestovaniu bránili rôzne byrokratické prekážky a zákazy, nelegálnemu (cez zelenú hranicu) bránili práve prísne strážené a plotom z ostatného drôtu vybavené hranice. Napriek týmto byrokratickým a fyzickým prekážkam , ako aj

[1] WILSON, J.: *Political Discourse*. In: SCHIFFRIN, D. TANNEN, HAMILTON, H. E. (eds.) *The Handbook of Discourse Analysis*. Malden and Oxford: Blackwell, 2001, s. 398 – 415.

príkazu strieľať na obyvateľov pri pokuse nelegálne prekročiť štátne hranice, migrovali z Československa smerom na Západ tisícky Čechov a Slovákov.

Komunistickej propagande nevyhovovali migranti z viacerých dôvodov. Prvý treba vnímať v kontexte studenej vojny. Migranti boli totiž na „druhej strane hranice" vypočúvaní pracovníkmi západných bezpečnostných zložiek, takže komunisti sa mohli obávať vyzradeniu dôležitých ekonomických alebo politických, či rovno bezpečnostných skutočností. Druhý dôvod súvisel s činnosťou niektorých bývalých politikov z iných politických strán, ktorí po komunistickom prevrate v roku 1948 utiekli z Československa a na Západe kritizovali systém komunistickej strany. K tejto skupine sa o 20 rokov neskôr po ukončení reformného procesu – tzv. Pražskej jari – pripojili aj bývalí komunisti, ktorí boli z komunistickej strany vylúčení po okupácii Československa vojskami Varšavskej zmluvy na čele so Sovietskym zväzom v roku 1968. Režimu nevyhovovalo, že títo ľudia prezentujú otvorenú kritiku, ktorá sa rôznymi kanálmi mohla dostať k obyvateľom Československa. Napokon tretí dôvod je spojený so samotnou komunistickou propagandou. Táto bola založená na predstave, že spoločensko-politicko-ekonomický systém východného bloku je lepší a ľudskejší, než systémy liberálnych demokracií, resp. „kapitalistických alebo vykorisťovateľských štátov" západnej Európy. Emigrácia Čechov a Slovákov však bola v rozpore s touto predstavou. Ak mal byť systém socialistického bloku lepší, než ten západný, tak bolo proti logike komunistickej propagandy tento lepší systém opustiť.

Pohľad komunistickej propagandy na migranta bol v tlači prezentovaný v dichotomickej – čiernobielej perspektíve „my" vs. „oni" (tí druhí). Emigrant bol nielen „nepriateľ", ale aj: „fašista", prípadne „klérofašista", „zradca", „agent CIA, „kolaborant", „antikomunista", alebo „pomáhač reakcie":

- *„Utečencov sa zmocňujú agenti a verbovači, ktorí ich zaženú do biednych koncentračných utečeneckých táborov. Tam sú vystavení hladu, špine, neľudskému týraniu esesáckych a iných zločineckých veliteľov tak dlho fyzickému a duševnému nátlaku, až podľahnú. Za jedného človeka majú verbovači dostávať 10 mariek“* (1953).[1]

„Žijú na západe z emigrantského žoldu, ktorý dostávajú od svojich chlebodarcov zato, že im pomáhajú rozvracať naše socialistické zriadenie...“ (Daniel Andrejčík, Pravda, 1969).[2]

Svetový kongres Slovákov *„za peníze CIA vykonávají vzteklou kampaň proti ČSSR a jiným socialistickým zemím....hlásná trouba pomluv a nestydatých, špinavých lží“* (Tribuna, 1987).[3]

Dôležitým komunikačným prostriedkom komunistickej propagandy bola metafory. Prostredníctvom metafor môže nositeľ posolstva, v tomto prípade komunistická propaganda, jednoduchším spôsobom a s patričnou dávkou emocionalizácie prezentovať zložité politické a spoločenské procesy. Prostredníctvom obrazného jazyka dokázala propaganda nielen definovať, kto je „my“ a kto je „oni“, ale aj manipulovať vnímanie emigrantov ako hrozby, ako nepriateľov socialistického režimu.

V tejto súvislosti sa často používali biologizujúce metafory, ako napríklad „paraziti“, „zrná plevelu“ alebo „nákaza zo Západu“. Cieľom týchto metafor bolo predstaviť emigráciu ako ohrozenie „zdravého organizmu“ štátu, čím sa odchod ľudí prezentoval ako patologický jav, ktorý oslabuje spoločnosť a narúša jej jednotu.

Jedna z ďalších skupín metafor vychádzala zo zločineckej a vojenskej terminológie. Pojmy ako „zbehovia“, „utečenci pred spravodlivosťou“, „zradcovia republiky“, „dezertéri“ alebo

[1] Archív Herderovho inštitútu v Marburgu, oddelenie Pressearchiv.
[2] Archív Slovenského rozhlasu, zložka: ČSFR 1.24. Emigranti do r. 1987.
[3] Archív Herderovho inštitútu v Marburgu, oddelenie Pressearchiv.

„prebehlíci“ delegitimizovali motívy emigrantov a prezentovali ich rozhodnutie ako zradu kolektívneho boja. Tým sa odchod transformoval na morálne a politicky odsúdeniahodný akt, pričom emigranti boli vnímaní ako nepriatelia štátu a spoločnosti.

Okrem toho propaganda komunistickej strany Československa využívala metafory sociálnej menejcennosti a manipulácie, ako napríklad „zlatokopi Západu“, „sociálne živly“ či „obete (imperialistickej) propagandy“. Tieto štylistické prostriedky mali za cieľ znižovať status emigrantov a spochybňovať autonómiu ich rozhodnutia, čím sa odchod z krajiny prezentoval nielen ako zrada, ale aj ako výsledok vonkajšej (západnej, imperialistickej, kapitalistickej) manipulácie.

Komunistická propaganda slúžila primárne na legitimizáciu režimu[1] a upevnenie jeho ideologickej dominancie. Používanie vyššie uvedených metafor vytváralo obraz ideálneho sveta pred železnou oponou, čím podporovalo vieru občanov v správnosť a nevyhnutnosť reálno-socialistického systému. Obrazové prostriedky využívané komunistickou propagandou zjednodušovali komplexné politické a spoločenské procesy, redukovali ich na kontrasty „raj vs. peklo“ alebo „boj vs. mier“, čo uľahčovalo masovú komunikáciu a manipuláciu obyvateľov Československa. Prostredníctvom týchto stratégií propaganda zabezpečovala emocionálne spojenie jednotlivca s režimom, čím sa stala efektívnym nástrojom politickej kontroly.

Ďalším významným prvkom propagandy bola démonizácia a stigmatizácia protivníkov a „zradcov“ systému, v tomto prípade emigrantov, ktorá sa realizovala cez emotívne a často násilné metafory. Takéto štylistické prostriedky vyvolávali pocit ohrozenia a vyvolávali

[1] ONUFRÁK, A.: *Propaganda ako významný prostriedok nacionalistických politických strán v politickom boji v kontexte medzinárodnej migrácie a integrácie*. In: KOUBA, M., MAGINCOVÁ, D., ŘÍHA, I. (eds.): *Kontexty propagandy*. Pardubice: Univerzita Pardubice, 2012, s. 115 – 124.

strach a obavy, pričom upevňovali polarizáciu spoločnosti do kategórií „my vs. oni“. Použitie metafor z vojenského slovníka, ako „boj proti imperializmu“ či „front ideologického zápasu“, konštruovalo konflikt ako existenčný zápas dvoch odlišných svetov, čím posilňovalo lojalitu k režimu komunistickej strany a legitimizovalo represívne opatrenia voči jeho kritikom. Tieto techniky kombinovali emocionálnu manipuláciu s ideologickým rámcom, čím propaganda dosahovala vysokú účinnosť pri formovaní verejnej mienky a spoločenského vnímania reality.

Migrácia a populizmus

Výskum populizmu má v súčasných spoločenských a humanitných vedách pevné postavenie. Venujú sa mu nielen politológovia[1], ale aj lingvisti[2], pretože na populizmus môžeme nazerať ako na ideológiu a štýl vládnutia, ale rovnako ho môžeme vnímať ako spôsob politickej komunikácie. A práve táto tretia úroveň poskytuje priestor na výskum aj v prípade lingvistov. Lingvisti analyzujú, aké rétorické prostriedky populisti používajú, ako sú metafory, slogany alebo emocionálne nabité slová. Sledujú tiež, ako jazyk vytvára identitu kategórie „ľudu“ a ako konštruuje obraz nepriateľa, čím posilňuje mieru polarizácie spoločnosti. Populisti využívajú hovorový štýl a priame oslovenie publika, aby získali dôveru a pocit blízkosti s voličmi, a opakujú naratívy o nepriateľoch s cieľom posilniť skupinovú identitu a následne mobilizácie voličov. Lingvisti sa zaujímajú o to, ako sa populistický jazyk šíri cez médiá a sociálne siete a ako ovplyvňuje diskusiu v spoločnosti, pretože pochopenie týchto jazykových

[1] LIĎÁK, J.: *The Russian Invasion of Ukraine in the Slovak Political Discourse*. In: ŠTEFANČÍK, R. (ed.): *Jazyk a politika. Na pomedzí lingvistiky a politológie X*. Bratislava: Ekonóm, 2025, s. 294 – 305.

[2] SPIŠIAKOVÁ, M., KERESTY, J.: K *problematike populistického diskurzu*. In: ŠTEFANČÍK, R. (ed.). *Jazyk a politiky. Na pomedzí lingvistiky a politológie IX*. Bratislava: EKONÓM, 2024, s. 371 – 395.

mechanizmov umožňuje lepšie odhaliť spôsoby presviedčania a mocenské stratégie populistických politikov.

Vzťah medzi populizmom a migráciou je úzko prepojený, pretože migrácia často slúži ako kľúčová téma komunikačných stratégií populistov. Populisti prezentujú migráciu často ako hrozbu pre ľud, národnú identitu, osobnú, kultúru alebo ekonomickú bezpečnosť, čím vytvárajú jasný protiklad medzi kategóriami „my" (domáci obyvatelia, ľud, Slováci, Slovensko) a „oni" (migranti či cudzí „elity", ktoré podľa populistov migráciu podporujú). Z jazykového pohľadu tento spôsob politickej komunikácie býva sprevádzaný zveličovaním, hyperbolizáciou, emocionálne nabitými výrazmi (vyššie popísané metafory) a vyvolávaním obáv a strachu, čo má vplyv na mieru polarizácie spoločnosti a mobilizáciu voličov. Okrem toho populisti často zjednodušujú komplexné otázky (vrátane témy migrácie) do jednoduchých, ľahko pochopiteľných naratívov, ktoré vyhovujú ich politickej rétorike. Výsledkom takejto komunikácie je, že medzinárodná migrácia sa stáva nielen politickým, ale aj diskurzívnym nástrojom, cez ktorý populistickí politici získavajú pozornosť, legitimizujú vlastné postoje a ovplyvňujú verejnú mienku.

Hoci je začiatok a prakticky aj vrchol migračného diskurzu datovaný na Slovensku do obdobia prelomu rokov 2015 a 2016[1], pravidelne sa migrácia objavuje ako téma volebných kampaní, pričom pohľad na migrantov rôznych politikov je spravidla negatívny[2]. Inak to nebolo ani pred parlamentnými voľbami 2023[3]:

---

[1] LETAVAJOVÁ, S., CHLEBCOVÁ HEČKOVÁ, A., KRNO, S.: *Migration and Slovakia in the Years 2004 to 2024 (Attitudes, Media, Politics)*. Praha: Verbum, 2024.

[2] ŠTEFANČÍK, R., KINER, A.: '*Sorry, I Don't Want Them Here.' Migration in Slovak Political Discourse*. In: *Professional Discourse & Communication*, 2021, 3 / 2, s. 10 – 20.

[3] BARDOVIČ, J.: *Migration as a Political Tool: A Study of Slovak Party Manifestos*. In: JIKIA, M., GEGENAVA, D. (eds.): *Migration Policy and Legal Responses. Comparative Perspectives from Visegrad, Western Balkans, and Eastern Partnership Countries*. Tbilisi: Sulkhan-Saba Orbeliani University Press, 2025, s. 101 – 122.

- *„Jedno z prvých rozhodnutí vlády musí byť vládne nariadenie o obnovení hraničných kontrol s Maďarskom. Nebudú tu pekné obrázky. Bude treba použiť aj silu na to, aby sme vyriešili problém s migrantmi“* (Robert Fico, Smer-SD, 2023).[1]

-- *„Táto progresívna hlúpa vláda, ktorá sa riadi princípmi sorosovej migračnej politiky, robí zo Slovenska základný tábor pre nelegálnu migráciu“* (Robert Fico, Smer-SD, 2023).[2]

Komunistická propaganda a súčasný populizmus vo vzťahu k migrácii a migrantom

Keďže som vo vyššie uvedenom texte kvôli predpísanému rozsahu príspevku uviedol len na niekoľko príkladov prístupu radikálnych populistov k migrácii, porovnám stratégie komunistov a populistov k migrácii v tejto podkapitole. Nejde prirodzene o podrobné porovnanie, ale skúsim načrtnúť hlavné podobnosti a rozdiely. Pri identifikovaní rozdielov je potrebné zdôrazniť najskôr skutočnosť, že zatiaľ čo komunisti prezentovali negatívne tých migrantov, ktorí boli obyvateľmi toho istého štátu, len z rôznych (najmä politických a ekonomických) dôvodov opustili krajinu pôvodu, súčasní migranti prichádzajú z iných štátov do cieľového štátu. Hoci na prvý pohľad ide o dve rôzne skupiny, predsa len mám záujem poukázať na podobné znaky v oboch typoch komunikácie vládnucich politických aktérov.

---

[1] Citované podľa: TUŽÁKOVÁ, L.: *Fico predstavil priority. Stop migrantom a vyzbrojovaniu Ukrajiny, koniec Lipšica s Hamranom*. In: *tvnoviny.sk*, 1.10.2023, [online], [cit. 8/1/2025]. Dostupné na internete: <https://tvnoviny.sk/domace/clanok/860122-fico-predstavil-priority-stop-migrantom-a-vyzbrojovaniu-ukrajiny-koniec-lipsica-s-hamranom?campaignsrc=tn_clipboard>.

[2] Citované podľa: KERN, M.: *Fico pred voľbami opäť vytiahol utečencov. PS upozornilo, že dostávajú potvrdenie, ktoré navrhol ešte predseda Smeru*. In: *tvnoviny.sk*, 3.9.2023, [online], [cit. 10/1/2026]. Dostupné na internete: <https://dennikn.sk/3550004/fico-aj-pellegrini-pred-volbami-opat-vytiahli-utecencov-policia-vyzyva-politikov-aby-nezavadzali>.

Tým prvým spoločným znakom oboch typov politikov je využívanie rovnakej stratégie, ktorá polarizuje spoločnosť na kategórie „my versus oni". Takto uchopená komunikácia má za úlohu posilniť národnú identitu (identitu ľudu) a legitimizovať politické ciele. V prípade komunistickej propagandy sa ideál „socialistického raja" štylizoval do kontrastu s obrazom „zradcov a rozvracačov", čím sa vymedzila kategória „my" a zároveň démonizovali odlišné skupiny. Podobne populistické hnutia využívajú výrazy ako „naše Slovensko" alebo „naša vlasť" na posilnenie národnej identity, pričom ako protiklad k záujmom homogénneho ľudu vystupuje „invázia alebo záplava migrantov" ako vonkajšia hrozbu.

Kľúčovou súčasťou tohto dichotomického nazerania je proces hľadania (a nachádzania) nepriateľa s cieľom legitimizovať politické opatrenia a mobilizácie voličskej podporu. Komunistická propaganda zameriavala svoju kritiku najmä na emigrantov, ktorí odchádzali zo socialistického „raja", označovaných za „rozvratníkov", „parazitov" alebo „darmožráčov", čím sa tieto skupiny stávali cieľom spoločenskej ostrakizácie. V populistickej rétorike sa podobne migranti prezentujú ako „paraziti" a „hrozba pre našu kultúru", čím sa vytvára pocit ohrozenia, ktorý má legitimizovať obranné a exkluzívne opatrenia.

Vyvolávanie strachu predstavuje ďalší nástroj upevňovania kontroly a legitimizácie politických krokov. Komunistická propaganda varovala pred „hladom, chorobami či koncentrákmi pre utečencov" a označovala nepriateľské skupiny za „kriminálne živly". Populistická rétorika používa podobné obrazotvorné prostriedky, pričom opisuje „migračnú vlnu", „tsunami" či „útok na hranice" a znovu využíva pojem „kriminálne živly". Takéto stratégie zastrašovania majú spoločný cieľ – mobilizovať podporu vlastného hnutia prostredníctvom pocitu existenčného ohrozenia.

Záver

Porovnanie komunistickej a populistickej rétoriky ukazuje, že hoci ide o odlišné historické a ideologické kontexty, obe využívajú podobné stratégie politickej komunikácie. V oboch prípadoch politickí aktéri vytvárajú dichotómiu „my versus oni", identifikujú nepriateľov a intenzívne vyvolávajú strach, čím posilňujú súdržnosť vlastnej skupiny a legitimizujú politické opatrenia, vrátane tých represívnych. Rozdiely spočívajú predovšetkým v konkrétnych objektoch verbálnej demonizácie – kým komunistická propaganda zameriavala kritiku na emigrantov – teda vlastných spoluobčanov hľadajúcich útočisko pred životom v neslobode v iných – slobodných – štátoch, populistické hnutia cielia najmä na imigrantov z cudzích krajín, často iného vierovyznania, kultúrnej identity alebo dokonca rasy. Mnohé vyjadrenia najmä extrémistov majú totiž aj rasový podtón.[1]

Predstavená analýza založená na diachrónnej komparácii potvrdzuje, že politická rétorika je flexibilný nástroj, ktorý dokáže prispôsobovať tie isté komunikačné vzorce rôznym ideologickým kontextom. Spoločné mechanizmy ako polarizácia, hľadanie nepriateľa a vyvolávanie strachu (často aj nenávisti), ukazujú, že tieto stratégie fungujú univerzálne naprieč časom a politickým režimom. Porovnanie naprieč obdobiami tak umožňuje lepšie pochopiť dynamiku politickej manipulácie a formovanie verejného diskurzu.

Téma politickej rétoriky v období reálneho socializmu a populizmu poskytuje rozsiahly priestor na výskum pre odborníkov z rôznych sociálnych a humanitných vedných odborov[2], vrátane z oblasti politológie, ako aj lingvistiky, resp. politickej lingvistiky, ktorí môžu skúmať nielen jazykové prostriedky polarizácie a démonizácie, ale aj

[1] Pozri ŠTEFANČÍK, R.: *Kommunikationsstrategien der slowakischen Rechtsextremisten*. Hamburg: Dr. Kovač Verlag, 2020.

[2] LETAVAJOVÁ, S.: *Migrácia a migračné štúdiá v študijných programoch sociálnych vied*. In: BALLAY, M. (ed.): *Nové pragmatické výzvy kulturológie*. Nitra: UKF, 2024, s. 137 – 147.

ich sociálny účinok. Perspektívy ďalšieho výskumu zahŕňajú kvantitatívnu analýzu mediálnych textov, komparatívne štúdie medzi rôznymi štátmi s podobnými historickými skúsenosťami, ako má Slovensko, a sledovanie evolúcie týchto stratégií. Takéto štúdie by mohli priniesť hlbšie pochopenie mechanizmov politického ovplyvňovania a ich dopadov na spoločnosť, a to bez ohľadu na dobu a charakter politického režimu.

Zdroje korpusu:

Archív Slovenského rozhlasu, zložka: ČSFR 1.24. Emigranti do r. 1987.

Archív Herderovho inštitútu v Marburgu, oddelenie Pressearchiv.

KERN, M.: *Fico pred voľbami opäť vytiahol utečencov. PS upozornilo, že dostávajú potvrdenie, ktoré navrhol ešte predseda Smeru*. In: *tvnoviny.sk*, 3.9.2023, [online], [cit. 10/1/2026]. Dostupné na internete: <https://dennikn.sk/3550004/fico-aj-pellegrini-pred-volbami-opat-vytiahli-utecencov-policia-vyzyva-politikov-aby-nezavadzali>.

TUŽÁKOVÁ, L.: *Fico predstavil priority. Stop migrantom a vyzbrojovaniu Ukrajiny, koniec Lipšica s Hamranom*. In: *tvnoviny.sk*, 1.10.2023, [online], [cit. 8/1/2025]. Dostupné na internete: <https://tvnoviny.sk/domace/clanok/860122-fico-predstavil-priority-stop-migrantom-a-vyzbrojovaniu-ukrajiny-koniec-lipsica-s-hamranom?campaignsrc=tn_clipboard>.

Literatúra:

BARDOVIČ, J.: *Migration as a Political Tool: A Study of Slovak Party Manifestos*. In: JIKIA, M., GEGENAVA, D. (eds.): *Migration Policy and Legal Responses. Comparative Perspectives from Visegrad, Western Balkans, and Eastern Partnership Countries*. Tbilisi: Sulkhan-Saba Orbeliani University Press, 2025, s. 101 – 122.

BOČÁK, M.: *Východiská a metódy analýzy diskurzu*. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove, 2022.

DULEBOVÁ, I., ŠTEFANČÍK, R., CINGEROVÁ, N.: *Language and Security: The Language of Securitization in Contemporary Slovak Public Discourse*. Berlin: Peter Lang, 2024.

KLEIN, T.: *Rechtspopulistische Parteien in Regierungsbildungsprozessen. Die Niederlande, Belgien und Schweden im Vergleich*. Potsdam: Universitätsverlag, 2012.

LETAVAJOVÁ, S.: *Migrácia a migračné štúdiá v študijných programoch sociálnych vied*. In: BALLAY, M. (ed.): *Nové pragmatické výzvy kulturológie*. Nitra: UKF, 2024, s. 137 – 147.

LETAVAJOVÁ, S., CHLEBCOVÁ HEČKOVÁ, A., KRNO, S.: *Migration and Slovakia in the Years 2004 to 2024 (Attitudes, Media, Politics)*. Praha: Verbum, 2024.

LIĎÁK, J. (2025).: *The Russian Invasion of Ukraine in the Slovak Political Discourse*. In: ŠTEFANČÍK, R. (ed.): *Jazyk a politika. Na pomedzí lingvistiky a politológie X*. Bratislava: Ekonóm, 2025, s. 294 – 305.

MIHÁLIK, J.: *The Evolving Role of Slovak Local Governments in Integrating Migrants From Ukraine in Slovakia*. In: JIKIA, M., GEGENAVA, D. (eds.): *Migration Policy and Legal Responses. Comparative Perspectives from Visegrad, Western Balkans, and Eastern Partnership Countries*. Tbilisi: Sulkhan-Saba Orbeliani University Press, 2025, s. 28 – 61.

NÉMETHOVÁ, I.: *Discursive Frames of Migration in Contemporary Politics*. In: ŠTEFANČÍK, R. (ed.): *Jazyk a politika. Na pomedzí lingvistiky a politológie X*. Bratislava: Ekonóm, 2025, s. 369 – 381.

ONUFRÁK, A.: *Propaganda ako významný prostriedok nacionalistických politických strán v politickom boji v kontexte medzinárodnej migrácie a integrácie*. In: KOUBA, M., MAGINCOVÁ, D., ŘÍHA, I. (eds.): *Kontexty propagandy*. Pardubice: Univerzita Pardubice, 2012, s. 115 – 124.

SPIŠIAKOVÁ, M., KERESTY, J.: K *problematike populistického diskurzu*. In: ŠTEFANČÍK, R. (ed.). *Jazyk a politiky. Na pomedzí lingvistiky a politológie IX*. Bratislava: EKONÓM, 2024, s. 371 – 395.

STRADIOTOVÁ, E.: *Migration Discourse in the Czech Republic. Populist vs. Pragmatic Approach*. In: ŠTEFANČÍK, R. (Ed.): *Jazyk a politika. Na pomedzí lingvistiky a politológie X*. Bratislava: Ekonóm, 2025, s. 544 – 556.

ŠTEFANČÍK, R.: *Kommunikationsstrategien der slowakischen Rechtsextremisten*. Hamburg: Dr. Kovač Verlag, 2020.

ŠTEFANČÍK, R., KINER, A.: '*Sorry, I Don't Want Them Here.' Migration in Slovak Political Discourse*. In: *Professional Discourse & Communication*, 2021, 3 / 2, s. 10 – 20.

ŠTEFANČÍK, R., NEMCOVÁ, A.: *The emigration of the Czechoslovak inhabitants in the language of the communist propaganda*. In: *Historia y Comunicación Social*, 2015, 20 / 1, s. 89 – 105.

WILSON, J.: *Political Discourse*. In: SCHIFFRIN, D. TANNEN, HAMILTON, H. E. (eds.) *The Handbook of Discourse Analysis*. Malden and Oxford: Blackwell, 2001, s. 398 – 415.

Inštrumentalizácia historických udalostí ako fenomén súčasnosti (na príklade slovensko-maďarských vzťahov)[1]

Jana Šutajová[2] *– Štefan Šutaj*[3]

This paper examines the instrumentalisation of historical events in contemporary society through the case of Slovak–Hungarian relations. It focuses on the selective use of historical events, symbols, and collective memory in the pursuit of political, ideological, and social objectives. The study analyses the ways in which political actors employ historical narratives to legitimise their positions, mobilise public support, and reinforce national identities.

Particular attention is devoted to the consequences of post-war legislation affecting the German and Hungarian minorities, especially debates concerning the so-called Beneš Decrees and the regulations of the Slovak National Council (SNR) adopted between 1944 and 1948. The paper highlights the recurrent resurgence of these issues during periods of heightened political mobilisation in both Slovakia and Hungary. It also draws attention to the links between historical interpretations and populism, demagoguery, and the manipulation of facts and emotions. In conclusion, the paper reflects on the risks associated with the political determination of "historical truths" and emphasises the importance of safeguarding academic and intellectual freedom in the interpretation of history.

DOI: https://doi.org/10.33542/MAN-0562-7-02

Úvod

Minulosť sa v 21. storočí nestáva iba predmetom historického skúmania, ale čoraz výraznejšie aj nástrojom politického, ideologického a kultúrneho zápasu. V súčasnom spoločenskom a politickom kontexte nadobúda problematika inštrumentalizácie minulosti mimoriadnu

[1] Štúdia je výsledkom projektu VEGA č. 1/0645/25, *Inštrumentalizácia historických udalostí ako predmet rekodifikačných schém v politickej a propagandistickej praxi na Slovensku po roku 1989 (vybrané aspekty etnických vzťahov).*

[2] Katedra politológie, Filozofická fakulta, Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach.
[3] Katedra histórie, Filozofická fakulta, Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach.

aktuálnosť, keďže interpretácia dejín, historických udalostí, symbolov a osobností sa stáva súčasťou verejnej diskusie v kontexte vojenských konfliktov, rastu nacionalizmu, populizmu či polarizácie spoločnosti. V podmienkach rastúcej spoločenskej polarizácie, nacionalistických tendencií či geopolitických konfliktov dochádza k intenzívnemu zápasu o interpretáciu dejín, pričom historické udalosti, osobnosti či kolektívne traumy sú často selektívne reinterpretované v súlade so súčasnými mocenskými a ideologickými potrebami. Problematika historickej pamäti tak presahuje rámec historiografie a stáva sa významnou súčasťou verejného priestoru a mocenských zápasov.

Aj preto predstavuje problematika historickej pamäti a inštrumentalizácie minulosti v súčasných spoločenských vedách významnú oblasť výskumu, ktorá sa rozvíja na pomedzí historiografie, sociológie a politológie. Východiskovým predpokladom skúmania problematiky je chápanie minulosti nie ako nemennej a objektívne uchovávanej reality, ale ako sociálne konštruovanej entity významov, interpretácií a symbolov, ktoré sú (aktérmi) neustále reinterpretované v závislosti od potrieb prítomnosti. Historická pamäť sa tak stáva dôležitým nástrojom formovania kolektívnej identity, legitimizácie politickej moci a konštruovania spoločenských a politických naratívov.

Historická pamäť a inštrumentalizácia historických udalostí

Teoretické uchopenie konceptu historickej pamäti sa opiera o práce Mauricea Halbwachsa, Pierra Noru, Jana Assmanna a ďalších. Koncepty, ktoré rozpracovali, umožňujú chápať historickú pamäť nielen ako uchovávanie minulosti, ale aj ako dynamický proces selekcie, reinterpretácie a konštruovania významov, ktorý zásadným

spôsobom ovplyvňuje formovanie kolektívnej identity i legitimizačné stratégie moderných spoločností.[1]

Problematika historickej pamäti a inštrumentalizácie histórie je významnou súčasťou výskumu aj v českom a slovenskom vedeckom prostredí. Výskum v tejto oblasti pritom nadväzuje na širší európsky rámec, pretože problematike inštrumentalizácie histórie do politiky je venovaná pozornosť a je súčasťou moderných trendov výskumu v spoločenských a humanitných vedách v Európe.[2]

Problematike historických udalostí v politickej praxi (SNP, Trianon a i.) sa venovala aj slovenská historiografia.[3] Osobitná pozornosť sa

---

[1] HALBWACHS, M.: *Kolektivní paměť*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2009; NORA, P.: Mezi pamětí a historií. In: Mayer, F. (ed.): *Cahiers du CEFRES. N° 13, Politika paměti*. s. 8 – 18. [online], [cit. 10/2/2012]. Dostupné na internete: http://www.cefres.cz/pdf/c13/nora_1998_mezi_pameti_historii.pdf; ASSMANN, J.: *Kultura a paměť: písmo, vzpomínka a politická identita v rozvinutých kulturách starověku*. Praha: Prostor, 2001.

[2] Napríklad: LAVABRE, M. C.: Usages du passé, usages de la mémoire. In: *Revue Française de Science Politique*. 3/1994, p. 480 – 492; MASLOWSKI, N.: Politika paměti: Mezi minulostí a přítomností. In: *Slovak Journal of Political Sciences*. 4/2013, s. 274 – 288; VEROVŠEK, P. J.: Kolektívna pamäť, politika a vplyv minulosti: politika pamäti ako paradigma výskumu. In: *Politics, Groups, and Identities*. 3/2016, s. 529 – 543; NENADOVIĆ, M. – MAŽIĆ, M.: The Instrumentalisation of History in the Countries of Former Yugoslavia. In: *Far-Right Revisionism and the End of History*. Routledge, 2020; BRUNOVA-KALISETSKA, I.: Instrumentalisation of History or Inclusive Narrative? Regional Policies and Ethnic Memories in Ukraine. In: *Euxeinos: Governance & Culture in the Black Sea Region*. 29/2020; RYDEL, J.- TROEBST, S. (Eds.): *Instrumentalizing the Past. The Impact of History on Contemporary International Conflicts*. De Gruyter Oldenbourg, 2022.

[3] Napríklad: MANNOVÁ, E.: Slovenské národné povstanie a politická pamäť. In: IVANIČKOVÁ E. a kol.: *Z dejín demokratických a totalitných režimov na Slovensku a v Československu v 20. st. Historik Ivan Kamenec 70-ročný*. Bratislava: Historický ústav SAV, 2008, s. 215 – 230; MICHELA, M.: K politizácii Cyrilo-metodského kultu v Československu 1918–1938. In: GUBA, I. – MACHÁČEK, M. – SYRNÝ, M. (eds.): *Ve službách česko-slovenského porozumění-porozumenia*. Praha: Československé dokumentační středisko, 2016, s. 135 – 136; HOLEC, R.: *Trianon. Triumf a katastrofa*. Bratislava: Marenčin PT, 2020; HOLEC, R.: Trianonské rituály alebo úvahy nad niektorými javmi v maďarskej historiografii. In: *Historický časopis*. 2/2010, s. 291 – 311; MICHELA, M.: Emlékezet, politika, Trianon. In: *Regio*. 4/2007, p. 81 – 92; KUSÁ, D. – MICHELA, M.: Dejiny a

venovala postaveniu menšín a problematike povojnovej legislatívy vo vzťahu k menšinám,[1] ale aj vnímaniu historických udalostí po roku 1989.[2] Súčasťou trendov výskumu je aj výskum komemoračných mechanizmov, pomníkov a pamätníkov.[3] Problematika historickej pamäte sa však stala predmetom záujmu aj slovenskej sociológie a sociálnej psychológie.[4] Osobitne bola venovaná pozornosť historickým udalostiam a ich vnímaniu rôznymi skupinami

kultúrna trauma. Trianon a politiky verejného spomínania na Slovensku a v Maďarsku. In: MICHELA, M. – VÖRÖS, L. a kol.: *Rozpad Uhorska a Trianonská mierová zmluva. K politikám pamäti na Slovensku a v Maďarsku*. Bratislava: Historický ústav SAV, 2013, s. 277 – 305; KOVÁCS, É.: O traumatickej pamäti Trianonu. In: MICHELA, M. – VÖRÖS, L. a kol. *Rozpad Uhorska a Trianonská mierová zmluva. K politikám pamäti na Slovensku a v Maďarsku*. Bratislava: Historický ústav SAV, 2013, s. 265 – 275.

[1] ŠUTAJ, Š. – OLEJNÍK, M.: Law and praktice of Central European countries in the field of national minorities protection (Slovac Republic). In: KRANZ, J. (ed.): *Law and Practice of Central European Countries in the Field of National Minorities Protection After 1989*. Warszawa: Centre for International Relation, 1998, p. 269 – 321; ŠUTAJ, Š.: Politici, historici a Benešove dekréty. In: *OS občianskej spoločnosti*. 5/2003, s. 43 – 48; ŠUTAJ, Š.: Benešove dekréty ako nástroj politickej propagandy. In: ŠUTAJ, Š. (ed.): *Dekréty E. Beneša v povojnovom období*. Prešov: Universum, 2004, s. 90 – 111.

[2] ŠUTAJ, Š.: Benešove dekréty ako nástroj politickej propagandy. In: ŠUTAJ, Š. (ed.): *Dekréty E. Beneša v povojnovom období*. Prešov: Universum, 2004, s. 90 – 111; ŠUTAJOVÁ, J.: Problematika neslovanských menšín v ČSR po druhej svetovej vojne v slovenskej politike po roku 1989. In: *Sociálne a politické analýzy*. 1/2012, s. 17 – 47; ŠUTAJOVÁ, J.: „Maďarská otázka" v ČSR po druhej svetovej vojne a jej vnímanie v slovensko-maďarských vzťahoch na pôde Európskej únie. In: *Aktuální problémy současného světa: politika – ekonomika – společnost*. Kutná hora, 2015, s. 183 – 195; ŠUTAJ, Š. – ŠUTAJOVÁ, J.: *Maďarská menšina a vybrané historické a politologické aspekty národnostnej politiky na Slovensku (2004 – 2018)*. Prešov: Universum, 2020.

[3] KOLÁŘ, O.: K typologii, symbolice a identitotvorné roli pomníků a pamätníků obetí prvej svetovej vojny v českom Slezsku 1918 – 1938. In: *Marginalia Historica: časopis pro dějiny vzdělanosti a kultury*. 2/2018, s. 53 – 74; KURHAJCOVÁ, A.: Pomník: symbol dominancie a marginalizácie historickej pamäti národov. In: *Symboly doby : historické eseje*. Praha: Historický ústav, 2019, s. 123 – 141.

[4] BAČOVÁ, V.: *Historická pamäť a identita.* Košice: Spoločenskovedný ústav SAV, 1996; BAČOVÁ, V.: *Etnická identita a historické zmeny.* Bratislava: Veda, 1996; BAČOVÁ, V. – KUSÁ, Z. (Eds.): *Identity v meniacej sa spoločnosti.* Košice: Spoločenskovedný ústav SAV, 1997.

obyvateľstva v sociálnopsychologicko-historických výskumoch.[1] Pohľad na tento typ výskumov prináša štúdia o sociálno-historickej metóde vo výskume etnicity.[2] Vytvoril sa nástroj, prostredníctvom ktorého je možné skúmať historickú udalosť a to, akým spôsobom historická udalosť „žije" vo vedomí, ako vnímanie historickej udalosti ovplyvnila doba, okolnosti a súvislosti dobového koloritu, postavenie (pozícia) subjektu sledujúceho, či posudzujúceho historickú udalosť v stratifikačnej štruktúre spoločnosti alebo socio-demografické charakteristiky. Tento prístup prekročil hranice rýdzo historického pohľadu na „udalosť" a vytvoril podmienky pre ich aplikáciu aj pri sledovaní politickej praxe a využitia tohoto konceptu (vrátane inštrumentalizácie historických udalostí v politickej praxi a sledovania komemoračných mechanizmov) aj v politických vedách.[3]

Historici aj politológovia sledujú, ako sa udalosť zachovala v historickej pamäti obyvateľstva, aké v nej má miesto, akým spôsobom žije vo vedomí jednotlivých skupín v spoločnosti, aký význam jej pripisujú, akým spôsobom si ju pripomínajú alebo ju oslavujú, používajú alebo zneužívajú.[4]

---

[1] ŠUTAJ, Š. – HOMIŠINOVÁ, M. – SAPOSOVÁ, Z. – ŠUTAJOVÁ, J.: *Maďarská menšina na Slovensku v procesoch transformácie po roku 1989 (Identita a politika).* Prešov: Universum, 2006 a i..

[2] ŠUTAJ, Š. – ŠUTAJOVÁ, J.: Možnosti interdisciplinárneho prístupu vo výskume súčasných dejín (sociálno-historická metóda vo výskume etnicity). In: *Historický časopis.* 2/2024, s. 193 – 222. https://doi.org/10.31577/histcaso.2024.72.2.1

[3] ŠUTAJ, Š. – ŠUTAJOVÁ, J.: Možnosti interdisciplinárneho prístupu vo výskume súčasných dejín (sociálno-historická metóda vo výskume etnicity). In: *Historický časopis.* 2/2024, s. 193 – 222. https://doi.org/10.31577/histcaso.2024.72.2.1

[4] ŠUTAJ, Š.- ŠUTAJOVÁ, J.: *Maďarská menšina a vybrané historické a politologické aspekty národnostnej politiky na Slovensku (2004 – 2018).* Prešov: Universum, 2020; KILIÁNOVÁ, G. – KOWALSKÁ, E. – KREKOVIČOVÁ, E.: *My a ti druhí v modernej spoločnosti.* Bratislava: Veda, 2009; MARUŠIAK, J.: Slovensko a Maďarsko – spojenectvo s historickou záťažou. In: *Studia Politica Slovaca*. 2/2015, s. 41 – 54; ŠUTAJOVÁ, J.: Problematika neslovanských menšín v ČSR po druhej svetovej vojne v slovenskej politike po roku 1989. In: *Sociálne a politické analýzy*. 1/2012, s. 17 – 47; ŠUTAJOVÁ, J.: „Maďarská otázka" v ČSR po druhej

Inštrumentalizácia minulosti predstavuje proces selektívneho využívania historických udalostí, symbolov a kolektívnej pamäti na dosahovanie politických, ideologických, kultúrnych alebo spoločenských cieľov. Dejiny môžu byť selektívne interpretované tak, aby podporovali určitý obraz národa, štátu alebo „spoločného nepriateľa". Inštrumentalizácia minulosti sa prejavuje v rôznych podobách, pričom jej intenzita narastá najmä v období spoločenských kríz, politickej polarizácie či geopolitických konfliktov. Minulosť sa pritom nestáva iba predmetom interpretácie, ale aj významným nástrojom legitimizácie moci, mobilizácie spoločnosti, formovania či posilňovania kolektívnej identity či vytvárania pocitu historickej kontinuity a oprávnenosti. Politickí aktéri často pracujú s historickými naratívmi s cieľom posilniť vlastnú legitimitu, vytvoriť obraz historickej kontinuity alebo mobilizovať verejnosť proti vnútornému či vonkajšiemu nepriateľovi či na potvrdenie geopolitických ambícií. Politické subjekty majú efektívne prostriedky, ako presadiť konkrétne interpretácie minulosti do kultúrnej pamäti spoločnosti. Využívajú na to najmä inštitucionalizované formy komunikácie, ako sú školské vyučovanie, oficiálne spomienkové akty alebo média.[1]

Dejiny sa používajú ako nástroj vo vnútroštátnych i medzištátnych sporoch. Zbraňami sa stávajú prvky/miesta historickej pamäti – pamätníky, sochy, busty, okolnosti a komemorácie historických udalostí dávno minulých aj časovo blízkych. Symboly, zástavy, pohľadnice, knihy, zhromaždenia, pamätné dni a iné prejavy tiež dotvárajú formálny rámec pripomínania.

---

svetovej vojne a jej vnímanie v slovensko-maďarských vzťahoch na pôde Európskej únie. In: *Aktuální problémy současného světa: politika – ekonomika – společnost*. Kutná hora, 2015, s. 183 – 195; MESEŽNIKOV, G.: Národný populizmus na Slovensku: definovanie charakteru štátu a interpretácia vybraných historických udalostí. In: PETÖCZ, K. (Ed.): *Národný populizmus na Slovensku a slovensko-maďarské vzťahy 2006 – 2009*. Šamorín, 2009, s. 41 – 65 a ďalší.

[1] ŠUTAJ, Š.: János Esterházy – problém výskumu slovenských a maďarských historikov. In: *Človek a spoločnosť*. 4/2012, s. 65 – 71.

Inštrumentalizácia dejín je negatívne ovplyvňovaná snahou o rekodifikáciu historických udalostí v záujme nových politických cieľov a potrieb politickej praxe. V tomto snažení sa bohato využívajú jazykové prostriedky, emocionálne pôsobenie na odberateľa výsledného produktu, démonizácia a glorifikácia historických aktérov a tiež účelové prispôsobovanie historických faktov súčasným politickým potrebám politických aktérov. S tým úzko súvisí aj budovanie komemoračných mechanizmov a schém, ktorým sa politickí propagandisti usilujú ovládnuť verejný priestor.

Spoločné rituály, kladenie vencov, patetické prejavy či mobilizačné heslá majú posilniť spolupatričnosť ale zároveň sú spojené aj s dokazovaním o nenahraditeľnosti „rečníkov". Je to typická črta komemoračnej mentality, ale aj jeden z typických znakov systematickej propagandy. Politická propaganda pritom vytvára aj stereotypy, ktoré častokrát ohýbajú (niekedy aj znásilňujú) historické fakty do propagandistický floskúl.[1]

Na rozdiel od (väčšiny) historikov, inštrumentátori historickej pamäte narábajú s historickými udalosťami selektívne, výberovo a snažia sa včleniť do historickej pamäte obyvateľstva vybrané momenty historickej udalosti, ktoré sú dôležité práve pre ich výklad dejín. Tomu prispôsobujú aj spôsoby, miesta a intenzitu komemoračných mechanizmov, ktorými zahlcujú verejný priestor. Politická interpretácia dejín je často poznačená absentujúcou empatiou, neraz aj agresivitou, nekorektnosťou a priorizáciou národných záujmov na úkor faktov a objektivity. Spojená je často s politickým avanturizmom, hľadaním dočasných výhod a využívaním propagandistických floskúl. A organizovaná propagandistická akcia, ktorej cieľom je

[1] ŠUTAJ, Š.- ŠUTAJOVÁ, J.: *Maďarská menšina a vybrané historické a politologické aspekty národnostnej politiky na Slovensku (2004 – 2018).* Prešov: Universum, 2020, s. 294.

manipulovanie historickej pamäte v prospech politickej ideológie je vážny problém.[1]

Inštrumentalizácia historických udalostí na príklade „Benešových dekrétov"

Na základe uskutočnených výskumov môžeme konštatovať, že obraz o slovensko-maďarských vzťahoch sa utvára na základe preferovania negatívneho historického dedičstva, ktoré je spojené s jeho nepochopenou, propagandistickou, či deformovanou interpretáciou.[2] Počas dlhého obdobia spoločných dejín alebo vedľa seba plynúcich dejín[3] to boli prevažne negatívne historické udalosti, politické kroky a rozhodnutia (pomaďarčovanie, resp. poslovenčovanie, trianonská mierové zmluva a odpovede maďarskej politiky v rôznych historických obdobiach, Viedenská arbitráž, československá protimaďarská povojnová politika, tzv. Benešove dekréty, výmena obyvateľstva), ktoré ovplyvnili vzájomné spolužitie obidvoch spoločenstiev a ktoré sú často na obidvoch stranách vnímané ako historické krivdy a skrivodlivosti na „vlastnom" národe.

Výsledky dokumentovali stav historického vedomia, pohľad na spomínané historické udalosti, zaznamenávali posun, zbližovanie, či vzdiaľovanie sa v jednotlivých generačných segmentoch, etnických, profesijných a lokálnych skupinách v chronologickej línii zhruba tridsiatich rokov, kedy sa tieto výskumy uskutočňovali. Ukázali aj

[1] ŠUTAJ, Š.- ŠUTAJOVÁ, J.: *Maďarská menšina a vybrané historické a politologické aspekty národnostnej politiky na Slovensku (2004 – 2018).* Prešov: Universum, 2020, s. 247, 260.

[2] Podrobnejšie: ŠUTAJ, Š. – ŠUTAJOVÁ, J.: *Maďarská menšina a vybrané historické a politologické aspekty národnostnej politiky na Slovensku (2004 – 2018).* Prešov: Universum, 2020, s. 248.

[3] ŠUTAJ Š.: Slovensko–maďarské historické paralely a konflikty (národné dejiny v stredoeurópskom kontexte) alebo o písaní spoločných slovensko-maďarských textov. In: *Kor/ridor.* 2/2014, s. 9 – 19.

pozoruhodné a zásadné rozdiely v pohľade napr. respondentov slovenskej a maďarskej národnosti na historické udalosti a dejiny.[1]

V súčasnosti sa historická dimenzia v slovensko-maďarských vzťahoch prejavuje predovšetkým v diskusiách o dôsledkoch dekrétov prezidenta republiky E. Beneša a nariadení SNR prijatých v rokoch 1944 – 1948 voči nemeckej a maďarskej menšine, ale konfliktných tém je oveľa viac.[2]

Opatrenia československých úradov voči Maďarom v ČSR po druhej svetovej vojne sú vo všeobecnosti prezentované ako „Benešove dekréty". „Benešove dekréty" vo vedomí verejnosti fungujú ako symbol opatrení voči Nemcom a Maďarom, aj keď sa väčšina z nich netýkala menšín. Mnohé opatrenia voči menšinám sa nerealizovali prezidentskými dekrétmi, ale nariadeniami Slovenskej národnej rady (SNR) alebo na základe medzinárodných zmlúv a dohôd. Dekréty boli výsledkom činnosti celej československej exekutívy, aj keď ich vyhlasoval prezident Beneš. Pojem „Benešove dekréty", získal postupne pejoratívny charakter, čo súviselo s démonizáciou Beneša ako symbolu československej povojnovej národnostnej politiky a bezprávia voči nemeckej a maďarskej menšine. Pod „Benešove dekréty" politika,

[1] Výsledky a chronologické zmeny sú uvedené napr. v prácach: ZEĽOVÁ, A. – BAČOVÁ, V. – VÝROST, J. – ŠUTAJ, Š.: *Interpretácia slovensko-maďarských vzťahov v súvislosti s vybranými etnickými a sociálnopsychologickými charakteristikami (výsledky súboru učiteľov)*. Košice: Spoločenskovedný ústav SAV, 1992; ŠUTAJ, Š. – HOMIŠINOVÁ, M. – SÁPOSOVÁ, Z. – ŠUTAJOVÁ, J.: *Maďarská menšina na Slovensku v procesoch transformácie po roku 1989 (identita a politika)*. Prešov: Universum, 2006; ŠUTAJ, Š.: History and National Identity. In: SWOBODA, H. – VIERSMA, J. M. (eds.): *Politics of the Past: The Use and Abuse opf History*. Brusselles: The Socialist Group in the European Parlament, 2009, p. 193 – 204.

[2] MARUŠIAK, J.: Slovensko a Maďarsko – spojenectvo s historickou záťažou. In: *Studia Politica Slovaca*. 2/2015, s. 41 – 54; ŠUTAJOVÁ, J.: Problematika neslovanských menšín v ČSR po druhej svetovej vojne v slovenskej politike po roku 1989. In: *Sociálne a politické analýzy* 1/2012, s. 17 – 47; ŠUTAJOVÁ, J.: „Maďarská otázka" v ČSR po druhej svetovej vojne a jej vnímanie v slovensko-maďarských vzťahoch na pôde Európskej únie. In: *Aktuální problémy současného světa: politika – ekonomika – společnost*. Kutná hora, 2015, s. 183 – 195; ŠUTAJ, Š. - ŠUTAJOVÁ, J.: *Maďarská menšina a vybrané historické a politologické aspekty národnostnej politiky na Slovensku (2004 – 2018)*. Prešov: Universum, 2020.

publicistika aj verejná mienka zahŕňa všetky povojnové opatrenia voči menšinám, aj keď sa uskutočnili na základe iných noriem (napr. vysídlenie Nemcov na základe rozhodnutí Postupimskej konferencie, vysídlenie Maďarov v rámci výmeny obyvateľstva medzi Československom a Maďarskom na základe medzištátnej zmluvy medzi ČSR a Maďarskom z 27. februára 1946, či vysídlenie štátnych úradníkov, ktorí prišli na južné Slovensko po Viedenskej arbitráži a boli vysťahovaní na základe Dohody o prímerí s Maďarskom z 20. januára 1945). To všetko však nielen verejnosť, ale veľmi často aj politika, tá účelovo a propagandisticky, vníma ako „Benešove dekréty".[1]

V diskusiách vo verejnom priestore sa ignoruje, zamlčiava alebo sa jednoducho nevie, že zákonodarnú moc vo veciach celoštátnej povahy vykonával prezident po dohode so SNR, formou ústavných dekrétov prezidenta republiky a dekrétov prezidenta republiky, v ktorých, ak mali platiť aj na Slovensku, muselo byť uvedené, že sa vydávajú po dohode so SNR. Z nich môžeme spomenúť napr. ústavný dekrét prezidenta republiky č. 33/1945 Zb. z 2. augusta 1945 o úprave čsl. štátneho občianstva osôb nemeckej a maďarskej národnosti alebo dekrét prezidenta republiky č. 108/1945 Zb. o konfiškácii nepriateľského majetku a Fondoch národnej obnovy. Mnohé opatrenia a to nielen voči Nemcom a Maďarom, sa na Slovensku uskutočňovali na základe nariadení SNR. Tieto nariadenia SNR obsahovali v niektorých ustanoveniach odlišné riešenie problematiky neslovanských menšín ako prezidentské dekréty E. Beneša. Týkali sa napríklad konfiškácie pozemkového vlastníctva alebo potrestania zradcov slovenského národa a kolaborantov. Voči obyvateľstvu

[1] Podrobnejšie napr.: ŠUTAJ, Š. Benešove dekréty ako nástroj politickej propagandy. In: ŠUTAJ, Š. (ed.): *Dekréty E. Beneša v povojnovom období*. Prešov: Universum, 2004, s. 90 – 111; ŠUTAJ, Š.- ŠUTAJOVÁ, J.: *Výmena obyvateľstva medzi Československom a Maďarskom (v rokovaniach Československo-maďarskej zmiešanej komisie)*. Košice: ŠafárikPress, 2022; ŠUTAJ, Š. - ŠUTAJOVÁ, J.: *Maďarská menšina a vybrané historické a politologické aspekty národnostnej politiky na Slovensku (2004 – 2018)*. Prešov: Universum, 2020, s. 274 – 276.

maďarskej národnosti sa uskutočňovali aj ďalšie vnútorné opatrenia na území ČSR (napr. odsun Maďarov do Česka, reslovakizácia).[1]

Obyvateľom maďarskej národnosti bolo v roku 1948 vrátené československé štátne občianstvo, ale aj poľnohospodársky majetok do 50 ha na základe nariadenia z konca roku 1948. Osobitne bolo v rámci tzv. Akcie Juh v rokoch 1949 – 1950 odškodňované obyvateľstvo odsunuté do Česka. Na základe riadne podpísanej a ratifikovanej medzištátnej zmluvy medzi ČSR a Maďarskom o výmene obyvateľstva nesplnené nároky presídlencov mala vyrovnať prijímajúca strana. Teda nároky Maďarov presídlených z Československa do Maďarska v rámci výmeny obyvateľstva, malo vyrovnať Maďarsko a nároky Slovákov presídlených z Maďarska do ČSR československá strana.[2]

Pokusy o otvorenie „Benešových dekrétov" (teda dôsledkov niektorých dekrétov prezidenta E. Beneša a nariadení SNR) sa na Slovensku aj v Maďarsku opakovane objavujú už od novembra 1989 v čase akútnej politickej potreby mobilizovať voličstvo, na obranu štátnosti, celistvosti národa, slovenského alebo maďarského, či potreby zomknutia maďarskej menšiny na Slovensku. Problém bol nastolený pred prijatím SR do EÚ, objavoval sa pred parlamentnými, prezidentskými voľbami či eurovoľbami, boli konfliktnou témou pri zostavovaní oboch Dzurindových vlád a téma ostala „živá" až do súčasnosti. Princíp kolektívnej viny sa objavoval v prejavoch

[1] Podrobnejšie napr.: ŠUTAJ, Š. Benešove dekréty ako nástroj politickej propagandy. In: ŠUTAJ, Š. (ed.): *Dekréty E. Beneša v povojnovom období*. Prešov: Universum, 2004, s. 90 – 111.; ŠUTAJ, Š. – ŠUTAJOVÁ, J.: *Maďarská menšina a vybrané historické a politologické aspekty národnostnej politiky na Slovensku (2004 – 2018)*. Prešov: Universum, 2020, s. 274 – 276.

[2] Podrobnejšie: ŠUTAJ, Š. – ŠUTAJOVÁ, J.: *Výmena obyvateľstva medzi Československom a Maďarskom (v rokovaniach Československo-maďarskej zmiešanej komisie)*. Košice: ŠafárikPress, 2022; ŠUTAJ, Š. – ŠUTAJOVÁ, J.: *Maďarská menšina a vybrané historické a politologické aspekty národnostnej politiky na Slovensku (2004 – 2018)*. Prešov: Universum, 2020, s. 274 – 276.

maďarských politikov, bez ohľadu na to, z ktorej časti hraníc pochádzali a naopak slovenskí politici sa aj po viac ako 70 rokoch od vojny tvárili, akoby deportácie a vysídlenie a represívne konanie voči Maďarom nikdy neexistovalo.[1]

Tieto udalosti však v historickej pamäti Maďarov žijú a sú súčasťou komemoračného mechanizmu, ktorý je posilňovaný aj maďarskou štátnou politikou ako súčasť budovania jednotného historického vedomia, založeného na traumách a nešťastiach, ktoré postihli Maďarov. Prejavovalo sa to vo vytváraní „miest pamäti", a snahe, aby bol verejný priestor zaplnený selektívne vyberanými udalosťami a pamätníkmi pripomínajúcimi povojnové udalosti. Nie je priestor, venovať sa všetkým komemoračným mechanizmom, preto ako príklad uvedieme, rozhodnutie poslancov maďarského parlamentu z 5. decembra 2012, že 12. apríl, kedy sa začalo recipročné presídľovanie v rámci výmeny obyvateľstva, bude pamätným dňom Maďarov vysťahovaných z ČSR v roku 1947.[2] V rozhodnutí sa uvádzalo, že *„Maďarský parlament považuje za dôležité dôstojne si spomenúť na takmer 100 000 Maďarov, vylúčených z Československej republiky vplyvom Benešových dekrétov, a podporuje organizovanie spomienkových podujatí a prípravu vzdelávacích materiálov, ktoré súvisia s vysťahovaním Maďarov z Felvidéku."*[3] Typickou črtou mnohých maďarských vyhlásení a to bez

[1] Viac ŠUTAJ, Š. – ŠUTAJOVÁ, J.: *Maďarská menšina a vybrané historické a politologické aspekty národnostnej politiky na Slovensku (2004 – 2018).* Prešov: Universum, 2020, s. 276 – 295; MARUŠIAK, J.: Slovensko a Maďarsko – spojenectvo s historickou záťažou. In: *Studia Politica Slovaca*. 2/2015, s. 41 – 54; ŠUTAJOVÁ, J.: Problematika neslovanských menšín v ČSR po druhej svetovej vojne v slovenskej politike po roku 1989. In: *Sociálne a politické analýzy*. 1/2012, s. 17 – 47; ŠUTAJOVÁ, J.: „Maďarská otázka" v ČSR po druhej svetovej vojne a jej vnímanie v slovensko-maďarských vzťahoch na pôde Európskej únie. In: *Aktuální problémy současného světa: politika – ekonomika – společnost.* Kutná hora, 2015, s. 183 – 195

[2] ŠUTAJ, Š. – ŠUTAJOVÁ, J.: *Maďarská menšina a vybrané historické a politologické aspekty národnostnej politiky na Slovensku (2004 – 2018).* Prešov: Universum, 2020, s. 290.

[3] *Pomohlo by ospravedlnenie Slovenska vysťahovaným Maďarom.* In: Sme. 12. apríl 2015. Dostupné na internete: http://www.sme.sk/c/7747195/sef-madarskeho-parlamentu-pomohlo-by-ospravedlnenie-slovenska-vystahovanym-madarom.html

ohľadu na postavenie a význam vyhlasovateľa je, že sa aj udalosti ako bola výmena obyvateľstva, či konfiškácie poľnohospodárskej pôdy vkladajú do širšieho rámca pod strechu „Benešove dekréty", hoci k nim nepatria. V súvislosti s historickými témami týkajúcimi sa slovensko-maďarských vzťahov často dochádza k spojeniu populizmu, demagógie, vytrhávania faktov a manipulovaniu s faktami, emóciami aj osudmi ľudí, ktorí boli reálne postihnutí neľudskými opatreniami povojnovej legislatívy, to všetko v spojení s démonickým pojmom „Benešove dekréty".[1]

To, že ani jeden z dekrétov prezidenta E. Beneša sa výmenou obyvateľstva nezaoberal (Estreházy bol odsúdený na základe nariadenia SNR č. 33/1945 Zb. n. SNR, poľnohospodárska pôda bola konfiškovaná na základe nariadenia SNR č. 4/1945 Zb. n. SNR a jeho novelizácií) je už len detail, ktorý po 70. rokoch nezohráva v politickej propagande významnú úlohu. „Benešove dekréty" sú v propagande pojem, ktorý sám o sebe stačí ako argument. Nie je to však len problém politiky, lebo aj v slovenskej publicistike je bežne využívaná táto „skratka". Ak sa niečo udialo v rámci povojnovej legislatívy, použije sa formulácia, že to bolo na základe „Benešových dekrétov", aj napriek tomu, že išlo o medzinárodnú zmluvu o výmene obyvateľstva, či konfiškácie poľnohospodárskeho majetku, alebo záležitosť ľudových súdov realizovaných na základe nariadení SNR.[2]

Prezidentské dekréty a nariadenia SNR tvorili právny základ kontinuity československého štátu po skončení vojny, sú historickou súčasťou slovenského práva. Väčšina z nich však bola historicky skonzumovaná, novelizovaná, zrušená, stratila platnosť alebo účinnosť

[1] ŠUTAJ, Š. – ŠUTAJOVÁ, J.: *Maďarská menšina a vybrané historické a politologické aspekty národnostnej politiky na Slovensku (2004 – 2018)*. Prešov: Universum, 2020, s. 291 – 292.
[2] Viac ŠUTAJ, Š. – ŠUTAJOVÁ, J.: *Maďarská menšina a vybrané historické a politologické aspekty národnostnej politiky na Slovensku (2004 – 2018)*. Prešov: Universum, 2020, s. 293.

a v súčasnosti sa neuplatňuje a bude potrebné konať tak, aby sa už nemohla uplatňovať.[1]

Opatrenia, ktoré sa uskutočnili voči obyvateľom maďarskej národnosti v ČSR mali z časti plošný charakter, podobne ako mali plošný charakter opatrenia proti obyvateľstvu slovenskej národnosti v Maďarsku po Viedenskej arbitráži. Toto obyvateľstvo si kvôli týmto opatreniam prešlo traumami a perzekúciami a z dnešného pohľadu je poľutovaniahodné, že to postihlo aj nevinných ľudí. *„Všetky opatrenia voči Maďarom po druhej svetovej vojne by sme mohli odôvodniť povojnovou situáciou a povedať, že sa napĺňala litera československého zákonodarstva (a mnohí, vrátane niektorých právnych historikov tak aj robia). To, že sa niečo udialo „po práve", v duchu vtedy platnej legislatívy, ešte neznamená, že to bolo aj spravodlivé a ľudské. Povojnové zákonodarstvo vytvorilo podmienky pre perzekúciu, prenasledovanie, deportácie a konfiškácie majetku osôb maďarskej národnosti. Toto konštatovanie je potrebné povedať bez ohľadu na to, že sa podobne správal horthyovský režim voči Slovákom po Viedenskej arbitráži. Povojnové zákonodarstvo je možné vysvetľovať a zdôvodňovať, ale nie je možné ho ospravedlňovať, obhajovať a budovať na ňom základy vzťahu štátu k maďarskej menšine v súčasnosti, ani vzťah lojality maďarskej menšiny k Slovensku."*[2]

Presídľovanie, výmena obyvateľstva a reslovakizácia nie sú zločiny, ale riešenia, vyplývajúce z charakteru doby. Boli porovnateľné s tým, čo sa dialo na arbitrážnom území po 2. novembri 1938 a v Maďarsku v rokoch 1944 – 1948, čo dokladujú celé škatule dokumentácie o zbitých Slovákoch, stovky zápisníc z rokov 1938 – 1948 dokladujúce ťažký osud Slovákov v Maďarsku, prepustených zo zamestnania, prenasledovaných, hladujúcich a nešťastných, týraných pre svoju národnosť (aj keď sa o tom nepíše a nehovorí). Preto treba prestať robiť

[1] ŠUTAJ, Š. – ŠUTAJOVÁ, J.: *Maďarská menšina a vybrané historické a politologické aspekty národnostnej politiky na Slovensku (2004 – 2018).* Prešov: Universum, 2020, s. 293 – 294.
[2] ŠUTAJ, Š. – ŠUTAJOVÁ, J.: *Maďarská menšina a vybrané historické a politologické aspekty národnostnej politiky na Slovensku (2004 – 2018).* Prešov: Universum, 2020, s. 294.

politickú (nacionálne populistickú aj predvolebnú) agendu z povojnového nešťastia, ktoré spôsobili naši predkovia.[1] Namiesto toho, je potrebné sústrediť sa na vzdelávanie. *„Kým sa opis týchto udalostí nestane súčasťou učebníc dejepis (ak ešte nejaké budú potrebné a na Slovensku sa dejepis nebude učiť len ako nepovinný predmet na spestrenie voľnočasových aktivít žiakov), kým realistický pohľad na problematiku neprijmú pedagógovia, ktorí formujú názory mládeže a následne ich žiaci, kým sa tieto skutočnosti nestanú predmetom diskusií na strane slovenskej verejnosti a empatia (ozajstná, nie falošná, účelová a zištná) nezvíťazí nad politicko-mocenským princípom riešenia etnických problémov, „Benešove dekréty" si budú „žiť" svoj reinkarnovaný život."*[2]

Zmeniť nazeranie na túto problematiku a prispievať k zbližovaniu stanovísk medzi Slovákmi a Maďarmi na problémy po druhej svetovej vojne bude ťažké aj preto, že aj v maďarskej politike (bez ohľadu na vládnucu stranu) sú zakódované etno-historizujúce mechanizmy. *„Kým maďarská politika a verejnosť namiesto patetického nariekania nad slávnou minulosťou „felvideckého maďarstva" neprijme kompromisnú interpretáciu udalostí po roku 1918, bude sa utápať v „trianonskej traume", vyzdvihovaním uhorských symbolov v mene národného princípu a požadovať zrušenie dekrétov, ktoré spôsobili jej „martýrium" a „kalváriu"*[3] bude zmierenie zložité, ba priam nemožné.

Záver

Formy inštrumentalizácie minulosti ukazujú, že historická pamäť nie je iba pasívnym uchovávaním dejín, ale dynamickým priestorom spoločenského a politického zápasu. Interpretácia minulosti často

[1] ŠUTAJ, Š. – ŠUTAJOVÁ, J.: *Maďarská menšina a vybrané historické a politologické aspekty národnostnej politiky na Slovensku (2004 – 2018).* Prešov: Universum, 2020, s. 294.
[2] ŠUTAJ, Š. – ŠUTAJOVÁ, J.: *Maďarská menšina a vybrané historické a politologické aspekty národnostnej politiky na Slovensku (2004 – 2018).* Prešov: Universum, 2020, s. 295.
[3] ŠUTAJ, Š. - ŠUTAJOVÁ, J.: *Maďarská menšina a vybrané historické a politologické aspekty národnostnej politiky na Slovensku (2004 – 2018).* Prešov: Universum, 2020, s. 295.

odráža aktuálne mocenské, ideologické a kultúrne konflikty. Historické témy sa stali súčasťou propagandistickej mobilizácie obyvateľstva, podľa akútnej politickej potreby, na mobilizovanie voličstva, obranu štátnosti, celistvosti národa, slovenského (maďarského alebo iného) a posilnenia etnickej identity.

Politické elity budú aj naďalej dejiny využívať, inštrumentalizovať ich a presadzovať svoju optiku pohľadu na minulosť, ba dokonca, aj zákonmi k minulosti *„prijímať štátne pravdy, ktorých začlenenie do právneho systému môže vážne obmedzovať nielen historikovu prácu, ale tiež intelektuálnu slobodu vo všeobecnosti.“*[1] V slobodnom štáte, nemá žiadna politická moc právo určovať historickú pravdu, ani pod hrozbou trestnoprávnej zodpovednosti obmedzovať slobodu historika a vedca.

Literatúra:

ASSMANN, J.: *Kultura a paměť: písmo, vzpomínka a politická identita v rozvinutých kulturách starověku*. Praha: Prostor, 2001.

BAČOVÁ, V.: *Historická pamäť a identita.* Košice: Spoločenskovedný ústav SAV, 1996.

BAČOVÁ, V.: *Etnická identita a historické zmeny.* Bratislava: Veda, 1996.

BAČOVÁ, V. – KUSÁ, Z. (Eds.): *Identity v meniacej sa spoločnosti.* Košice: Spoločenskovedný ústav SAV, 1997.

BRUNOVA-KALISETSKA, I.: Instrumentalisation of History or Inclusive Narrative? Regional Policies and Ethnic Memories in Ukraine. In: *Euxeinos: Governance & Culture in the Black Sea Region*. 29/2020.

HALBWACHS, M.: *Kolektivní paměť*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2009.

HOLEC, R.: *Trianon. Triumf a katastrofa.* Bratislava: Marenčin PT, 2020.

[1] Výzva z Blois. In: *Forum Historiae*. 1/2009, s. 2 [online]. Dostupné na internete: http://www.forumhistoriae.sk/forum/vyzva_z_blois/apel_de_blois.pdf ;
Pôvodné znenie Výzvy vo francúzskom jazyku pozri: http://www.lph-asso.fr/actualites/50.html

HOLEC, R.: *Trianonské rituály alebo úvahy nad niektorými javmi v maďarskej historiografii.* In: *Historický časopis*. 2/2010, s. 291 – 311.

KILIÁNOVÁ, G. – KOWALSKÁ, E. – KREKOVIČOVÁ, E.: *My a ti druhí v modernej spoločnosti*. Bratislava: Veda, 2009.

KOLÁŘ, O.: K typologii, symbolice a identitotvorné roli pomníků a pamätníků obetí prvej svetovej vojny v českom Slezsku 1918 – 1938. In: *Marginalia Historica: časopis pro dějiny vzdělanosti a kultury*. 2/2018, s. 53 – 74.

KOVÁCS, É.: O traumatickej pamäti Trianonu. In: MICHELA, M. – VÖRÖS, L. a kol.: *Rozpad Uhorska a Trianonská mierová zmluva. K politikám pamäti na Slovensku a v Maďarsku.* Bratislava: Historický ústav SAV, 2013, s. 265 – 275.

KURHAJCOVÁ, A.: Pomník: symbol dominancie a marginalizácie historickej pamäti národov. In: *Symboly doby : historické eseje.* Praha: Historický ústav, 2019, s. 123 – 141.

KUSÁ, D. – MICHELA, M.: Dejiny a kultúrna trauma. Trianon a politiky verejného spomínania na Slovensku a v Maďarsku. In: MICHELA, M. – VÖRÖS, L. a kol.: *Rozpad Uhorska a Trianonská mierová zmluva. K politikám pamäti na Slovensku a v Maďarsku.* Bratislava: Historický ústav SAV, 2013, s. 277 – 305.

LAVABRE, M. C.: Usages du passé, usages de la mémoire. In: *Revue Française de Science Politique*, 3/1994, s. 480 – 492.

MANNOVÁ, E.: Slovenské národné povstanie a politická pamäť. In: IVANIČKOVÁ Edita a kol.: *Z dejín demokratických a totalitných režimov na Slovensku a v Československu v 20. st. Historik Ivan Kamenec 70-ročný.* Bratislava: Historický ústav SAV, 2008, s. 215 – 230.

MARUŠIAK, J.: Slovensko a Maďarsko – spojenectvo s historickou záťažou. In: *Studia Politica Slovaca.* 2/2015, s. 41 – 54.

MASLOWSKI, N.: Politika paměti: Mezi minulostí a přítomností. In: *Slovak Journal of Political Sciences*. 4/2013, s. 274 – 288.

MESEŽNIKOV, G.: Národný populizmus na Slovensku: definovanie charakteru štátu a interpretácia vybraných historických udalostí. In: PETÖCZ, K. (Ed.): *Národný populizmus na Slovensku a slovensko-maďarské vzťahy 2006 – 2009*. Šamorín, 2009, s. 41 – 65.

MICHELA, M.: K politizácii Cyrilo-metodského kultu v Československu 1918–1938. In: GUBA, I. – MACHÁČEK, M. – SYRNÝ, M. (eds.): *Ve službách česko-slovenského porozumění-porozumenia.* Praha: Československé dokumentační středisko, 2016, s. 128 – 140.

MICHELA, M.: Emlékezet, politika, Trianon. In: *Regio*. 4/2007, p. 81 – 92.

NENADOVIĆ, M. – MAŽIĆ, M.: The Instrumentalisation of History in the Countries of Former Yugoslavia. In: *Far-Right Revisionism and the End of History.* Routledge, 2020.

NORA, P.: Mezi pamětí a historií. In: Mayer, F. (ed.): *Cahiers du CEFRES. N° 13, Politika paměti*. s. 8 – 18. [online], [cit. 10/2/2012]. Dostupné na internete:
http://www.cefres.cz/pdf/c13/nora_1998_mezi_pameti_historii.pdf

RYDEL, J. – TROEBST, S. (Eds.): *Instrumentalizing the Past. The Impact of History on Contemporary International Conflicts.* De Gruyter Oldenbourg, 2022.

Pomohlo by ospravedlnenie Slovenska vysťahovaným Maďarom. In: Sme, 12. apríl 2015. Dostupné na internete: http://www.sme.sk/c/7747195/sef-madarskeho-parlamentu-pomohlo-by-ospravedlnenie-slovenska-vystahovanym-madarom.html

ŠUTAJ, Š. – OLEJNÍK, M.: Law and praktice of Central European countries in the field of national minorities protection (Slovac Republic). In: KRANZ, J. (ed.): *Law and Practice of Central European Countries in the Field of National Minorities Protection After 1989.* Warszawa: Centre for International Relation, 1998, p. 269 – 321.

ŠUTAJ, Š.: Politici, historici a Benešove dekréty. In: *OS občianskej spoločnosti*. 5/2003, s. 43 – 48.

ŠUTAJ, Š.: Benešove dekréty ako nástroj politickej propagandy. In: ŠUTAJ, Š. (ed.): *Dekréty E. Beneša v povojnovom období.* Prešov: Universum, 2004, s. 90 – 111.

ŠUTAJ, Š.: History and National Identity. In: SWOBODA, H. – VIERSMA, J. M. (eds.): *Politics of the Past: The Use and Abuse opf History.* Brusselles: The Socialist Group in the European Parlament, 2009, p. 193 – 204.

ŠUTAJ, Š.: János Esterházy – problém výskumu slovenských a maďarských historikov. In: *Človek a spoločnosť*. 4/2012, s. 65 – 71.

ŠUTAJ, Š.: Slovensko–maďarské historické paralely a konflikty (národné dejiny v stredoeurópskom kontexte) alebo o písaní spoločných slovensko-maďarských textov. In: *Kor/ridor.* 2/2014, s. 9 – 19.

ŠUTAJ, Š. – HOMIŠINOVÁ, M. – SAPOSOVÁ, Z. – ŠUTAJOVÁ, J.: *Maďarská menšina na Slovensku v procesoch transformácie po roku 1989 (Identita a politika).* Prešov: Universum 2006.

ŠUTAJ, Š. – ŠUTAJOVÁ, J.: *Maďarská menšina a vybrané historické a politologické aspekty národnostnej politiky na Slovensku (2004 – 2018).* Prešov: Universum, 2020. Dostupné na: https://svusav.sk/storage/uploads/publikacie/pdf/2020-SUTAJ-SUTAJOVA_Madarska-mensina-2004-2018-s-doplnkom.pdf

ŠUTAJ, Š. – ŠUTAJOVÁ, J.: Výmena obyvateľstva medzi Československom a Maďarskom (v rokovaniach Československo-maďarskej zmiešanej komisie). Košice: ŠafárikPress, 2022. Dostupné na: https://unibook.upjs.sk/sk/filozoficka-fakulta/1079-vymena-obyvatelstva-medzi-ceskoslovenskom-a-madarskom-v-rokovaniach-ceskoslovensko-madarskej-zmiesanej-komisie.html

ŠUTAJ, Š. – ŠUTAJOVÁ, J.: Možnosti interdisciplinárneho prístupu vo výskume súčasných dejín (sociálno-historická metóda vo výskume

etnicity). In: *Historický časopis*. 2/2024, s. 193 – 222. https://doi.org/10.31577/histcaso.2024.72.2.1

ŠUTAJOVÁ, J.: Problematika neslovanských menšín v ČSR po druhej svetovej vojne v slovenskej politike po roku 1989. In: *Sociálne a politické analýzy*. 1/2012, s. 17 – 47.

ŠUTAJOVÁ, J.: „Maďarská otázka" v ČSR po druhej svetovej vojne a jej vnímanie v slovensko-maďarských vzťahoch na pôde Európskej únie. In: *Aktuální problémy současného světa: politika – ekonomika – společnost*. Kutná hora, 2015, s. 183 – 195.

VEROVŠEK, P. J.: Kolektívna pamäť, politika a vplyv minulosti: politika pamäti ako paradigma výskumu. In: *Politics, Groups, and Identities*. 3/2016, s. 529 – 543.

Výzva z Blois. In: *Forum Historiae*. 1/2009, s. 2 [online]. Dostupné na internete: http://www.forumhistoriae.sk/forum/vyzva_z_blois/apel_de_blois.pdf

ZEĽOVÁ, A. – BAČOVÁ, V. – VÝROST, J. – ŠUTAJ, Š.: *Interpretácia slovensko-maďarských vzťahov v súvislosti s vybranými etnickými a sociálnopsychologickými charakteristikami (výsledky súboru učiteľov)*. Košice: Spoločenskovedný ústav SAV, 1992.

Dezinformace, umělá inteligence a politické kampaně[1]

Josef Smolík[2]

The article addresses the use of artificial intelligence in political campaigns, with a focus on the risks associated with the dissemination of disinformation and the manipulation of public opinion. It begins by defining and explaining key topics, such as deep fake videos, their technological foundations, and their potential to distort perceptions of reality. The analysis highlights how artificial intelligence can be misused to create deceptive content that fosters societal polarization and undermines democratic processes. A specific example from the Czech Republic is documented to illustrate the practical implications of these technologies on the political landscape. The article draws on current research and security documents, providing tools for understanding and addressing these threats. Overall, it emphasizes the need for regulation and public education as essential measures to safeguard democratic values in the era of digital transformation.

DOI: https://doi.org/10.33542/MAN-0562-7-03

Úvod

V posledním období se politická komunikace stala jedním z nejplodnějších dílčích oborů v rámci politologie a společenských věd obecně. Jedním z významných faktorů přispívajících k tomuto trendu je využívání digitálních nástrojů, například sociálních sítí, které poskytují snadný přístup, akvizici dat a replikovatelnost.[3]

V posledních letech dochází k dramatickému rozvoji technologií umělé inteligence (dále jen AI), které zásadně ovlivňují různé oblasti

[1] „Tento příspěvek je výsledkem projektu Odolnost příslušníků Policie České republiky vůči dezinformačním vlivům a možnosti posilování jejich rezistence prostřednictvím vzdělávání VK01020187, zkráceně DEZINFOPOL, který byl podpořen Ministerstvem vnitra ČR z Programu Otevřené výzvy v bezpečnostním výzkumu 2023-2029, zkráceně OPSEC."

[2] Katedra bezpečnostních studií, Fakulta bezpečnostního managementu, Policejní akademie České republiky v Praze.

[3] LÓPEZ-LÓPEZ, P. C.; BARREDO-IBÁÑEZ, D.; JARÁIZ-GULÍAS, E.: *Research on Digital Political Communication: Electoral Campaigns, Disinformation, and Artificial Intelligence*. In: Societies, 13/5, 2023, s. 126.

lidské činnosti, včetně politického života. Zatímco AI nabízí nespočet příležitostí pro zlepšení efektivity a dostupnosti informací, zároveň představuje značná rizika, zejména pokud je zneužita v politických kampaních. Mezi nejproblematičtější nástroje patří technologie známé jako deep fake, které umožňují vytvářet realistické, avšak zcela falešné obrazové a zvukové materiály. Tyto technologie mají potenciál nejen dezinformovat veřejnost, ale také narušovat důvěru v tradiční zdroje informací a posilovat polarizaci společnosti.

V současnosti tyto změny reflektuje i výzkum politické komunikace, který se zaměřuje na umělou inteligenci, robotizaci a automatizaci, což vyvolává otázky o dopadu těchto technologií na demokracii a politickou účast, stejně jako o jejich rizicích a potřebě regulace, zejména během volebních období. Přestože někteří využívají AI k manipulaci veřejného mínění, technologie přinesla také významné pokroky ve výzkumu v této oblasti. Například mikrosegmentace, technika, která popisuje strukturální a emocionální profily občanů, umožnila lepší porozumění jejich chování na sociálních sítích, jejich jazyku a polarizaci.[1]

(Dez)informace či deep fake videa mohou být využitelnými mechanismy, jak ovládit jedince, sociální skupiny i společnost.[2]

Tento článek se zaměřuje na analýzu rizik spojených s využíváním umělé inteligence v politických kampaních, přičemž zvláštní pozornost je věnována fenoménu deep fake videí. Na konkrétním příkladu z České republiky (dále jen ČR) bude ukázáno, jak mohou být tyto technologie zneužity k manipulaci veřejného mínění a destabilizaci demokratických procesů. Cílem článku je nejen přiblížit problematiku širšímu publiku, ale také navrhnout kroky, které by mohly přispět k

[1] LÓPEZ-LÓPEZ, P. C.; BARREDO-IBÁÑEZ, D.; JARÁIZ-GULÍAS, E.: *Research on Digital Political Communication: Electoral Campaigns, Disinformation, and Artificial Intelligence*. In: Societies, 13/5, 2023, s. 126.
[2] Srov. MLEZIVA, E.: *Diktatura informací*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2010, s. 10.

omezení těchto negativních dopadů, včetně regulace technologického vývoje a zvyšování povědomí veřejnosti o těchto hrozbách.

Metodologické ukotvení příspěvku: interpretativní výzkum

Tento článek využívá kombinaci deskriptivního a interpretativního výzkumného přístupu k analýze role dezinformací a AI v současných politických kampaních. Deskriptivní část výzkumu se zaměřuje na systematické zmapování klíčových pojmů, technologií a procesů spojených s využíváním umělé inteligence k šíření dezinformací, včetně deep fake videí na sociálních médiích.

Cílem této části je vytvořit teoretický rámec, který objasní mechanismy a dopady těchto fenoménů v politickém kontextu. K tomuto účelu byly použity dostupné sekundární zdroje, jako jsou akademické studie, zprávy mezinárodních organizací, relevantní legislativa a bezpečnostní dokumenty ČR. Interpretativní část výzkumu se zaměřuje na analýzu konkrétního případu z ČR, kde byly technologie AI využity k manipulaci veřejného mínění v rámci politické kampaně.[1]

Tento metodologický přístup umožňuje propojit teoretická východiska s praktickými poznatky a identifikovat klíčové výzvy, které dezinformace a AI představují pro demokratické procesy. Interpretativní přístup umožňuje nejen hlubší pochopení konkrétních fenoménů, ale také formulaci doporučení, jak zmírnit jejich dopad prostřednictvím regulačních opatření, vzdělávání a technologických inovací zaměřených na detekci a prevenci falešného obsahu.

[1] Srov. BENEŠ, V., CÍSAŘ, O., DRULÁK, P.: *Výzkum politiky a jeho metodologické a normativní souvislosti*. In: *Metodologie výzkumu politiky*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2019, s. 19-39.

Dezinformace, propaganda a umělá inteligence

Problematika dezinformací a ideologické propagandy[1] je dlouhodobě významným tématem v debatách o politické komunikaci a vlivu médií na chování jednotlivců, skupin i společností.

S nástupem sociálních médií a digitálních technologií se tyto jevy stávají ještě výraznějšími a obtížněji kontrolovatelnými. Dezinformace a propaganda mohou podporovat nebo naopak brzdit společenské změny, od strukturních reforem až po technologické inovace, přičemž často využívají hluboce zakořeněných předsudků a emocí ke své šíření.

Propaganda je záležitostí především společenských institucí (politických, zájmových). Její působení, ovlivňování lidí a její vliv na společnost jsou obecně známy, přesto ale jsou podceňovány. Proto také dochází k překvapivým účinkům propagandy a ovlivňování jedinců, skupin i celých společenství. Zkušenosti z minulé doby ukazují, jak může propaganda zasáhnout do života lidí i do osudů společnosti. Její význam byl a dosud je dán systémem, na kterém je založena, organizovaným a soustředěným působením a spojením s politickou mocí.[2] Propagandu můžeme popsat jako úsilí ovlivnit lidi tak, aby se jejich myšlení a chování měnilo požadavovaným způsobem ve prospěch toho, pro koho je vedena.[3]

V digitálním prostoru navíc mohou fungovat jako nástroje polarizace, což z nich činí hrozbu nejen pro individuální myšlení, ale také pro stabilitu a soudržnost celé společnosti.

V souvislosti s AI je také diskutována „postpravdivost", kdy není snadné odlišit pravdu a lež, fakta a fikci. S nástupem AI a ve spojení s prostředím internetu a digitálních sítí se zdá, že problém nabývá na intenzitě. To vše nám znovu připomíná nebezpečí totality, která těží

[1] SMOLÍK, J.: *Politická propaganda jako specifický styl komunikace*. In: *Jazyk a politika: na pomedzí lingvistiky a politológie IV*. Bratislava: EKONÓM, 2019, s. 175–186.
[2] MLEZIVA, E.: *Diktatura informací*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2010, s. 104.
[3] ŘEHKA, K.: *Informační válka*. Praha: Academia, 2017, s. 65.

z toho, že není znovu jasné, kde je pravda, a v které vznikají fake news pro ideologické účely.[1]

V dnešní době vstupuje do této problematiky AI, která zásadním způsobem mění dynamiku šíření dezinformací. Technologie jako generativní modely nebo algoritmy zpracování přirozeného jazyka umožňují vytvářet obsah s vysokou mírou přesvědčivosti, včetně textů, obrazů či videí, které mohou být obtížně odlišitelné od reality. Jedním z nejvýznamnějších příkladů jsou tzv. deep fake videa, která dokáží věrně simulovat vizuální a zvukové projevy skutečných osob. Tato technologie umožňuje manipulovat veřejným míněním na dosud nevídané úrovni, ať už prostřednictvím falešných projevů politických lídrů, nebo vytvářením umělých krizí. V kombinaci se sociálními médii, která fungují jako multiplikátor těchto sdělení, představuje umělá inteligence zásadní výzvu pro demokratické procesy a informační prostředí moderních společností.[2]

Umělá inteligence a deep fake videa

AI lze definovat jako inteligenci zobrazovanou nebo simulovanou pomocí kódu (algoritmů) nebo strojů.[3] Systémy AI mohou mít podobu softwaru na webu (chatborů, vyhledávačů, analýzy obrazu obrazu aj.), AI však může být zabudována i do hardwarových zařízení, například robotů, automobilů či aplikačí „internetu věcí".[4]

V kontextu politických kampaní je často upozorňováno na chatboty, kteří „mohou zveřejňovat politický obsah nebo chatovat s lidskými uživateli".[5]

---

[1] COECKELBERGH, M.: *Etika umělé inteligence*. Praha: Filosofia, 2023, s. 129.
[2] MASOOD, M. et al.: *Deepfakes generation and detection: State-of-the-art, open challenges, countermeasures, and way forward*. In: *Applied Intelligence*, 4/53, 2023, s. 3974–4026.
[3] COECKELBERGH, M.: *Etika umělé inteligence*. Praha: Filosofia, 2023, s. 88.
[4] COECKELBERGH, M.: *Etika umělé inteligence*. Praha: Filosofia, 2023, s. 92.
[5] COECKELBERGH, M.: *Etika umělé inteligence*. Praha: Filosofia, 2023, s. 97-98.

V tomto kontextu se často hovoří o tzv. *technopolitice*, která využívá různé platformy k rozvoji politické/volební konfrontace, zatímco *algoritmická politická komunikace* je charakterizována především mikrosegmentací a automatickým šířením obsahu.[1]

AI tedy představuje technologii, která umožňuje strojům simulovat lidské myšlení a rozhodování. Zahrnuje široké spektrum technik, jako je strojové učení, neuronové sítě, zpracování přirozeného jazyka a počítačové vidění, které nacházejí uplatnění v různých oblastech od medicíny přes průmysl až po digitální komunikaci. Jedním z klíčových přínosů AI je schopnost analyzovat velké objemy dat a na jejich základě generovat predikce nebo vytvářet obsah. Tato schopnost však zároveň otevírá prostor pro zneužití, zejména v kontextu tvorby falešných informací a manipulace veřejnosti.

Jedním z nejvýraznějších příkladů této manipulace jsou tzv. deepfake videa, která využívají AI k vytváření vysoce realistických, ale falešných audiovizuálních materiálů. Deepfake technologie funguje na principu generativních adversariálních sítí (GANs), kde dva neuronové modely – generátor a diskriminátor – spolupracují na vytvoření co nejpřesvědčivějšího falešného obsahu. Tato videa mohou například simulovat projevy politických lídrů nebo známých osobností, přičemž výsledný obsah je vizuálně i zvukově téměř nerozlišitelný od reality. Na této úrovni AI umí napodobovat hlasy lidí, a vytvářet dokonce falešná videa projevů.[2]

Problém deepfake videí spočívá v jejich schopnosti ovlivnit veřejné mínění a destabilizovat demokratické procesy. Tyto technologie mohou být zneužity k diskreditaci veřejných činitelů, šíření dezinformací nebo vytváření falešných krizí, které mohou mít závažné

[1] LÓPEZ-LÓPEZ, P. C.; BARREDO-IBÁÑEZ, D.; JARÁIZ-GULÍAS, E.: *Research on Digital Political Communication: Electoral Campaigns, Disinformation, and Artificial Intelligence*. In: Societies, Vol. 13, nr. 5, 2023, s. 126.
[2] COECKELBERGH, M.: *Etika umělé inteligence*. Praha: Filosofia, 2023, s. 98.

společenské a politické dopady. Významný vliv lze spatřovat i v oblasti vojenského (strategického) využití, včetně dezinformačních kampaní.[1]

Přestože existují pokročilé nástroje pro detekci těchto videí, rychlý technologický vývoj činí jejich identifikaci stále obtížnější. Deepfake videa tak představují jedno z největších etických a bezpečnostních rizik, spojených s rozvojem AI.

Zahraniční výzkumy ukazují, že AI revolučně proměnila strategie politických kampaní díky možnosti personalizace sdělení a zefektivnění procesů. AI je využívána k sestavování sdělení, jako jsou e-maily a textové zprávy pro fundraising, což kampaním pomáhá efektivněji oslovovat voliče. AI je také využívána k šíření dezinformací ve velkém měřítku, například prostřednictvím deepfake videí nebo botů na sociálních sítích, což může ovlivnit veřejné mínění i výsledky voleb.[2] Mnoho systémů umělé inteligence funguje jako tzv. „černé skříňky", kdy nelze snadno vysvětlit, jakým způsobem dospěly k rozhodnutí. To komplikuje zajištění odpovědnosti a podkopává důvěru veřejnosti.[3]

Některé země a organizace již začaly vytvářet regulační rámce pro využívání AI v politice. Evropská unie (dále jen EU) například přijala opatření na zlepšení detekce a prevence deep fake videí a vyžaduje transparentnost v algoritmech sociálních sítí. Důležitou roli hraje i digitální vzdělávání a gramotnost, aby občané dokázali porozumět politickému prostředí, které je čím dál více ovlivňováno AI. AI je vhodný nástroj pro propagandistické kampaně cílené na jednotlivce i

---

[1] Blíže viz DANICS, Š., SMOLÍK, J.: *Czech Security Policy in the Context of the Hybrid Warfare in Ukraine*. In: *30 Years of the Visegrad Group. The war in Ukraine and the policy of the V4 countries*. Lublin: Wydawnictvo UMCS, 2023, s. 123-152; COECKELBERGH, M.: *Etika umělé inteligence*. Praha: Filosofia, 2023, s. 99.

[2] Srov. BÖHM, P., LAUTERBACH, J. Infodémie, hoaxy a dezinformace v době covid-19 a zrcadlení současnosti. In: *Bezpečnostní teorie a praxe*, 4/29, s. 61-62.

[3] FOOS, F. *The use of AI by election campaigns*. In: *LSE Public Policy Review*, 3/8, 2024, s. 1-7.

skupiny, což logicky vede k obavám o „demokratičnost" volebních procesů.[1]

Deep fake videa jako příklad dezinformací

Definovat dezinformace je složitý úkol, přesto panuje obecná shoda, že jde o specifický termín označující šíření zavádějících či lživých informací. Dezinformace představuje záměrně upravenou, zkreslenou nebo zcela nepravdivou zprávu, která je šířena s cílem ovlivnit myšlenky, postoje, hodnoty nebo názory jednotlivců i celých skupin. Tento koncept se významově překrývá s pojmy jako fake news, hoaxy nebo konspirační teorie.[2] Klíčovou charakteristikou dezinformací je jejich cílená povaha – vždy sledují nějaký záměr, ať už politický, ekonomický, nebo ideologický.[3]

Dezinformace se staly klíčovým politickým problémem s dalekosáhlými dopady na demokracii a její fungování. Kontaminují veřejný informační prostor, který hraje zásadní roli při formování informovaného veřejného mínění, procesu deliberace a svobodného vyjadřování preferencí. Jejich šíření oslabuje důvěru občanů v demokratické instituce a komplikuje efektivní rozhodovací procesy.[4] Dezinformační kampaně jako součást hybridních nástrojů také využívají některé státy k zaměření na inherentní slabiny otevřených a

[1] IRMAN, D., SURYA, D. A*rtificial intelligence in politics: Opportunities and challenges for digital democracy*. In: *International Journal of Humanities, Law, and Politics*, 2/3**,** 2025, s. 43.
[2] Srov. BÖHM, P., LAUTERBACH, J.: *Infodémie, hoaxy a dezinformace v době covid-19 a zrcadlení současnosti*. In: *Bezpečnostní teorie a praxe*, 4/29, s. 55-57.
[3] Blíže viz NUTIL, P.: *Média, lži a příliš rychlý mozek. Průvodce postpravdivým světem*. Praha: Grada Publishing, 2018, s. 18; KOLOMAZNÍK, T., SARVAŠ, Š., ROD, Z.: *Proč věříme dezinformacím? Strategická komunikace jako možná cesta z bludného kruhu*. Praha: Kniha Zlín, 2023, s. 20; VERNER, P.: *Propaganda a manipulace*. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského, s. 16; BARCLAY, D. A.: *Fake news, propaganda and plain old lies: how to find trustworthy informarmation in digital age*. Lanham: Rowman & Littlefield, 2018, s. 29-33.
[4] LÓPEZ-LÓPEZ, P. C.; BARREDO-IBÁÑEZ, D.; JARÁIZ-GULÍAS, E.: *Research on Digital Political Communication: Electoral Campaigns, Disinformation, and Artificial* Intelligence. *Societies***,** 13/5, 2023, s. 126.

demokratických systémů, což vede k institucionálnímu oslabování cílených aktérů.[1]

Jednou z nejmodernějších forem dezinformací jsou tzv. deepfake videa, která využívají umělou inteligenci ke generování falešných obrazových a zvukových materiálů. Tato technologie umožňuje vytvořit obsah, který je vizuálně i zvukově tak přesvědčivý, že jej může být obtížné odlišit od skutečnosti. Deepfake videa často simulují projevy známých osobností, například politiků nebo veřejně známých osob, přičemž výstup působí autenticky a může snadno oklamat širokou veřejnost.

První skutečná deepfake videa se objevila online v září 2017, kdy uživatel Redditu s přezdívkou „deepfake" zveřejnil sérii počítačem generovaných videí slavných hereček, jejichž obličeje byly nahrazeny na pornografickém obsahu. Dalším nechvalně známým případem deepfake videí bylo uvedení aplikace deepNude, která umožňovala uživatelům generovat falešné nahé snímky. To byl začátek období, kdy tato problematika získala větší pozornost v rámci odborné komunity. Dnes jsou technologie a aplikace deep fake videí, jako například FakeApp, FaceSwap a ZAO snadno dostupné a uživatelé bez znalostí počítačového inženýrství mohou vytvořit falešná videa během několika sekund. Navíc jsou na platformě GitHub k dispozici open-source projekty, jako například DeepFaceLab, a s nimi související návody lze snadno najít na YouTube. Významným nástrojem je také

Face2Face, který zachycuje reálné výrazy obličeje zdrojové osoby, která mluví do běžné webové kamery, a upravuje obličej cílové osoby v původním videu tak, aby napodoboval výrazy zdrojové osoby.[2]

---

[1] DUBÓCZI, P.; DVORSKÝ, T.: *The Limits of the EU's Soft Power vis-à-vis Challengers to European Integration*. In: BURGÓNSKI, P. (ed.): *Europa w stosunkach międzynarodowych: Polityka – rola – wyzwania*. Varšava: Wydawnictwo Naukowe UKSW, 2025.

[2] Viz MASOOD, M. et al.: *Deepfakes generation and detection: State-of-the-art, open challenges, countermeasures, and way forward*. In: *Applied Intelligence*, 4/53, 2023, s. 3974–4026.

Deepfake videa představují nejen technologickou inovaci, ale také novou úroveň manipulace s informacemi. Jejich využití zahrnuje diskreditaci politických oponentů, šíření poplašných zpráv nebo dokonce podporu falešných krizí. Například falešné video, které ukazuje politika ve skandální situaci nebo vyslovujícího extrémní názory, může mít zásadní vliv na veřejné mínění. Tyto manipulace jsou navíc umocněny rychlostí šíření prostřednictvím sociálních médií, kde může jeden virální příspěvek ovlivnit miliony lidí během několika hodin.

Jedním z klíčových aspektů deepfake videí je jejich schopnost polarizovat společnost.[1] Tato videa mohou záměrně cílit na určité skupiny obyvatel s cílem vyvolat nedůvěru, strach nebo hněv vůči konkrétní osobě, skupině nebo instituci. To může vést k destabilizaci demokratických procesů, kdy se veřejnost přestává orientovat v tom, co je pravda a co manipulace. Výsledkem může být rostoucí skepticismu vůči médiím, narušení důvěry v politický systém a prohlubování společenských konfliktů.

V kontextu voleb mohou deepfake videa sloužit jako efektivní nástroj manipulace voličů. Například falešné video, které ukazuje kandidáta v kompromitující situaci, může významně snížit jeho šance na zvolení, zatímco uměle vytvořený obsah podporující konkrétního kandidáta může vyvolat falešný dojem jeho popularity nebo schopností. Tato technologie umožňuje nejen přímou manipulaci s voliči, ale také nepřímo ovlivňuje samotné politické kampaně, kdy kandidáti musí investovat více zdrojů do obrany proti potenciálním dezinformačním útokům. Deepfake videa tak v současnosti

[1] K tomu srov. SMOLÍK, J.: *Covid-19 a skupinová polarizace*. In *X. ročník Medzinárodnej vedeckej konferencie študentov a mladých vedeckých pravovníkov*. Košice. Univerzita Pavla Jozefa Šafárika, 2022, s. 7-20.

představují závažnou výzvu pro spravedlivé a transparentní volební procesy.

Deep fake videa a ovlivňování voleb?

Deepfake videa mají potenciál zásadně ovlivnit volební výsledky, zejména pokud cíleně oslovují nerozhodnuté voliče, kteří tvoří klíčovou skupinu v jakékoli kampani. Tato technologie může vytvářet obsah, který potvrzuje předsudky nebo obavy této skupiny, a tím je subtilně vede k podpoře konkrétního kandidáta nebo naopak k odmítnutí jeho protivníka. Nerozhodnutí voliči jsou často citliví na emocionálně laděné sdělení a vizuálně přesvědčivé materiály, což z deepfake videí činí obzvláště účinný nástroj manipulace.

Psychologické metody využívané prostřednictvím deepfake videí zahrnují například tzv. emocionální apel, kdy video záměrně vyvolává strach, hněv nebo nedůvěru. Například falešné záběry ukazující kandidáta v kompromitující situaci, jako je korupční jednání nebo extremistické výroky, mohou silně ovlivnit emocionální reakce voličů. Další metodou je potvrzení známých stereotypů (confirmation bias), kdy video záměrně posiluje již existující přesvědčení a předsudky voličů. Kombinace těchto technik zvyšuje šanci, že volič obsah přijme jako pravdivý, aniž by jej kriticky analyzoval.

Základním účelem deep fake videí je záměrné a systematické ovlivňování jedinců, skupin, organizací atp., tj. persuase.[1]

V ČR zatím nejsou příklady rozsáhlého zneužití deep fake videí v politických kampaních běžné, nicméně existují náznaky jejich potenciálu. Například během prezidentských kampaní se objevily manipulativní materiály na sociálních sítích, které přinejmenším esteticky evokovaly deepfake obsah, i když nešlo o plně technologicky generovaná videa. S narůstající dostupností těchto technologií a jejich

[1] Srov. MLEZIVA, E.: *Diktatura informací*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2010, s. 71-72.

jednoduchostí lze očekávat, že se stanou běžnou součástí negativních kampaní v budoucnosti.

Technologický pokrok a snadná dostupnost softwaru pro vytváření deepfake videí znamenají, že tyto nástroje mohou být využity nejen profesionálními týmy, ale i jednotlivci s minimálními technologickými dovednostmi. To zvyšuje riziko jejich zneužití, například šířením videí prostřednictvím sociálních sítí, které jsou navrženy tak, aby upřednostňovaly emocionálně nabitý obsah. Taková videa se mohou stát virálními během několika hodin a ovlivnit veřejné mínění rychleji, než mohou zareagovat tradiční média nebo samotní kandidáti.[1]

Deepfake videa navíc nepůsobí izolovaně, ale jsou často součástí širších kampaní zahrnujících další dezinformační techniky, jako jsou falešné zprávy nebo manipulativní memy. V kombinaci tyto nástroje mohou vytvářet synergický efekt, který destabilizuje důvěru voličů ve volební proces jako celek. V ČR, kde je politická scéna často polarizovaná a veřejnost náchylná k dezinformacím, mohou deepfake videa prohloubit společenské rozdělení a ohrozit demokratické principy.

Jak podotkl Šárovec, tak české politické strany již s generativní AI experimentují. Problematické se toto využívání stává v případech, kdy generativní AI je využívání k inscenaci situací, které se nikdy nestaly, nebo k šíření stereotypů (rasových, genderových, sexistických atd.). Etický rozměr se týká především toho, zda: 1) lze takto generované vizuály snadno rozpoznat, a 2) jaký význam a jaké informace tyto vizuály nesou.

Přesně k takové situaci došlo před krajskými volbami v září 2024, kdy byly vizuální materiály vytvořené AI použity ve volební kampani SPD. Některé z nich vypadaly jako fotografie a zobrazovaly smyšlené

[1] Srov. IRMAN, D.; SURYA, D.: *Artificial intelligence in politics: Opportunities and challenges for digital democracy*. In: *International Journal of Humanities, Law, and Politics*, 2/3, 2025, s. 43.

osoby nebo situace. Jeden z těchto AI-vizuálů zobrazoval černochase zakrvácenou košilí a s nožem v ruce. Komentář na billboardu zněl: „Nedostatky ve zdravotnictví nevyřeší chirurgové z dovozu“. Předseda SPD Tomio Okamura nicméně odmítl, že by si někdo mohl tyto vizuály splést se skutečnými fotografiemi. Tím samozřejmě vyvstala otázka regulace nebo jasného označování AI obsahu, aby bylo možné odlišit generovaný materiál od tradiční vizuální komunikace. Tentýž problém se týká i zahraničí a zahraničních kandidátů.[1]

Co se týče deepfake videí, politické strany či jejich představitelé bývají často terčem takových videí zveřejněných bez jasného označení nebo možnosti zjistit, kdo si je nechal vytvořit. V posledních měsících a letech se cílem těchto podvrhů stali mimo jiné prezident Petr Pavel, ministr vnitra a předseda STAN Vít Rakušan či bývalý premiér a předseda ANO Andrej Babiš. Deepfake videa představují mocnou zbraň, protože jsou technologicky velmi propracovaná a jejich trestněprávní důsledky jsou obtížně postižitelné.[2]

Rozvoj AI a technologií, jako jsou deepfake videa, přináší řadu etických výzev. Zásadní otázkou je, do jaké míry je přijatelné používat AI k tvorbě obsahu, který může být záměrně zavádějící nebo škodlivý. Technologie sama o sobě není morálně neutrální – její aplikace odráží hodnoty a záměry svých tvůrců. Výroba a šíření deepfake videí s cílem manipulovat veřejným míněním nebo poškozovat jednotlivce představuje nejen právní, ale především etický problém. Je nutné vyvažovat svobodu projevu s odpovědností za dopady, které tyto technologie mohou mít na společnost, zejména pokud jde o narušování demokratických procesů nebo poškozování důvěry mezi občany a

[1] ŠÁROVEC, D.: *Political actors in the age of generative artificial intelligence: The Czech perspective*. In: *Acta Informatica Pragensia*, 2/14, 2025, s. 9.
[2] ŠÁROVEC, D.: *Political actors in the age of generative artificial intelligence: The Czech perspective*. In: *Acta Informatica Pragensia*, 2/14, 2025, s. 9.

institucemi. AI je přitom spíše předmětem etického zájmu než vlastním potenciálním etickým aktérem.[1]

Další etickou dimenzí je otázka transparentnosti a informovanosti veřejnosti. Uživatelé často nejsou schopni rozpoznat manipulativní obsah vytvořený AI, což podkopává jejich schopnost činit informovaná rozhodnutí. Odpovědnost by zde měli nést nejen jednotlivci, kteří deepfake obsah vytvářejí, ale také technologické společnosti, které poskytují nástroje pro jejich výrobu. Tyto společnosti by měly implementovat mechanismy prevence a detekce škodlivého obsahu, stejně jako přispívat k osvětě veřejnosti o rizicích spojených s používáním těchto technologií. V dlouhodobém horizontu bude nezbytné vést interdisciplinární diskusi o tom, jak nastavit etické rámce pro vývoj a aplikaci AI, které minimalizují rizika a zároveň umožňují využívat její potenciál ve prospěch společnosti.

Diskuse

Problematika deepfake videí a jejich dopadu na volební procesy představuje mimořádně závažné téma, které zasahuje do jádra demokratického fungování společnosti. Tato technologie, založená na umělé inteligenci, umožňuje vytvářet vysoce realistické falešné audiovizuální materiály, které mají schopnost manipulovat veřejným míněním. Jak bylo uvedeno, deep fake videa mohou být zacílená zejména na nerozhodnuté voliče, kteří jsou citliví na emocionální apely a často rozhodují na základě intuitivního posouzení informací.

Schopnost těchto videí vyvolat silné emoční reakce nebo potvrdit předsudky voličů ukazuje, jak efektivní mohou být při manipulaci s výsledky voleb.

Odhalení deep fake videí u běžných konzumentů (uživatelů) sociálních sítí je náročné, protože vyžaduje dostupnost metadat, která u většiny obsahu běžných uživatelů chybí. I přes pokročilé metody,

[1] COECKELBERGH, M.: *Etika umělé inteligence*. Praha: Filosofia, 2023, s. 72.

jako je využití blockchainu (decentralizované digitální databáze, která bezpečně uchovává informace) a chytrých kontraktů (automatizovaných programů, které vykonávají předem definované podmínky), zůstává většina takto vytvořených manipulací nechráněná.[1]

Z hlediska nebezpečí je důležité zdůraznit, že deepfake videa nenarušují pouze jednotlivé kampaně, ale destabilizují důvěru veřejnosti ve volební proces jako celek. Když se voliči dozvědí o existenci takových technologií, začínají pochybovat i o pravdivosti autentických projevů nebo kampaní. Tato nedůvěra může vést k apatii, kdy voliči ztrácejí ochotu účastnit se voleb, nebo naopak k radikalizaci, kdy se přiklánějí k extremistickým hnutím jako odpověď na zdánlivou zkorumpovanost systému. V prostředí polarizované společnosti, jako je ČR, jsou tyto efekty obzvláště rizikové.

Dalším rozměrem je otázka regulace a prevence. Přestože technologické firmy a výzkumné týmy pracují na nástrojích pro detekci deep fake obsahu, vývoj těchto technologií je dynamický a obtížně předvídatelný. Problém zhoršuje skutečnost, že legislativa často nedokáže držet krok s technologickými inovacemi. Současné právní rámce v České republice i ve světě nabízejí jen omezenou ochranu před šířením deep fake videí, což zanechává politické kampaně zranitelné vůči těmto sofistikovaným formám manipulace.

Je také třeba zvažovat širší společenské a etické souvislosti. Deepfake technologie mohou mít dalekosáhlý dopad nejen na politiku, ale i na osobní sféru, kdy mohou být použity k útokům na jednotlivce, například prostřednictvím tzv. revenge porn. V kontextu voleb je však klíčové, že tyto technologie podkopávají samotný princip informovaného rozhodování voličů, na kterém demokracie stojí. Ztráta důvěry v politické procesy a média může vést k prohlubování krize

[1] Viz MASOOD, M. et al.: *Deepfakes generation and detection: State-of-the-art, open challenges, countermeasures, and way forward.* In: *Applied Intelligence*, 4/53, 2023, s. 3974–4026.

reprezentace, kdy občané odmítají tradiční instituce a hledají alternativy mimo demokratický rámec.

Téma deepfake videí a jejich dopadů na volební procesy zůstává dynamickým problémem, který bude v následujících letech předmětem intenzivního zkoumání v oblasti politologie, psychologie a mediálních studií. Je nezbytné sledovat další technologický vývoj, identifikovat nové způsoby manipulace a navrhovat inovativní přístupy k ochraně demokratických procesů. Tento fenomén vyžaduje interdisciplinární přístup, zahrnující nejen vývoj technologií pro detekci, ale také posilování mediální gramotnosti veřejnosti a přijetí robustních legislativních opatření.

Digitální gramotnost se ukazuje jako klíčový prvek pro posílení odolnosti demokracie vůči zneužívání AI. Lidé, kteří rozumějí fungování AI, dokážou lépe rozpoznat dezinformace, zpochybňovat výstupy generované stroji a zaujímat kritický postoj vůči digitálnímu obsahu, který konzumují.[1]

Závěr

Technologie AI, včetně deepfake videí, přinášejí hluboké výzvy pro současné demokracie. Schopnost nových technologií manipulovat veřejným míněním, destabilizovat politické procesy a podkopávat důvěru v demokratické instituce ukazuje, že nejde pouze o technologický problém, ale o komplexní společenský fenomén. Deepfake videa nejen že posilují dezinformační kampaně, ale také prohlubují polarizaci a vytvářejí nové překážky pro transparentnost a důvěru ve volební procesy. Zkoumání těchto technologií tak vyžaduje mezioborový přístup, který propojuje technické, právní, etické i sociální (psychologické) perspektivy.

[1] IRMAN, D.; SURYA, D. *Artificial intelligence in politics: Opportunities and challenges for digital democracy*. In: *International Journal of Humanities, Law, and Politics*, 2/3, 2025, s. 45.

Téma AI a jejích dopadů na politiku představuje badatelskou výzvu nejen pro mediální studia, ale i pro politologii a politickou psychologii.

Zatímco mediální studia zkoumají mechanismy šíření dezinformací, politologie se zaměřuje na dopady na volební procesy a demokratické instituce. Politická psychologie pak přispívá analýzou způsobů, jak tyto technologie ovlivňují individuální a skupinové rozhodování. Do budoucna bude nezbytné nejen monitorovat technologický vývoj, ale také hledat účinné nástroje pro prevenci a osvětu, aby bylo možné chránit demokratické hodnoty před riziky, která tyto technologie přinášejí.

Literatúra:

BARCLAY, D. A.: *Fake news, propaganda and plain old lies: how to find trustworthy informarmation in digital age*. Lanham: Rowman & Littlefield, 2018.

BENEŠ, V.; CÍSAŘ, O.; DRULÁK, P.: *Výzkum politiky a jeho metodologické a normativní souvislosti*. In: *Metodologie výzkumu politiky*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2019, s. 19-39.

BÖHM, P.; LAUTERBACH, J.: *Infodémie, hoaxy a dezinformace v době covid-19 a zrcadlení současnosti*. In: *Bezpečnostní teorie a praxe*, 4/29, s. 55-72.

COECKELBERGH, M.: *Etika umělé inteligence*. Praha: Filosofia, 2023.

DANICS, Š.; SMOLÍK, J.: *Czech Security Policy in the Context of the Hybrid Warfare in Ukraine*. In: *30 Years of the Visegrad Group. The war in Ukraine and the policy of the V4 countries*. Lublin: Wydawnictvo UMCS, 2023, s. 123-152.

DUBÓCZI, P.; DVORSKÝ, T.: *The Limits of the EU's Soft Power vis-à-vis Challengers to European Integration*. In: BURGÓNSKI, P. (ed.): *Europa w stosunkach międzynarodowych: Polityka – rola – wyzwania*. Varšava: Wydawnictwo Naukowe UKSW, 2025.

FOOS, F.: *The use of AI by election campaigns.* In: *LSE Public Policy Review*, 3/8, 2024, s. 1-7.

IRMAN, D.; SURYA, D.: *Artificial intelligence in politics: Opportunities and challenges for digital democracy*. In: *International Journal of Humanities, Law, and Politics, 2/3*, 2025, s. 42–45.

KOLOMAZNÍK, T.; SARVAŠ, Š.; ROD, Z.: *Proč věříme dezinformacím? Strategická komunikace jako možná cesta z bludného kruhu*. Praha: Kniha Zlín, 2023.

LÓPEZ-LÓPEZ, P. C.; BARREDO-IBÁÑEZ, D.; JARÁIZ-GULÍAS, E.: *Research on Digital Political Communication: Electoral Campaigns, Disinformation, and Artificial Intelligence*. In: *Societies*, *13*/5, 2023, s. 126.

MASOOD, M. et al.: *Deepfakes generation and detection: State-of-the-art, open challenges, countermeasures, and way forward*. In: *Applied Intelligence, 4/53, 2023*, s. 3974–4026.

MLEZIVA, E.: *Diktatura informací*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2010.

NUTIL, P.: *Média, lži a příliš rychlý mozek. Průvodce postpravdivým světem*. Praha: Grada Publishing, 2018.

ŘEHKA, K.: *Informační válka*. Praha: Academia, 2017.

SMOLÍK, J.: *Covid-19 a skupinová polarizace*. In: LINHARTOVÁ, B.; DÚBÓCZI, P.; GAJDOŠČÍK, D. (eds.): *Pandémia & demokracia. Budúcnosť demokracie v postcovidovej dobe*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika, 2022, s. 7-20.

SMOLÍK, J.: *Politická propaganda jako specifický styl komunikace*. In: *Jazyk a politika: na pomezí lingvistiky a politologie IV*. Bratislava: EKONÓM, 2019, s. 175–186.

ŠÁROVEC, D.: *Political actors in the age of generative artificial intelligence: The Czech perspective*. In: *Acta Informatica Pragensia,* 2/14, 2025, s. 1-14.

VERNER, P.: *Propaganda a manipulace*. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského.

Niekoľko poznámok k problému hľadania lepšieho človeka, spoločnosti a sveta v politike[1]

Daniel Dobiaš[2]

The content of political doctrines and dominant lines of practical politics are legitimized by the effort to realize the ideal of a good society by applying the idea of reason. Its performance at the same time not only defines the conditions for the theoretical justification of the idea of power, but also becomes a tool for its implementation. The primary goal of our study is an attempt to classify the normative nature of politics from the idea of the doctrinal unity of irrationalism and rationalism, using mechanisms for the instrumentalization of power.

DOI: https://doi.org/10.33542/MAN-0562-7-04

Pri zovšeobecňovaní poznatkového materiálu obsahov jednotlivých ľudských skúseností vychádzame najmä zo skúmania vývoja mikroštruktúr spoločenského diania. Jeho zachytenie vyžaduje hľadanie vhodných praktických nástrojov, ale zároveň vyjadruje potrebu univerzálnejšej teoretickej klasifikácie. Všetky premisy o inštrumentalizácii spoločnej prítomnosti a budúcnosti, ktoré napísala minulosť, nás preto privádzajú k potrebe neustálej revízie ideových základov ľudského myslenia. Zjednocujúcou črtou uvedenej dynamiky je hľadanie autentického zmyslu skutočností a pojmov, vznikajúcich často z náhodných praktických potrieb ľudských dejín. Napriek neurčitosti a veľkému množstvu potenciálnych obsahových implikácií sa ich v živom slede poznávacích aktivít pokúšame rozlíšiť a v konečnom dôsledku v nich identifikovať určité jadro inteligibilného významu. V kontexte usilovného kultivovania ilúzií

[1] Táto štúdia je súčasťou grantového projektu VEGA č. 1/0645/25 s názvom *„Inštrumentalizácia historických udalostí ako predmet rekodifikačných schém v politickej a propagandistickej praxi na Slovensku po roku 1989 (vybrané aspekty etnických vzťahov)"*.
[2] Katedra politológie, Filozofická fakulta, Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach.

o aktuálnej prítomnosti tak vzniká stav kultúrnej a etickej nostalgie, kde si každá spoločnosť projektuje bohatý materiál odzrkadľujúci fakt, že sa objavuje ako nástupca nejakej inej spoločnosti a že sa od nej líši.

Ako sme už naznačili, pojmová reprodukcia a racionálna analýza, orientované na zachytenie premien a vývoja mikroštruktúr spoločenského diania, predstavujú prostriedky vzťahu k historickej skúsenosti ľudstva, no zároveň vyjadrujú potrebu univerzálnejšej klasifikácie dejinnosti. V utváraní systému poznatkov s univerzálnejšou výpovednou hodnotou majú svoje nezastupiteľné miesto dejiny vedeckého poznania: „*Veda sa skladá z teórií, ktoré sú naším výtvorom. My teórie vytvárame, aktívne nimi svet skúmame a staráme sa, akú informáciu sme schopní zo sveta vytiahnuť...*“.[1] Rozhodujúcu tendenciu každého epistemologického modelu či historického obrazu človeka tak klasifikujeme zovšeobecňovaním poznatkového materiálu, ktorý vedie k zachyteniu podstaty a zmyslu toho, čo nazývame dejiny. Podľa nemeckého filozofa K. Jaspersa dejiny „*znamenajú konanie a tvorbu našich predchodcov, ktorí nás doviedli tam, odkiaľ nezadržateľne postupujeme ďalej. Ľudia od nepamäti vedia o svojich dejinách vďaka mýtom a legendám, od vynájdenia písma svoje činy a skúsenosti zaznamenávajú, aby zabránili ich zabudnutiu*“.[2] Zároveň upozorňuje, že inak je to s vedou o dejinách, kde predovšetkým „*chceme vedieť, čo sa skutočne stalo. Viažeme sa preto na ešte existujúce reálie, tzn. pramene, na dokumenty, svedecké výpovede, stavby a technické výkony, na básnické a umelecké výtvory. Všetky sú vnímateľné, no tak, že v nich chápeme ich údajný zmysel. Veda siaha potiaľ, pokiaľ správne rozumieme reálnej tradícii a pokiaľ môžeme overiť správnosť výpovedí svedkov*“.[3]

Veľmi špecifický spôsob interpretácie historického vedenia v naznačených kontextoch predstavuje filozofia dejín. Pri objasňovaní

[1] POPPER, K. R.; LORENZ, K.: *Budoucnost je otevřená*. Praha: 1997, s. 46.
[2] JASPERS, K.: *Malá škola filozofického myslenia*. Bratislava: 2003, s. 29.
[3] Tamže

univerzálnych charakteristík organických systémov predpokladá nevyhnutnosť pojmového prepojenia filozofie s dejinami ako „*určitý spôsob filozofického premýšľania o dejinách, v ktorom dominuje úsilie o myšlienkové zmocnenie sa ich „podstaty" a zmyslu prostredníctvom „objavovania", resp. vysvetľovania ich vnútorných a vonkajších príčin, zákonitostí, súvislostí, hybných síl atď.*".[1] Úvahy o opodstatnenosti terminologického prepojenia medzi filozofiou a dejinami, prípadne ich vzájomnej neoddeliteľnosti však vyvolávajú aj množstvo otáznikov, pretože každé obdobie má svoje vlastné problémy, ktoré predmetné dejinno - filozofické dedičstvo stavajú do iného uhla. Argumentáciu o tom, že každý výklad dejín naráža na prekážky pri v snahe o správne porozumenie minulosti môžeme nájsť napríklad u H. Störiga. Ten upozorňuje na to, že aj keď historik filozofie má spravidla k dispozícii autentické materiály v podobe zachovalých listín či spisov, sú to akoby hotové výsledky myslenia a my „*vieme málo alebo skoro nič o tom, akými cestami k nim mysliteľ dospel, obzvlášť potom aké mimofilozofické, osobné vlastnosti, sklony a osudy pri tom spolupôsobili*".[2] Každý filozofický systém je preto nutné skúmať do určitej miery nezávisle na jeho pôvodcovi, ale k úplnému pochopeniu diela by sme rozhodne tieto špecificky osobnostné záležitosti mali zobrať do úvahy.[3]

Naznačené interpretačné asymetrie chápania vzťahu medzi filozofiou a dejinami sú symptomatické pre celkovú situáciu v humanitných vedách, ktorá kvôli obsahovej mnohoznačnosti pojmov vykazuje stav permanentnej neistoty, gnozeologického relativizmu a obsahových asymetrií. Uvedené skutočnosti môžeme s vysokou intenzitou sledovať aj pri projekciách politiky na skúsenostnom

[1] DUPKALA, R.: *Úvod do filozofie dejín*. Bardejov: 2005, s. 14.
[2] STÖRIG, H. J.: *Malé dějiny filozofie*. Praha: 1991, s. 23.
[3] Za veľmi problematické, až logicky protirečivé považujú spojenie dejín a filozofie niektorí historici, napríklad švajčiarsky historik J. Burckhardt. Bližšie pozri: BURCKHARDT, J.: *Úvahy o světových dějinách*. Olomouc: 1996.

fundamente filozofie dejín. Určujúcu silu implementácie prvkov cieľavedomej racionality do politickej roviny takmer vždy predstavuje legitimizácia určitého typu záujmov, spojených s najväčšou mocou na ich presadenie. Nespochybniteľná zložka pokroku v skutočnosti umožňuje hľadať, vytvárať a podľa potreby prispôsobovať legitimizačné praktiky pre zdôvodňovanie obsahu a uplatňovania politickej moci, podmienené schopnosťou autorov meniť svoju predstavu o ich konkrétnom uplatnení. Obzvlášť pri odvodzovaní normatívnej povahy politických režimov preto narážame na potrebu zásadnejšej teoretickej argumentácie, ktorou by sme dokázali reagovať na ich dynamický, často protirečivý vývoj. Produktívnosť tejto snahy umocňuje situačný rámec celkom konkrétnych podmienok, v rámci a prostredníctvom ktorých sa precizujú riešenia rôznych problémov politického, filozofického, ekonomického a právneho charakteru, premenlivú klasifikáciu historickej skúsenosti nevynímajúc.

Východiskom našej klasifikácie normatívnej povahy politiky je jedna z modifikácií myšlienky o doktrinálnej jednote viery (iracionalizmu) a rozumu (racionalizmu, vedy) pri zdôvodňovaní moci, legitimizovanej záujmom o najvyššie dobro. V tomto kontexte považujeme za substanciálne jadro intelektuálnej tradície Európy systematickú reflexiu ustálených myšlienkových konštrukcií, ktoré stoja za dejinnými metamorfózami v teórii a praxi racionalizmu, iracionalizmu, humanizmu, liberalizmu, demokracie a totalitarizmu. Práve ich vzájomné pôsobenie totiž vymedzuje a vytvára podmienky pre experimentovanie s rozličnými podobami politických štruktúr pri hľadaní lepšieho človeka a sveta. Hlavným cieľom predkladanej štúdie je preto priblížiť procesy, ktorých charakter legitimizuje obsah politických doktrín a dominantných línií praktickej politiky pri snahe o realizáciu ideálu dobrej spoločnosti uplatnením idey rozumu. Jeho výkon zároveň nielen vymedzuje podmienky pre teoretické zdôvodňovanie idey moci, ale stáva sa nástrojom na jej vykonávanie.

Z perspektívy dneška nám produktívny priestor na reflexiu ponúka taktiež hľadanie riešení „večných morálnych dilem" ľudstva, nakoľko systémovým dôsledkom normatívnej predstavy o definitívnom presadení racionalisticky založených teórií pri pretváraní prírody, človeka a spoločnosti podľa univerzálneho kapitalistického vzorca je špecifická trieda ľudí, ktorí žijú v demokracii mimo demokratických pravidiel, nad zákonom a opozícii voči elementárnym morálnym princípom.

Dejiny vývoja ľudských spoločenstiev otvárajú veľké množstvo kapitol spojenectva racionality s mocou. Ich teoretické východiská môžeme identifikovať už v antickej tradícii na úrovni vzťahu medzi myslením a skutočnosťou, kde bol rozum chápaný ako základný identifikačný faktor pre jednotný obraz skutočnosti. Jeho podstatou bola jedinečná kombinácia presvedčenia o tom, že svet je zákonitý a racionálny, že je v možnostiach rozumu túto zákonitosť pochopiť a kontrolovať tak budúce trajektórie vývoja, s iracionálne podmienenou predstavou o dobrom, šťastnom živote, spočívajúcou v schopnosti rozumu poznať najvyššiu z cností – ideu dobra. Napríklad Platón vo svojej koncepcii ideálneho štátu vychádzal z názoru, že myslením (*noésis*) a uvažovaním (*dianoia*) môžeme zachytiť ideálne súcna a dospieť k vedeniu ako najvyššej forme pravdivého poznania. Ontologické určenie toho, čo je a čo môže byť ako jedinečné a nemenné aj myslené, tu predpokladá zhodu myslenia a skutočnosti, pravdu pochopenú ako múdrosť, najvyššie dobro. Poznanie najvznešenejšej idey zároveň predurčuje jej nositeľa k tomu, aby vládol, takže politická spôsobilosť pre výkon moci je podmienená múdrosťou, rozhodujúcu moc má mať v štáte ten, kto mnoho vie, kto je schopný poznať dobro.

V antickej tradícii však môžeme registrovať aj korene iného spôsobu uvažovania. Ten je produktom uvedomenia si hraníc vlastného poznania, respektíve kognitívnej nedokonalosti poznávajúceho človeka. Spája sa s vedením založeným na hľadaní, skúmaní,

zvažovaní, v ktorom je v idey pravdy ako štandard obsiahnutá idea omylu. V súlade s tým naše poznanie, presnejšie naša viera, že v poznaní sa dotýkame skutočnosti, je vždy len improvizáciou, má nanajvýš pravdepodobnostný charakter. Keďže poznanie funguje na princípe reflexivity, myšlienky, pocity, činy ľudí sú súčasťou skutočnosti, o ktorej uvažujú, ich názor sa nebude nikdy v plnej miere zhodovať s reálnym svetom. Práve absencia zhody medzi racionálnym subjektom a skutočným stavom vecí vnáša do chápania účastníkov, ako aj do udalostí, na ktorých sa zúčastňujú, prvok neistoty. Takýto postoj nielen koriguje rezistenciu akéhokoľvek stanoviska v zmysle jeho výlučnosti, ale paradoxne poukazuje na fakt, že základný racionálny postoj je výsledkom viery v rozum. Slobodná voľba v prospech racionálneho postoja pripúšťa svoj pôvod v iracionálnom rozhodnutí, je dokonca podmienená predpokladanou iracionálnou vierou v rozum. To isté platí o iracionálnej viere v pokrok, založený na raste vedomostí.

Obzvlášť vo svojej renesančno – humanistickej podobe sa optimisticky ladené vízie o najvyššom dobre ako substanciálnom jadre politiky preniesli do roviny plánovitého využívania vedeckého poznania. Nadobúdanie znalostí postupne získavalo charakter nástroja na ovládanie prírody, premenu ľudského údelu a presadzovanie konfliktných cieľov pri získavaní i udržiavaní moci. V naznačených súvislostiach, spolu s oddelením rozumového myslenia a prehlbovania úvah od poznatkov získaných činnosťou a skúsenosťou tak máme možnosť reflektovať stav, keď sú jednotlivé vedecké disciplíny v rôznych časových periódach a rôznymi spôsobmi tlačené do obhajovania svojej legitimity modifikáciou teoretickej produkcie v prospech politickej objednávky. Prinajmenšom z hľadiska klasickej novovekej idey jednoty vedy najmä *oblasť humanitného poznania nemá cieľ sám v sebe*, ale musí dokazovať svoju praktickú prospešnosť.

Projekcia horizontu budúcnosti v zápase o vytvorenie lepšieho sveta uplatnením idey rozumu postupne získavala svoje vyjadrenie vo viere v neobmedzenosť, nekonečné možnosti ľudského poznania a presvedčení o kumulatívnej replikovateľnosti pokroku. Primárnu ideologickú črtu osobitého zdôrazňovania úlohy poznania tu predstavovala jedinečná kombinácia jeho dvoch zložiek: dokonalé poznanie ako možnosť a dokonalé poznanie ako nevyhnutnosť. Tendencia rozvoja osobnosti človeka ako duchovnej bytosti, obdarenej vedomím a vôľou, schopnosťou racionálne a slobodne konať, v úzkej korelácii s prekračovaním aktuálnej danosti rozumom a otváraním sa tomu, čo človek ešte nie je, ale môže byť, tým v perspektíve moderných, sekulárnych osvietenských ideológií stelesňuje nový typ „obyčajného" človeka, ktorý rozumom (poznaním) premení svoj údel a vytvorí nový, lepší svet. Situačnú komplexnosť éry modernizácie dotvára koordinovaný kauzálny reťazec od individualizácie, industrializácie, hospodárskeho rastu, sociálnej mobilizácie k transformácii hodnôt a požiadavke účasti na politickom živote vo väčšine vyvíjajúcich sa priemyselných spoločností. Človek sa tu však paradoxne stáva skutočnosťou len tým, že sa stáva článkom systému, je skutočný len dovtedy, kým je redukovateľný na funkciu systému, kým ho možno definovať jeho potrebami. Práve vstupom do oblasti (ekonomických) vzťahov je nezávisle na svojom vedomí vtiahnutý do zákonitých súvislostí vlastnej realizácie. Dochádza pritom – ako upozorňuje K. Kosík - k transformácii subjektívneho na objektívne, keď už *ani človek nie je definovaný sám osebe*, ale stáva sa definovateľným prvkom výstavby a fungovania systému.[1]

Základný predpoklad idey systému ako fixovateľných, následne poznateľných zákonitostí predstavuje nami sledovaná,

[1] Bližšie pozri: KOSÍK, K.: *Dialektika konkrétního (studie o problematice člověka a světa)*. Praha: 1966.

zideologizovaná[1] esencia idey všeobecného dobra. Ak má byť človek fungujúcou súčasťou tohto systému, musí byť vybavený charakteristickými črtami, nevyhnutnými pre jeho riadny chod. Rozum síce patrí k jednej z nich, primárne však nepredstavuje imanentnú súčasť vedomia jednotlivca na rozvíjanie racionálnych schopností, ale skôr životnú nutnosť, niečo, čo je nástrojom sprostredkovania rozumne utváranej skutočnosti. Rozum klasického racionalizmu 17. a 18. storočia, ktorý vytvoril modernú civilizáciu s technikou a vymoženosťami vedy, sformoval rozumné indivíduum so schopnosťou exaktného myslenia, má paradoxne potenciál vytvárať skutočnosť, ktorú nemôže ani racionálne usporiadať, ani racionálne pochopiť. Sumarizáciu a glorifikáciu technického vedenia rovnako ponúka politický racionalizmus, sprevádzaný dopytom po priamej vláde rozumu a postupným rozširovaním politických, ekonomických či právnych inštitúcií, spadajúcich pod túto vládu.

Politický cieľ konečného triumfu rozumu pri nastolení sociálnej harmónie teda uviedol do pohybu sily, pre ktoré racionálne správanie vedie k efektívnemu využitiu prostriedkov, k dosiahnutiu cieľa s minimom námahy alebo maximálnym stupňom výhod. Rozum je odteraz technikou správania a konania, technika jeho najdokonalejším vyjadrením a veda návodom, ako racionálne (efektívne) využiť prostriedky na dosiahnutie cieľa. Uvažovanie o oprávnenosti a racionálnosti cieľa veda vlastne vylučuje, čo vedie k symbióze dvoch rozštiepených ontologických sfér – racionalizácie iracionálneho a iracionálnych dôsledkov racionalizácie. Jedným z dôsledkov takejto fixácie v nami sledovanej dejovej línii je už proklamované rozštiepenie vied na oblasť prírody a spoločnosti, osamostatnenie ich

[1] Máme na mysli indoktrinačný charakter ideológie ako nástroja na zakrytie existencie protirečení medzi teóriou a praxou, ktorá predstavuje ideologickú slučku antiky, stredoveku, novoveku, moderny aj postmoderny. Znamená totiž rozpor medzi ich hlavnými princípmi a logikou životných súvislostí.

metodologickej orientácie, respektíve faktické i teoretické rozdelenie ľudskej skutočnosti na oblasť racionalizmu a na oblasť ľudských hodnôt a významov, ktoré zostávajú doménou iracionalizmu. Preto je na tomto mieste vhodné postaviť si otázku, akému typu racionality vlastne zodpovedá ideológia postupného podmieňovania produkcie a použiteľnosti poznatkov ich prevoditeľnosťou do jazyka technologických znakov, ktoré sú obchodovateľnou komoditou? Znamená postmoderna stav radikálnej plurality, kde rôzni ľudia pripisujú rôznym hodnotám rozdielny stupeň dôležitosti a významu, existujú ich rôzne interpretácie a taktiež rôzne vnútorné preferencie v prospech alebo neprospech niektorej z nich, alebo je absencia metakognitívneho prvku v postmoderne, sprevádzaná rozkladom jednoty, výrazným impulzom pre rozvoj plurality až vtedy, keď ako druhý nevyhnutný predpoklad pochopíme pozitívny opak tohto rozkladu a prijmeme ho ako šancu pre rozvinutie perspektívy iného druhu legitimizácie?

Predstava definitívneho presadenia racionalisticky založených teórií pri pretváraní prírody, človeka a spoločnosti podľa univerzálneho vzoru získala na mohutnosti v zlatej ére moderny prepojením vedeckých poznatkov i akumulácie kapitálu (zisku) s politickou a vojenskou mocou. Novú logiku utvárania politickej, právnej či ekonomickej reality (nielen) Európy podľa kapitalistického vzorca ešte zvýraznil kompromis medzi feudálmi, buržoáziou a priemyselníkmi, stmelený inštitúciou súkromného vlastníctva. Aj legitimita otvorenej, kritickej vedy rástla v súlade s ideou pozitívnej dynamiky výkonnosti, čo potvrdzuje spriaznenosť medzi vedou, mocou, kapitálom a technológiami. *Poznanie* sa samo osebe stalo informačným tovarom, nevyhnutným predpokladom k výrobe vecí, ktoré ľudstvo chce, teda – ako sme už naznačili – nie je (nemôže byť) len čistým dobrom, pretože *prestáva byť účelom samo osebe*. Jeden z najvzácnejších príspevkov k dobru ľudstva, vyprodukovaný

v záujme sociálneho a politického pokroku, sa v priebehu niekoľkých storočí postupne stáva imanentnou súčasťou ideologických zápasov o vyslobodenie človeka z údelu, ktorý ho robí človekom.

Za takmer výlučne optimisticky ladenou rétorikou ľudí, ktorí majú moc, stojí idea svetlej budúcnosti. Pri analýze spôsobov presadzovania abstraktných princípov pravdy vo vede, všeobecného dobra v politike, prípadne zdokonaľovania výkonu moci v štáte však narážame na ďalší, zdá sa teoreticky neriešiteľný problém. Tým je rozpor vnútorného zmyslu našich regulatívnych pojmov vo vzťahu k skutočnosti. Tradícia ich obsahového napĺňania vychádza z identifikácie určitého vzoru – pojmu osebe, ktorý stanovuje, čo je správne, dobré osebe, teda čo „má byť". Toto „má byť" charakterizuje jednoznačnosť, nemennosť v čase, môže byť len jedno a neobsahuje žiadne protikladné časti. Získava abstraktnú povahu, stáva sa všeobecným, absolútnym, avšak z hľadiska riešenia konkrétnych situácií nepoužiteľným princípom. Praktický návod na konanie tak z hľadiska konkrétnej situácie vyžaduje sprostredkujúci článok pre rozvinutie obsahu abstraktného pojmu, ktorým je jeho interpretačný výklad. Ale pojem osebe vzhľadom k svojej abstraktnosti žiaden obsah nemá, preto ho nemožno teoreticky (interpretačne) rozvinúť. Riešiť problém rozvinutia obsahu pojmu osebe v praktickej rovine znamená mu ho dať, presnejšie vkladať subjektívne preferencie do abstraktnej idey.[1]

Uvedené protirečenie v naznačených súvislostiach ešte viac komplikuje paradoxnosť samotnej interpretácie, pretože vzhľadom k absencii obsahu idey dobra – produktívne pripomína *M. Valach* – nie je *„schopná postupovať cestou rozvíjania idey dobra..., stáva sa procesom, v ktorom interpretujúci subjekt vkladá svoje vlastné predstavy a presvedčenia do odpovede, ktorá však mala byť úplne nesubjektívnej povahy, to jest*

[1] Bližšie pozri: VALACH, M.: *Filosofické kořeny intolerance*. In: *Antisemitizmus na konci 20. storočia*. SNM Múzeum židovskej kultúry. Bratislava: 2001.

obyčajným vyjavením idey dobra".[1] Sledovaná argumentačná trajektória nás tak v intenciách modernej politickej teórie demokracie privádza k pomerne absurdnému poznaniu, že pluralita politických princípov a neexistencia univerzálneho, všeobecne záväzného kritéria ohľadom toho, čo je dobré (správne), legitimizuje nielen obsahový rozptyl interpretácií, ale aj rozptyl interpretov. Zavŕšenie ideologického vývoja ľudstva akceptovaním štátneho zriadenia, ktoré predpokladá viaceré interpretácie, následne voľbu interpretov pri legitimizácii moci znamená nielen odklon od pôvodnej idey dobra, ale tiež chaos z perspektívy oprávnenosti jedného (všeobecne akceptovateľného; záväzného) výkladu (vykladača) toho, čo je dobré, správne. Personifikácia vôle jedného, niekoľkých, väčšiny či všetkých (ak je niečo také vôbec reálne možné) je v zásade identická s *ideou dokonalého dobra osebe*, akurát jej pôvodný, abstraktný koncept „naplníme" racionálnym obsahom. Vzhľadom k svojmu zdôvodneniu je teda jej substanciálnou esenciou manipulatívna funkcia pri reprodukcii systému, ktorý má určitý hodnotový potenciál. Preto z dlhodobého hľadiska aj legitimita demokracie stojí a padá s možnosťou zachovania iracionálnej viery v schopnosť každého jednotlivca pochopiť podstatu politických rozhodnutí na základe racionálnej argumentácie pri realizácii ideálu všeobecného dobra, prostredníctvom volených zástupcov, napĺňajúcich vôľu ľudu, a jej zdôvodnenia činmi.

Hľadanie komplexného spoločenského poriadku pluralitnej povahy v súčasnosti nachádza svoj výraz v ideológii globalizácie. Spojením ambície zdokonaľovania výkonu moci uplatnením zastupiteľskej a liberálnej procedúry s iracionálnou vierou vo výrobnú a distribútorskú silu trhu sa vytvorili všetky predpoklady pre legitimizáciu ideových, politických a hospodársko – vojenských štruktúr, ktoré síce používajú síce jazyk rozumu, ale v skutočnosti priorizujú vieru v ideu západnej dominancie nad svetom

[1] Tamže, s. 37 – 38.

prostredníctvom imperiálneho mocenského hegemonizmu a presadzovania strategických záujmov globálneho kapitálu. Jeden z najvzácnejších príspevkov k dobru ľudstva, vyprodukovaný v záujme sociálneho a politického pokroku, sa postupne premenil na jednu z ideológií, ktorá vymedzuje definičný rámec politiky do jedného určujúceho typu demokracie, s nevyhnutnou väzbou na liberalizmus a kapitalizmus.[1] Aj súčasné režimy moderných liberálnych demokracií sú teda presne tak, ako to bolo doteraz, presýtené ideológiou, ktorá ukladá jednotlivým kategóriám politickej teórie a praxe svoj vlastný obsah podľa určitého typu záujmov, spojených s najväčšou mocou na ich presadenie.

Všetky politické režimy v zásade potláčajú princípy, na ktorých vznikli. Ani idea univerzálnej civilizácie, organizovanej podľa pravidiel obchodu a pohybu kapitálu nemôže byť chápaná ako cesta k jedinému, univerzálnemu spôsobu života. Napriek mnohým nespochybniteľným znakom pokroku organizácia moci, politiky, spoločnosti stále zostáva v rukách predstaviteľov súkromných nadnárodných finančných a byrokratických centier, stojacich nad pôsobnosťou národných parlamentov. Štát v podstate ovládajú zoskupenia investorov, ktorí disponujú dostatkom zdrojov (súkromnej moci) na určovanie agendy podľa pravidiel obchodu aj v oblasti ideologického smerovania. Dôsledkom uvedeného stavu je kognitívna retardizácia predstaviteľov mocenských elít, oddelenie kontroly a riadenia od politiky a určovanie charakteru spoločenského systému ľuďmi, ktorí ho „vlastnia“, čím ho do značnej miery aj ovládajú.

[1] Kapitalizmus ako systém ekonomickej organizácie, založený na trhovej súťaži, pričom prostriedky výroby, distribúcie a výmeny sú v súkromnom vlastníctve riadené jednotlivcami alebo obchodnými spoločnosťami. Uvedená interpretácia priamo nadväzuje na hlavnú ideu Lockovej politickej teorie o nedotknuteľnosti súkromného vlastníctva, ktoré je prirodzeným právom. Objavila sa už v *„Deklarácii práv človeka a občana“* vo Francúzsku a stala sa jedným zo základných pilierov právneho poriadku Spojených štátov amerických.

[13] Bližšie pozri: CHOMSKY, N.: *Kdo vládne světu?* Praha: 2019.

Hlásajú demokraciu v mene verejnosti, v skutočnosti ovládajú verejnosť v mene demokracie.[1]

Politika je technológia manipulácie s ľuďmi. Má svoje pravidlá, kvôli nej existuje obrovské množstvo inštitúcií, organizácií i symbolov na usmernenie potenciálu, ktorý sa skrýva v prirodzenosti človeka. Keď fungujú správne, na klasifikáciu tohto stavu využívajú rôzne pojmové konštrukcie, ktoré dokážu zakryť fakt, že drvivá väčšina členov spoločnosti je ovládaná, ekonomicky, sociálne a politicky znevýhodňovaná a o ničom nerozhoduje. Aj emancipáciu občianskych a politických práv na úkor práv sociálnych a neustáleho zväčšovania majetkovej nerovnosti môžeme považovať len za užitočnú ilúziu, nástroj na kúpenie sociálneho zmieru. Pri pokusoch o abstrahovanie od zložitej podmienenosti konštruovania budúcnosti ľudstva sa v tomto kontexte natíska otázka, ako zosúladiť všeobecne akceptovateľný humanitárny program so silami, ktoré v celosvetovom meradle určujú ideologickú agendu? Je vôbec možné postaviť hrádzu globálnym trhom a nadnárodným korporáciám, ak sme povýšili osobný záujem na univerzálny princíp, zasahujúci nielen individuálnu voľbu vyjadrenú na trhoch, ale aj spoločenskú voľbu vyjadrenú v politike? Prečo spochybňovať moc nedeformovanej konkurencie pri zmierňovaní triednych antagonizmov myšlienkami o spravodlivejšom rozdelení už existujúceho bohatstva? Ako kultivovať vieru v ideál demokracie, suverénneho občianstva či transparentnosti verejných tokov v mantineloch vymedzených kapitálovými vzťahmi? Akému typu racionality[2] vlastne zodpovedá demokracia?

---

[2] Racionalita ako špecifická črta, ktorú vykazujú jednotlivci a skupiny ľudí vo svojom myslení, konaní, jazyku či inštitúciách, má viacero historických podôb. Okrem antického (6. st. p. n. l. – 17. storočie) a novovekého typu racionality (17. st. – polovica 20. storočia) môžeme hovoriť aj o tzv. neklasickom type racionality, ktorý sa snaží prekonať zásadný limitujúci aspekt novovekého typu, spočívajúci v nárokoch rozumu na vlastnú nelimitovanosť a možnosti vytvoriť umelú prírodu.

Vyjadrením historicky podmienenej snahy o normatívnu víziu spoločenského poriadku v politickom systéme liberálnej demokracie tak pred nami vyvstáva kardinálny problém, či sú demokratická, občianska, prípadne slobodná, otvorená spoločnosť vyčerpávajúcimi formami spoločenského usporiadania na plnohodnotný rozvoj ľudského kapitálu. Z hľadiska proklamovaných základných charakteristík dialektickej neuzavretosti jednotlivých obsahov a foriem vedomia, ale aj moderných foriem sociálneho usporiadania, odvodených z dynamického elementu v poznaní sme totiž svedkami *absolútneho paradoxu:* ak sú demokracia, občianska, slobodná, otvorená spoločnosť otvorené korekcii, s výnimkou základných princípov, ktoré túto korekciu umožňujú, tak princípy demokracie, občianskej či otvorenej spoločnosti považujeme za nemenné. Vytvárame tým presne takú podobu normatívnych projekcií, ktoré vo vzťahu k inému odmietame.

Starostlivo budovaný obraz vzťahu ideí ako základu pre praktickú politickú agendu či absolútneho ideálu, cieľa samého osebe, je vždy poznamenaný odporom alebo súhlasom určitých konkrétnych záujmov. Vlastná, antropologicky determinovaná pozícia potom poznamenáva rozmanitosť zdôvodňovacích a legitimizačných praktík moci, napríklad záujmom o najvyššie dobro pre všetkých. Možno je tak v konečnom dôsledku ambícia hľadania lepšieho človeka, spoločnosti a sveta len pomyselným mystickým kameňom mudrcov, po celé stáročia živenou predstavou dokonalého hmotného a duchovného sveta, ktorá ilustruje iluzórnu nereálnosť ľudských ambícií pri formulovaní svojich regulatívnych ideálov vo sfére ospravedlňovania (prirodzených?) nerovností. A možno je to jeden z mnohých symptómov poznania, že podstata procesu optimalizácie rozvoja osobnostných charakteristík tkvie v konkrétnych ašpiráciách jednotlivcov pri uplatňovaní svojich predstáv o šťastnom, ľudsky dôstojnom živote v intenciách zdravého spoločenského mechanizmu,

ktorý stále čaká na svoje uskutočnenie. Nemali by sme však pritom zabudnúť na skutočnosť, že absencia sociálneho kapitálu a stav, kedy chceme vyhovieť všetkým a vychovávať v ľuďoch morálne kvality, na základe ktorých ich budeme tlačiť k morálnej a rozumovej nespôsobilosti, môže viesť k rovnakému zotročeniu ako v najhoršej despocii či tyranii.

Literatúra:

BURCKHARDT, J.: *Úvahy o světových dějinách*. Olomouc: 1996.

DENEEN, P.: *Why Liberalism Failed*. New Heaven: Yale University Press, 2018.

DOBIAŠ, D.; GBÚROVÁ, M.: *Open society. A political project of the modern world or a productive metaphor in the intellectual tradition of the search for better man and the world?* Košice: 2020.

DUPKALA, R.: *Úvod do filozofie dejín*. Bardejov: 2005.

CHOMSKY, N.: *Kdo vládne světu?* Praha: 2019.

JASPERS, K.: *Malá škola filozofického myslenia*. Bratislava: 2003.

KOSÍK, K.: *Dialektika konkrétního (studie o problematice člověka a světa)*. Praha: 1966.

LYSÝ, J.: *Nepravidelné slovesá modernity*. In: DINUŠ, P. – HOHOŠ, L. (eds.): *Svet v bode obratu. Systémové alternatívy kapitalizmu. Koncepcie, stratégie, utópie.* Bratislava: Veda 2011.

PLATÓN: *Štát.* Bratislava: 2009.

POPPER, K. R. – Lorenz, K.: *Budoucnost je otevřená*. Praha: 1997.

ROEMER, J. E.: *Political Competition: Theory and Applications*. Cambridge: Harvard University Press, 2006.

STÖRIG, H. J.: *Malé dějiny filozofie*. Praha: 1991.

TAYLOR, CH.: *Sekulární věk. Dilemata moderní společnosti*. Praha: 2013.

VALACH, M.: *Filosofické kořeny intolerance*. In: *Antisemitizmus na konci 20. storočia*. SNM Múzeum židovskej kultúry. Bratislava: 2001.

Kontextuální vnímání proměn časoprostorových struktura jejich genia loci (regionis) jako výhledový narativ moci

Jaroslav Vencálek[1]

The future narrative of societal development is associated with the search for positively synergistic activities within human communities. Since the genius loci of particular places (territories) is encoded in all socially conditioned spatiotemporal structures, it will be essential for the future organization and governance of socio-developmental activities to perceive reality within contextual (rather than strictly causal) interrelations. A radical shift in human attitudes toward the world will be associated with the study of fractal structures based on exploring the numerous networks of relationships that connect the past with the present and with the inhabitants' visions of the future. Accepting the diversity of territorial-social structures will be tied to the search for their optimally feasible interconnections.

DOI: https://doi.org/10.33542/MAN-0562-7-05

Úvod

Je velkým nepochopením mnoha politických reprezentací, když vycházejí z předpokladu jednoznačné podmíněnosti lidské spokojenosti pouhým rostoucím materiálním zabezpečením. Nezávisle na výrobním nebo nevýrobním charakteru lidských aktivit, bude zůstávat nezbytnou podmínkou lidské spokojenosti schopnost orientovat se ve změnách, nastávajících jak ve vnějším, člověka obklopujícím prostředí, tak ve změnách vnímání reality lidmi samotnými. Pokud tyto změny nebudeme akceptovat, je téměř nemožné, aby politická prohlášení byla něčím jiným než pouhým zrcadlením zjednodušených a velmi často mechanicky akceptovaných způsobů uvažování.

[1] Inštitút politológie, Filozofická fakulta, Prešovská univerzita v Prešove.

Složitost vyplývající z řešení tohoto úkolu, ale v případě Evropy rozhodně nespočívá v tom, že se její obyvatelé setkávají s touto myšlenkou poprvé. Složitost problému nespočívá ani v dlouhodobé, neobyčejně závažné disharmonii vývoje Evropy ve 20. století.

Kvalitativní aspekty řešení vývojově složitých územně-integračních procesů jsou v současnosti nejvýrazněji ovlivněny především hlubokou duchovní krizí evropského obyvatelstva. Český filozof prof. Jan Patočka (1907 – 1977) k tomuto tématu uvedl: *„Evropa prožívá hlubokou duchovní krizi, protože preferuje „mít" před „být"*.[1]

Jestliže pod pojmem „narativ" rozumíme výpověď (popis, výklad, líčení) určitých událostí nebo skutečností, která se vždy podřizuje určitým záměrům, pak stěžejním obsahem konference „Moc a naratív" by měly být inovativní interpretace dané reality.

Potřeba komplexnějšího vnímání časoprostorových struktur

Je všeobecně známo, že v současnosti lze elektronicky velmi rychle získat velké množství informací. Přestože jejich dostupnost je neobyčejně snadná a rychlá, zůstává téměř nezodpovězenou otázkou, zdali je lidé dokáží verifikovat jako věrohodné a daným problémům i porozumět.

„V současném světě žijeme pod velkým tlakem médií a zejména reklamy, která většinu lidí dokáže přesvědčit o tom, že nemají mít žádné starosti, protože všechno bude stále lepší a krásnější, stačí jen spotřebovávat, utrácet, vydělávat, spotřebovávat, utrácet, vydělávat… Nemyslet na ty temnější stránky života, a hlavně nemyslet na bídu těch druhých."[2]

Jsme svědky toho, že přijímané informace bývají zpravidla vnímány jako relevantní fakta. Český literární kritik Miroslav Balaštík (* 1971)

[1] MAJOR, L.: *Fenomenologie*. [online], [cit. 10/11/2025]. Dostupné na internete: <https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Fenomenologie>.
[2] MARCH, M.: *John Calder, Doba se nám podivně vymkla z ruky, čekají nás nesmyslné revoluce*. In: *Právo: Salon – literární příloha Práva.* 264/2002, s. 4.

k tomu připojuje, zejména v psychologických a sociologických vědách, často uváděný poznatek:

„Dôležitejšie ako fakty sa javia postoje, ktoré vedia informácie triediť a vyhodnocovať apriórne. V tom však spočíva nebezpečenstvo. Zatiaľ čo fakty sú otvorené interpretácii a na ich význame sa musíme stále dohovárať, postoje nás pred svetom a aj pred inými uzatvárajú a stavajú proti sebe. Presnejšie povedané, začleňujú nás do skupín podobne zmýšľajúcich, čo nás utvrdzuje v ich správnosti a vedie k ich radikalizovaniu. Súčasne potom strácame ochotu konfrontovať sa s faktami, ktoré naše postoje nejakým spôsobom problematizujú, a máme naopak tendenciu povyšovať svoj prístup k životu na všeobecne záväznú normu. Iný názor potom považujeme takmer za priamy útok na našu osobnú integritu. Neznášanlivosť, ktorá sa tým uvoľňuje narúša spoločenský konsenzus, vedie k odmietaniu minorít, alternatívnych prístupov k životu a k budovaniu obrazu nepriateľa."[1]

Jak progresivní ale i společensky děsivé a nebezpečné. Dodejme, že již roku 1939 v publikaci *Freedom and Culture* (Svoboda a kultura), pocházející z pera věhlasného amerického filosofa a psychologa J. Dewey (1859 – 1952) je uvedeno: *„Vážnou hrozbou pro naši demokracii není existence cizích totalitárních států, ale totalita v našich osobních postojích, v našich vlastních institucionálních podmínkách. Bitevní pole je tedy v nás samých a v našich institucích."*[2]

Vzhledem k tomu, že Slovenská republika (SR), jako dílčí část středoevropského makroregionu, je trvalou součástí „západní civilizace" – jedné z devíti, americkým politologem S. Huntingtonem (1927 – 2008) popsaných civilizací (k dalším náležejí: Latinsko-americká, Africká, Islámská, Čínská, Hinduistická, Pravoslavná, Budhistická, Japonská), je neméně důležité připomenout, pro západní civilizaci důležitou otázku: V čem spočívá „realistické vidění",

[1] BALAŠTÍK, M.: *Úvahy o konci demokracie, Volný pád*. In: *Právo: Salon – příloha Práva*. 1056/2018, s. 3.
[2] BLUMFELD, S. M.: *Propaganda a kýč*. In: *Právo: Salon – literární příloha Práva.* 293/2002, s. 1.

označující podivuhodné umění členů tohoto civilizačního okruhu číst literární dílo?

Český filosof a politický sociolog Václav Bělohradský uvádí:

„Realistické vidění je spjato s uměním vyprávět příběhy, které jsou sice fiktivní, ale odhalují to podstatné, životní celek. „Svět ve své žité podobě je celek… vždy je před jednotlivostmi, překračuje je a zahrnuje je v sobě, takže v každé je celý spolumíněn …" (Jan Patočka).

Jen literární dílo v nás umí probudit toto vidění žitého celku v každém zvláštním příběhu. Tento způsob čtení zakládá důstojnost člověka v západní kultuře, ale má i svou démonickou stránku. Vztah k celku může nabýt podoby totalitní lhostejnosti k jednotlivcům, k jejich hlediskům a zkušenostem, může se stát ničivým násilím celku na svých částech."[1]

Usilováním o co nejkomplexnější porozumění časoprostorovým vazbám a vztahům mezi minulostí, současností a budoucností lze objevovat pestrou škálu doposud neznámých, nebo naopak mnohdy již dávno poznaných, avšak opomíjených řešení, majících synergickou povahu. Synergické vazby mohou mít však nejen podobu kladnou, nýbrž i zápornou. Cílem jak racionálně vnímaného lidského intelektu, tak i iracionálně působících subjektivních prvků lidského vědomí (morálka, vůle, láska, představivost…), by mělo být posilování pozitivně synergických vztahů a postupné oslabování vlivu negativně synergických vazeb.

Celosvětově proslulý britský novinář a spisovatel T. Marshall (* 1959) aktuálně připomenul poznatek britského historika T. Judta (1948 – 2010) *„S existencí států a národů se musíme smířit – a přiznat si, že pokud tak neučiníme, bereme tím na sebe riziko, že se z nich stanou voličské líhně záštiplných nacionalistů."*[2]

---

[1] BĚLOHRADSKÝ, V.: *Být vlastencem západu?* In: *Právo: Salon – literární příloha Práva*. 385/2004, s. 3.

[2] MARSHALL, T.: *Věk zdí, Proč dnes všude na světě vyrůstají nové hradby*. Praha: Rybka Publishers, 2020, s. 207.

Vzhledem k mnoha současným společensko-konfliktním událostem je nutno zvýraznit, že územní celky nemají jen podobu států a národních struktur, ale že v době nebývalého rozvoje globalizačních sil je mimořádně důležité věnovat pozornost právě podobě a charakteru synergických vazeb mezi dílčími, územně rozrůzněnými částmi krajiny. Současná světová civilizace jako jedna globalizující se pospolitost nepotřebuje v žádném případě jednotnou ideologii, nepotřebuje žádné jednotné náboženství, ale neobyčejně urychleně potřebuje určité jednotící spojující normy, hodnoty, ideály a cíle. Cesta k jejich nalezení vede právě přes komplexnější vnímání časoprostorových (územně-správních) struktur.

Vzájemnost studia funkčnosti a proměn územně-správních struktur v čase

Americký politolog a historik T. Snyder (* 1969) v epilogu jedné ze svých publikací, neobyčejně přesvědčivě popsal způsob vnímání současného společensko-politického klimatu. Jednalo se o vnímání společenské reality americkými a evropskými politickými reprezentacemi ve smyslu jednoznačné a ničím nezpochybnitelné vývojové trajektorie liberálně demokratického rozvoje.

„Až donedávna jsme zastávali přesvědčení, že budoucnost nepřinese nic nového, jen pokračování dosavadního vývoje. Podvolili jsme se politice nevyhnutelnosti, tedy dojmu, že dějiny mohou postupovat jen jedním směrem, vstříc liberální demokracii…Současnost je líčena jen jako spění k budoucnosti, kterou známe předem: k expanzi globalizace, prohloubení racionality a růstu prosperity… Pokud je veškeré minulé dění řízeno jednoznačnou tendencí, kterou známe předem, pak už není nutné zaobírat se podrobnostmi… Naučili jsme se opakovat, že vůči základnímu celkovému uspořádání „není alternativa“… Přijetí politiky nevyhnutelnosti mělo za důsledek, že jsme vychovali celou jednu generaci bez smyslu pro historii.“[1]

[1] SNYDER, T.: *Tyranie, 20 lekcí z 20. století*. Praha: Prostor – Paseka, 2017, s. 108.

Vychovali jsme celou jednu generaci bez smyslu pro historii!

Jak znepokojivé tvrzení!!!

Jen stěží lze zpochybnit tvrzení, že prakticky okamžitě by měly být aktivizovány všechny kompetentní organizační a řídící společenské struktury k tomu, aby výchovně vzdělávací systémy se už nadále nepodřizovaly tendenční ideologii, ale byly uváděny v platnost takové formy a obsahy vzdělávání, které by akceptovaly permanentní proměny vnějšího a vnitřního prostředí člověka, což dokumentuje stále rostoucí počet vědeckých studií a uměleckých artefaktů.

Je proto nanejvýš vhodné připomenout odkazy na studie německého filosofa a fenomenologa Hans-Georg Gadamera (1900 – 2002), že *„rozumenie textom a ich výklad nie sú len záležitosťou vedy, ale patria do celkovej ľudskej skúsenosti sveta, že jestvujú aj ďalšie podoby (a spôsoby) uvedenej skúsenosti, napríklad skúsenosť filozofie, skúsenosť umenia atď., pričom všetky tieto skúsenosti „ohlasujú“ – podľa Gadamera – pravdu, ktorú nemožno verifikovať metodickými prostriedkami vedy... Úplne inou otázkou však je, nakoľko možno v prípade takýchto mimovedeckých spôsobov poznania filozoficky legitimovať ich nárok na pravdu... takúto legitimitu môže priniesť len hlbšie zamyslenie sa nad fenoménom rozumenia.“*[1]

Přesto se ale mnozí budou tázat: Proč bychom měli propojovat poznatky získané vědeckým bádáním s těmi, které nám poskytuje umělecká tvorba?

V době intenzivně se rozšiřujících oborových specializací by k hledání odpovědi pro daný problém měla ale směřovat většina populace západního civilizačně kulturního okruhu.

V publikaci *„Spoločensko-environmentálne výzvy umeleckej tvorby...“*[2] byla vůbec poprvé v tomto smyslu představena slovenské veřejnosti

[1] DUPKALA, R.: *Problém interpretácie v dejinách filozofie*. Prešov: Prešovská univerzita, 2024, s. 31.

[2] VENCÁLEK, J.: *Spoločensko-environmentálne výzvy umeleckej tvorby Františka Veselého. Społeczno-ekologiczne wyzwania działalności artystycznej Františka Veselégo. Socio-*

literárně-vědná interpretace pětasedmdesáti uměleckých děl Františka Veselého (1938 – 2001) – významného rodáka hornozemplínského Stropkova. Na příkladu výtvarného díla pojmenovaného „Fatamorgána“ autor konstatuje:

Je potrebné úplne novo premýšľať nad fenoménom „autonómie" ako o fraktálnom spôsobe novej usporiadanosti integrovaného ľudského spoločenstva.“[1]

Zcela novou dimenzí by tak měla nabýt i výchova k občanství, a to ve smyslu výchovy k vědění jak vládnout či jakým způsobem následujícím generacím vštěpovat politickou cnost a předávat jim, předchozími generacemi získané zkušenosti a nabyté hodnoty.

Namísto toho jsme svědky zcela jiné reality. Původem švýcarský filosof a teolog Hans Kűng (1928 – 2021) uvedl: *„Západ stojí před vakuem smyslu, hodnot a norem, a to vakuum není jen individuálním, ale i politickým problémem nejvyššího řádu. A nerozhoduje otázka, jestli Západ definitivně porazil socialistický Východ, ale jestli se Západ vypořádá s nesmírnými hospodářskými, sociálními, ekologickými, politickými a morálními problémy, které sám produkuje.“*[2]

Téměř groteskně, avšak objektivně, popsal tuto situaci prostřednictvím své osobní zkušenosti, německo-americký politolog Yasha Mounk (* 1982):

„Když jsem nastoupil na Harvardovu univerzitu coby doktorand politologie, byl jsem připraven zahloubat se do historie a teorie, oddat se subtilním otázkám ohledně toho, jaký svět je a jaký by měl být. Nebyl jsem však připraven na to, jak energicky mě bude doktorandský program odrazovat od úmyslu využít výcviku v těchto abstraktních otázkách k prosazování konkrétnějších veřejných či pedagogických cílů. Spolu s většinou spolužáků jsem si pár týdnů po příjezdu uvědomil, že nejvýznamnější americké

---

environmental Chellenges of the Artwork of Frantisek Vesely. Nemšová: Tlačiareň J + K, 2020, s. 338 s

[1] Tamtéž s. 71

[2] KŰNG, H.: *Světový étos. Projekt*. Zlín: Archa, 1992, s. 20.

univerzity dnes měří výkonnost doktorandů, schopností publikovat v předních amerických časopisech – víceméně na úkor všeho ostatního.“[1]

Nabízí se tak zcela relevantní otázka. Nejde náhodou v systému hodnocení doktorandů a vysokoškolských pedagogických pracovníků společensko-vědních pracovišť evropských univerzit o podobnost čistě náhodnou?

Navíc, problém má mnohem hlubší povahu, neboť jak uvedl Y. Mounk *„Stejně jako školy přestaly dbát o to, zda studentům vštípí občanského ducha, ztratilo též mnoho rodičů zájem o to, zda své děti vychovají k povědomí o občanských povinnostech.*“[2]

Bez permanentního vnímání a kladení si stále nových kontextuálně vytvářených otázek tak budou brzy společenské aktivity ve stále větší míře poznamenány prohlubujícími se regresními tendencemi.

Stojí tak za to, připomenout myšlenku politického filosofa, jednoho z autorů „Deklarace nezávislosti Spojených států amerických“ (1776) a v letech 1809 – 1817 čtvrtého prezidenta Spojených států amerických Jamese Madisona (1751 – 1836):

„Vláda lidu bez informovanosti lidu nebo způsobů, jak ji nabýt, je pouhým prologem k frašce nebo tragédii, nebo možná obojímu.“ [3]

Určitě nelze podceňovat jazykovou přípravu nastupujících generací, která by ale v žádném případě neměla být konstituována na bázi ideologických kritérií. Kromě mateřského jazyka by měly být v popředí pozornosti jak nejpoužívanější jazyky na planetě Zemi, tak ty, které jsou používány v sousedních regionech.

Určitě nelze podceňovat přípravu matematickou a informatickou, což je pro orientaci a chápání významu, funkce a užití moderních technologií, provázejících životy lidí 3. tisíciletí, zcela nezbytné.

---

[1] MOUNK, Y.: *Lid versus demokracie. Proč je naše svoboda v ohrožení a jak ji zachránit*. Praha: Prostor, 2019, s. 266.
[2] Tamtéž s. 268.
[3] Tamtéž s. 266.

To, co ale stále zůstává závažným způsobem podceňováno, je výchova k chápání dynamiky proměn časoprostorových struktur ve smyslu posunu od pouhého poznání fungování konkrétních společensko-ekonomicko-kulturních uzlů k pochopení vzájemných souvislostí a vztahů uplatňujících se v pestré škále sítí mezi nimi.

„Patriotickému vzdelávaniu je vlastné paralelné prehlbovanie etnokultúrnej kultivácie, a to podporou národných a štátnych záujmov v mierumilovnej vízii zušľachťovania a sebapoznávania i poznávania lokálnej histórie a lokálpatriotizmu a súbežného poznávania národnej i národnostnej identity cez širšie pojatie a prehlbovanie citových väzieb k vlasti, cez aktívnu účasť na cibrení historickej pamäti... Spoluprácou lokálnych, národných, národnostných a štátnych osvetových inštitúcii je potrebné spresniť a odsúhlasiť lokálne špecifiká učiva, a to najmä z predmetov občianskej náuky, vlastivedy, dejepisu, dejín miestnych lokalít..."[1]

Vzhledem k tomu, že osobní úspěch bude nepochybně souviset jak s kompetencí a porozuměním vývojovým složitostem, tak se schopnostmi akceptovat a využívat komplexní vývojové analýzy míst a regionů, bude nutno věnovat zvýšenou pozornost vzájemným interakcím dílčích územních systémů s mezoregiony či makroregiony evropského a celosvětového prostoru.

Tuto potřebu vyjádřil již koncem 20. století H. Kűng koncipováním makroparadigma sílícího celostního myšlení:

„Vyžaduje se rovnováha mezi racionálními a emocionálními, stejně jako estetickými tendencemi člověka, vyžaduje se celostní („holistické") vidění světa a člověka v jeho rozličných dimenzích, neboť člověk a lidstvo nemají jen ekonomickou, sociální a politickou, ale současně i etickou, estetickou a náboženskou dimenzi."[2]

---

[1] HUSKA, A. M.; CHOVAN-REHÁK, J.; VNUK, F.: *Západ verzus Východ. Kresťansko-slovenský a európsky pohľad na súperenie Západu a Východu*. Bratislava: Spolok slovenských spisovateľov, 2016, s. 96.

[2] KŰNG, H.: *Světový étos. Projekt*. Zlín: Archa, 1992, s. 30.

Syntéza ducha místa (genia loci) a ducha marginality

Prvním krokem vedoucím k očekávané změně v řízení a rozvoji společnosti by mělo být především obnovení úcty k lidské moudrosti, lidským zkušenostem a prostřednictvím mezilidské komunikace přiblížení se k perspektivně zamýšleným, pozitivně-synergickým efektům vlastních aktivit.

Je ale důležité neopomenout brilantně komentovanou skutečnost N. Kleinovou, když se vyjádřila k výroku „cílem je spojovat, ale ne směšovat" akademičky Christiny Sharpe (* 1965), působící na York University v kanadském Torontu:

„Měla tím na mysli, že jakkoli můžeme (a musíme) na pozadí velice rozmanitých zkušeností a témat pátrat po styčných plochách a společných rysech, není možné vzít od všeho jen minimální základ, na němž se všichni shodnou, a uplácat z toho všehochuť banálních frází, ve kterých všechno jedinečné nerozlišitelně splyne. Jakkoli usilujeme o to, abychom se spojili a vytvořili jednotnou vizi, je zároveň nezbytné reflektovat a uchovat integritu jednotlivých hnutí a specifika komunitních zkušeností."[1]

Naše budoucnost je závislá na tom, nakolik mezi sebou dokážeme překlenout stávající a často dlouhotrvající bolestivě tíživé rozpory.

Naše poznání konkrétní reality je závislé nejen na analyticko-syntetickém poznávání objektů a jevů, tedy na empirickém potenciálu našich mozků, ale i na intuici a empatii. Ostatně empatie tvoří základní stavební prvek, na jehož základě se může rozvíjet vzájemná tolerance, porozumění a důvěra.

Principem identity obyvatel již není posilování konstantních a neměnných projevů člověka, ale naopak vnímání rozdílností, vyplývajících z míry územní ohraničitelnosti a působnosti racionálních a iracionálních vztahů. Identifikační vazby lidí dnes mohou mít mnohem větší význam, než tomu bylo kdykoliv v minulosti.

[1] KLEINOVÁ, N.: *Ne nestačí. Jak se bránit Trumpově šokové politice a vydobýt si svět, jaký potřebujeme*. Praha: Argo, 2019, s. 259.

Rozumíme jimi jak vztahy k nejbližšímu okolí (rodiče, životní partner, děti, spolupracovníci, …), k místu, kde lidé žijí (dům, ulice, sídlo, obec, …), k širšímu území, se soubory specificky definovaných a funkčně nebo fyzicky propojených sítí (mikroregiony, mezoregiony, …) či identifikační vazby makroregionálního významu (znaky komunikačně jazykové, religiózní, profesní sounáležitosti).

Při takto chápaném pojetí dílčích částí a celků působí sílící rozvolňování míry ohraničenosti a růst pestré škály iracionálních sil.

K současnému vnímání reality náleží „komplementarita", tedy vzájemná doplňkovost dílčích poznání, která by měla být nedílnou součástí studií ducha míst (genia loci).

Geograf K. Ivanička (1929 – 2014) na otázku: Aký je zmysel demokracie, slobody, ľudskej dôstojnosti, slušnej životnej úrovne, sebarealizácie a naplnenia ľudských túžob?, již před čtvrt stoletím uvedl:

„Ľudia môžu byť „sami sebou" iba v malých systémovo spojených skupinách. Preto sa musíme naučiť rozmýšľať v intenciách reálne jestvujúcich humánnych štruktúr, ktoré sa dokážu vyrovnať s rozmanitosťou malých jednotiek. Pokiaľ sa ekonomické myslenie nedostane za svoje „gigantické" abstrakcie – národný dôchodok, index rastu, index kapitálového výstupu, analýza vstupov a výstupov, mobilita pracovnej sily, kapitálová akumulácia – a nebude sa zaoberať takými realitami, ako sú ľudská chudoba, frustrácia, odcudzenie, zúfalstvo, zrútenie, zločin, únik pred realitou, stres, preľudnenie, strata duchovných hodnôt, tak môžeme odsunúť ekonomiku „do starého železa" a začať úplne odznova. Nie sú to dostatočne presvedčivé signály pre nevyhnutnosť „nového začiatku?"[1]

Znalost genia loci (genia regionis) se tak počátkem 3. tisíciletí stává stále více nezbytným atributem vnímání reality nejrůznějších struktur.

Duchem marginality je označována skutečnost, kdy jednotlivé politické subjekty spolu soutěží ve volbách o právo navrhovat zákony

[1] IVANIČKA, K.: *Slovensko. Génius loci.* Bratislava: Eurostav, 2000, s. 76.

závazné pro všechny občany, ovšem pod podmínkou, že vítězství jedněch, nepřinese likvidační porážku druhých, ale jen omezené alternativy k jejich plánům. Dnes ale výrazně přibylo apokalyptických instancí (kompetentních společensko-politických orgánů) vyžadujících totální vítězství jedněch a totální porážku druhých. Možná právě zde je ukryta budoucí cesta potřeby radikálně proměňující se dosavadní společensko-politické praxe, spočívající právě v posilování vlivů ducha marginality a ducha genia loci.

Závěr

Je všeobecně známou skutečností, že současný svět je jednak mnohem fragmentovanější, než tomu bylo v minulosti, na straně druhé je mnohem propojenější, a to jak ve smyslu horizontálním (např. vazby mezi regiony či státy), tak ve smyslu vertikálním (např. mezi nestátními aktéry a státy). Bohužel oba tyto procesy se promítly do „vrůstajícího odcizení sociálních institucí od společnosti, jež mají reprezentovat".[1] Známou skutečností ale zůstává, že lidé se potýkají s absolutním nedostatkem kontaktů, na jejichž základě by lépe dokázali porozumět druhým, či dokonce sdíleli jejich hodnoty. To nelze zabezpečit pouhým důrazem na realizaci stále početně rostoucího množství nejrůznějších podpůrných akcí. Je nutno především posilovat klima důvěry mezi částmi a celky společenských struktur. Důvěra je komplementárně svázána s lidskou solidaritou, což dokazoval např. filozof Kohák (1933 – 2020) *„Kde není lidská solidarita, kde se život stane zápasem všech se všemi, bez pravidel, bez úsilí o spravedlnost, tam se soužití rychle stane diktaturou nejsilnějšího."*[2]

V systémově fraktálních přístupech, založených na vzájemné spolupráci dílčích částí, přinášejících proporcionální výhody všem

[1] BARŠA, P.: *Návrat (geo)politiky.* In: *Právo: Salon – literární a kulturní příloha.* 908/2015, s. 4.
[2] ŠANTORA, R.; ZAJÍC, J.: *Erazim Kohák. Poutník po hvězdách.* Praha: Portál, 2001, s. 116.

zúčastněným, postrádá diktatura nejsilnějšího jakýkoliv smysl. Ve společenských vědách, dnes už se zřetelným úsilím nalézat synergické efekty při využívání jakýchkoliv zdrojů, lze predikovat blízkou možnost fraktálního vnímání reality.

Dosavadní hierarchické vnímání struktur by v budoucnu mělo být postupně nahrazeno strukturami fraktálními, které jsou vlastní nejen abiotické složce krajiny, ale i sociálním strukturám lidských společenství. Jejími základními znaky jsou relativní autonomie a relativní soběstačnost jednotlivých společenských struktur.

Narativem budoucnosti tak zůstává odmítnutí ideologicky determinované nevyhnutelnosti společenského vývoje a znovu přijetí nezastupitelné funkce a významu historického vědomí, historické paměti a znalosti genia loci a genia regionis lidmi obývaných krajin.[1]

Literatúra:

BALAŠTÍK, M.: *Úvahy o konci demokracie, Volný pád*. In: *Právo: Salon – příloha Práva*. 1056/2018, s. 3, 5.

BARŠA, P.: *Návrat (geo)politiky.* In: *Právo: Salon – literární a kulturní příloha*. 908/2015, s. 4, 5.

BĚLOHRADSKÝ, V.: *Být vlastencem západu?* In: *Právo: Salon – literární příloha Práva*. 385/2004, s. 1, 3.

BLUMFELD, S. M.: *Propaganda a kýč*. In: *Právo: Salon – literární příloha Práva.* 293/2002, s. 1.

DUPKALA, R. *Problém interpretácie v dejinách filozofie*. Prešov: Prešovská univerzita, 2024, s. 216.

HUSKA, A. M.; CHOVAN-REHÁK, J.; VNUK, F.: *Západ verzus Východ. Kresťansko-slovenský a európsky pohľad na súperenie Západu a Východu*. Bratislava: Spolok slovenských spisovateľov, 2016, s. 448.

IVANIČKA, K.: *Slovensko. Génius loci*. Bratislava: Eurostav, 2000, s. 158.

[1] VENCÁLEK, J. *Nádej fraktálnej spoločnosti. Spoločensko-politický projekt budúcnosti(?)* Nemšová: Tlačiareň J + K, 2024, s. 138.

KLEINOVÁ, N.: *Ne nestačí. Jak se bránit Trumpově šokové politice a vydobýt si svět, jaký potřebujeme*. Praha: Argo, 2019, s. 296.

KŰNG, H.: *Světový étos. Projekt*. Zlín: Archa, 1992, s. 158.

MAJOR, L.: *Fenomenologie*. [online], [cit. 10/11/2025]. Dostupné na internete: <https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Fenomenologie>.

MARCH, M.: *John Calder, Doba se nám podivně vymkla z ruky, čekají nás nesmyslné revoluce*. In: *Právo: Salon – literární příloha Práva.* 264/2002, s. 4.

MARSHALL, T.: *Věk zdí, Proč dnes všude na světě vyrůstají nové hradby*. Praha: Rybka Publishers, 2020, s. 288.

MOUNK, Y.: *Lid versus demokracie. Proč je naše svoboda v ohrožení a jak ji zachránit*. Praha: Prostor, 2019, s. 384.

SNYDER, T.: *Tyranie, 20 lekcí z 20. století*. Praha: Prostor – Paseka, 2017, s. 118.

ŠANTORA, R.; ZAJÍC, J.: *Erazim Kohák. Poutník po hvězdách*. Praha: Portál, 2001, s. 200.

VENCÁLEK, J.: *Spoločensko-environmentálne výzvy umeleckej tvorby Františka Veselého. Społeczno-ekologiczne wyzwania działalności artystycznej Františka Veselégo. Socio-environmental Chellenges of the Artwork of Frantisek Vesely.* Nemšová: Tlačiareň J + K, 2020, s. 338.

VENCÁLEK, J. *Nádej fraktálnej spoločnosti. Spoločensko-politický projekt budúcnosti(?)* Nemšová: Tlačiareň J + K, 2024, s. 138.

Politika pamäti v kontexte fragmentácie, polarizácie a digitalizácie

Adriana Jesenková[1] *- Michal Jesenko*[2]

The authors focus on the possibilities and limitations of shaping, constructing, reconstructing, and modifying collective memory in the context of a fragmented and polarized society, with an emphasis on the Slovak sociocultural and political context. They examine how a deficit in communication at the microlevel (within interpersonal and intergenerational relationships in families and communities) and at the macrolevel (within public discourse and institutionalized activities and processes of collective memory formation) influence deficits in the formation of social and collective identities and in the creation of a certain necessary degree of consensus from the perspective of social cohesion and solidarity in Slovak society. Specifically, they focus their research interest on the impact of the growing interaction of (not only) the younger generation with AI on the possibilities for intergenerationally shaped collective memory. The authors base their critical analysis on the perspective of the ethics of care and its application to the study of memory and intergenerational relationships.

DOI: https://doi.org/10.33542/MAN-0562-7-06

Úvod alebo fragmentácia, polarizácia a kríza spoločnej naratívnej kontinuity

Východiskom našej úvahy je jednoduché, no znepokojivé pozorovanie: v situácii narastajúcej fragmentácie a polarizácie sa spoločnosť čoraz ťažšie zhoduje na tom, čo je „spoločná minulosť", aké udalosti sú relevantné a akým jazykom o nich možno hovoriť. Orwellova veta *„Kto kontroluje minulosť, má pod kontrolou budúcnosť. Kto kontroluje súčasnosť, má pod kontrolou minulosť."* je v tomto ohľade viac než literárny aforizmus.[3] Upozorňuje, že minulosť je predmetom

[1] Katedra filozofie, Filozofická fakulta, Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach.
[2] Katedra verejnoprávnych disciplín, Fakulta verejnej správy, Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach.
[3] ORWELL, G.: *1984*. Bratislava: Ikar, 2025, časť I, kapitola 3.

politického zápasu – a že zápas o interpretáciu minulosti je zároveň zápasom o orientáciu v budúcnosti.

Fragmentácia spoločnosti sa prejavuje vznikom paralelných komunikačných svetov, ktoré sa stretávajú zriedkavo a skôr konfrontačne. Polarizácia tento stav zosilňuje tým, že z rozdielu robí identitárny znak: „my" a „oni" sa prestávajú vnímať ako partneri v spore, ale ako protichodné morálne typy. V takom prostredí je kolektívna pamäť zraniteľná: namiesto toho, aby bola zdrojom učenia, stáva sa zdrojom mobilizácie a delegitimizácie druhých.

Osobitne citlivé je, že priepasti v komunikácii nevznikajú iba v politickej aréne či na sociálnych sieťach, ale prenikajú aj do tradične stabilných štruktúr, ako sú rodiny. Skúsenosť „paralýzy" komunikácie s rodičmi kvôli odlišným politickým názorom – zdieľaná vo všetkých generáciách – ukazuje, že polarizácia dokáže narušiť starostlivé vzťahy priamo v priestore, kde sa pamäť a identita prirodzene utvárajú v každodennosti. Keď namiesto zvedavosti, pýtania sa a aktívneho počúvania nastúpi vyhýbanie sa témam, vzniká deficit rozprávania o minulosti.

Na mikroúrovni sa deficit rozprávania prejaví ako chýbajúce alebo príliš rozmazané rodinné príbehy, nejasné obrazy minulosti a oslabené medzigeneračné väzby. Na makroúrovni sa prejaví ako nefunkčný verejný diskurz, v ktorom spoločnosť nedokáže vytvárať minimálny konsenzus o naratívnej kontinuite. Spoločný výsledok je podobný: chýbajú alebo sú nestabilné základy pre spoločnú identitu (resp. pre koexistenciu viacerých identít). To má následne dopad na sociálnu súdržnosť a solidaritu – a tým aj na schopnosť kooperovať na spoločných cieľoch v prítomnosti a budúcnosti.

Sociálna súdržnosť (kohézia) sa dá zjednodušene chápať ako súbor síl, ktoré „držia skupiny pohromade": medziľudská dôvera, pravidlá férovej spolupráce, pocit spolupatričnosti, zdieľané normy a schopnosť riešiť konflikty bez násilia. Keď sa naruší kohézia, spoločnosť slabne

nielen „morálne“, ale aj prakticky: horšie reaguje na krízy, ťažšie kooperuje a ľahšie podlieha manipulácii. Preto otázky pamäti nie sú kultúrnou ozdobou, ale infraštruktúrou demokracie – bez spoločného rámca minulosti sa ťažko buduje spoločná budúcnosť.

Významným sprostredkujúcim faktorom je dôvera. Správa DEKK Inštitútu „Trendy [ne]dôvery 2025“ ukazuje, že medziľudská dôvera na Slovensku je dlhodobo nízka a u mladších vekových skupín môže byť ešte nižšia. V reprezentatívnom prieskume (jeseň 2024; N = 1 017) uviedlo približne 22 % ľudí vo veku 18–24 rokov, že iným ľuďom sa dá dôverovať, kým viac než 75 % uviedlo opak; v skupine 25–34 rokov dôveruje 26 % a nedôveruje takmer 72 %. Nereprezentatívny prieskum medzi stredoškolákmi (N = 2 887) zaznamenal, že viac než 83 % respondentov zdôrazňuje potrebu byť veľmi ostražitý v tom, komu dôverujeme.[1] Takéto nastavenie dôvery priamo sťažuje dialóg o minulosti: bez predpokladu dôvery vo vzťahu k druhým sa aj poctivá diskusia ľahko interpretuje ako manipulácia.

Rodina je pritom pre mnohých prirodzeným „pamäťovým médiom“: miestom, kde sa minulosť rozpráva, vysvetľuje, spochybňuje aj dopĺňa. Prieskum „Rodina ako oáza bezpečia“ uvádza, že pocit bezpečia v slovenských rodinách ohrozujú najmä medzigeneračné nezhody v otázkach svetového diania a politiky a obavy z neschopnosti postarať sa o chorých členov rodiny.[2] Politika sa tak stáva tabu nielen na verejnosti, ale aj doma – ako spôsob, ako sa vyhnúť hádkam. Táto stratégia však môže viesť k dlhodobému oslabeniu medzigeneračného porozumenia a k strate spoločnej reči.

---

[1] DEKK INŠTITÚT. *Trendy [ne]dôvery 2025. Správa o stave [ne]dôvery na Slovensku. 2025.* [online], [cit. 19/10/2025]. Dostupné na internete: https://www.dekk.institute/wp-content/uploads/2025/06/dekk-report-trendy-nedovery-2025-rev2.pdf

[2] RODINA AKO OÁZA BEZPEČIA. *Záverečná správa z výskumu života slovenských rodín.* 2025. [online], [cit. 29/10/2025]. Dostupné na internete: https://velkyprieskumrodin.sk/pdf/prieskum-rodin-sk.pdf

Za dôležitý prvok východiska považujeme aj generačnú zodpovednosť „strednej generácie“: tú, ktorá sa nachádza medzi rodičmi a deťmi a zároveň medzi tradičnými a novými komunikačnými ekosystémami. Práve táto generácia často prekladá medzi jazykmi a skúsenosťami – a môže preto zohrávať rolu mosta. Ak si teda ako príslušníci strednej generácie, majúci intenzívnu skúsenosť s revolučnými a demokratizačnými zmenami na makroúrovni v roku 1989, kladieme otázku, či sme urobili dosť pre demokratické hodnoty a demokratickú prax, tak jedným z jej hlbších či implicitných významov je pýtanie sa na to, či sme vytvorili dostatok starostlivých priestorov[1] pre rozprávanie o minulosti.

Z metodologického hľadiska príspevok kombinuje (a) konceptuálnu analýzu kolektívnej pamäti a politiky pamäti, (b) interpretáciu vybraných empirických indikátorov dôvery a rodinných konfliktov (DEKK; prieskum o rodinách) a (c) normatívny rámec etiky starostlivosti. Cieľom nie je podať vyčerpávajúcu empirickú diagnostiku, ale ukázať, ako sa fenomény fragmentácie, polarizácie a digitalizácie spájajú do jednej otázky: ako sa starať o pamäť tak, aby podporovala demokraciu, a nie jej rozpad.

Napokon treba doplniť, že zmeny komunikačných návykov mladších generácií (internet, sociálne siete, dôveryhodní komunikační partneri v podobe generatívnej AI) menia samotnú infraštruktúru rozprávania o minulosti. Ak sa rozhovor o citlivých témach presúva mimo rodiny a komunity do digitálneho prostredia, vzniká otázka, či toto prostredie podporuje starostlivé vzťahy, alebo ich nahrádza

[1] Pojem starostlivý priestor (z angl. *caring space*) je interdisciplinárny koncept, ktorý sa objavuje v neskorších prácach vo feministickej etike starostlivosti, najmä na priesečníku so sociálnou a politickou teóriou, feministickou geografiou a pedagogikou. Starostlivý priestor potom nie je možné chápať len ako fyzické či inštitucionálne miesto, ale ako dynamický, vzťahový a normatívne otvorený priestor. Starostlivý priestor potom umožňuje chápať starostlivosť o spoločnú minulosť ako proces prekračovania pevných identitných a generačných hraníc bez ich negácie.

technickými simuláciami porozumenia. Práve tu sa otvára prechod k tematike kolektívnej pamäti a politiky pamäti v užšom zmysle.

Kolektívna pamäť a politika pamäti: medzi sociálnou praxou a mocou interpretácie

Pamäť je jednou z foriem inteligencie a kľúčovým prvkom, ktorý odlišuje ľudské spoločnosti od iných foriem „inteligentných skupín". V sociálnom kontexte však pamäť vždy odráža aktuálne potreby. Schwartz upozorňuje, že hoci predmet pripomínania sa zvyčajne nachádza v minulosti, problém, ktorý motivuje jeho výber a formovanie, sa vždy nachádza medzi záujmami súčasnosti.[1] Pamäť preto šíri presvedčenia, pocity, morálne hodnoty a vedomosti týkajúce sa minulosti – a tým formuje spoločenské rámce hodnotenia.

V oblasti výskumu pamäti (memory studies) sa používajú všeobecné pojmy, ako sociálna a verejná pamäť či „kolektívna spomienka", ktoré sa zaoberajú konštrukciou pamäti pre skupiny, spoločnosti alebo národy. Confino zdôrazňuje, že pojem pamäti sa viac praktizuje než teoretizuje a používa sa na označenie veľmi odlišných javov, ktoré však spája spoločný aktuálny koncept: ako si ľudia vytvárajú zmysel pre svoju minulosť.[2] To znamená, že pamäť je tvorba významu – a význam je vždy kontextový.

Halbwachs zaviedol termín „kolektívna pamäť" a ukázal, že jednotlivci nie sú schopní pamätať si koherentným postupným spôsobom mimo väzieb a obmedzení svojej skupiny. Spoločnosť preto zohráva veľkú úlohu pri určovaní a formovaní spomienok.[3] Z tohto pohľadu môžeme kolektívnu pamäť chápať ako súbor pamätí a

[1] SCHWARTZ, B.: The Social Context of Commemoration: A Study in Collective Memory. In: *Social Forces*. 1982, roč. 61, č. 2, s. 374–402.
[2] CONFINO, A.: Collective Memory and Cultural History: Problems of Method. In: *The American Historical Review*. 1997, roč. 102, č. 5, s. 1386–1403.
[3] HALBWACHS, M.: *On Collective Memory*. Chicago: University of Chicago Press, 1992 (pôv. 1925).

procesov zapamätávania, ktoré si buduje sociálna komunita, citlivá na kontext súčasnosti. Kolektívna pamäť je tak dohodou o tom, čo nazveme minulosťou.

Zelizer pripomína, že kolektívna pamäť predpokladá aktivity zdieľania, diskusie, vyjednávania a často aj spochybňovania.[1] To znamená, že pamäť nie je hotová: vzniká v komunikácii. Práve preto je v polarizovanom prostredí zraniteľná – vyjednávanie je nahradené monológom a spochybňovanie sa interpretuje ako nepriateľstvo. Keď sa pamäť prestane „tvoriť spolu", hrozí, že prestane byť aj zdrojom spoločnej identity a môže sa stať zdrojom konfliktu.

Politika pamäti zahŕňa inštitucionalizované aj neformálne mechanizmy formovania pamäti. Zároveň platí, že štúdie kolektívnej pamäti podľa niektorých autorov zatiaľ nedostatočne konceptualizovali kolektívne spomienky ako odlišné od individuálnej pamäti: psychologické metódy kladú dôraz na jednotlivca, sociálne štúdie sledujú vplyv štrukturálnych faktorov. V praxi politiky pamäti však potrebujeme oboje: pochopiť, ako si ľudia pamätajú a zapamätávajú, aj ako spoločnosť nastavuje rámce toho, čo sa má pamätať.

Tvorba spomienky sa z perspektívy štrukturálnych faktorov dá opísať aj ako štandardizácia a homogenizácia spomienok na nadnárodnej úrovni a ich lokalizácia na vnútroštátnej úrovni. Tento proces je dnes urýchlený globalizovanými médiami a digitálnymi platformami. Zároveň sa v ňom ukazuje moc: kto má kapacitu produkovať naratívy, kto ich distribuuje, kto ich legitimizuje a kto ich spochybňuje. To, čo sa javí ako neutrálne „spomínanie", je často výsledkom nerovnomerného prístupu k zdrojom, priestoru a pozornosti.

---

[1] ZELIZER, B.: Reading the Past against the Grain: The Shape of Memory Studies. In: *Critical Studies in Mass Communication*, 1995, roč. 12, č. 2, s. 214-39 [online], [cit. 02/10/2025]. Dostupné na internete: zelizer_reading-the-past.pdf

Politika pamäti a politika jazyka teda spolu úzko súvisia. Jazyk nie je len nástroj opisu, ale aj nástroj normatívneho rámcovania: určuje, čo je hrdinstvo, čo je zrada, čo je obeta, čo je vina – a to sú kľúčové etické otázky formujúce naše sociálne identity. Preto je otázka „akými slovami rozprávame minulosť" kľúčová aj pre schopnosť spoločnosti koexistovať. Ak sa v rodinách a komunitách stráca spoločná lexika, t. j. spoločná zásoba významov, spoločný interpretačný rámec, alebo ak sa lexika mení rýchlejšie než schopnosť porozumenia, vzniká ďalšia priepasť: ľudia síce používajú rovnaké slová, no myslia nimi iné veci.

Základné otázky politiky pamäti potom možno zhrnúť nasledovne: Kto rozpráva, čo sa stalo v minulosti? Koho počúvame a kto je vypočutý? Kto selektuje, čo bude uchované a prezentované v súčasnosti a budúcnosti? A ako vieme, odkiaľ prichádzame a s kým chceme ísť ďalej? Tieto otázky odhaľujú, že bez dôveryhodnosti a bez kultúrnych vzorcov zodpovedného rozprávania o minulosti sa politika pamäti zmení na boj o dominanciu. V demokratickom režime však pamäť potrebuje aj pluralitu, aj pravidlá, ktoré chránia dôstojnosť každej bytosti, a zároveň rešpektujú faktickosť.

Digitalizácia pamäti a dôveryhodnosť zdrojov: globalizácia, Wikipédia a generatívna AI

Digitálne technológie zmenili každodenné používanie ľudskej pamäti. To, čo kedysi dokázali prevažne jednotlivci a ich organické pamäťové systémy, sa dnes dosahuje v súčinnosti s internetom, smartfónmi, GPS, fotoaparátmi a digitálnymi asistentmi. Používanie externých zdrojov na rozšírenie pamäti nie je nové, no nová je ich sila a zrýchlené tempo, akým sa na ne ľudia začali spoliehať.[1]

[1] STORM, B. C.; SOARES, J. S. Memory in the Digital Age. In: *The Oxford Handbook of Human Memory*. Oxford: Oxford University Press, 2024. [online], [cit. 15/10/2025]. Dostupné na internete: https://academic.oup.com/edited-volume/57928/chapter/475483500

Výskumy pamäti v digitálnom veku upozorňujú na to, že pri ľahkej dostupnosti informácií klesá potreba hlbokého kódovania a udržiavania informácií v biologickej pamäti. Zvyšuje sa kognitívne „odkladanie“ do zariadení a s tým aj zmena metakognície: ľudia si pamätajú, kde informáciu nájdu, nie informáciu samotnú. Tento posun má priamy dopad na kolektívnu pamäť: zvyšuje význam digitálnych infraštruktúr ako nositeľov spoločenského vedomia a mení vzťah medzi individuálnou a verejnou pamäťou.

Călinescu zdôrazňuje dvojznačný efekt digitalizácie: rozširuje kognitívne kapacity a uľahčuje prístup k databázam, no zároveň prináša digitálnu amnéziu, informačné preťaženie a riziko povrchného spracovania. V praxi to znamená, že prístup k informácii sa zamieňa za porozumenie.[1] Pre politiku pamäti je to zásadné: pamäť je význam, nie len dostupnosť dát. Bez interpretácie a kontextu môže ľahký prístup zvyšovať individuálnu a kolektívnu či skupinovú istotu bez poznania a porozumenia.

Štandardizácia v kolektívnej pamäti sa začala zrýchľovať na začiatku 21. storočia – digitálne technológie poskytli miesto pre globálnu spoločnú pamäť. Wikipédia, spustená v roku 2001 ako „súčet všetkých ľudských vedomostí“, implicitne predpokladá, že ľudské vedomosti sú globálne zdieľanou entitou. Pojem globálne zdieľaných vedomostí je preto blízky pojmu globálnej kolektívnej pamäti. Zároveň však ide o priestor, kde sa stretávajú editorská politika, pravidlá notability[2] a moc viditeľnosti – teda kde sa politika pamäti deje „v reálnom čase“.

Yasseri, Gildersleve a David rozlišujú medzi „digitalizovanou kolektívnou pamäťou“ a „kolektívnou pamäťou v digitálnom veku“.

---

[1] CĂLINESCU, A.: The Impact of Digital Technologies on Memory and Memory Studies. In: *Journal of Contemporary Philosophical and Anthropological Studies (JCPAS)*. 2024, roč. 2, č. 1. [online], [cit. 6/10/2025]. Dostupné na internete: https://pdfs.semanticscholar.org/bfe8/69aa4ea264cad491feea1f83c5e5841aae89.pdf

[2] Miera, do akej je niečo hodné pozornosti v relevantných nezávislých zdrojoch.

Toto rozlíšenie pomáha pochopiť, že digitálne prostredie nie je iba nové médium pre staré archívy, ale vytvára nové mechanizmy pamätania a zabúdania. Online platformy majú vlastnú dynamiku pozornosti: niektoré témy sa cyklicky vracajú, iné rýchlo miznú; niektoré sa menia na symboly, iné ostanú neviditeľné.[1] Pre demokraciu je problémom, ak sa pamäť stane funkciou algoritmického zvýrazňovania, nie spoločného uvažovania.

K tomu sa pridáva fenomén generatívnej umelej inteligencie. Rastúce množstvo literatúry naznačuje, že rastúca závislosť od generatívnej AI môže narušiť základné ľudské zručnosti, znížiť osobnú autonómiu a oslabiť medziľudské vzťahy.[2] Mladí ľudia môžu považovať četboty za spoločníkov či poradcov a viaceré výskumy poukazujú na to, že existuje „emotívna nadmerná závislosť" na generatívnej AI.[3] Z hľadiska pamäti je to posun autority: z ľudí, rodín, učiteľov a inštitúcií na technický systém, ktorý ponúka rýchle odpovede.

Problém nie je len v tom, že AI môže zlyhať alebo poskytnúť škodlivú radu. Dôležitejší je epistemický návyk, ktorý vzniká: AI má „pravdu", ponúka hotovú odpoveď a nevyžaduje kritické posudzovanie. Tým sa znižuje schopnosť kritického myslenia, ale aj empatie, pokory a porozumenia ako procesu. Pravda potom nie je utváraná v dialógu, ale ponúkaná. Absencia citlivosti na kontext je

---

[1] YASSERI, T.; GILDERSLEVE, P.; DAVID, L.: Collective memory in the digital age. In: *Progress in Brain Research*. 2022, roč. 274, č. 1, s. 203–226. DOI: 10.1016/bs.pbr.2022.07.001. Preprint: https://arxiv.org/abs/2207.01042

[2] GOH, A; HARTANTO, A.; MAJEED, N.: Generative artificial intelligence dependency: Scale development, validation, and its motivational, behavioral, and psychological correlates. In: *Computers in Human Behavior Reports*, 2025, 20, 100845. [online], [cit. 6/10/2025]. Dostupné na internete: https://doi.org/10.1016/j.chbr.2025.100845

[3] TERAZ.SK (TASR). ChatGPT podľa výskumu podnecuje škodlivé správanie u tínedžerov. 2025. [online], [cit. 9/09/2025]. Dostupné na internete: https://www.teraz.sk/najnovsie/veda-chatgpt-podla-vyskumu-podnecuje/897956-clanok.html

pritom pre pamäť fatálna, pretože pamäť je vždy situovaná – spája fakty, hodnoty, emócie a vzťahy.

Ak chceme, aby poznávanie minulosti bolo starostlivým procesom, musí byť procesom počúvania, zmeny a porozumenia diverzite skúseností. Digitálne prostredie však často podporuje opak: rýchlosť, istotu a zjednodušenie. V podmienkach fragmentácie môže tento trend prehlbovať tribalizáciu pamäti, keď sa kolektívna pamäť štiepi na uzavreté „kmeňové" verzie minulosti.

Preto je potrebné uvažovať o digitálnej pamäti v eticko-politických pojmoch: ako nastaviť infraštruktúry poznania tak, aby podporovali spoločné porozumenie, a nie reprodukciu polarizácie.

Etika starostlivosti ako rámec starostlivosti o pamäť a demokratický život

Joan Tronto (1990, 1993, 2013) ponúka definíciu starostlivosti, ktorá je vhodná aj pre analýzu pamäti: starostlivosť je aktivita ľudského druhu, ktorá zahŕňa všetko, čo robíme, aby sme udržiavali, uchovávali a opravovali náš „svet" tak, aby sme v ňom mohli žiť čo najlepšie; tento svet zahŕňa naše telá, naše ja a naše prostredie, ktoré sa usilujeme splietať do komplexnej, život udržujúcej siete.[1] Starostlivosť o pamäť je preto starostlivosťou o svet významov, ktoré umožňujú orientáciu v čase a spolužitie v pluralite.

Starostlivosť o demokraciu Tronto chápe ako spoločnú starostlivosť (*caring with*, angl.) spojenú so solidaritou a dôverou. Demokratická prax starostlivosti predpokladá participáciu všetkých aktérov a ochotu pomáhať, podeliť sa, obmedziť sa, prispôsobiť sa a meniť sa. Solidarita znamená správať sa k ostatným s rešpektom k ich rozhodnutiam ako autonómnych jedincov, teda uznávať ich ako rovnocenných.[2] Z toho

[1] FISHER, B. TRONTO, J. C. Toward a Feminist Theory of Caring. In: ABEL, Emily K. – NELSON, M. K. (eds.). *Circles of Care.* Albany: SUNY Press, 1990, s. 40.
[2] TRONTO, J. C. *Caring Democracy: Markets, Equality, and Justice.* New York: New York University Press, 2013, s. 164.

vyplýva, že politika pamäti má byť inkluzívna: má vytvárať priestor pre perspektívy, ktoré sú inak marginalizované alebo umlčané.

Etika starostlivosti zároveň zdôrazňuje, že starostlivosť vyžaduje čas a energiu. To je priamy kontrast k digitálnemu režimu „instantných odpovedí". Starostlivý prístup k minulosti je proces: proces počúvania, proces zmeny, proces utvárania porozumenia diverzite a situovanosti konkrétnych skúseností, a teda kontextualite pravdy o minulosti. Ak tento proces nahradíme hotovými odpoveďami, stratíme schopnosť učiť sa – a pamäť sa zmení na slogan.

Koncept stelesnenej starostlivosti (*embodied care*, angl.) Mauricea Hamingtona pripomína, že pamäť a starostlivosť sú vtelené: odohrávajú sa v spoločnom priestore a čase. Medzigeneračná komunikácia je preto kľúčom k medzigeneračnej pamäti a k formovaniu osobnej identity. Vrzgulová, Voľanská a Salner ukazujú, že rozprávanie a ochota počúvať prinášajú informácie o minulosti, ale aj o budúcnosti; zároveň upozorňujú, že dôvera môže vytvoriť „kruh ticha" okolo bolestivých tém.[1] Starostlivá politika pamäti preto musí vedieť pracovať aj s tichom: nie ho len narušiť, ale vytvoriť bezpečné podmienky, aby sa dalo hovoriť.

Podľa Hamingtona dobrá starostlivosť spočíva na troch pilieroch: (1) pokorné skúmanie (*humble inquiry*, angl.), (2) zahŕňajúce spojenie (*inclusive connection,* angl.) a (3) responzívne konanie (*responsive action,* angl.).[2] V kontexte fragmentovanej a polarizovanej spoločnosti sa pre prax demokratickej starostlivosti ako zásadný tiež ukazuje koncept *disponibilité,* ktorý predstavuje vnímavú prítomnosť voči druhému a

[1] VRZGULOVÁ, M.; VOĽANSKÁ, Ľ.; SALNER, P. *Rozprávanie a mlčanie: medzigeneračná komunikácia v rodine*. Bratislava: VEDA, 2017. Dostupné na internete: https://www.sav.sk/uploads/monography/40/121/fulltext/10110924Rozpravanie%20a%20mlcanie.pdf

[2] HAMINGTON, M. *Revolutionary Care: Commitment and Ethos.* New York: Routledge, 2024. Hamington sa pri dôraze na pojem *disponibilité* inšpiruje myslením francúzskeho existencialistu Gabriela Marcela.

súvisí s vytváraním imaginatívneho priestoru, otvorenosti voči životným „provokáciám“, či prekvapeniam a možnosti spojenia so životmi mimo našej priamej skúsenosti.[1] Ide o schopnosť vstúpiť do kontaktu s odlišným, nezhodným alebo aj s protichodným naratívom bez okamžitého odmietnutia. *Disponibilité* je zároveň predpokladom empatie: umožňuje predstaviť si, že druhý človek má dôvody, skúsenosti a zraniteľnosti, ktoré nie sú redukovateľné na nálepku. Práve to je predpokladom vyrovnávania sa s inakosťou, odlišnosťou a aj nesúhlasom či nezhodou nedeštruktívnym spôsobom. Pre pamäťové praktiky to znamená budovať kultúru zvedavosti, záujmu, pozornosti o druhých, o odlišnosti, a teda kultúru otázok: pýtať sa, ako si druhí pamätajú, aké skúsenosti nesú, čo pre nich udalosti znamenajú. Znamená to tiež vytvárať inkluzívne priestory pre dialóg (v rodinách, školách, komunitách, médiách) a reagovať na potreby, ktoré sa v dialógu ukážu – napr. podporou mediálnej gramotnosti, komunitných projektov pamäti či dôveryhodných inštitúcií.

Záver

Starostlivosť o pamäť je starostlivosťou o lepší svet a dobrý život. Starostlivý prístup k všetkým časovým dimenziám – minulosti, prítomnosti aj budúcnosti – je podmienkou demokratickej stability. V prostredí fragmentácie, polarizácie a digitalizácie to znamená obnovovať dôveru, budovať inkluzívne komunikačné priestory a pestovať kultúru pokorného skúmania. Kolektívna pamäť bude vždy pluralitná; úlohou demokratickej praxe starostlivosti o pamäť nie je túto pluralitu zrušiť, ale udržať ju ako starostlivý dialóg, ktorý umožní spoločné konanie.

[1] HAMINGTON, M. *Revolutionary Care: Commitment and Ethos.* New York: Routledge, 2024, s. 292.

Literatúra:

CĂLINESCU, A.: The Impact of Digital Technologies on Memory and Memory Studies. In: *Journal of Contemporary Philosophical and Anthropological Studies (JCPAS).* 2024, roč. 2, č. 1. [online], [cit. 6/10/2025]. Dostupné na internete: <https://pdfs.semanticscholar.org/bfe8/69aa4ea264cad491feea1f83c5e5841aae89.pdf>.

CONFINO, A.: Collective Memory and Cultural History: Problems of Method. *The American Historical Review.* 1997, roč. 102, č. 5, s. 1386–1403.

DEKK INŠTITÚT. *Trendy [ne]dôvery 2025. Správa o stave [ne]dôvery na Slovensku.* 2025. [online], [cit. 19/10/2025]. Dostupné na internete: <https://www.dekk.institute/wp-content/uploads/2025/06/dekk-report-trendy-nedovery-2025-rev2.pdf>.

FISHER, B.; TRONTO, J. C.: Toward a Feminist Theory of Caring. In: ABEL, E. K.; NELSON, M. K. (eds.). *Circles of Care.* Albany: SUNY Press, 1990, s. 35–62.

GOH, A.; HARTANTO, A.; MAJEED, N.: Generative artificial intelligence dependency: Scale development, validation, and its motivational, behavioral, and psychological correlates. In: *Computers in Human Behavior Reports*, 2025, 20, 100845. [online], [cit. 6/10/2025]. Dostupné na internete: <https://doi.org/10.1016/j.chbr.2025.100845>.

HALBWACHS, M.: *On Collective Memory*. Chicago: University of Chicago Press, 1992 (pôv. 1925).

HAMINGTON, M.: *Embodied Care: Jane Addams, Maurice Merleau-Ponty, and Feminist Ethics*. Urbana: University of Illinois Press, 2004.

HAMINGTON, M.: *Revolutionary Care: Commitment and Ethos.* New York: Routledge, 2024.

ORWELL, G.: *1984*. Bratislava: Ikar, 2025.

RODINA AKO OÁZA BEZPEČIA. Záverečná správa z výskumu života slovenských rodín. 2025. [online], [cit. 29/10/2025]. Dostupné na internete: <https://velkyprieskumrodin.sk/pdf/prieskum-rodin-sk.pdf>.

SCHWARTZ, B.: The Social Context of Commemoration: A Study in Collective Memory. In: *Social Forces*. 1982, roč. 61, č. 2, s. 374–402.

STORM, B. C.; SOARES, J. S.: Memory in the Digital Age. In: *The Oxford Handbook of Human Memory*. Oxford: Oxford University Press, 2024. [online], [cit. 15/10/2025]. Dostupné na internete: <https://academic.oup.com/edited-volume/57928/chapter/475483500>.

TRONTO, J. C.: *Caring Democracy: Markets, Equality, and Justice.* New York: New York University Press, 2013.

VRZGULOVÁ, M.; VOĽANSKÁ, Ľ.; SALNER, P.: *Rozprávanie a mlčanie: medzigeneračná komunikácia v rodine*. Bratislava: VEDA, 2017. Dostupné na internete: <https://www.sav.sk/uploads/monography/40/121/fulltext/10110924Rozpravanie%20a%20mlcanie.pdf>.

YASSERI, T.; GILDERSLEVE, P.; DAVID, L.: Collective memory in the digital age. In: *Progress in Brain Research.* 2022, roč. 274, č. 1, s. 203–226. DOI: 10.1016/bs.pbr.2022.07.001. Preprint: https://arxiv.org/abs/2207.01042

TERAZ.SK (TASR). *ChatGPT podľa výskumu podnecuje škodlivé správanie u tínedžerov.* 2025. [online], [cit. 9/09/2025]. Dostupné na internete: <https://www.teraz.sk/najnovsie/veda-chatgpt-podla-vyskumu-podnecuje/897956-clanok.html>.

ZELIZER, B.: Reading the Past against the Grain: The Shape of Memory Studies. In: *Critical Studies in Mass Communication*, 1995, roč. 12, č. 2, s. 214-39 [online], [cit. 02/10/2025]. Dostupné na internete: <zelizer_reading-the-past.pdf>.

Terminológia a terminologická práca (SK–EN) v oblasti územnej samosprávy[1]

Jozef Štefčík[2]

The paper examines terminology in the field of local and regional self-government in the Slovak–English context. It draws on an analysis of selected websites of Slovak self-governing regions and on insights from terminology theory and standards (STN ISO 704, ISO 26162). The focus is on the lack of consistent English equivalents for core concepts such as municipality, town/city and self-governing region, and on the consequences of this inconsistency for legal, administrative and international communication. The paper outlines a general workflow for terminology work, shows how ontological modelling of concepts can support consistent bilingual usage, and briefly presents digital tools for corpus analysis and terminology management. In conclusion, it proposes steps towards the harmonisation of Slovak–English terminology in local self-government, including the creation of a specialised terminology database and closer cooperation between scholars, translators and public authorities.

DOI: https://doi.org/10.33542/MAN-0562-7-07

Úvod

Územná samospráva predstavuje jeden zo základných pilierov demokratického politického systému. V podmienkach Slovenskej republiky je jej fungovanie právne upravené a inštitucionálne etablované na úrovni obcí, miest a samosprávnych krajov. S prehlbujúcou sa európskou integráciou, rastúcou mobilitou obyvateľstva a zapojením miest a regiónov do medzinárodných sietí však pribúdajú situácie, v ktorých samospráva komunikuje v cudzom jazyku, predovšetkým v angličtine.

[1] Tento článok vznikol ako súčasť projektu APVV 24-0302: Harmonizácia slovenskej a anglickej terminológie územnej samosprávy v SR.
[2] Fakulta aplikovaných jazykov, Ekonomická univerzita v Bratislave.

Práve v tomto bode sa ukazuje význam systematickej terminologickej práce. Nejednoznačné alebo nekonzistentné používanie termínov môže viesť k rozdielnemu chápaniu právneho postavenia či kompetencií samosprávnych orgánov. Diskusie okolo interpretácie Budapeštianskeho memoranda o bezpečnostných zárukách z roku 1994 pripomínajú, že aj relatívne „drobné" terminologické odchýlky môžu mať v politickej praxi vážne dôsledky, ak otvoria priestor pre rozdielne výklady.

Analýza webových stránok slovenských samosprávnych krajov ukazuje, že pri preklade do angličtiny sa používa široká škála ekvivalentov[1]. Na webstránkach možno nájsť širokú škálu terminologickej nejednoznačnosti, napr. od viacslovných pomenovania kraja ako „Bratislava Self-Governing Region" až po minimalistické pomenovania kraja „Trnava Region", prípadne veľmi všeobecné výrazy ako „regional office" či „authority". Táto rôznorodosť znižuje porovnateľnosť údajov, sťažuje orientáciu zahraničných partnerov a môže spochybňovať právnu presnosť komunikácie. Analýza nás priviedla k zisteniu, že daný stav spôsobila nesystematická či absentujúca terminologická práca venovaná presnej kategorizácii, taxonómiám a vytváraniu ontológií a pojmových systémov.

Cieľom článku je preto: (1) načrtnúť teoretické východiská terminologickej práce v oblasti územnej samosprávy, (2) poukázať na špecifiká slovensko-anglickej terminológie samosprávy, (3) predstaviť všeobecný postup terminologickej práce vrátane nástrojov a zdrojov a (4) navrhnúť kroky smerujúce k harmonizácii terminológie a vytvoreniu špecializovanej terminologickej databázy.

[1] ONUFRÁK, A.: *Nejednotnosť v pomenovávaní orgánov samosprávnych krajov na Slovensku v anglickom jazyku*. In: ŠTEFANČÍK, R. (ed.). *Jazyk a politika. Na pomedzí lingvistiky a politológie IX*. Bratislava: Ekonóm, 2024. s. 482.

Teoretické východiská terminologickej práce

Terminológia ako samostatná disciplína vychádza z predpokladu, že primárny je pojem a termín je až jeho jazykovým označením.[1] Pojmový systém je pritom usporiadaný pomocou pojmových vzťahov (nadradenosť, podradenosť, partitivita, asociatívne väzby) a až v rámci takto vytvorenej štruktúry sa určujú a harmonizujú jednotlivé termíny v konkrétnych jazykoch.

Medzinárodná norma STN ISO 704 definuje terminologickú prácu ako súbor činností, ktorých výsledkom sú štruktúrované pojmové systémy a štandardizované terminologické záznamy. Norma ISO 26162 nadväzuje špecificky na terminologické databázy – opisuje ich odporúčanú štruktúru, typy polí, spôsob správy a aktualizácie, ako aj základné požiadavky na interoperabilitu.

Kľúčovým nástrojom je ontologické (pojmové) usporiadanie daného odboru. Ontológia zachytáva hierarchiu pojmov a ich vzájomné vzťahy a umožňuje priamo naviazať jazykové výrazy na jednotlivé uzly systému. V oblasti územnej samosprávy to znamená modelovať napríklad vzťahy medzi pojmami obec – mesto – mestská časť, medzi územnými jednotkami a orgánmi samosprávy či medzi subjektmi a ich kompetenciami.

Takto vytvorený pojmový model je dôležitý najmä pre: (a) konzistentné používanie termínov v rámci jedného jazyka, (b) spoľahlivé vytváranie ekvivalentov v druhom jazyku (v našom prípade v angličtine) a (c) automatizované spracovanie textov a údajov v rôznych informačných systémoch verejnej správy.

Špecifiká terminológie územnej samosprávy (SK–EN)

Oblasť územnej samosprávy je z hľadiska prekladu do angličtiny náročná tým, že mnohé právne a inštitucionálne špecifiká nemajú priamy ekvivalent v angloamerickom prostredí. To vedie k používaniu viacerých, často len približných riešení.

Medzi problematické termíny patria najmä:

- samospráva – *self-government* / *local government*,
- obec – *municipality* / *commune* / *village*,
- mesto – *city* / *town*,
- samosprávny kraj – *self-governing region* / *county*,
- zastupiteľstvo – *council* / *assembly*.

Každé z uvedených riešení nesie so sebou iné konotácie. Termín *municipality* je v angloamerickej tradícii základnou jednotkou miestnej samosprávy, no v praxi môže pomenúvať veľmi rôzne typy sídiel. Výraz *commune* je bližší frankofónnym systémom, zatiaľ čo *village* evokuje malé vidiecke sídlo a nepostihuje právnu definíciu slovenskej obce.

Podobne aj *self-governing region* zreteľne poukazuje na samosprávny charakter územnej jednotky, kým všeobecné *region* alebo preklad *county* môžu zahraničného adresáta zavádzať, pretože v iných krajinách označujú historicky a právne odlišné jednotky.

Analýza webových sídel samosprávnych krajov potvrdzuje, že tieto rozdiely nie sú iba teoretické: v praxi dochádza k miešaniu rôznych riešení, k používaniu všeobecných výrazov (*regional office*, *regional authority*) či k úplnej absencii vysvetlení, čo konkrétny orgán alebo územná jednotka predstavuje.

Všeobecný postup terminologickej práce

Na systematické riešenie uvedených problémov je vhodné uplatniť všeobecný postup terminologickej práce, ktorý nadväzuje na odporúčania terminologickej teórie a príslušné normy:

1. **Vymedzenie odbornej oblasti** – presné určenie, že predmetom spracovania je terminológia územnej samosprávy, prípadne jej časti (obecná, mestská, regionálna samospráva, orgány, dokumenty, finančné nástroje, atď.).

2. **Rozdelenie odboru do menších jednotiek** – vytvorenie čiastkových subdomén (územné jednotky, orgány samosprávy, dokumenty, procesy a pod.).
3. **Zaobstaranie a analýza dokumentačného materiálu** – excerpcia textov z webov samospráv, právnych predpisov, strategických dokumentov, ale aj zahraničných zdrojov; využitie korpusových nástrojov (konkordančné programy, vyhľadávanie kolokácií).
4. **Zozbieranie a predbežné zaradenie pomenovaní a pojmov** – príprava pracovného zoznamu termínov, ich variantov a ekvivalentov vrátane anotácie zdrojov a kontextov.
5. **Vypracovanie pojmových systémov – ontológií** – modelovanie vzťahov medzi pojmami (hierarchie, partitivita, asociácie) a ich následné priradenie k ďalšiemu termínu (SK–EN).
6. **Systematické spracovanie materiálu** – terminologická analýza, posudzovanie vhodnosti jednotlivých termínov, identifikácia preferovaných riešení.
7. **Vytváranie a validácia terminologických záznamov** – spracovanie záznamov v špecializovanom nástroji (napr. Multiterm) a ich overenie odborníkmi z praxe.
8. **Poskytnutie výsledkov používateľom** – publikovanie terminologickej databázy v súlade s ISO 26162, jej správa a pravidelná aktualizácia.

Tento postup je reprodukovateľný a adaptovateľný aj na iné odborné oblasti verejnej správy.

Terminologická práca v praxi: ontológie a terminologické záznamy

V nadväznosti na uvedený postup možno v praxi rozlíšiť niekoľko kľúčových typov výstupov. Prvým z nich je ontológia územnej samosprávy, vytvorená napríklad vo formáte TTL/OWL v nástroji

Protégé. Takáto ontológia reprezentuje pojmy a ich vzťahy v podobe grafu, ktorý možno strojovo spracúvať.

Príkladom môže byť nasledovný model zjednodušenej ontológie:

- územná samospráva (*local self-government*),

obec (*municipality*),

  - mesto (*town/city*),
    - mestská časť (*city district/borough*),
  - územie obce (*territory of the municipality*),
  - občan obce (*resident/citizen*),

vyšší územný celok (*self-governing region*),

orgán územnej samosprávy (*body of local self-government*),

  - obecné zastupiteľstvo (*municipal council*),
  - starosta/primátor (*mayor*).

Druhým kľúčovým výstupom je štandardizovaný terminologický záznam, ktorý zachytáva vzťah medzi pojmom a jeho terminologickými označeniami v jednotlivých jazykoch. Podľa návrhov T. Cabré možno pri bilingválnom zázname rozlišovať slovenskú a anglickú časť, pričom každá obsahuje okrem termínu aj definíciu, gramatickú kategóriu, kontexty a odkazy na zdroje.[1]

Zjednodušený príklad záznamu pre pojem *samosprávny kraj* môže vyzerať nasledovne:

- **Termín (SK):** samosprávny kraj
- **Termín (EN):** self-governing region
- **Definícia:** Územný celok s právom samostatne rozhodovať o veciach verejného záujmu.
- **Zdroj:** Zákon č. 302/2001 Z. z.
- **Poznámka:** Odporúča sa používať termín *self-governing region* v anglických textoch, najmä v právnej a oficiálnej komunikácii.

[1] Porov. CABRÉ, M. T.: *Terminology: Theory, Methods and Applications*. John Benjamins, 1999, s. 245.

Takto koncipované záznamy je možné exportovať v štandardizovaných formátoch (CSV, TBX, JSON) a využívať ich v prekladateľských nástrojoch, ale aj v informačných systémoch verejnej správy.

Zdroje a nástroje pre terminologickú prácu

Kvalita terminologickej databázy závisí od kvality zdrojov, z ktorých čerpá. V oblasti územnej samosprávy je možné využiť najmä tieto kategórie zdrojov:

- **Národné a medzinárodné normy** – STN ISO 704, ISO 26162 a ďalšie normy upravujúce terminologickú prax[1].
- **Jednojazyčná a dvojjazyčná odborná lexika** – lexikóny, slovníky, glosáre, špecializované terminologické príručky.
- **Dokumentácia údajov** – vestníky, oficiálne oznámenia, štatistické ročenky a iné dokumenty inštitúcií, ktoré systematicky zverejňujú svoje údaje.
- **Dokumentácia faktov** – primárne zdroje v podobe odborných monografií a článkov, sekundárne databázy a bibliografie odborných diel, prípadne terciárne prehľadové publikácie.

Popri tradičných zdrojoch zohrávajú čoraz dôležitejšiu úlohu digitálne nástroje:

- nástroje na *data crawling* a *scraping* (napr. Browse.ai) umožňujú hromadný zber textov z webových sídel samospráv,
- korpusové nástroje ako SketchEngine podporujú tvorbu bilingválnych korpusov a extrakciu kandidátskych termínov,
- softvér Protégé slúži na modelovanie ontológií,
- databáza IATE a konkordančný nástroj Juremy sú zdrojom overených termínov EÚ a ich kontextov,

[1] STN ISO 704: *Terminologická práca.* 2020; ISO 26162: *Terminological databases – Design and management.*

- portál EUR-Lex poskytuje legislatívny korpus EÚ, vhodný na overovanie terminológie v záväzných textoch,
- veľké jazykové modely (LLM) možno využiť ako pomocný nástroj na rýchlu excerpciu a kontrolu variantov, vždy však s následnou ľudskou verifikáciou[1].

Návrhy na harmonizáciu terminológie v oblasti územnej samosprávy

Na základe doterajšej analýzy možno formulovať niekoľko praktických odporúčaní pre harmonizáciu slovensko-anglickej terminológie samosprávy:

- **Vytvoriť špecializovanú terminologickú databázu samosprávnych termínov** v súlade s normou ISO 26162, ktorá by bola prístupná obciam, mestám, samosprávnym krajom, prekladateľom a akademickej obci.
- **Používať štandardizované terminologické záznamy** (SK termín – EN ekvivalent – definícia – zdroj), doplnené o kontexty a poznámky k používaniu.
- **Stabilizovať jadrové ekvivalenty** pre kľúčové pojmy (napr. *self-governing region* pre *samosprávny kraj*, *municipality* pre *obec* v právnom zmysle slova) a zabezpečiť ich konzistentné používanie v oficiálnych textoch.
- **Pravidelne aktualizovať terminológiu** v databáze v súlade s legislatívnymi a inštitucionálnymi zmenami.
- **Rozvíjať spoluprácu s inštitúciami EÚ**, najmä s Generálnym riaditeľstvom pre preklad (DGT) a správcami databázy IATE, aby boli používané ekvivalenty v súlade s terminológiou európskej legislatívy.

[1] Platformy SaaS a ďalšie špecializované softvéry (napr.Browse.ai, SketchEngine, Juremy), korpusové a terminologické databázy (IATE, EUR-lex).

- **Zapájať odbornú komunitu** (politológov, právnikov, expertov na verejnú správu a jazykovedcov) do procesu validácie a revízie terminologických riešení.

Diskusia: dôsledky nejednotnej terminológie

Nejednotná terminológia v oblasti územnej samosprávy nie je iba otázkou „štýlu" či preferencie prekladu. Má aj konkrétne praktické dôsledky:

- **Komunikačné dôsledky** – zahraniční partneri môžu nesprávne interpretovať štatút a kompetencie slovenských samosprávnych orgánov, čo komplikuje rokovania či uzatváranie dohôd.
- **Právne dôsledky** – odlišné preklady v rôznych dokumentoch môžu vytvárať priestor pre rozdielne výklady a potenciálne právne spory.
- **Ekonomické dôsledky** – neistota ohľadom povahy a právomocí subjektu môže vplývať na rozhodovanie investorov alebo partnerov pri cezhraničných projektoch.
- **Organizačné dôsledky** – terminologická nejednotnosť sťažuje prípravu projektovej dokumentácie, čerpanie fondov EÚ či zapájanie sa do medzinárodných sietí miest a regiónov.

Na druhej strane, harmonizovaná terminológia a dostupná terminologická databáza môžu významne zjednodušiť preklad právnych a strategických dokumentov, podporiť interoperabilitu informačných systémov verejnej správy a zvýšiť transparentnosť a dôveryhodnosť slovenskej samosprávy v medzinárodnom prostredí.

Záver

Príspevok sa pokúsil poukázať na terminologickú prácu v oblasti územnej samosprávy ako nevyhnutnú podmienku kvalitnej bilingválnej slovensko-anglickej komunikácie. Analýza praxe – najmä

podoby anglických verzií webových sídel samosprávnych krajov – vykazuje výraznú terminologickú nejednotnosť, ktorá má potenciálne právne, komunikačné a ekonomické dôsledky.

Teoretické východiská terminologickej práce, reprezentované normami STN ISO 704 a ISO 26162 a prácami kľúčových autorov v oblasti terminológie, ponúkajú použiteľný rámec pre systematické spracovanie pojmového systému územnej samosprávy, jeho ontologické modelovanie a tvorbu terminologických záznamov. Využitie digitálnych nástrojov – od korpusových softvérov až po terminologické databázy a veľké jazykové modely – zároveň umožňuje efektívnejšie spracovanie rozsiahlych textových korpusov.

Ako perspektívnu preto možno označiť najmä tvorbu a udržateľné spravovanie špecializovanej terminologickej databázy, ktorá by harmonizovala používanie kľúčových termínov v slovenčine a angličtine a súčasne by prepojila akademickú obec, prekladateľskú prax a verejné inštitúcie. Politológovia, odborníci na verejnú správu a samotné samosprávne orgány tak zohrávajú významnú úlohu pri formovaní terminológie, ktorá je základom pre zrozumiteľnú a dôveryhodnú komunikáciu v domácom aj medzinárodnom prostredí.

Literatúra:

Browse AI. [online], [cit. 15/12/2025]. Dostupné na internete: <https://www.browse.ai/>.

CABRÉ, M. T.: *Terminology: Theory, Methods and Applications.* John Benjamins, 1999, s. 245.

CÍBIKOVÁ, I.: *Terminological analysis of public administration. Key research outcomes.* In: *Komunikácie. Scientific Letters of the University of Žilina*. 14(1):17-22. [online], [cit. 19/11/2025]. Dostupné na internete: <https://doi.org/10.26552/com.C.2012.1.17-22>.

EUR-Lex corpus – Access to European Union law. [online], [cit. 15/12/2025]. Dostupné na internete: <https://eur-lex.europa.eu/homepage.html>.

IATE – InterActive Terminology for Europe. [online], [cit. 15/122025]. Dostupné na internete: < https://iate.europa.eu/>.

ISO 26162: *Terminological databases – Design and management.*

JUREMY (https://www.juremy.com). [online], [cit. 15/12/2025]. Dostupné na internete: < https://www.juremy.com/about/>.

ONUFRÁK, A.: *Nejednotnosť v pomenovávaní orgánov samosprávnych krajov na Slovensku v anglickom jazyku*. In: ŠTEFANČÍK, R. (ed.). *Jazyk a politika. Na pomedzí lingvistiky a politológie IX*. Bratislava: Ekonóm, 2024. s. 482.

Sketch Engine. [online], [cit. 15/12/2025]. Dostupné na internete: <https://www.sketchengine.eu/>.

ŠAMALÍK, P.: *Verejná správa ako súčasť politického systému SR*. Trnava: Inštitút verejnej politiky, 2024, s. 136.

STN ISO 704: *Terminologická práca.* 2020.

TEMMERMAN, R.: *Towards New Ways of Terminology Description.* John Benjamins, 2000, s. 258.

WREDE, F.; GAŠOVÁ, Z.; ŠTEFČÍK, J.: *Terminológia a terminologická práca. Teoretické východiská, metodika, praktické návody*. Nitra: UKF Nitra, 2025, s. 200.

Hospodárske krízy ako referenčný rámec pre súčasné ekonomické naratívy

Renáta Cenková[1] *– Karolína Červená*[2]

The instrumentalization of the past constitutes a process in which historical events and experiences are deployed as a means of legitimizing contemporary political, economic, or social decisions. Power frequently manifests itself through the capacity to shape the narrative of the past – that is, to interpret historical developments in a manner that influences perceptions of the present and the future. This study offers an overview of the most prominent approaches within narratology and situates them in relation to the concept of agenda setting. It further provides an analytical perspective on a key issue within social and particularly political discourse: the use of historical economic crises as a reference framework for contemporary economic policymaking and for themes communicated within the public sphere.

DOI: https://doi.org/10.33542/MAN-0562-7-08

Úvod

Naratológia ako vedecká disciplína skúma predovšetkým štruktúru, formy a fungovanie príbehov (narácií). Jej vznik a výskum bol pôvodne sústredený na literárnu vedu. V súčasnosti sa využíva aj v mediálnych štúdiách, filmovej teórii, žurnalistike, marketingu, lingvistike, digitálnych médiách, videohrách a pod.

Za jedného z prvých teoretikov v tejto oblasti možno považovať Vladimíra J. Proppa, ktorý v diele *Morfológia rozprávky* pomenoval elementárne tektonické postupy a komponenty základných sujetových textov (ľudových čarodejných rozprávok).[3] Medzi ďalších autorov patril Lévi Strauss, ktorý posunul Proppov sujetovo morfologický

[1] Katedra slovakistiky a mediálnej komunikácie, Filozofická fakulta, Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach.
[2] Katedra finančného práva, daňového práva a ekonómie, Právnická fakulta, Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach.
[3] PROPP, V. J.: *Morfologie pohádky a jiné studie*. Praha: H & H, 1999.

výskum do hĺbkovej analýzy štruktúry.[1] Genette výskum rozšíril o rozmanitejšie literárne žánre ako aj spôsoby prístupov k problematike.[2] Roland Barthes ponúka svoj špecifický pohľad na vrstvovitosť naratívu. „Porozumieť rozprávaniu, to neznamená iba sledovať rozvíjanie príbehu, to znamená aj v ňom rozpoznať jednotlivé 'poschodia'.“[3] Aj Vlastimil Zuska poukazuje na potrebu aktívnej integrácie čiastkových významov, bez ktorých by filmový divák dokázal naratív iba sledovať.[4] Pozornosť sa venuje formám rozprávania, ktoré sa vymedzujú niekoľkými premennými, napr. v Stanzelovej teórii rozprávania ide o súhru módu, osoby a perspektívy, ktoré v konkrétnej konštelácii tvoria jeden zo spôsobov podania príbehu[5]. Ďalším stupňom, v ktorom sa problematika dotvára, ale aj verifikujú predchádzajúce tvrdenia, je interdisciplinárny prístup[6].

Podľa Šutora možno za najnižšiu − už naratologicky spracovanú − úroveň označiť zážitkovú rovinu. Spodná hranica zážitkovej roviny je pomerne dobre predstaviteľná, v ďalších signifikačných vrstvách na ňu nadväzujú vyššie syntézy zážitkovosti, predovšetkým kategória problémovosti, ktorá podobne ako markantnosť môže figurovať už v predsujetovej fáze, vo fáze výberu látky. V zložke osôb sa problém najčastejšie prejavuje konfliktom medzi postavami, v priestore sa stvárňuje ako existenčne neprajné prostredie a nakoniec v deji ako gradácia oboch predchádzajúcich prvkov v čase. Konflikt a dramatické dejové stvárnenie patria medzi recepčne najpríťažlivejšie stránky mediálnych komunikátov. Na tejto úrovni môže narátor zvýšiť

[1] LÉVI-STRAUSS, C.: *Mýtus a význam.* Bratislava: Archa, 1993.
[2] GENETTE, G.: *Rozprava o vyprávění (Esej o metodě).* In: *Česká literatura.* 51, 3/2003, s. 302-327.
[3] BARTHES, R.: *Úvod do strukturální analýzy vyprávění.* In: *Znak, struktura, vyprávění.* Brno: Host, 2002, s. 9–43.
[4] ZUSKA, V.: *Kruté světlo, krásny stín. Estetika a film.* Praha: Filozofická fakulta UK, 2010.
[5] STANZEL, F. K.: *Teorie vyprávění.* Praha: Odeon, 1988.
[6] ŠUTOR, L.: *Hodnoty a narácie.* In: URBAN, P. (ed.): *Súmrak médií. Problematika narácie v médiách.* Žilina: Žilinská univerzita v Žiline, 2013, s. 222.

zážitkovosť, a to nielen osobným zainteresovaním sa na probléme, či spôsobom jeho podávania, ale aj správnym časovým situovaním problémovej situácie (tzv. „načasovaním"). Navodenie aktuálnosti udalostí (na lingvistickej rovine gramatickým prítomným časom) je rovnako pôsobivé ako tematizovaný problém sám.[1] „Výber námetov orientovaný na intenzívne problémové javy prezrádza zámer. Narácia sa tu ukazuje ako vhodný prostriedok pútavo podať aj tie najabstraktnejšie témy."[2]

Dramatické emocionálne príbehy sú súčasťou našej kultúry už tisícročia. Ich hlavnou metódou je popísať a uchovať hodnotový systém, ktorý bude následne zdieľať veľká skupina recipientov. Napr. aj cirkev na lepšie vysvetlenie a pochopenie svojho učenia využíva už stáročia podobenstvá a príbehy zo života svätých i bežných smrteľníkov. Rôzne druhy mediálnych, marketingových, ale i politických komunikátov sú rovnako často vyrozprávané formou príbehov. Čím je príbeh silnejší (plný emócií), tým viac sa respondenti môžu identifikovať s hrdinom a jeho osudom. Neustále sa zvyšujúce požiadavky na kvantitu mediálnych odkazov, neumožňujú tvorcom v krátkom časovom rozpätí produkovať množstvo kvalitných mediálnych diel. Tie sa, podobne ako iné tovary, stávajú predmetom masovej produkcie, predaja a spotreby. Novodobá katarzia, ktorú ponúkajú médiá a marketing (i politika) spočíva v jednoduchej, masovej dostupnosti (ideálne je keď predmet nášho záujmu príde za nami a my nemusíme chodiť za ním), priaznivej cene, nenáročnej rozumovej zainteresovanosti, vysokej dávke emócií, v niektorých prípadoch aj v zmene tradičných hodnôt (napr. rozprávkový princ nemusí byť krásny, dobro nevíťazí nad zlom a pod.), ale aj v znížení počtu konotatívnych rovín, ktorých cieľom sú čo najjednoduchšie

[1] Tamže, s. 225-226.
[2] Tamže, s. 229.

a najjednoznačnejšie interpretácie, stávajúce sa jednou z nosných tém súčasnej interpersonálnej komunikácie.[1]

O „pravidlách nastoľovania príbehov" vo verejnom diskurze sa dozvedáme z teórie agendy setting, pojednávajúcej o korelácii medzi verejnou, politickou a mediálnou agendou. Pri nastoľovaní agendy sa analyzovaná téma označuje ako objekt a vlastnosti, ktoré charakterizujú objekt ako atribúty. Nastoľovanie agendy prvého stupňa sa zaoberá prenosom významnosti objektov a druhý stupeň súvisí s prenosom významnosti atribútov. Nastoľovanie agendy atribútov, a teda druhého stupňa agendy setting, pod ktorý patria stereotypizácia a budovanie image, nazývame aj rámcovanie (framing).[2] Rámcovať znamená vyberať určité aspekty vnímanej reality a zvyšovať ich významnosť v odovzdávanom texte tak, že sa presadzuje určitá definícia problému, kauzálne vysvetlenie, morálne hodnotenie či tiež odporúčané riešenie popisovanej záležitosti.[3]

Historické paralely hospodárskych kríz ako naratív a nástroj moci

Hospodárske krízy so svojimi dôsledkami vždy predstavovali pre ľudskú spoločnosť závažný problém. Existencia hospodárskej krízy na určitú dobu destabilizuje ekonomické i sociálne vzťahy (naruší fungovanie trhov, obchod, investovanie a pod.) Vznik, priebeh a následky hospodárskych kríz v minulosti ponúkajú možnosť skúmať uvedený fenomén z rôznych uhlov pohľadu,[4] čím poskytujú možnosti

[1] CENKOVÁ, R.: *Interakcia marketingového a mediálneho diskurzu*. In: ŠUTOR, L. (ed.): *Doktorandské miscelaneá 1*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2012, s. 27-42.

[2] CENKOVÁ, R.: *Agenda setting*. In: URBAN, P. (ed.): *Súmrak médií: Problematika narácie v médiách.* Žilina: Žilinská univerzita v Žiline, 2013, s. 137.

[3] McCOMBS, M.: *Agenda setting: Nastolování agendy; masová média a veřejné mínění.* Praha: Portál s. r. o., 2009, s. 133.

[4] Pozri napríklad ŠPIRKO, D.: *Rôzne roviny chápania humanizácie v environmentálnych súvislostiach*. In: RYBÁRIK, J. a kol.: *Humanizácia a životné prostredie*. Bratislava: STU v Bratislave, 2007, s. 34 – 44.

prijať opatrenia na makroekonomickej ako aj na mikroekonomickej úrovni, a tak sa pokúsiť eliminovať nežiaduce výsledky, ktoré kríza v spoločnosti zanecháva. *„Za vznikom makroekonomickej nerovnováhy, ktorá prepukla do hospodárskej krízy v minulosti, stáli politické rozhodnutia vlád, inštitúcií.“*[1]

V súvislosti s hospodárskymi krízami je potrebné mať na zreteli, že ekonomický aspekt pôsobenia politického faktora v hospodárstve predstavuje regulácia v akejkoľvek svojej podobe. Makroekonomické rozhodovanie kompetentných v praxi má vždy konkrétne dopady, resp. účinky aj na mikroekonomické subjekty. Monitorovaním vývoja súčasného aj minulého hospodárskeho stavu európskych ekonomík by sme mohli dospieť aj k vcelku pozitívnemu hodnoteniu niektorých oblastí spoločenského života (ako sú napr. sociálne istoty, ochrana zamestnancov[2], ochrana spotrebiteľov a pod.) Kam povedie zvyšovanie sociálneho štandardu v štáte v situácii keď jeho ekonomika jednoznačne dáva najavo, že náklady sa budú neustále zvyšovať, a to na „účet“ budúcich generácií? Zdá sa, že niektoré politické rozhodnutia, ovplyvňujúce ekonomické dianie či už na národnej alebo nadnárodnej úrovni nemajú nič spoločné s pozitívnou ekonomickou perspektívou.[3]

A to je dôvod, prečo je potrebné, aby si štáty (čiže politická moc) uvedomili, že existujú určité zásady, ktoré by mohli štátu 21. storočia prinavrátiť jeho význam. Hospodárska politika štátu by sa teda mala

---

[1] ČERVENÁ, K.: *Vplyv hospodárskej krízy na podnikanie.* In: HERETIKOVÁ, K. (ed.): *Aktuálne otázky ekonomických a humanitných vied '10.* Bratislava: STU, 2011, s. 70.

[2] BARINKOVÁ, M.: *Vzájomné ovplyvňovanie globalizačných procesov a sociálnej sféry.* In: BARANCOVÁ, H. (ed.): *Sociálnoprávne následky globalizácie svetovej ekonomiky.* Trnava: Právnická fakulta Trnavskej univerzity, 2002, s. 16-24; taktiež BARINKOVÁ, M.: *Sociálna ochrana.* In: MATLÁK, J. a kol.: *Právo sociálneho zabezpečenia.* Plzeň: Aleš Čeněk, 2009, s. 27-36.

[3] ČERVENÁ, K.: *Úloha politického faktora v ekonomickom dianí (s akcentom na verejné financie).* In: ČIČKÁNOVÁ, D., ILLÝOVÁ, Z., MIČÁTEK, V., RUŽIČKA, O.: *Bratislavské právnické fórum 2013.* Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, 2013, s. 46.

zameriavať na elimináciu hospodársko-mocenských skupín (súkromných ale aj neprivátnych), ako aj k mocenskému rozvoju samosprávnych orgánov (čo je spojené s dodatočným zvyšovaním nákladov na fungovanie administratívy, čím sa zvyšuje byrokratická záťaž komplikujúca život predovšetkým smerom k občanom a mikropodnikateľom). Štát sa nesmie nechať vtiahnuť do procesu circul vitios. Hospodárska činnosť štátu by mala byť zameraná na tvorbu (formovanie) hospodárskeho poriadku (vytváranie prijateľných podmienok) a nie (len) na riadenie hospodárskeho procesu. Podstatou ekonomickej funkcie štátu je kvalita a nie kvantita jeho činností. Moderný štát, ako regulátor hospodárskych procesov, by mal venovať svoju neustálu pozornosť oslabeniu vplyvu mocenských skupín, obmedziť pôsobenie hospodárskej politiky (a tým aj byrokratickej záťaže) na ovplyvňovanie formy hospodárenia a nesnažiť sa stať vševediacim a všemocným.[1]

Sociálny štát

Medzi najčastejšie dôsledky hospodárskych kríz patrí prehlbovanie sociálnych nerovností, na ktoré by mal reagovať štát, a tak sa do verejného diskurzu dostáva pojem sociálna ekonomika, ktorá je spätá s termínmi ako sociálna spravodlivosť, sociálna zodpovednosť, sociálny štát a pod[2]. Sociálna nerovnosť sa realizuje v mnohých sférach sociálneho života. Základnými typmi nerovnosti je nerovnosť triedna a statusová (príp. kastová). S nimi súvisia nerovnosti v príjmoch a majetku (bohatstve), v privilégiách a v prestíži (statusové nerovnosti a mocenské nerovnosti). Sociálna stratifikácia nepredstavuje nič iné ako štruktúrovanú nerovnosť celých sociálnych kategórií, skupín či tried na základe uvedených kritérií. Zároveň nejde iba o nerovnosť

[1] Tamže, s. 47.
[2] Viac pozri aj ONUFRÁK, A.: *Sociálna politika*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2018. 150 s.

v získavaní zdrojov, ale aj v spôsobe ich využitia, prejavujúcu sa ako nerovnosť životných štýlov a životných šancí. Nerovnosť sa prejavuje rôzne (napr. príjmová nerovnosť, nerovnosť v bohatstve, v schopnostiach, možnostiach. Nerovnosť na trhu práce[1], vo vzdelaní, statusová, v privilégiách, vplyve, moci, príležitostiach, zdraví, poskytovanej zdravotnej starostlivosti a pod. Najviditeľnejšou formou nerovnosti je nerovnosť bohatstva a príjmu.[2]

Následkom nerovností vzniká chudoba. „Chudoba narušuje základné princípy, na ktorých je postavená dnešná spoločnosť: popiera koncept občianstva a delegitimizuje koncept demokracie."[3] Plnohodnotným občanom je iba ten, kto má prostriedky, ktoré mu umožňujú ako občanovi žiť a konať. Životný štandard nie je iba vymedzením určitého minima dôstojnej existencie, ale aj súčasťou obsahu občianstva.[4] Práve riešenie chudoby je jedným zo základných úloh sociálneho štátu, ktorý sa sústreďuje jednak na jej prevenciu, a jednak na jej riešenie. Chudoba je do istej miery sociálnym konštruktom, ktorý vymedzuje a definuje spoločnosť. Limit minimálne nevyhnutných potrieb „na prežitie" stanovuje štát, a to formou životného minima.

Existujúci stav modelu európskeho sociálneho štátu, ktorý vznikol v období po druhej svetovej vojne, sa cca od polovice 90-tych rokov 20-teho storočia, spája skôr s krízovými opatreniami a hľadaním nových

---

[1] V tomto kontexte vzniká otázka aký vplyv má, v našich podmienkach ekonomickej konkurencieschopnosti, trh práce ako jeden z determinantov rozvoja národného hospodárstva na jeho vývoj. Pozri Červená, K.: *Makroekonomické prostredie v SR a jeho vplyv na podnikateľskú sféru*. In: DÁVID, R., SEHNÁLEK, D., VALDHANS, J. (eds.): *Dny práva – 2010 - Days of Law*. Brno: Masarykova univerzita, 2010, s. 289-307.

[2] K tomu pozri ČIPKÁR, J.: *Niektoré sociálno-humanitné dôsledky ekonomickej krízy (otázka zodpovednosti welfare state v oblasti sociálneho zabezpečenia.* In: HERETIKOVÁ, K. (ed.): *Aktuálne otázky ekonomických a humanitných vied '10*. Bratislava: STU, 2011, s. 73-84.

[3] Tamže, s. 82.

[4] RYBÁRIK, J.: *Humanizácia - východisko z environmentálnej krízy a úlohy (možnosti) politiky*. In: RYBÁRIK, J. a kol.: *Humanizácia - východisko z environmentálnej krízy a úlohy (možnosti) politiky*. Bratislava: STU v Bratislave 2007, s. 138-157.

sociálnych východísk, čo môže naznačovať potrebu praktickej zmeny v prístupe k riešeniu sociálnych problémov. Súčasný ekonomický a demografický vývoj[1] rozširuje skupiny obyvateľov závislých na sociálnej ochrane, a to nie len z dôvodu zvyšovania počtu obyvateľov v dôchodkovom veku, ale evidentne k tomu prispieva aj zvyšovanie počtu jedincov z iných sociálne odkázaných skupín obyvateľstva. Pick uvádza, že po vyčerpaní faktorov konkurencieschopnosti by mohlo dôjsť k prípadnému dočasnému zmrazeniu rastu ďalších výdavkov štátu na sociálne účely, pričom pre dlhodobú úspešnosť (udržateľnosť) modelu sociálneho štátu je rozhodujúca jeho dlhodobá udržateľná ekonomická výkonnosť.[2]

Funkcie a príspevky sociálnej ekonómie a ekonomiky predstavujú základný prvok organizovanej občianskej spoločnosti, ktorá za východiskový bod považuje pluralizmus, participáciu, demokraciu, solidaritu, občiansku zodpovednosť a zároveň je dôkazom toho, že tieto prvky sú zlučiteľné s ekonomickou konkurencieschopnosťou a schopnosťou prispôsobiť sa sociálnej a ekonomickej zmene. Tvorba a realizácia programov v oblasti sociálnej politiky, ako súčasti hospodárskej politiky štátu, je často spojená s nákladmi, ktoré z hľadiska ekonomických kritérií nemožno považovať za efektívne vynakladanie verejných rozpočtových prostriedkov. V tejto súvislosti sa javí naplnenie cieľov sociálnej politiky (predovšetkým vo fáze ekonomickej recesie) ako „drahá" záležitosť, čo vedie k názorovej disharmónii v odpovediach na význam, realizáciu, účinky a efektívnosť sociálnych opatrení štátu. Všetky členské štáty Európskej únie sa riadia programom, v rámci vlastnej hospodárskej politiky, smerujúcim k dosiahnutiu čím vyššieho stupňa rozvoja sociálne orientovanej ekonomiky. Reálne ale ešte stále existujú (a zrejme aj

[1] Pozri Štatistický úrad Slovenskej republiky. *Makroekonomická* štatistika a tiež *Demografia a sociálna štatistika.* Dostupné na internete: < https://slovak.statistics.sk/ >.
[2] PICK, M.: *Stát blahobytu, nebo kapitalismus?* Všen: Grimmus, 2009, s. 105-155.

budú existovať) výrazné rozdiely medzi jednotlivými krajinami Európskej únie v dosiahnutej úrovni sociálneho statusu občanov.[1]

Solidarita

Dôležitým princípom sociálnej politiky je solidarita. Sociálna solidarita chápaná ako vzájomná podpora, spolupatričnosť súvisí najmä s utváraním a rozdeľovaním životných podmienok a prostriedkov jednotlivcov a sociálnych skupín (najmä rodín) v záujme napĺňania idey sociálnej spravodlivosti. Solidarita je odrazom ľudského porozumenia a pospolitosti, vzájomnej súdržnosti a taktiež adekvátnej zodpovednosti. Je vyjadrením skutočnosti, že na svete nie sme sami pre seba ale aj pre tých druhých. Sleduje úsilie zjednocovania záujmov, najmä pokiaľ ide o hmotné životné podmienky a ochoty spoločnosti podriadiť sa záujmom širšieho spoločenstva. Solidarita môže byť výsledkom slobodného rozhodnutia (etický rozmer), ale je aj nedobrovoľná. Na rozvoji sociálneho systému sa podieľa predovšetkým vynucovaná (platením daní a platbami poistného), nedobrovoľná solidarita, spojená s vysokou mierou redistribúcie a realizovaná pomocou redistribučnej a transferovej politiky štátu.[2]

Záver

Nastoľovanie tém vo verejnom diskurze je v súčasnosti dynamické. Vysoká frekvencia ponúkaných obsahov a naratívov je nevyhnutným predpokladom ich recyklovateľnosti a ich hľadaní v minulosti. V súčasnosti sledujeme trend čoraz viac „priznaného" výkladu dejín cez

[1] ČERVENÁ, K.: *Sociálna ekonomika – možnosti a perspektívy (Vybrané aspekty).* In: ĽAPINOVÁ, E., KORIMOVÁ, G. (eds.): *Determinanty sociálneho rozvoja: Sociálna ekonomika ako priestor podpory európskeho občianstva.* Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela, Ekonomická fakulta, 2013, s. 5-6.

[2] ČIPKÁR, J.: *Solidarita v sociálnej politike a sociálnej ekonomike (Realita – mýtus?).* In: ĽAPINOVÁ, E., KORIMOVÁ, G. (eds.): *Determinanty sociálneho rozvoja: Sociálna ekonomika ako priestor podpory európskeho občianstva.* Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela, Ekonomická fakulta, 2013, s. 3.

apriórnu optiku. Šutor si však kladie otázku, na ktorú vzápätí i dopovedá: „Sú akokoľvek objektívne sa tváriace dejiny naozaj objektívnymi alebo vždy ide o jednu verziu príbehu? Oprávňuje nás to ale považovať ich za narácie? Aj keď podobnosti medzi naráciou a vedeckými syntézami (najmä historiografickými) nesporne existujú, ich označenie za svojbytné narácie môže byť, použité iba s istým rečníckym nadsadením.“[1]

Minulosť sa stáva zdrojom argumentov, ktoré legitimizujú súčasné kroky vlád a inštitúcií. Mocenské štruktúry tak využívajú historické skúsenosti na konštruovanie naratívu „poučenia sa z histórie“, čím vytvárajú dojem racionality a nevyhnutnosti prijímaných opatrení. Umožňuje politickým aktérom prezentovať ich rozhodnutia ako „osvedčené“ alebo „nevyhnutné“. Poučení históriou hospodárskych kríz môžeme očakávať niektoré spoločné prejavy a dopady vo všetkých oblastiach života. Tento typ naratívu má dvojitý účinok: na jednej strane mobilizuje kolektívnu pamäť a vyvoláva pocit historickej kontinuity, na druhej strane umožňuje politickým aktérom prezentovať svoje rozhodnutia ako „osvedčené“ alebo „nevyhnutné“. Moc sa tu prejavuje v schopnosti rámcovať súčasnú realitu prostredníctvom historických analógií a minulosť sa využíva na vytváranie naratívu o zodpovednosti. V súčasnom diskurze môže slúžiť ako argument proti politickej nekompetentnosti alebo naopak ako legitimizácia hospodárskej politiky.

Naratív hospodárskych kríz sa tak stáva nástrojom politickej i ekonomickej komunikácie, kde sa minulosť interpretuje selektívne – zdôrazňujú sa paralely, ktoré podporujú aktuálne rozhodnutia, zatiaľ čo odlišnosti sa marginalizujú. Tento proces je možné sledovať aj v súčasnosti, keď sa historické príklady používajú nielen na vysvetľovanie, ale aj na presviedčanie a mobilizáciu. Treba však

[1] ŠUTOR, L.: *Hodnoty a narácie.* In: URBAN, P. (ed.): *Súmrak médií. Problematika narácie v médiách.* Žilina: Žilinská univerzita v Žiline, 2013, s. 225.

zdôrazniť, že narácia ako text je „mŕtvy" artefakt, jeho plné sémanticko-estetické oživenie je možné až vo vedomí percipienta.[1] Sledovanie niekoľkých významových rovín súčasne je pre ľudskú myseľ obmedzené. V mysli dochádza k prirodzenému vytesňovaniu konkurenčných významových spojení, preto sa rôzne rozmery narácie vedľa seba ukážu až po dôkladnej analýze a interpretácii. Alebo aj neukážu, ak recipient nie je schopný analýzy viacerých sémantických a konotatívnych rovín narácie.

Literatúra:

BARINKOVÁ, M.: *Sociálna ochrana*. In: MATLÁK, J. a kol.: *Právo sociálneho zabezpečenia*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009, s. 27–36.

BARINKOVÁ, M.: *Vzájomné ovplyvňovanie globalizačných procesov a sociálnej sféry*. In: BARANCOVÁ, H. a kol.: *Sociálnoprávne následky globalizácie svetovej ekonomiky*. Trnava: Právnická fakulta Trnavskej univerzity, 2002, s. 16–24.

BARTHES, R.: *Úvod do strukturální analýzy vyprávění*. In: *Znak, struktura, vyprávění*. Brno: Host, 2002, s. 9–43.

CENKOVÁ, R.: *Agenda setting*. In: URBAN, P. (ed.): *Súmrak médií. Problematika narácie v médiách*. Žilina: Žilinská univerzita, 2013, s. 132–142.

CENKOVÁ, R.: *Interakcia marketingového a mediálneho diskurzu*. In: ŠUTOR, L. (ed.): *Doktorandské miscelaneá 1*. Košice: UPJŠ v Košiciach, 2012, s. 27–42.

ČERVENÁ, K.: *Sociálna ekonomika – možnosti a perspektívy (vybrané aspekty)*. In: ĽAPINOVÁ, E.; KORIMOVÁ, G. (eds.): *Determinanty sociálneho rozvoja: Sociálna ekonomika ako priestor podpory európskeho občianstva*. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela, Ekonomická fakulta, 2013, s. 1–7.

[1] Tamže, s. 228.

ČERVENÁ, K.: *Úloha politického faktora v ekonomickom dianí (s akcentom na verejné financie*). In: ČIČKÁNOVÁ, D.; ILLÝOVÁ, Z.; MIČÁTEK, V.; RUŽIČKA, O. (eds.): *Bratislavské právnické fórum 2013 = Bratislava legal forum 2013*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, 2013, 46-51.

ČERVENÁ, K.: *Vplyv hospodárskej krízy na podnikanie*. In: HERETIKOVÁ, K. (ed.): *Aktuálne otázky ekonomických a humanitných vied '10*. Bratislava: STU, 2011, s. 65-71.

ČERVENÁ, K.: *Makroekonomické prostredie v SR a jeho vplyv na podnikateľskú sféru*. In: DÁVID, R.; SEHNÁLEK, D.; VALDHANS, J. (eds.): *Dny práva – 2010 - Days of Law*. Brno: Masarykova univerzita, 2010, s. 289-307. Dostupné na internete: <http://www.law.muni.cz/ content/cs/proceedings/ >.

ČIPKÁR, J.: *Niektoré sociálno-humanitné dôsledky ekonomickej krízy (otázka zodpovednosti welfare state v oblasti sociálneho zabezpečenia)*. In: HERETIKOVÁ, K. (ed.): *Aktuálne otázky ekonomických a humanitných vied '10*. Bratislava: STU, 2011, s. 73-84.

ČIPKÁR, J.: *Solidarita v sociálnej politike a sociálnej ekonomike (realita – mýtus?)*. In: ĽAPINOVÁ, E., KORIMOVÁ, G. (eds.): *Determinanty sociálneho rozvoja: Sociálna ekonomika ako priestor podpory európskeho občianstva*. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela, Ekonomická fakulta, 2013, s. 1-7.

GENETTE, G.: *Rozprava o vyprávění (Esej o metodě)*. In: *Česká literatura*. 51, 3/2003, s. 302-327.

LÉVI-STRAUSS, C.: *Mýtus a význam*. Bratislava: Archa, 1993.

McCOMBS, M.: *Agenda-setting: Nastolování agendy; masová média a veřejné mínění*. Praha: PORTÁL s. r. o., 2009.

ONUFRÁK, A.: *Sociálna politika*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2018. 150 s.

PICK, M.: *Stát blahobytu, nebo kapitalismus?* Všen: Grimmus, 2009.

PROPP, V. J.: *Morfologie pohádky a jiné studie*. Praha: H & H, 1999.

RYBÁRIK, J.: *Humanizácia - východisko z environmentálnej krízy a úlohy (možnosti) politiky*. In: RYBÁRIK, J. a kol.: *Humanizácia - východisko z environmentálnej krízy a úlohy (možnosti) politiky*. Bratislava: STU v Bratislave 2007, s. 138-157.

ŠPIRKO, D.: *Rôzne roviny chápania humanizácie v environmentálnych súvislostiach*. In: RYBÁRIK, J. a kol.: *Humanizácia a životné prostredie*. Bratislava: STU v Bratislave, 2007, s. 34–44.

ŠR SR: *Makroekonomické štatistiky*. [cit. 19/12/2025]. [online]. Dostupné na internete: <https://slovak.statistics.sk/>.

STANZEL, F. K.: *Teorie vyprávění*. Praha: Odeon, 1988.

ŠUTOR, L.: *Hodnoty a narácie*. In: URBAN, P. (ed.): *Súmrak médií. Problematika narácie v médiách*. Žilina: Žilinská univerzita v Žiline, 2013, s. 221-230.

ZUSKA, V.: *Kruté světlo, krásný stín. Estetika a film*. Praha: Filozofická fakulta UK, 2010.

Rokovací poriadok národnej rady a jeho vplyv na kvalitu demokracie

Vladimíra Marcinková[1]

This paper aims to describe the development trends of the Rules of Procedure of the National Council of the Slovak Republic and to assess their impact on the position of the political minority (the opposition) within the Slovak legal order. The choice of topic is motivated in particular by currently debated amendments that are in the second reading of the legislative process and are expected to be discussed at the parliamentary session beginning in February 2026.

DOI: https://doi.org/10.33542/MAN-0562-7-09

Úvod

Zákonodarný proces sa podľa Ústavy Slovenskej republiky začína výlučne v Národnej rade Slovenskej republiky (ďalej len „národná rada"), pretože podľa čl. 72 ústavy je národná rada jediným zákonodarným a tým aj ústavodarným orgánom Slovenskej republiky. Podrobnosti zákonodarného procesu upravuje zákon č. 350/1996 Z.z. o rokovacom poriadku Národnej rady Slovenskej republiky.[2] Výsledkom rokovania národnej rady sú predovšetkým zákony, ktoré zaväzujú všetkých, preto je dôležitou úlohou rokovacieho poriadku strážiť rokovací proces prijímania zákonov tak, aby sa dosiahla formálna aj materiálna legitimita legislatívnych zmien. Či sa túto úlohu rokovacieho poriadku darí napĺňať aj v praxi, budeme skúmať v tomto príspevku.

Príspevok má okrem vyššie zmieneného za cieľ priniesť aj sumárny pohľad na vývoj pravidiel rokovania národnej rady od samostatnosti

[1] Katedra ústavného práva a správneho práva, Právnická fakulta, Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach.

[2] ČIČ, M. (et al.): *Komentár k Ústave Slovenskej republiky*. Bratislava: EUROKÓDEX, 2012, s. 506.

Slovenskej republiky, partikulárne aj ich dopad na postavenie politickej menšiny (opozície) v našom právnom poriadku. K výberu tejto témy prispeli aktuálne diskutované zmeny rokovacieho poriadku navrhnuté trojicou poslancov koalície ešte v auguste roku 2025, ktorých druhé čítanie sa doposiaľ neuskutočnilo pre opakované odsunutie bodov schôdze na ďalšiu. Podľa verejných vyjadrení navrhovateľov[1] sa má o návrhu novely zákona č.350/1996 Z.z. o rokovacom poriadku rokovať na schôdzi Národnej rady Slovenskej republiky začínajúcej vo februári roku 2026.

Najnovší návrh novely zákona o rokovacom poriadku má za cieľ viaceré zmeny rokovania parlamentu, z ktorých mnohé odborná verejnosť a politická reprezentácia vníma ako užitočné (napríklad prinavrátenie možnosti obrazovej prezentácie vo forme tabuliek a grafov), zatiaľ čo iné vyvolávajú kontroverzie kvôli oslabovaniu priestoru poslancov a poslankýň parlamentu v oblasti zdôvodňovania svojej legislatívnej iniciatívy (napríklad pri skracovaní rečníckeho času navrhovateľov legislatívnych zmien z neobmedzeného časového rozsahu na 90 minút), či ich kontrolnej úlohe voči politickej väčšine (napríklad pri vystúpení v treťom čítaní legislatívneho procesu, ktoré sa výrazne obmedzuje časovo aj obsahovo).

Z metodologického hľadiska úvodom príspevku približujeme vznik a vývoj rokovacieho poriadku, cez jeho najzásadnejšie novelizácie, jadrom príspevku je postoj ústavného súdu k pravidlám rokovania parlamentu a aktuálne diskutované zmeny, záverom zhodnotenie.

[1] BÚRY, J.: *Potýčka má svoju dohru. Koalícia dnes rokovala za zatvorenými dverami, v pléne chystá veľké zmeny*. In: *Hospodárske noviny* [online], [cit. 29.12.2025]. Dostupné na internete: <https://hnonline.sk/slovensko/96250959-potycka-ma-svoju-dohru-koalicia-dnes-rokovala-za-zatvorenymi-dverami-v-plene-chysta-velke-zmeny>.

Historický kontext rokovacieho poriadku a jeho vznik v Slovenskej republike

Korene rokovacích poriadkov siahajú až na koniec 18. a začiatok 19. storočia do Anglicka. Z vtedajšieho anglického parlamentu sa konštituujú kľúčové štrukturálne prvky parlamentarizmu ako politické strany, práva menšín a tým konštruktívny význam opozície v rámci parlamentnej formy vlády a už spomínaný rokovací poriadok parlamentu.[1]

V Slovenskej republike sa vývoj pravidiel rokovania parlamentu oneskoril o viac než tri roky od jej vzniku. Zákon Národnej rady Slovenskej republiky č. 350/1996 Z. z. o rokovacom poriadku Národnej rady Slovenskej republiky bol prijatý 24. októbra 1996**,** vo volebnom období medzi rokmi 1994 až 1998. Táto zákonná úprava podrobných pravidiel rokovania a vnútorného poriadku Národnej rady Slovenskej republiky nadobudla účinnosť 1. januára 1997.

Uvedený zákon podľa jeho navrhovateľov predstavoval snahu o komplexnú kodifikáciu pravidiel rokovania a vnútorného poriadku Národnej rady SR. Dôvodová správa k pôvodnému zneniu zákona zdôrazňuje zámer systematicky upraviť pôsobnosť a organizáciu činnosti Národnej rady Slovenskej republiky.

Návrh zákona o rokovacom poriadku predložila skupina poslancov Národnej rady SR. Prerokoval ho Ústavnoprávny výbor, uznesenie prijal 24. 6. 1996.[2] Vláda SR podala pripomienky k návrhu 6. 9. 1996. Národná rada prerokovala návrh toho času ešte iba v jednom čítaní po predchádzajúcom prerokovaní v Ústavnoprávnom výbore Národnej rady Slovenskej republiky v posledný deň 17. schôdze Národnej rady

[1] BROSTL, A.: *Všeobecná štátoveda*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika, 2023, s. 197.
[2] *Uznesenie Ústavnoprávneho výboru Národnej rady Slovenskej republiky č. 285*, číslo parlamentnej tlače 426a.

Slovenskej republiky, ktorá sa konala 11. až 27. septembra 1996.[1] Schôdzu viedol vtedajší predseda NR SR Ivan Gašparovič.

Za skupinu predkladajúcich poslancov návrh odôvodnil Peter Brňák, toho času predseda Ústavnoprávneho výboru Národnej rady Slovenskej republiky. Menovité poďakovanie na prípravných prácach rokovacieho poriadku dostali – poslanci Šimko, Hrušovský, Benčík, Kunc, Rusnáková, Kolláriková a zamestnanci parlamentu – Dzúrik, Kukliš, Fajták.

Predseda Brňák pripomenul, že predkladatelia pôvodného návrhu zákona[2] (Sečánsky, Brňák, Ftáčnik), ktorý NR SR prerokúvala ešte v novembri 1995, oznámili predsedovi Národnej rady Slovenskej republiky prípisom z 27. 9. 1996, späťvzatie svojho návrhu. Dôvodom pravdepodobne bolo veľké množstvo pozmeňujúcich návrhov, až 350, preto sa pristúpilo k podaniu nového návrhu, ktorý nadviazal na daný proces a časť pozmeňujúcich návrhoch už mal zapracovanú v novej verzii. Predseda Národnej rady Slovenskej republiky, Ivan Gašparovič, dal tento nový návrh prerokovať už len ústavnoprávnemu výboru s tým, že členovia iných výborov sa mohli zúčastňovať a podávať návrhy. O prerokovaní v ústavnoprávnom výbore informoval poverený člen výboru, poslanec Pavol Hrušovský. Pripomienky výboru k návrhu odporučil poslancom schváliť. Najprv sa však úspešne hlasovalo vzatí pôvodného návrhu späť, až tak sa otvorila rozprava k aktuálnemu návrhu, pričom predseda parlamentu vystúpil ako prvý. V rozprave vystúpilo dokopy 11 rečníkov, ďalší s faktickými pripomienkami. Následne bol zákon prijatý počtom hlasov 77 zo 121 prítomných poslancov.

---

[1] NÁRODNÁ RADA SLOVENSKEJ REPUBLIKY. *Spoločná česko-slovenská digitálna parlamentná knižnica (parlamentná tlač 426)*. [online], [cit. 29.12.2025]. Dostupné na internete: <https://www.nrsr.sk/dl/Browser/Document?documentId=96443>.

[2] NÁRODNÁ RADA SLOVENSKEJ REPUBLIKY. *Spoločná česko-slovenská digitálna parlamentná knižnica (parlamentná tlač 149)*. [online], [cit. 29.12.2025]. Dostupné na internete: <https://www.nrsr.sk/dl/Browser/Document?documentId=95982>.

Prezident Kováč vrátil zákon s pripomienkami, kde zahrnul pripomienky svoje, aj pripomienky vlády, na opätovné prerokovanie do parlamentu 11. 10. 1996. Zo zásadných pripomienok prezidenta stoja za zmienku nasledovné:

- prezident republiky požadoval právo byť prítomný na všetkých, teda aj neverejných schôdzach Národnej rady (§ 20 ods. 1)
- právo príslušníkov národnostných menšín hovoriť na schôdzi Národnej rady v jazyku menšiny nebude zrušené (§ 31)
- na podanie pozmeňujúceho alebo doplňujúceho návrhu zákona sa nebude požadovať väčší počet poslancov ako na podanie návrhu zákona (§ 82 ods. 2)
- na rozhodnutie o vrátení zákona zostane prezidentovi republiky aspoň prevažná časť lehoty, ustanovenej v Ústave, t. j. najmenej osem dní (§ 92 ods. 1)
- pri zvolávaní schôdze Národnej rady, na ktorej má byť prednesené programové vyhlásenie vlády, bude môcť predseda Národnej rady zvolať schôdzu pred uplynutím 30 dňovej lehoty iba na návrh vlády (§ 107 ods. 1)

Pripomienky vlády:

- národná rada podľa vlády nemôže uznesením upravovať činnosť vlády. Preto je potrebné text upraviť tak, aby spôsob tvorby zákonov a postup pri ich príprave sa týkal len poslaneckých návrhov. Vláda má oprávnenie vydať vlastné legislatívne pravidlá, v ktorých upraví spôsob tvorby aj postup pri príprave zákonov a ostatných všeobecne záväzných právnych predpisov, ich predkladanie a prerokúvanie v legislatívnej rade vlády a vo vláde, a to vo väzbe na príslušné ustanovenia zákona o rokovacom poriadku národnej rady. (§ 69 ods. 1)

- potreba umožniť skrátené konanie aj z iných závažných dôvodov vložením slova "najmä" za slovo "dôjsť " (§ 89 ods. 1)
- obmedziť rozpravu v skrátenom legislatívnom konaní len na vystúpenie predsedov poslaneckých klubov, alebo jedného poslanca za každý poslanecký klub (§ 89 ods. 3)
- podľa vlády, vychádzajúc z trojdelenia štátnej moci na moc zákonodarnú, výkonnú a súdnu, Národná rada Slovenskej republiky nie je nadriadeným orgánom vlády a nemôže uznesením ukladať konkrétne a termínované úlohy vláde ani jej členom, napriek tomu, že vláda je Národnej rade Slovenskej republiky zodpovedná za výkon funkcie. Kompetencie a zodpovednosť vlády sú tak, ako aj kompetencie Národnej rady Slovenskej republiky, vyjadrené v Ústave SR a nemožno ich zákonom o rokovacom poriadku Národnej rady Slovenskej republiky meniť. V nadväznosti na to, je potrebné v odseku 1 slovo "uznesení" nahradiť slovom "odporúčaní" (§ 129 ods. 1)

O vrátenom návrhu sa rokovalo na 20. schôdzi parlamentu a to 24. 10. 1996.[1] Prezident Michal Kováč vystúpil na schôdzi s odôvodnením svojho rozhodnutia. Po ňom vystúpila za vládu Slovenskej republiky Katarína Tóthová. Pavol Hrušovský podal správu o prerokovaní vo výboroch. O návrhu rokoval iba Ústavnoprávny výbor Národnej rady Slovenskej republiky, ostatné výbory, ktoré ho mohli prerokovať na dobrovoľnej báze, tak neurobili. Ústavnoprávny výbor navrhol akceptovať dve pripomienky prezidenta Slovenskej republiky a sedem pripomienok vlády Slovenskej republiky. V rozprave s množstvom

[1] NÁRODNÁ RADA SLOVENSKEJ REPUBLIKY. *Spoločná česko-slovenská digitálna parlamentná knižnica (Zákon Národnej rady Slovenskej republiky z 27. septembra 1996 o rokovacom poriadku Národnej rady Slovenskej republiky, vrátený prezidentom Slovenskej republiky na opätovné prerokovanie Národnou radou Slovenskej republiky)*. [online], [cit.29.12.2025]. Dostupné na internete: <https://www.nrsr.sk/dl/Browser/Document?documentId=96530>.

faktických pripomienok bola významnou otázka práv národnostných menšín a ústavnosť samotného rokovacieho poriadku. Počas hlasovania sa prezentovalo 125 poslancov a poslankýň, z čoho za hlasovalo 81 z nich. Tento zákon bol vyhlásený v Zbierke zákonov 7. decembra 1996 a nadobudol účinnosť 1. januára 1997.

Zásadné novely rokovacieho poriadku

Dňa 14. januára 2011 bol do parlamentu doručený návrh poslancov Národnej rady Slovenskej republiky Pavla Abrhana, Milana Horta, Jozefa Kollára a Lászlóa Solymosa na vydanie zákona, ktorým sa mení a dopĺňa zákon Národnej rady Slovenskej republiky č. 350/1996 Z. z. o rokovacom poriadku Národnej rady Slovenskej republiky v znení neskorších predpisov a o zmene niektorých zákonov.[1] Predmetný návrh pôvodne upravoval spôsoby hlasovania v prípadoch voľby a odvolávania tých funkcionárov, pri ktorých túto právomoc zákon alebo ústava vkladá do rúk poslancov parlamentu (tajné verzus verejné hlasovanie). Návrh sa však rozšíril aj na iné oblasti. Ústavnoprávny výbor vo svojom pozmeňujúcom a doplňujúcom návrhu nahradil zákaz nosenia prenosných telekomunikačných prostriedkov do rokovacej sály zákazom ich používania na telefonovania a obmedzil ich používanie na také, ktoré nevyvoláva zvukové prejavy (zvonenie).

Touto novelou sa zmenila voľba generálneho prokurátora z tajnej na verejnú. Vtedajšia koalícia sa dohodla na zmene voľby v decembri roku 2010, keď sa ani na tretí raz nepodarilo za generálneho prokurátora zvoliť žiadneho z koaličných kandidátov na túto funkciu.

---

[1] NÁRODNÁ RADA SLOVENSKEJ REPUBLIKY. *Spoločná česko-slovenská digitálna parlamentná knižnica (Návrh poslancov Národnej rady Slovenskej republiky Pavla ABRHANA, Milana HORTA, Jozefa KOLLÁRA a Lászlóa SOLYMOSA na vydanie zákona, ktorým sa mení a dopĺňa zákon Národnej rady Slovenskej republiky č. 350/1996 Z. z. o rokovacom poriadku Národnej rady Slovenskej republiky v znení neskorších predpisov a o zmene niektorých zákonov)*. [online], [cit. 29.12.2025]. Dostupné na internete: <https://www.nrsr.sk/dl/Browser/Document?documentId=228821>.

Opozícia na čele so stranou Smer-SD tieto zmeny kritizovala. Zmena hlasovania za verejné bola celkom pravdepodobne motivovaná väčšou kontrolou nad hlasovaním poslankýň a poslancov koalície vzhľadom na dlhodobú neúspešnosť zvolenia niektorého z ich kandidátov a obavu z tajnej podpory opozičného kandidáta. Tento exponovaný politický spor vyústil po zvolení kandidáta Čentéša k odmietnutiu vymenovať ho prezidentom Gašparovičom. Hlasovanie o návrhu zákona ako o celku sa udialo za plného počtu poslanectva, a to 150 zákonodarcov, z čoho za hlasovalo 79 z nich. Hlasovanie o vrátenom zákone ako o celku sa uskutočnilo za účasti 143 poslancov a poslankýň, z ktorých opäť za hlasovalo 79 z nich.

Novela zákonom č. 399/2015 Z. z. (návrh poslancov Národnej rady Slovenskej republiky Petra Pellegriniho, Miroslava Číža a Jany Laššákovej) na vydanie zákona, ktorým sa mení a dopĺňa zákon Národnej rady Slovenskej republiky č. 350/1996 Z. z. o rokovacom poriadku Národnej rady Slovenskej republiky v znení neskorších predpisov[1] bola v zmysle dôvodovej správy snahou o stransparentnenie legislatívneho procesu.[2]

Navrhovatelia prezentovali predložené zmeny v niekoľkých bodoch, prvým je obmedzenie predkladania vecne nesúvisiacich noviel, ktoré sa v parlamentnom žargóne nazývajú hovorovo prílepkami. Aj napriek tomu, že toto ustanovenie v rokovacom poriadku od prijatia tejto novely rokovacieho poriadku máme nepretržite, prijímanie vecne nesúvisiacich noviel sa stále deje. Exemplárnym prípadom bolo prijatie viacerých zmien v zdravotníckej legislatíve cez veľkú novelu školského zákona v tomto roku. Touto

[1] NÁRODNÁ RADA SLOVENSKEJ REPUBLIKY. *Detaily návrhu zákona (parlamentná tlač 1676)*. [online], [cit. 29.12.2025]. Dostupné na internete: <https://www.nrsr.sk/web/Default.aspx?sid=zakony/zakon&MasterID=5705>.

[2] NÁRODNÁ RADA SLOVENSKEJ REPUBLIKY. *Dôvodová správa - Všeobecná časť (parlamentná tlač 1676)*. [online], [cit. 29.12.2025]. Dostupné na internete: <https://www.nrsr.sk/web/Dynamic/DocumentPreview.aspx?DocID=418225>.

zmenou sa do rokovacieho poriadku dostalo aj hlasovanie o pozmeňujúcich a doplňujúcich návrhoch najskôr po uplynutí 48 hodín od ich podania v rozprave, čo malo v praxi docieliť, aby mali poslankyne a poslanci dostatočný čas zoznámiť sa s obsahom pozmeňujúcich návrhov. Rovnako ako v prípade prílepkov, je aj toto zmena, ktorá ostáva len na papieri a v praxi sa takmer vôbec nedodržiava. Takmer pri každom hlasovaní o zákone, sa súčasne hlasuje aj o prelomení tohto ustanovenia, ktoré 48 lehotu vyžaduje. Ďalšou na oko dobrou myšlienkou bolo prijatie právneho rámca pre zavedenie Etického kódexu poslanca, ktorým sa dopĺňajú pravidlá správania sa poslanca. V praxi však k prijatiu etického kódexu zatiaľ nedošlo. Jeho prijatie sa skloňuje aj v súčasnosti v súvislosti s druhým čítaním aktuálne prerokovávaného návrhu novely rokovacieho poriadku z dielne poslancov Gašpara, Lučanského a Púciho. Detaily zatiaľ nie sú známe. Novela Pellegriniho, Číža a Laššákovej upravila aj postup zverejňovania návrhov zákonov, spoločnej správy výborov a pozmeňujúcich a doplňujúcich návrhov k návrhom zákonov na webovom sídle národnej rady, zároveň zaviedla povinnosť zverejňovať na webovom sídle aj písomné poslanecké interpelácie a odpovede na ne. V súvislosti s interpeláciami znížila počet členov vlády, ktorí musia byť prítomní, pri ich prejednávaní v parlamente. Pôvodne boli povinní byť prítomní všetci členovia vlády, po prijatí tejto zmeny to bola už len jedna tretina členov vlády, ktorá je pri interpeláciách povinná byť v rokovacej sále národnej rady pri ich prejednávaní. Upravila aj spôsob podávania procedurálneho návrhu, ktorý bolo po novom potrebné doložiť aj písomne.

Zrušením zákona Slovenskej národnej rady č. 45/1989 Zb. o poslancoch Slovenskej národnej rady v znení neskorších predpisov a v tejto súvislosti sa niektoré ustanovenia preberali do zákona o rokovacom poriadku NR SR (úprava vydania poslaneckého preukazu, výkon poslaneckého prieskumu).

Novela obsahovala aj úpravu právomoci Výboru NR SR pre európske záležitosti pri schvaľovaní odôvodneného stanoviska v zmysle Protokolu č. 2 o uplatňovaní zásad subsidiarity a proporcionality pripojeného k Lisabonskej zmluve (zasielanie odôvodnených stanovísk za účelom uloženia tzv. žltej resp. oranžovej karty národnými parlamentmi členských štátov EÚ voči legislatívnemu návrhu Komisie).

Túto novelu možno považovať za dobre mienenú vo vzťahu k legislatívnemu procesu a jeho prehľadnosti. Prax však ukázala, že ani zákonné vynútenie legislatívnych pravidiel nie je garanciou ich dodržiavania, keď je parlamentná kultúra v úpadku.

Novela zákonom č. 1/2017 Z. z. (Návrh poslancov Národnej rady Slovenskej republiky Andreja Danka, Martina Glváča, Tibora Bernaťáka, Gábora Gála a Andreja Hrnčiara na vydanie zákona, ktorým sa mení a dopĺňa zákon Národnej rady Slovenskej republiky č. 350/1996 Z. z. o rokovacom poriadku Národnej rady Slovenskej republiky v znení neskorších predpisov[1] spôsobila rozsiahly zásah do práv poslancov vyjadrovať sa k predloženým návrhom a tým aj zužovala možnosti, ktoré politickej menšine právny poriadok ponúka na vykonávanie kontroly nad prácou väčšiny a oponentúry voči nej, ktoré sa odvíjajú z rozsahu práv poslanectva.[2]

Najkontroverznejšou zmenou, ktorú novela priniesla, bola zákonom ustanovená dĺžka rečníckeho času v rozprave. Účelom navrhovanej zmeny bolo podľa dôvodovej správy[3] zabezpečiť

[1] NÁRODNÁ RADA SLOVENSKEJ REPUBLIKY. *Detail návrhu zákona (parlamentná tlač 200).* [online], [cit. 29.12.2025]. Dostupné na internete: <https://www.nrsr.sk/web/Default.aspx?sid=zakony/zakon&MasterID=6025>.
[2] NÁRODNÁ RADA SLOVENSKEJ REPUBLIKY. *Detail návrhu zákona (parlamentná tlač 200).* [online], [cit. 29.12.2025]. Dostupné na internete: <https://www.nrsr.sk/web/Default.aspx?sid=zakony/zakon&MasterID=6025>.
[3] NÁRODNÁ RADA SLOVENSKEJ REPUBLIKY. *Dôvodová správa (parlamentná tlač č. 200).* [online], [cit. 29.12.2025].Dostupné na internete: <https://www.nrsr.sk/web/Dynamic/DocumentPreview.aspx?DocID=428900>.

plynulosť rokovaní národnej rady, pričom dĺžka rečníckeho času v rozprave sa ustanovila na 20 minút a v prípade, že ide o člena povereného poslaneckým klubom, 30 minút. Úprava zohľadnila právo poslanca podávať pozmeňujúce alebo doplňujúce návrhy k prerokúvanej veci, kedy sa do rečníckeho času nezapočítava čas prednesu znenia písomne vyhotoveného pozmeňujúceho alebo doplňujúceho návrhu, pričom z tohto dôvodu bol po novom poslanec povinný oznámiť predsedajúcemu začatie prednesu a skončenie prednesu písomne vyhotoveného pozmeňujúceho alebo doplňujúceho návrhu. Obmedzenie sa nevzťahuje na navrhovateľa a spravodajcu, vzhľadom na ich postavenie v rámci legislatívneho procesu a ani na osoby podľa § 28 rokovacieho poriadku (t. j. prezident, predseda vlády, predseda národnej rady a ďalší).

Novela upravovala aj situáciu, ak sa poslanec svojím konaním dopustil konania, ktoré podľa predsedajúceho narúšalo priebeh rokovania. V § 32 ods. 2 rokovacieho poriadku sa zaviedlo oprávnenie pre predsedajúceho, aby po výzve na zachovávanie poriadku, ak táto neviedla k náprave, mohol vykázať poslanca z rokovacej sály, ktorému odobral slovo, alebo ktorý svojimi prejavmi alebo činmi v rokovacej sále prekročil hranice slušnosti, alebo ktorý svojím konaním narúšal priebeh rokovania. Poslanec je povinný v tomto prípade rokovaciu sálu opustiť. Ak tak neurobí, a to ani po opätovnej výzve predsedajúceho, preruší predsedajúci rokovanie schôdze na nevyhnutne potrebný čas na obnovu poriadku v rokovacej sále a bude mať oprávnenie rozhodnúť, že poslanci prítomní v rokovacej sále opustia jej priestor. Zároveň predseda národnej rady zvolá bezodkladne poslanecké grémium. Ak výzva na zachovanie poriadku nevedie u poslanca k náprave, môže predsedajúci vykázať poslanca z rokovacej sály až do skončenia rokovania v tom istom dni. Ak predsedajúci vykáže poslanca z rokovacej sály, poslanec je povinný opustiť rokovaciu sálu. Vykázaný poslanec má právo v dni, v ktorom bol vykázaný, zúčastniť sa na

hlasovaní o každom návrhu okrem hlasovania o procedurálnych návrhoch.

Novela zákonom č. 1/2017 Z. z. vyvolala kritiku opozičných politických strán aj vtedajšieho prezidenta. Ostro kritizovaný bol najmä časový limit na vystúpenia, obmedzenie pomôcok a slobody prejavu, ako aj možnosť predsedu národnej rady iniciovať disciplinárne konanie voči poslancom. Opozičné strany sa obrátili aj na Ústavný súd Slovenskej republiky, ktorý však v roku 2019 rozhodol, že novela je v súlade s Ústavou Slovenskej republiky.[1]

Prístup Ústavného súdu Slovenskej republiky k skúmaniu ústavnosti zákonodarného procesu a rokovacích pravidiel Národnej rady Slovenskej republiky

Ústavný súd vo svojej rozhodovacej činnosti dlhodobo pristupuje k skúmaniu ústavnosti zákonodarného procesu zdržanlivo. Tomu zodpovedá aj doterajšia judikatúra ústavného súdu, ktorý len výnimočne vyslovil porušenie ústavy pre chyby v legislatívnom konaní. Posledne sa tak stalo v spojení s porušením článku ústavy týkajúceho sa rozpočtovej zodpovednosti vo vzťahu k tzv. prorodinnému balíčku, kde bolo za protiústavné konštatované použitie skráteného legislatívneho konania.[2] Protichodný prístup možno konštatovať pri tzv. veľkej trestnej novele, kde ústavný súd neústavnosť legislatívneho procesu nekonštatoval napriek mnohým názorom odbornej verejnosti, ktoré hovorili v prospech neústavnosti legislatívneho procesu.[3] Napríklad Stanovisko Katedry ústavného práva a správneho práva Právnickej fakulty Univerzity Pavla Jozefa Šafárika (ďalej len „PF UPJŠ“) „vo veci neboli splnené podmienky na

[1] HNONLINE: *Opozícia neuspela, novela rokovacieho poriadku nie je protiústavná.* [online], [cit. 21.07.2020] Dostupné na internete:<https://slovensko.hnonline.sk/1870784-opozicia-neuspela-novelarokovacieho-poriadku-nie-je-protiustavna>.
[2] *Nález Ústavneho súdu Slovenskej republiky PL. ÚS 13/2022.*
[3] *Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky PL. ÚS 3/2024.*

skrátené legislatívne konanie. Podľa PF UPJŠ prerokovanie a schválenie návrhu zákona, ktorý zásadným spôsobom mení zásady trestnej politiky a ktorý možno označiť ako rekodifikáciu trestných kódexov v skrátenom legislatívnom konaní, na ktorého uskutočnenie neboli splnené zákonné podmienky, je principiálne neprípustné a samo osebe je dostatočným dôvodom na vyslovenie neústavnosti napadnutého zákona ako celku z dôvodu závažného porušenia zákonom ustanovených pravidiel zákonodarného procesu.“[1]

Ústavný súd konštatuje, že nie je strážcom zákonnosti legislatívneho procesu, kde sa slovenský ústavný súd odvoláva na nález českého ústavného súdu sp. zn. Pl. ÚS 40/2023, bod 75. Ústavný súd Českej republiky však posunul svoje myšlienky vo vzťahu k legislatívnemu procesu aj ďalej, a formuluje ich ako princíp hodnotenia intenzity porušenia legislatívneho procesu v každom osobitnom prípade[2]: „Z hlediska ústavnosti může obstát jen takový zákon, jehož návrh byl projednán a schválen v řádném legislativním procesu, neporušujícím ústavní principy. To předpokládá dodržování rovněž zásadních procedurálních pravidel, která si zákonodárce sám stanovil na úrovni podústavního práva... Každé jeho porušení proto nutně nevyvolává protiústavnost takto projednaného a schváleného zákona: důležité je hodnocení intenzity jeho porušení v každém jednotlivém případě.“[3]

Ďalej sa ústavný súd pri posúdení ústavnosti legislatívneho procesu odvoláva na ustálenú judikatúru ústavného súdu, podľa ktorej „hrubé, závažné a svojvoľné porušenie zákonom ustanovených pravidiel legislatívneho procesu môže byť dôvodom na vyslovenie nesúladu zákona ako celku s ústavou v prípade, ak zistené vady dosiahnu ústavnú intenzitu. Práve to potom má tvoriť podstatu celého posúdenia

[1] *Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky PL. ÚS 3/2024.*
[2] *Nález Ústavného súdu Českej republiky PL.ÚS 30/23 zo 17. januára 2024, bod 90.*
[3] Pozri aj *nálezy Ústavného súdu Českej republiky sp. zn. PL. ÚS 77/06 a sp. zn. PL. ÚS 55/10.*

ústavného súdu – skutočnosť, či namietané vady dosiahli ústavnú intenzitu.“[1]

Ústavný súd aj pri posudzovaní ústavnej intenzity vychádza v prvom rade podľa svojich slov zo svojej doterajšej judikatúry. Vysvetľuje to tak, že vychádzaním zo „svojej ustálenej rozhodovacej činnosti sa ústavný súd snaží zachovať si nestrannosť a buduje si vlastnú inštitucionálnu legitimitu v čase ako vzácny kapitál, čím, samozrejme, neeliminuje judikatúrny vývoj, resp. eventuálny posun alebo korekciu, ak je odôvodnená vývojom spoločenských pomerov alebo podstatným prínosom nových argumentačných prvkov. Ústavný súd preto kladie dôraz na princíp právnej istoty, ktorá je vyjadrená v postuláte demokratického a právneho štátu a posúva súd bližšie k politickému rozhodovaniu, na ktoré nie je ústavný súd ani inštitucionálne ani kompetenčne vybavený.“[2]

Podľa ústavného súdu v súčasnej dobe, keď sa navrhovatelia čoraz intenzívnejšie obracajú na ústavný súd pri posudzovaní chýb legislatívneho procesu v parlamente, ústavný súd definoval tri situácie, keď bude posudzovať možné ústavné vady legislatívneho procesu. „Prvú situáciu tvoria najvážnejšie porušenia, ku ktorým dôjde, ak národná rada poruší ústavné pravidlá výslovne upravujúce legislatívny proces [3]. Druhá situácia sa týka zákona o rokovacom poriadku a konkrétne predstavuje porušenie ustanovenia zákona o rokovacom poriadku s určitou, vyššou intenzitou, pri ktorom mohlo dôjsť k porušeniu relevantných ústavných článkov[4]. A napokon treťou rovinou je síce formálne dodržanie ustanovení zákona o rokovacom poriadku, ktoré ale vyústi do porušenia ústavou chránených práv alebo princípov[5].

---

[1] *Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky PL. ÚS 3/2024.*
[2] *Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky PL. ÚS 3/2024.*
[3] *Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. PL. ÚS 18/2022, bod 27.*
[4] *Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. PL. ÚS 18/2022, bod 28.*
[5] Nález *Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. PL. ÚS 18/2022, bod 29.*

V rámci právnej úpravy legislatívneho procesu je kľúčovou aj ochrana parlamentnej menšiny, ktorá predstavuje v demokratickej forme vlády dôležitý prvok. Politická menšina má v demokratickom právnom štáte dôležitú úlohu, je protiváhou vládnej moci, kontroluje ju, je súčasťou legislatívneho procesu a presadzuje záujmy voličov, ktorí nevolili vládnu koalíciu.[1]

Podľa ústavného súdu je ochrana parlamentnej menšiny princípom demokratického štátu. Ak by podľa neho došlo k sťaženiu ba dokonca znemožneniu výkonu činnosti parlamentnej menšiny, ale najmä výkon práv poslancov, ktorí do nej patria, tento princíp by bol podľa ústavného súdu porušený.[2]

Ochranou parlamentnej menšiny je podľa ústavného súdu v demokracii snaha poskytnúť ochranu ústavnému princípu slobodnej výmene názorov v národnej rade, kde sa parlamentná menšina bude môcť vyjadriť k návrhu zákona. V tvorbe práva musí byť plne rešpektovaný princíp pluralizmu, podľa ktorého majú všetky strany zúčastnené na parlamentnej procedúre možnosť sa s prerokúvanou vecou oboznámiť a zároveň sa k nej vyjadriť.[3] Ochrana parlamentnej menšiny podľa ústavného súdu nespočíva v ochrane pred rozhodnutiami väčšiny, ale umožňuje menšine vyjadriť svoj názor počas rozhodovacieho procesu v parlamente.[4] Právomoc rozhodnúť vo veci sa pripisuje názoru parlamentnej väčšiny, nie jednotlivcovi. Princíp vládnutia odrážajúci väčšinovú vôľu zvolených reprezentantov je zákonným kritériom demokracie. Konečné rozhodnutie v zákonodarnom zbore je preto výsledkom rozhodnutia väčšiny, čo je však podľa ústavného súdu nemenej dôležité je, aby mal v priebehu

[1] BRÖSTL,A.; HOLLÄNDER, P.; PRÍBELSKÝ, P. a kol.: *Ústavné právo Slovenskej republiky. 4. vyd.* Plzeň: Aleš Čeněk, 2021. s 252.
[2] *Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky PL. ÚS 6/2017.*
[3] *Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky PL. ÚS 17/2014.*
[4] *Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky PL. ÚS 13/2022.*

legislatívneho procesu každý poslanec rovnakú možnosť vplývať na finálnu podobu rozhodnutia.[1]

Zaujímavý pohľad na ochranu parlamentnej menšiny ponúka ústavný sudca Straka, ktorý sa pri tzv. trestnej novele vyjadril, že svoju pozíciu a ústavnú ochranu dokáže oslabiť aj samotná opozícia (politická menšina) a to nadmernými obštrukciami, napríklad odďaľovaním rozhodnutia o danej novele.[2]

Aktuálny návrh zmien v rokovacom poriadku národnej rady

Proces tvorby aktuálneho návrhu novely rokovacieho poriadku bol spočiatku príkladom toho, ako by takéto rozsiahle novely mali vznikať. K rokovaciemu stolu boli prizvaní zástupcovia všetkých poslaneckých klubov v parlamente, ktorí mohli písomne zaslať svoje návrhy pred plánovaným stretnutím pracovnej skupiny. Okrem poslaneckých klubov bola k výzve navrhnúť zlepšenia v rokovacom procese parlamentu prizvaná aj Kancelária Národnej rady Slovenskej republiky, najmä jej organizačný odbor. Na zasadnutiach pracovnej skupiny sa zúčastnili zástupcovia všetkých poslaneckých klubov okrem zástupcov poslaneckého klubu Slovensko – Za ľudí a zástupcov Slovenskej národnej strany, poslanec ktorej, je paradoxne navrhovateľom konečného návrhu. Návrhy zo strany kancelárie národnej rady boli všeobecne akceptované. Pracovná skupina prerokovala všetky podnety, ktoré prišli z radov poslaneckých klubov.

---

[1] *Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky PL. ÚS 6/2017.*

[2] Ak pôjde o vecný a konštruktívny prístup parlamentnej menšiny, prípadne s prípustnou mierou obštrukcie počas legislatívneho procesu ako celku, nález pri ignorovaní a obmedzovaní menšiny (najmä pri skrátenom legislatívnom konaní) nevytvára judikatúrnu prekážku na vyslovenie porušenia ústavy. V preskúmavanej veci (bez toho, aby som súhlasil s tým, ako bol legislatívny proces zmanažovaný) ale možno odsledovať prvky, ktorých cieľom bolo nadmerné odďaľovanie rozhodnutia väčšiny a neefektívne zužitkovanie časového priestoru (návrhy bez efektívnych riešení, podania s rovnakým obsahom), čo pozíciu parlamentnej menšiny oslabilo, pozri Odlišné stanovisko sudcu Petra Straku k nálezu ústavného súdu sp. zn. PL. ÚS 3/2024 z 3. júla 2024.

Ak bola na danom podnete zhoda, ďalej sa rozpracovával, ak zhoda nebola, obvyklý postup bol, že sa podnet ďalej legislatívne nerozvíjal, s výnimkou niekoľkých vecí, na ktorých politická väčšina trvala aj napriek nesúhlasu politickej menšiny. Z problematických návrhov, na ktorých nebola zhoda naprieč politickým spektrom možno spomenúť skrátenie času v rozprave pre písomne prihlásených na 15 minút, v treťom čitaní z 10 na 5 minút, pre navrhovateľa a spravodajcu na 90 minút celkovo, na 90 minút celkovo pre ďalších ústavných činiteľov. V rámci rozpravy v treťom čítaní je úmysel koalície obmedziť rozpravu aj obsahovo a to len na legislatívno-technické otázky.

Výsledný návrh zmien rokovacieho poriadku predložili ako navrhovatelia traja koaliční poslanci, menovite Tibor Gašpar, Adam Lučanský a Róbert Púci. Oproti predchádzajúcim rozsiahlym novelám, kedy bol aspoň jeden z navrhovateľov predsedom parlamentu (Peter Pellegrini, Andrej Danko) ide o novelu, ktorú súčasný predseda parlamentu Richard Raši nepredkladá ani nekomunikuje.

Podľa dôvodovej správy je cieľom predkladaných zmien najmä reagovať na problémy aplikačnej praxe na schôdzach Národnej rady Slovenskej republiky a schôdzach výborov národnej rady. Dôvodová správa vo svojej všeobecnej časti spomína najmä tieto zmeny:

- umožnenie používania obrazovej prezentácie na schôdzi národnej rady, a to vo forme grafov alebo tabuliek,
- zrušenie povinnosti čítať znenie pozmeňujúcich a doplňujúcich návrhov poslancami
- na schôdzi národnej rady, ak boli zverejnené na webovom sídle najneskôr v deň, ktorý predchádza vystúpeniu poslanca s týmto pozmeňujúcim návrhom na schôdzi,
- zavedenie povinnosti predkladať s návrhom zákona aj informatívne konsolidované znenie novelizovaných ustanovení návrhu zákona,

- členstvo poslancov národnej rady vo výboroch národnej rady, ktoré je viazané
- na členstvo v politickej strane alebo hnutí alebo v poslaneckom klube,
- spresňujúca úprava oblasti, v ktorej je príslušný Mandátový a imunitný výbor národnej rady (napr. nastupovanie náhradníkov),
- úprava rečníckych časov v celom zákone o rokovacom poriadku, a to najmä z dôvodu časového zefektívnenia rokovania národnej rady,
- vyriešenie situácie, ak predseda výboru nepoveril výkonom svojich právomocí podpredsedu výboru,
- v treťom čítaní bude možné vystúpiť, iba ak poslanec chce podať návrh na opravu legislatívno-technickej chyby alebo návrh na opakovanie druhého čítania,
- zmena postupu pri Hodine otázok, kedy predsedajúci bude pri otázkach na predsedu vlády čítať otázky striedavo od opozície a koalície.[1]

Mnohé z navrhnutých zmien vzišli ako bolo spomenuté v úvode kapitoly z politického konsenzu a možno ich považovať za všeobecne akceptovateľné a užitočné. Ide napríklad o zmeny, ktoré opätovne prinášajú umožnenie používania obrazovej prezentácie, a to vo forme grafov alebo tabuliek, zrušenie povinnosti čítať znenie pozmeňujúcich návrhov, ak boli zverejnené na webovom sídle, predkladať s návrhom zákona aj informatívne konsolidované znenie, čo bude viesť k prehľadnejšiemu legislatívnemu procesu aj informovania verejnosti o pripravovaných zmenách.

[1] NÁRODNÁ RADA SLOVENSKEJ REPUBLIKY. *Dôvodová správa (parlamentná tlač č. 939)*. [online], [cit. 29.12.2025]. Dostupné na internete: <https://www.nrsr.sk/web/Dynamic/DocumentPreview.aspx?DocID=569967>.

Vo vzťahu k politickej menšine a jej postaveniu v rámci parlamentu možno považovať navrhnutú zmenu postupu pri Hodine otázok, kedy predsedajúci bude pri otázkach na predsedu vlády čítať otázky striedavo od opozície a koalície. V súčasnosti je totižto bežné, že koalícia jednu a tú istú otázku položí aj stokrát a tým zvyšuje šance, aby bola žrebom vybraná na hodinu otázok. Podľa nášho názoru je takýto postup sporný. Striedanie otázok zabezpečí väčší priestor pre opozíciu a elimináciu obštrukcií pri kladení otázok.

Za právnu aj politickú úvahu stojí, ako vnímať zmenu, ktorá spojí členstvo poslancov vo výboroch národnej rady, s členstvom v politickej strane alebo v poslaneckom klube. Prečo by sme mali nezaradenému poslancovi, poslankyni, odopierať možnosť podieľať sa na práci parlamentných výborov? Týmto krokom sa do nášho právneho poriadku zavedie dvojitá váha mandátov poslankýň a poslancov v závislosti od toho, či sú alebo nie sú zaradení v poslaneckom klube. Týmto krokom sa jednoznačne posilní postavenie politických strán v mocenskej štruktúre zákonodarnej moci.

Významné zmeny, ktoré vyvolávajú kontroverzie a môžu mať negatívny vplyv na kvalitu zákonodarného procesu a právo politickej menšiny kontrolovať vládnucu väčšinu sú úprava rečníckych časov, obmedzenie vystúpiť v treťom čítaní iba ak poslanec chce poslanectvo podať návrh na opravu legislatívno-technickej chyby alebo návrh na opakovanie druhého čítania.

Málo diskutované zmeny, ktoré si však zaslúžia právnu aj politickú pozornosť sú zmeny, ktoré návrh novely prináša pri zverejňovaní dokumentácie na voľbu kandidáta na sudcu ústavného sudcu zo 45 dní na 20, a tiež oslabenie výboru pri rozhodovaní o splnení podmienok vyžadovaných pre výkon funkcie tak sudcu ústavného súdu ako aj generálneho prokurátora. Už výbor nebude mať právomoc prijať rozhodnutie, či podmienky pre výkon tejto funkcie kandidát spĺňa a tým ho vylúčiť z voľby, ak ich nespĺňa. Po novom bude výbor len

prijímať stanovisko, o ktorom nevieme, či ho bude výbor prijímať hlasovaním, alebo ho bude v správe konštatovať predseda. Rovnako nie je zrejmé, či kandidát, ktorý podľa stanoviska podmienky spĺňať nebude, bude pripustený k voľbe, a kto o tom rozhodne. Dôvodová správa v tejto súvislosti spomína nasledovné: „Výbor svojim rozhodnutím poskytuje Národnej rade Slovenskej republiky informáciu - stanovisko o tom, či navrhovaní kandidáti spĺňajú podmienky. Podľa Ústavy SR kandidátov volí Národná rada Slovenskej republiky a je potrebné, aby bola z príslušného výboru formou stanoviska (podobne ako je to pri návrhoch zákonov) informovaná, že niektorý kandidát podmienky nespĺňa a aby nezvolila takéhoto kandidáta.“ [1]

V prvom čítaní v rámci parlamentnej rozpravy vystúpil za navrhovateľov poslanec Tibor Gašpar, ktorý okrem toho, že zopakoval hlavné ciele navrhnutej novely vyslovil, že daný návrh je len začiatkom a očakáva ešte mnohé pozmeňujúce návrhy. Poslanec Ondrej Dostál vyzval k pokračujúcej diskusii aj o pozmeňujúcich návrhoch. Skonštatoval, že návrh, ktorý predložila len koalícia je premárnenou šancou, pretože mohli návrh zmien rokovacieho poriadku navrhnúť spoločne koalícia aj s opozíciou, vtedy by sa legitimita rokovacích pravidiel posilnila. Ďalej spomenul, že z jeho iniciatívy sa do návrhu dostala povinnosť predkladať konsolidované znenia návrhov zákonov, presnejšie odôvodňovanie návrhov na skrátené legislatívne konanie a vystúpenia predsedajúceho s faktickou poznámkou, ktoré doposiaľ počas schôdzí neboli možné, hoci v praxi predsedajúci často mali k vystupujúcim v rozprave komentáre. Znovu zopakoval, ktoré časti návrhu vníma ako problematické a to skracovanie časov vystúpení v rozprave a zmena charakteru tretieho čítania. K tejto kritike sa

[1] NÁRODNÁ RADA SLOVENSKEJ REPUBLIKY. *Dôvodová správa (parlamentná tlač č. 939)*. [online], [cit. 29.12.202]. Dostupné na internete: <https://www.nrsr.sk/web/Dynamic/DocumentPreview.aspx?DocID=569967>.

pripojila aj ďalšia vystupujúca v rozprave, poslankyňa Lucia Plaváková. Spomenula aj návrhy, ktoré v rámci pracovnej skupiny priniesla a neprešli pracovnou skupinou ako napríklad využívanie náhradníka aj počas materskej dovolenky poslankyne, vypustenie možnosti skrátenia 48-hodinovej lehoty pri pozmeňujúcom návrhu, možnosť prihlásiť sa do ústnej rozpravy už počas prebiehajúcej písomnej a možnosť reagovať faktickou poznámkou na navrhovateľa.

Na zasadnutí ústavnoprávneho výboru[1] dňa 9. októbra 2025 sa navrhovateľ novely Tibor Gašpar avizoval zmeny v pôvodnom návrhu pozmeňujúcim návrhom, ktorý nepredstavil na výbore a plánuje ho predniesť až v rámci rokovania v pléne národnej rady. V rámci odôvodnenia návrhu navrhovateľ naznačil zmeny oproti pôvodnému návrhu vo vzťahu k obrazovým pomôckam, ktoré mala novela povoliť (grafy, tabuľky atď.) slovami: „Jeden z koaličných partnerov má k tomu nulovú toleranciu." a zároveň avizoval zmeny v §32 ods.2 vo veci vykázania poslanca z rokovania. Navrhovateľ novely zároveň uviedol, že v procese tvorby je aj etický kódex poslancov, na ktorom pracuje parlamentný inštitút. Poslanec Branislav Vančo sa vyjadril, že na návrhu etického kódexu by mali pracovať aj autority práva, odborníci, nielen zamestnanci parlamentu. Jediný pozmeňujúci návrh podaný počas zasadnutia ústavnoprávneho výboru podal poslanec Ondrej Dostál, ktorý navrhol vypustiť z návrhu tie body, kde sa skracuje rečnícky čas a tiež obmedzenia v treťom čítaní a zmenu jeho charakteru. Jeho návrh neprešiel.

V súčasnosti známe písomne podané pozmeňujúce návrhy, ktoré autorka podľa všetkého zamýšľa predniesť a odôvodniť v pléne národnej rady podala poslankyňa Lucia Plaváková. Navrhuje, aby možnosť prihlásenia sa do ústnej rozpravy mali poslanci a poslankyne

[1] NÁRODNÁ RADA SLOVENSKEJ REPUBLIKY. *Rokovanie výboru: Ústavnoprávny výbor NR SR*. [online], [cit. 29.12.2025]. Dostupné na internete: <https://tv.nrsr.sk/vyborydetail/11915?termNr=9>.

už počas priebehu písomnej rozpravy. V súčasnosti sa dá do ústnej rozpravy prihlásiť až po skončení písomnej rozpravy a to len v momente jej skončenia.

Ďalej navrhuje aby návrh na vyslovenie nedôvery vláde alebo jej členovi parlament obligátne prerokoval ako prvý bod programu schôdze. Na presunutie návrhu na vyslovenie nedôvery vláde alebo jej členovi ako iný bod schôdze, alebo na ďalšou schôdzu, by podľa návrhu poslankyne Plavákovej bola potrebná trojpätinová väčšina všetkých poslancov parlamentu.

Posledným pozmeňujúcim a doplňujúcim návrhom poslankyne Plavákovej je snaha posilniť postavenie poslanca počas hodiny otázok v čase neprítomnosti člena vlády, ktorému je otázka pokladaná. Navrhuje jednak, aby v pléne zaznelo odôvodnenie neprítomnosti člena vlády a zároveň, aby mal poslanec, ktorý vyžrebovanú otázku položil, mal možnosť požiadať o presunutie otázky na ďalšiu hodinu otázok a jej riadne zodpovedanie príslušným členom alebo členkou vlády.

Ďalšie komunikované pozmeňujúce návrhy z dielne opozičných poslancov sa majú týkať neprítomnosti spravodajcu v prvom čítaní, ktorého prítomnosť je v prvom čítaní viac menej formalistická no neprítomnosť môže vyústiť do nemožnosti navrhovateľa predniesť svoj návrh. Preto by cieľom predmetnej novely bolo zakotviť, aby sa v takom prípade bod prerokoval bez spravodajcu. Ďalšou diskutovanou zmenou je snaha o možnosť dopĺňať a meniť dôvodovú správu, ktorá sa v súčasnosti nedá od momentu podania meniť, zatiaľ čo text paragrafového znenia návrhu sa v druhom čítaní meniť dá pozmeňujúcim a doplňujúcim návrhom, čo môže vyústiť do toho, že dôvodová správa po schválení návrhu zákona nemusí vôbec korešpondovať s jeho schváleným znením.

Záver

Zákon o rokovacom poriadku národnej rady stanovuje podmienky, za akých sa rokuje na schôdzach národnej rady a schôdzach jej výborov a určuje postupy, akými sa dospeje k jednotlivým rozhodnutiam. Výsledkom rokovania Národnej rady Slovenskej republiky sú najmä zákony, preto je dôležitou úlohou rokovacieho poriadku úprava zákonodarného procesu, ktorého pravidlá sú kľúčové pre dosiahnutie formálnej aj materiálnej legitimity legislatívnych zmien.

Je zlým signálom parlamentnej kultúry, že sa na rokovacom poriadku pri jeho vzniku a tiež pri všetkých zásadných zmenách nedokázali zhodnúť poslanci koalície aj opozície. Ba dokonca už prvá a po nej aj ďalšie verzie rokovacieho poriadku vetované prezidentom, čo znamená, že aj druhostupňová politická kontrola identifikovala v „pravidlách hry parlamentu" neférovosť a považovala ich za nie dostatočný základ pre spravodlivý a transparentný legislatívny proces. V tomto ohľade je premárnenou príležitosťou aj aktuálny návrh troch poslancov koalície, ktorého veľká väčšina vzišla z korektného demokratického procesu vzájomných rokovaní koalície s opozíciou, a potom sa do návrhu dostalo 5 problematických bodov, na ktorých zhoda nebola, ale koalícia ich väčšinovo politicky presadiť chce. Napriek tomu, že na to koalícia má politickú silu aj parlamentnú väčšinu, je kazítkom politickej kultúry, že opäť vyhrala moc zmeniť veci podľa politicky silnejšieho, nad snahou nájsť kompromis, ktorý by zjednocoval v pravidlách rokovania všetkých a tým možno priniesol žiadúcu pozitívnu zmenu v ich dodržiavaní a pestovaní parlamentnej kultúry.

Kvalitu demokracie možno merať rôznymi spôsobmi, ale bezpochyby je jedným z jej atribútov postavenie politickej menšiny v právnom poriadku. A tým nielen výslovné, ale aj faktické, v šírke možností, ktorými disponuje, aby mohla vládnucu väčšinu kontrolovať, oponovať jej, a formulovať alternatívy k jej politike.

Ústavné právo Slovenskej republiky v rámci ústavy, ústavných zákonov, či zákonov nižšej právnej sily pojem opozícia nepoužíva, ale na základe rozhodovacej činnosti ústavného súdu možno jednoznačne konštatovať ústavnú ochranu postavenia opozície v demokratickom systéme Slovenskej republiky. Preto je bezpochyby významným nástrojom ručnej brzdy opozície voči legislatívnym procesom, ktoré nekopírujú pravidlá rokovania stanovené v rokovacom poriadku, možnosť obrátiť sa s návrhom o začatie konania o súlade právnych predpisov na ústavný súd, ktorú opozícia v uplynulom období aktívne využívala.

Zdržanlivosť ústavného súdu v otázkach pravidiel rokovania v parlamente je síce aj v tomto texte podrobená kritike, najmä v prípade rozhodnutia o tzv. trestnej novele, kde mala veľká časť odbornej obce opačný názor ako ústavný súd, a napriek tomu bol ústavný súd k vyhodnoteniu legislatívneho procesu za neústavný odmietavý. No za dôležité považujeme dodať, že ústavný súd bol a treba veriť, že stále je schopný v čase reagovať na intenzitu porušovania legislatívnych pravidiel, a že nespomaľujúca intenzita, s ktorou k ich porušovaniu dochádza v uplynulých rokoch bude podrobená aj prísnejšiemu ústavnému prieskumu, než tomu bolo doteraz. Sledujúc neschopnosť politickej reprezentácie nastaviť si vzájomne rešpektujúce rokovacie a legislatívne pravidlá sami, je dôležité, aby bola ústavnosť procesu, v ktorom sa prijímajú zásadné legislatívne zmeny, prehľadná, spravodlivá a demokratická. Pretože nielen výsledok legislatívneho procesu, ale aj jeho priebeh veľa hovoria o úrovni demokracie a právneho štátu v Slovenskej republike.

Literatúra:

BRÖSTL, A.: *Všeobecná štátoveda*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika, 2023, s. 336.

BRÖSTL,A.; HOLLÄNDER, P.; PRÍBELSKÝ, P. a kol.: *Ústavné právo Slovenskej republiky. 4. vyd*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2021. 515 s.

BÚRY, J.: *Potýčka má svoju dohru. Koalícia dnes rokovala za zatvorenými dverami, v pléne chystá veľké zmeny*. In: *Hospodárske noviny* [online], [cit. 29.12.2025]. Dostupné na internete: https: <hnonline.sk/slovensko/96250959-potycka-ma-svoju-dohru-koalicia-dnes-rokovala-za-zatvorenymi-dverami-v-plene-chysta-velke-zmeny>.

ČIČ, M. (et al.): *Komentár k Ústave Slovenskej republiky*. Bratislava: EUROKÓDEX, 2012, s. 506.

HNONLINE: *Opozícia neuspela, novela rokovacieho poriadku nie je protiústavná*. [online], [cit. 21.07.2020]. Dostupné na internete: <https://slovensko.hnonline.sk/1870784-opozicia-neuspela-novelarokovacieho-poriadku-nie-je-protiustavna>.

Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky Pl. ÚS 13/2022.

Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky PL. ÚS 3/2024.

Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky PL. ÚS 6/2017.

Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky PL. ÚS 17/2014.

Nález Ústavného súdu Českej republiky PL.ÚS 30/23 zo 17. januára 2024.

NÁRODNÁ RADA SLOVENSKEJ REPUBLIKY. *Detail návrhu zákona (parlamentná tlač 200)*. [online], [cit. 29.12.2025]. Dostupné na internete: <https://www.nrsr.sk/web/Default.aspx?sid=zakony/zakon&MasterID=6025>.

NÁRODNÁ RADA SLOVENSKEJ REPUBLIKY. *Detaily návrhu zákona (parlamentná tlač 1676)*. [online], [cit. 29.12.2025]. Dostupné na internete:

<https://www.nrsr.sk/web/Default.aspx?sid=zakony/zakon&MasterID=5705>.

NÁRODNÁ RADA SLOVENSKEJ REPUBLIKY. *Dôvodová správa - Všeobecná časť (parlamentná tlač 1676)*. [online], [cit. 29.12.2025].Dostupné na internete: <https://www.nrsr.sk/web/Dynamic/DocumentPreview.aspx?DocID=418225>.

NÁRODNÁ RADA SLOVENSKEJ REPUBLIKY. *Dôvodová správa (parlamentná tlač č. 939)*. [online], [cit. 29.12.2025]. Dostupné na internete: <https://www.nrsr.sk/web/Dynamic/DocumentPreview.aspx?DocID=569967>.

NÁRODNÁ RADA SLOVENSKEJ REPUBLIKY. *Rokovanie výboru: Ústavnoprávny výbor NR SR*. [online], [cit. 29.12.2025]. Dostupné na internete: <https://tv.nrsr.sk/vyborydetail/11915?termNr=9>.

NÁRODNÁ RADA SLOVENSKEJ REPUBLIKY. *Spoločná česko-slovenská digitálna parlamentná knižnica (Návrh poslancov Národnej rady Slovenskej republiky Pavla ABRHANA, Milana HORTA, Jozefa KOLLÁRA a Lászlóa SOLYMOSA na vydanie zákona, ktorým sa mení a dopĺňa zákon Národnej rady Slovenskej republiky č. 350/1996 Z. z. o rokovacom poriadku Národnej rady Slovenskej republiky v znení neskorších predpisov a o zmene niektorých zákonov)*. [online], [cit. 29.12.2025]. Dostupné na internete: <https://www.nrsr.sk/dl/Browser/Document?documentId=228.

NÁRODNÁ RADA SLOVENSKEJ REPUBLIKY. *Spoločná česko-slovenská digitálna parlamentná knižnica (parlamentná tlač 426)*. [online], [cit. 29.12.2025]. Dostupné na internete: <https://www.nrsr.sk/dl/Browser/Document?documentId=964>

NÁRODNÁ RADA SLOVENSKEJ REPUBLIKY. *Spoločná česko-slovenská digitálna parlamentná knižnica (parlamentná tlač 149)*. [online], [cit. 29.12.2025]. Dostupné na internete: <https://www.nrsr.sk/dl/Browser/Document?documentId=959>

NÁRODNÁ RADA SLOVENSKEJ REPUBLIKY. *Spoločná česko-slovenská digitálna parlamentná knižnica (Zákon Národnej rady Slovenskej republiky z 27. septembra 1996 o rokovacom poriadku Národnej rady Slovenskej republiky, vrátený prezidentom Slovenskej republiky na opätovné prerokovanie Národnou radou Slovenskej republiky)*. [online], [cit. 29.12.2025]. Dostupné na internete: <https://www.nrsr.sk/dl/Browser/Document?documentId=965>

Odlišné stanovisko sudcu Petra Straku k nálezu ústavného súdu sp. zn. PL. ÚS 3/2024 z 3. júla 2024.

Uznesenie Ústavnoprávneho výboru Národnej rady Slovenskej republiky č. 285, číslo parlamentnej tlače 426a.

Orientalizmus a reflexia v postkoloniálnych ríšach

Svetozár Krno[1]

This study analyzes the attitudes of the British and European public toward the historical legacy of colonial empires. Based on current statistical data, it examines how respondents' political affiliations and ages relate to their perceptions of colonialism. The study highlights a significant generational divide, with young people aged 18 to 24 viewing the colonial past much more critically than the older population. The results confirm that perspectives on colonial rule are becoming an important part of political and cultural identity in contemporary Europe.

DOI: https://doi.org/10.33542/MAN-0562-7-10

Úvod

Najnovšie migračné vlny, ktoré prekvapili obrovskou masovosťou, odkryli reálnu situáciu v spoločenskom vedomí európskych štátov. Polarizovali verejnú mienku vnútri nich a vytvorili aj napätie medzi jednotlivými členskými štátmi Európskej únie. Masová migrácia neukázala len vzťah Európanov k migrantom, ale aj vzťah k Európanov a k Európe a k iným Európanom. Ústretovosť voči ľuďom, ktorí opustili svoju rodnú vlasť a hľadali dočasné alebo dlhodobé uplatnenie ďaleko za hranicami vlastného štátu i svetadielu, nebola vždy motivovaná altruistickými postojmi.

Vzťah medzi západnou (euro-atlantickou) civilizáciou a zvyškom sveta bol historicky formovaný mocenskou, ekonomickou a kultúrnou asymetriou. Európsky antropocentrizmus, kladúci dôraz na individuálne slobody a technologický pragmatizmus, vytvoril myšlienkový rámec, v ktorom bol vlastný civilizačný model interpretovaný nie ako regionálne špecifikum, ale ako univerzálna

[1] Katedra filozofie a politológie, Filozofická fakulta, Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre.

norma pre celé ľudstvo. Tento prístup, hoci priniesol globálnemu spoločenstvu nesporné technologické a administratívne benefity, v sebe implicitne nesie nebezpečenstvo kultúrneho imperializmu a paternalizmu.

Antropocentrizmus vytvára omnoho väčšie predpoklady premýšľať a diskutovať o univerzálnom modeli usporiadania spoločnosti. Rovnako nám dáva odvahu navrhovať a uskutočňovať malé i veľké kroky na zmenu v ostatných krajinách na základe našej vlastnej predstavy o ňom. Problém nastáva v tom, že univerzálny model si v našej európskej, alebo presnejšie euro-atlantickej civilizácii, myšlienkovo vytvárame predovšetkým z našich snov, z našich skúseností, z našich interpretácií týchto skúseností, ale aj z našich sebeckých záujmov.

Tu dochádza terminologicky často k alogizmu. Vytvorený model univerzálnosti považujeme za vhodný pre viac než osem miliárd ľudí, no súčasne ho neraz hrdo označujeme za špecificky európske civilizačné hodnoty. Je pravda, že naše civilizačné prostredie skutočne prinieslo nielen nám, ale aj celému globálnemu spoločenstvu množstvo nesporných benefitov, no zároveň pred nás postavilo morálnu dilemu, do akej miery máme právo tieto hodnoty exportovať do kultúr s úplne inou historickou skúsenosťou.

Dichotomické pojmy „Západ“ a „Východ“ (West a East) obsahujú v sebe veľa relativizmu a subjektivizmu. Ide o prejav konvencie. Napriek tomu sa stali objektom vášnivých diskusií, hoci v širokej verejnosti vyvolávajú silné, neraz krajné pozitívne alebo negatívne pocity a postoje. Geograficky, historicky, kultúrne a hodnotovo ich nevieme jednoznačne vymedziť. Napriek tomu je mnoho ľudí ochotných v ich mene priniesť aj najvyššiu obeť. Už žiak základnej školy vie, že objektívne existujú zemepisné body ako severný pól a južný pól. Zrelší stredoškolák rozpoznáva rotačný a magnetický pól a vie, že nejde o stálice, ale že sa počas dlhých geologických dôb mierne presúvajú. Ale

ani tá najkomerčnejšia cestovná kancelária nedokáže doviezť klientov na východný alebo západný pól.

Orientalizmus ako metóda popisovania a hodnotenia sveta málo rozlišuje jav a podstatu, obsah a formu, jedinečnosť a všeobecnosť, stálosť a premenlivosť. Je založený na povrchných, falošných, sprostredkovaných a niekedy aj treťou stranou zámerne podsunutých skreslených informáciách. Tie sú navyše deformované vlastnými a cudzími záujmami, ktoré nás vedú k širokej škále postojov – od romantického idealizovania (zamilovania sa do krajiny a spoločnosti, ktorá de facto ani neexistuje), až po odmietanie inakosti a k pocitom ohrozenia pred „barbarmi".[1]

Pojem orientalizmus rozšíril americký literárny vedec palestínskeho pôvodu pôsobiaci v USA Edward Said (1935–2003). Vo svojej najznámejšej práci spomína základnú štvoricu orientalistických dogiem: *„... po prvé, medzi racionálnym, rozvinutým, ľudským svetom Západu a z normy vybočujúcim, zaostalým a všeobecne podradným Orientom existuje zásadný systémový rozdiel. Po druhé, abstrakcie týkajúce sa Orientu, zvlášť tie, ktoré sú založené na textoch zobrazujúcich ‚klasickú' orientálnu civilizáciu, majú vždy vyššiu hodnotu než priame svedectvá o modernej orientálnej skutočnosti. Po tretie, Orient je nadčasový, rovnorodý a neschopný sa dopracovať k vlastnej podstate, pri opise Orientu zo západného hľadiska je teda nevyhnutné a vedecky ‚objektívne' použitie značne všeobecného a systematického slovníka. Po štvrté, vo svojej podstate predstavuje Orient čosi, čoho sa treba obávať (žlté nebezpečenstvo, mongolské hordy, nezávislosť kolónií) alebo čo je potrebné ovládnuť (pacifikáciou, výskumom, rozvojom či priamou okupáciou, ak je možná).*"[2]

Koloniálne stereotypy, teoretizované Edwardom Saidom ako „orientalizmus", sa transformovali do moderného politického jazyka a

[1] Viac: KRNO, S.: *Východ a západ*. In: *Studia Politica Slovaca: časopis pre politické vedy, najnovšie politické dejiny a medzinárodné vzťahy*. Vol. 9, No. 1, 2016, s. 113-125.
[2] SAID, E.: *Orientalism: západní koncepce Orientu*. Praha: Paseka 2008, s. 336.

naďalej ovplyvňujú vnímanie globálnej geopolitiky v prostredí európskych elít.

Zdalo by sa, že Briti majú na svoje bývalé impérium jedinečne zidealizovaný pohľad. K tomu veľa hovoria reprezentatívne výskumy, zamerané na vývoj ich pocitu hrdosti a hanby za vlastnú koloniálnu minulosť, čo dokumentuje nasledujúca tabuľka.

Tabuľka č. 1: *Vývoj hrdosti a hanby Britov za vlastnú koloniálnu minulosť (2014 – 2025).*[1]

Postoj britskej verejnosti	2014 (%)	2019 (%)	2025 (%)
Je to niečo, na čo sú hrdí	59	31	33
Nie sú ani hrdí, ani sa nehanbia	-	37	39
Je to niečo, za čo sa hanbia	19	19	21
Nevedia sa vyjadriť	23	12	8

Podľa najnovších komplexných údajov z roku 2025 sympatie ku koloniálnemu dedičstvu klesajú na politickom spektre v smere sprava doľava. Väčšina reformných (64 %) a konzervatívnych britských voličov (55 %) vníma impérium skôr ako niečo, na čo môžu byť hrdí. Naopak, najväčšia časť liberálnych demokratov (48 %) a labouristov (42 %) zastáva neutrálny postoj. Otázka, či by impérium malo stále existovať, výrazne rozdeľuje stúpencov strany Reform UK – 39 % z nich si to želá, zatiaľ čo 36 % je proti. Medzi stúpencami Konzervatívnej strany si kontinuitu impéria želá 31 %.[2]

Ďalším dôležitým faktorom formovania verejnej mienky je vek, pričom najstarší Briti sú presvedčení, že ich impérium by malo byť

[1] *British attitudes to the British Empire*. [online], [cit. 20/12/2025]. Dostupné na internete: <https://yougov.com/en-gb/articles/51483-british-attitudes-to-the-british-empire>.
[2] *British attitudes to the British Empire*. [online], [cit. 20/12/2025]. Dostupné na internete: <https://yougov.com/en-gb/articles/51483-british-attitudes-to-the-british-empire>.

zdrojom hrdosti (47 %). Na druhej strane, najmladšia generácia vo veku 18 až 24 rokov najčastejšie odpovedá, že sa za toto obdobie hanbí (35 %). V porovnaní s rokom 2019 ide o výrazný nárast, keďže vtedy odpovedalo rovnako len 26 % respondentov v tejto vekovej kategórii. Postoje ľudí vo veku 50 a viac rokov sa naopak takmer nezmenili.

Približne jedna tretina Britov (33 %) zastáva názor, že krajinám kolonizovaným Britániou britská nadvláda pomohla. Tento postoj zdieľa 64 % reformných, 56 % konzervatívnych, 28 % liberálnych a 23 % labouristických voličov. Aj v tomto prípade sa prejavila veková korelácia. Tento názor zastáva 47 % Britov vo veku nad 65 rokov, 37 % vo veku 50 – 64 rokov, 24 % vo veku 25 – 49 rokov a iba 24 % mladých ľudí vo veku 18 – 24 rokov.

Tento názor zastáva 47 % Britov vo veku nad 65 rokov, zatiaľ čo medzi mladými ľuďmi vo veku 18 až 24 rokov s týmto tvrdením súhlasí iba necelých 15 %. Naopak, väčšina mladých respondentov sa prikláňa k názoru, že koloniálna nadvláda krajiny skôr vykorisťovala a zanechala v nich hlboké socioekonomické rany. Tento predel jasne ukazuje, že mladšia generácia už nepreberá tradičný naratív o tzv. civilizačnej misii Západu, ale na minulosť sa pozerá cez optiku moderného postkoloniálneho diskurzu.

Rozdielny pohľad na túto otázku majú obyvatelia s odlišnou národnosťou a štátnou príslušnosťou. Pozitívne vnímanie britskej nadvlády v bývalých kolóniách deklaruje 65 % Angličanov, 46 % občanov Austrálie a Nového Zélandu, 45 % Kanaďanov, 41 % Škótov a Walesanov, 28 % obyvateľov indického subkontinentu, 28 % ľudí z bývalých kolónií v juhovýchodnej Ázii, 22 % z Afriky, 21 % z Blízkeho východu a 20 % z Írska.

Polovica Holanďanov z výskumnej vzorky je presvedčená, že na svoje staré impérium – ktorého najvýznamnejšími územiami boli Indonézia a časť Južnej Afriky – má byť prečo hrdá. Ďalších 37 % uviedlo, že nie sú ani hrdí, ani sa zaň nehanbia. Len 6 % si myslí, že na

impérium sa treba viac hanbiť, než byť naň hrdý. Čísla poukazujúce na nostalgiu sú , ako svedčia dáta v nasledujúcej tabuľke, v prípade Holandska výrazne vyššie ako u Veľkej Británie.[1]

Tabuľka č. 2: *Postoj veľmocí k dedičstva svojmu kolonializmu.*

Štát	**Skôr hrdosť (%)**	**Ani hrdosť, ani hanba (%)**	**Skôr hanba (%)**
Holandsko	50	37	6
Veľká Británia	32	37	19
Francúzsko	26	48	14
Belgicko	23	37	19
Taliansko	21	39	26
Španielsko	11	51	19
Nemecko	9	43	19

V tom istom komparatívnom výskume[2] sa pýtali obyvateľov siedmich štátov, či sú krajiny kolonizované ich štátom na tom dnes lepšie alebo horšie práve preto, že boli v minulosti kolonizované. Aj v tomto bode existujú medzi občanmi jednotlivých krajín veľké rozdiely. Najpozitívnejšie sa opäť vyjadrili Briti a Holanďania. Naopak, najvyšší stupeň negativity sa prejavil v Taliansku a Belgicku, zatiaľ čo v Nemecku a Španielsku dominovala nerozhodnosť. Odpovede v percentách detailne ukazuje nasledujúca tabuľka:

[1] Tamže.

[2] BOOTH, R.: *European colonial powers still loth to admit historical evils*. [online], [cit. 20/12/2025]. Dostupné na internete: <https://www.theguardian.com/world/2020/mar/11/european-colonial-powers-still-loth-to-admit-historical-evils >.

Tabuľka č. 3: *Kolonializmus spôsobil, že bývalé kolónie sa majú.*[1]

	lepšie	ani lepšie ani horšie	horšie	nevedeli sa vyjadriť
V. Británia	33	21	17	28
Holandsko	27	36	17	20
Belgicko	18	31	28	23
Francúzsko	17	33	26	24
Španielsko	13	24	19	44
Taliansko	11	28	31	30
Nemecko	13	33	17	37

Kým u Európanov smeruje tento orientalistický prístup na východ, respektíve juhovýchod, u väčšinového etnika Chanov v Číne je smerovanie opačné – na juhozápad, najmä vo vzťahu k tibetskej kultúre. Ako uvádza Beáta Izsófová: *„Hoci paradigma neo-orientalizmu sa objavuje v súvislosti s dualizmom Západ-islam, fenomén „stretu civilizácií" medzi islamom a „inou kultúrou" sa objavuje aj v prípade ázijských veľmocí."*[2] Podľa nej boli predsudky voči Číňanom v roku 2020 čiastočne dôsledkom rétoriky spájanej s covidovou pandémiou a čiastočne výsledkom rastúceho strachu z ofenzívnej čínskej zahraničnej politiky a prístupu k politike ľudských práv.

V dôsledku uplatňovania koncepcie orientalizmu *„sa zamedzuje kultúrnej výmene, dochádza ku kultúrnej izolácii a narúšaniu multikultúrnej spoločnosti, čo napokon môže vyústiť do konfliktov medzi jednotlivými*

[1] *British attitudes to the British Empire*. [online], [cit. 20/12/2025]. Dostupné na internete: <https://yougov.com/en-gb/articles/51483-british-attitudes-to-the-british-empire>.
[2] IZSÓFOVÁ, B.: *Čína a India v kontexte orientalizmu*. Nitra: UKF 2022, s. 180.

kultúrami, ktoré môžu prameniť z ich vzájomného nepochopenia, demagógie či dokonca ilúzií.“[1]

V súčasnosti sa tieto koloniálne a orientalistické stereotypy opäť vynárajú v najvyššej európskej diplomacii. Príkladom je prejav šéfa diplomacie EÚ Josepa Borrella, ktorý predniesol 13. októbra 2022 v Bruggách. V dlhej prednáške použil slovo „záhrada“ vyjadrujúce civilizačnú nadradenosť celkovo desaťkrát a slovo „džungľa“ evokujúce podradnosť a dehonestaciju päťkrát. Borrellov rečnícky prejav sa krútil okolo jednej kľúčovej témy. Symbolicky kládol do kontrastu „záhradu“, reprezentujúcu privilegovanú miliardu ľudstva, a výraz „džungľa“, reprezentujúcu zvyšných sedem miliárd obyvateľov našej planéty. Podľa neho: *Tunajšie Bruggy sú dobrým príkladom európskej záhrady. Áno, Európa je záhrada. Postavili sme záhradu. Všetko funguje. Je to najlepšia kombinácia politickej slobody, ekonomickej prosperity a sociálnej súdržnosti, akú ľudstvo dokázalo vybudovať – tieto tri veci dohromady. A tu sú Bruggy možno dobrou reprezentáciou krásnych vecí, intelektuálneho života, blahobytu. Zvyšok sveta – a ty to veľmi dobre vieš, Federica – nie je práve záhrada. Väčšina zvyšku sveta je džungľa a džungľa by mohla napadnúť záhradu.*“[2]

Na dokreslenie situácie treba dodať, že najväčší problém nepredstavoval samotný text prednášky v belgickej akadémii, ale takmer nulová reakcia európskych integračných inštitúcií. Borrellovu úvahu si európske politické elity na úrovni Európskej únie, ako aj vnútri jednotlivých členských štátov, takmer nevšimli a nijako ju nekomentovali. Podobne k celému incidentu pristúpila aj väčšina mainstreamovej tlače, čo svedčí o hlboko zakorenených a nereflektovaných eurocentrických štruktúrach v európskom politickom myslení.

---

[1] IZSÓFOVÁ, B.: *Pestrá tvár Indie na pozadí kašmírskeho konfliktu*. In: *Civitas*. Vol. 26, No. 1, 2020, s. 12.

[2] https://audiovisual.ec.europa.eu/en/video/I-231375, cit. 28.3.2023.

Záver

Výsledky spomínaných výskumov jasne ukazujú, že jednotný pohľad na koloniálne dedičstvo v Európe už neexistuje. Spoločnosť zostáva polarizovaná pozdĺž politických a najmä generačných línií. Kým staršia generácia a pravicovo orientovaní voliči naďalej vnímajú impérium ako zdroj národnej hrdosti a civilizačného prínosu, nastupujúca mladá generácia prejavuje výrazne kritickejší postoj spojený s pocitmi historickej hanby a odmietaním paternalizmu. Tento trend naznačuje, že vnímanie imperiálnej histórie sa bude v nadchádzajúcich rokoch nevyhnutne posúvať od nekritického sentimentu a Saidom definovaných dogiem smerom k hlbšej, neutrálnej až kritickej postkoloniálnej reflexii.

Literatúra:

BOOTH, R.: *European colonial powers still loth to admit historical evils*. [online], [cit. 20/12/2025]. Dostupné na internete: <https://www.theguardian.com/world/2020/mar/11/european-colonial-powers-still-loth-to-admit-historical-evils >.

BORRELL, Josep. *European European Diplomatic Academy: Opening remarks by High Representative Josep Borrell at the inauguration of the pilot programme*. [online], [cit. 20/12/2025]. Dostupné na internete: < https://www.eeas.europa.eu/eeas/european-diplomatic-academy-opening-remarks-high-representative-josep-borrell-inauguration-pilot_en>.

IZSÓFOVÁ, B.: *Čína a India v kontexte orientalizmu*. Nitra: UKF 2022, 257 s.

IZSÓFOVÁ, B.: *Pestrá tvár Indie na pozadí kašmírskeho konfliktu*. In: *Civitas*. Vol. 26, No. 1, 2020, s. 8-11.

KRNO, S.: *Východ a západ*. In: *Studia Politica Slovaca: časopis pre politické vedy, najnovšie politické dejiny a medzinárodné vzťahy*. Vol. 9, No. 1, 2016, s. 113-125.

SAID, E.: *Orientalism: západní koncepce Orientu*. Praha: Paseka 2008.
British attitudes to the British Empire. [online], [cit. 20/12/2025]. Dostupné na internete: <https://yougov.com/en-gb/articles/51483-british-attitudes-to-the-british-empire>.

Európska demokracia v meniacich sa naratívoch moci: medzi integráciou, populizmom a pragmatizmom

Matúš Žac[1]

This study analyses European democracy through the lens of three competing power narratives – integration, populism and pragmatism – in the context of the European Union's polycrisis environment. The aim of the study, based on the linkage of theoretical frameworks with a comparative perspective on contemporary political developments, is to explain how shifting narratives shape legitimacy, political mobilisation, and the balance between supranational cooperation and national sovereignty. The study also highlights the importance of discursive shifts as a key factor in the transformation of European political dynamics.

DOI: https://doi.org/10.33542/MAN-0562-7-11

Úvod

Európska únia vstúpila v poslednom desaťročí do obdobia, ktoré je možné charakterizovať ako fázu permanentnej polykrízy – súbehu bezpečnostných, ekonomických, zdravotných, environmentálnych a geopolitických výziev, ktoré zásadným spôsobom ovplyvňujú nielen fungovanie jej inštitúcií, ale aj samotnú podobu demokratickej legitimity. Európska demokracia sa tak nevyvíja výlučne prostredníctvom inštitucionálnych reforiem či právnych mechanizmov, ale čoraz výraznejšie prostredníctvom narácií, teda interpretačných rámcov, prostredníctvom ktorých politickí aktéri vysvetľujú realitu, mobilizujú voličov a legitimizujú svoje politické rozhodnutia. Naratívy moci sa v tomto kontexte stávajú nielen sprievodným javom politickej komunikácie, ale integrálnou súčasťou samotného výkonu politiky.

[1] Inštitút politológie, Filozofická fakulta, Prešovská univerzita v Prešove.

Voľby do Európskeho parlamentu predstavujú špecifický priestor, v ktorom sa tieto konkurenčné politické príbehy stretávajú v najviditeľnejšej podobe. Nejde pritom iba o procedurálny mechanizmus výberu zástupcov do nadnárodnej legislatívnej inštitúcie, ale o arénu, v ktorej sa konfrontujú rozdielne predstavy o budúcnosti európskeho projektu, o rozsahu integrácie, o miere suverenity členských štátov i o samotnom chápaní demokratickej legitimity. Európske voľby tak odrážajú nielen aktuálne politické preferencie občanov, ale aj hlbšie spoločenské nálady, hodnotové orientácie a reakcie na krízové udalosti, ktoré presahujú národné rámce.

Volebné cykly v rokoch 2019 a 2024 predstavujú z tohto hľadiska dva odlišné, no vzájomne prepojené momenty vývoja európskej demokracie. Kým voľby v roku 2019 boli výrazne formované diskurzom klimatickej zmeny, migračnou agendou a doznievajúcimi dôsledkami brexitu, voľby v roku 2024 sa odohrávali v prostredí poznačenom pandémiou COVID-19, vojnovým konfliktom na Ukrajine, energetickou neistotou a prehlbujúcou sa geopolitickou fragmentáciou. Tieto rozdielne kontexty poukazujú na dynamiku politických naratívov, ktoré sa v európskom priestore neustále transformujú v závislosti od povahy kríz a spoločenských očakávaní.

Predložená štúdia vychádza z predpokladu, že vývoj európskej demokracie v posledných rokoch možno analyticky uchopiť prostredníctvom troch dominantných naratívov moci: integračného, populistického a pragmatického. Integračný naratív je spojený s dôrazom na prehlbovanie spolupráce, posilňovanie nadnárodných inštitúcií a udržiavanie kontinuity európskeho projektu. Populistický naratív akcentuje suverenitu národných štátov, kritiku centralizácie moci a apel na identitárne či protestné prvky politickej mobilizácie. Pragmatický naratív napokon predstavuje posun od ideologických sporov k riešeniu konkrétnych krízových situácií, pričom dôraz kladie

na bezpečnosť, stabilitu a funkčnosť politických rozhodnutí bez ohľadu na tradičné ideologické deliace línie.

Cieľom štúdie je analyzovať, ako sa tieto tri naratívy prejavovali vo voľbách do Európskeho parlamentu v rokoch 2019 a 2024 a akým spôsobom ovplyvnili mocenskú rovnováhu medzi politickými skupinami, dynamiku voličskej mobilizácie i samotné vnímanie demokratickej legitimity Európskej únie. Text sa zároveň usiluje identifikovať mechanizmy, prostredníctvom ktorých si tradičné proeurópske politické frakcie dokázali udržať dominantné postavenie napriek rastúcej podpore euroskeptických a protestných síl, ako aj poukázať na limity fragmentovaného populistického spektra.

Metodologicky je štúdia založená na komparatívnej analýze dvoch volebných období, doplnenej o prvky diskurzívnej interpretácie politických naratívov a konceptuálne ukotvenie v teóriách demokratickej legitimity, sekundárnych volieb a politickej mobilizácie. Takto koncipovaný prístup umožňuje prepojiť empirické pozorovanie volebných výsledkov a politických trendov s teoretickým rámcom, ktorý vysvetľuje hlbšie štrukturálne procesy transformácie európskej demokracie.

Štúdia preto nesleduje len opis zmien v zložení Európskeho parlamentu, ale predovšetkým analýzu toho, ako sa prostredníctvom naratívov moci mení spôsob, akým je európsky politický priestor interpretovaný, legitimizovaný a politicky spravovaný. V tomto zmysle predstavujú voľby do Európskeho parlamentu nielen indikátor politických preferencií, ale aj zrkadlo širších procesov, ktoré formujú podobu európskej demokracie na prahu ďalšej fázy jej vývoja.

Naratívy moci a teoretický rámec

Analýza európskej demokracie v kontexte meniacich sa naratívov moci si vyžaduje prepojenie diskurzívneho prístupu s klasickými politologickými teóriami volebného správania a legitimity. Pri analýze

uvedenej problematiky je možné vychádzať primárne z troch základných teoretických východísk: konceptu politických naratívov, teórie sekundárnych volieb a konceptu euroskepticizmu v spojení s politickou mobilizáciou. Tieto rámce umožňujú interpretovať voľby do Európskeho parlamentu nielen ako súťaž politických subjektov, ale aj ako proces legitimizácie moci a formovania významu európskej integrácie.

Naratív možno v politologickom kontexte chápať ako interpretačný rámec, prostredníctvom ktorého politickí aktéri vysvetľujú realitu, legitimizujú rozhodnutia a mobilizujú podporu. Naratívy nepredstavujú len jazykové konštrukcie, ale aj nástroje moci, ktoré určujú, ktoré problémy sú vnímané ako prioritné a aké riešenia sú prezentované ako legitímne. V obdobiach kríz nadobúdajú osobitný význam, keďže práve vtedy dochádza k súťaži o dominantnú interpretáciu spoločenských udalostí.

V európskom priestore sa politické naratívy viažu predovšetkým na otázky integrácie, suverenity, bezpečnosti a identity. Ich význam rastie najmä v kontexte transnacionálnych výziev, ktoré presahujú rámec národných politík. V tejto štúdii sú naratívy operacionalizované do troch analytických kategórií – integračnej, populistickej a pragmatickej – ktoré predstavujú rozdielne spôsoby legitimizácie európskeho projektu a výkonu politickej moci. Tento prístup nadväzuje na diskurzívne a konštruktivistické prístupy v politológii, ktoré zdôrazňujú význam jazyka a interpretácie v politickom procese.[1]

Špecifiká volieb do Európskeho parlamentu sú tradične vysvetľované prostredníctvom teórie sekundárnych volieb (Second-Order Election Theory), ktorú formulovali nemeckí politológovia

[1] HAJER, M.: *The Politics of Environmental Discourse: Ecological Modernization and the Policy Process.* Oxford: Oxford University Press, 1995, s. 344. SCHMIDT, V. A.: *Discursive Institutionalism: The Explanatory Power of Ideas and Discourse.* In: *Annual Review of Political Science.* Vol. 11, 2008, s. 303 – 326.

Karlheinz Reif a Hermann Schmitt. Podľa tejto koncepcie sú eurovoľby voličmi vnímané ako menej významné než voľby národné, keďže ich výsledok nemá bezprostredný dopad na zloženie vlády.[1] Z tohto postavenia vyplývajú typické znaky: nižšia volebná účasť, väčšia podpora menších a protestných strán a tendencia voličov „trestať" vládne subjekty.

Neskoršie výskumy však poukazujú na postupnú transformáciu tohto modelu. V obdobiach výraznej politizácie európskych tém alebo kríz dochádza k čiastočnému oslabeniu sekundárneho charakteru volieb a k posilneniu nadnárodnej dimenzie rozhodovania.[2] Eurovoľby sa tak stávajú hybridným fenoménom, v ktorom sa prelínajú národné a európske motívy voličského správania.

Euroskepticizmus predstavuje ďalší významný teoretický rámec pre analýzu európskych volieb. Možno ho definovať ako spektrum kritických postojov voči európskej integrácii – od reformistickej kritiky jednotlivých politík až po radikálne odmietanie členstva v EÚ.[3] Nejde o homogénnu ideológiu, ale o súbor diskurzívnych stratégií, ktoré zdôrazňujú suverenitu národného štátu, demokratický deficit či kultúrnu identitu. Z hľadiska politickej mobilizácie zohráva euroskepticizmus dvojitú úlohu. Na jednej strane umožňuje protestným a radikálnejším subjektom mobilizovať nespokojných voličov, na druhej strane núti tzv. mainstreamové strany adaptovať

---

[1] REIF, K.; SCHMITT, H.: *Nine Second-Order National Elections – A Conceptual Framework for the Analysis of European Election Results*. In: *European Journal of Political Research.* Vol. 8, No. 1, 1980, s. 3 – 44.

[2] HIX, S.; MARSH, M.: *Second-Order Effects Plus Pan-European Political Swings: An Analysis of European Parliament Elections Across Time*. In: *Electoral Studies.* Vol. 30, No. 1, 2011, s. 4 – 15. SCHMITT, H.; HOBOLT, S. B.; POPA, S. A.: *European Parliament Elections after the Euro Crisis: Second-Order or Critical Elections?* Oxford: Oxford University Press, 2020, s. 256.

[3] TAGGART, P.: A *Touchstone of Dissent: Euroscepticism in Contemporary Western European Party Systems.* In: *European Journal of Political Research.* Vol. 33, No. 3, 1998, s. 363 – 388. SZCZERBIAK, A.; TAGGART, P.: *Opposing Europe? The Comparative Party Politics of Euroscepticism. Volume 1: Case Studies and Country Surveys*. Oxford: Oxford University Press, 2008, s. 376.

svoju rétoriku a preberať niektoré kritické témy.[1] Významnú úlohu pritom zohráva aj percepcia Európskeho parlamentu ako relevantnej inštitúcie a úroveň politickej informovanosti voličov, ktoré priamo ovplyvňujú volebnú účasť.[2]

Prepojenie euroskepticizmu, voličskej mobilizácie a diskurzívnych naratívov vytvára analytický rámec, ktorý umožňuje interpretovať voľby do Európskeho parlamentu ako zápas o význam európskej integrácie a o legitimizáciu moci v nadnárodnom priestore. Európska demokracia sa tak formuje v dynamickom napätí medzi integračnými tendenciami, kritikou nadnárodnej autority a pragmatickou adaptáciou na krízové výzvy.

Komparácia volieb do Európskeho parlamentu v roku 2019 a 2024: meniace sa naratívy moci

Voľby do Európskeho parlamentu v rokoch 2019 a 2024 predstavujú dva významné referenčné body vývoja európskej demokracie v období poznačenom sériou nadnárodných kríz. Hoci sa oba volebné cykly odohrávali v odlišných politických a spoločenských podmienkach, spája ich spoločný menovateľ – výrazná prítomnosť naratívov, prostredníctvom ktorých politickí aktéri interpretovali realitu a mobilizovali voličov. Práve komparácia týchto dvoch období umožňuje identifikovať posun od prevažne hodnotovo-identitárnych tém smerom k bezpečnostno-pragmatickému diskurzu, ako aj

[1] VAN DER BRUG, W.; DE VREESE, C.: *Unintended Consequences of the European Parliament Elections*. In: *Journal of European Public Policy*. Vol. 23, No. 9, 2016, s. 1351 – 1368. DE VRIES, C. E.: *Euroscepticism and the Future of European Integration*. Oxford: Oxford University Press, 2018, s. 240.

[2] FRANKLIN, M.: *Voter Turnout and the Dynamics of Electoral Competition in Established Democracies since 1945*.Cambridge: Cambridge University Press, 2004, s. 278.
HOBOLT, S. B.; SPOON, J.-J.: *Motivating the European Voter: Parties, Issues and Campaigns in European Parliament Elections*. In: *European Journal of Political Research*. Vol. 51, No. 6, 2012, s. 701 – 727.

pretrvávajúce napätie medzi integračnými a suverenistickými tendenciami.

Volebný rok 2019 bol charakteristický výraznou tematickou pluralitou, v ktorej sa prelínali environmentálne otázky, migračná politika, sociálno-ekonomické nerovnosti a dôsledky brexitu. Politická diskusia sa niesla v znamení napätia medzi integračným a populistickým naratívom, pričom oba prúdy čerpali zo širších spoločenských trendov poslednej dekády. Na jednej strane stáli politické sily zdôrazňujúce potrebu prehlbovania európskej spolupráce a riešenia globálnych problémov na nadnárodnej úrovni, na strane druhej subjekty akcentujúce národnú suverenitu, kontrolu hraníc a kritiku centralizácie moci.

Významným faktorom mobilizácie sa stala klimatická agenda, ktorá v západnej a severnej Európe výrazne posilnila zelené politické subjekty a posunula environmentálnu politiku do centra verejnej diskusie. Tento vývoj možno interpretovať ako prejav generačnej a hodnotovej transformácie časti elektorátu, ktorá reagovala na klimatické protestné hnutia a zvýšenú mediálnu pozornosť venovanú environmentálnym rizikám. Zároveň však v mnohých regiónoch pretrvávali socioekonomické obavy spojené s globalizáciou a transformáciou pracovného trhu, ktoré vytvárali priaznivé podmienky pre protestné a euroskeptické subjekty. Analýzy politickej ekonómie poukazujú na to, že rastúce regionálne nerovnosti a pocit marginalizácie významne prispievajú k podpore populistických naratívov.[1]

Migračná agenda, hoci už nebola sprevádzaná takými intenzívnymi migračnými tokmi ako v rokoch 2015 – 2016, zostávala silným symbolickým prvkom politickej mobilizácie. V mnohých členských

[1] RODRIK, D.: *The Globalization Paradox: Democracy and the Future of the World Economy*. New York: W. W. Norton & Company, 2011. PIKETTY, T.: *Capital in the Twenty-First Century*. Cambridge: Harvard University Press, 2015.

štátoch fungovala ako identitárny referenčný bod, prostredníctvom ktorého boli artikulované obavy o kultúrnu integritu a bezpečnosť. Súčasne zohral významnú úlohu brexit, ktorý pôsobil dvojako – ako mobilizačný impulz pre euroskeptické sily, ale aj ako varovanie pre časť proeurópskeho elektorátu, ktorý vnímal odchod Spojeného kráľovstva ako destabilizačný precedens[1]. Výsledkom bola polarizovaná, no zároveň relatívne stabilná mocenská konfigurácia, v ktorej si hlavné proeurópske frakcie udržali dominantné postavenie napriek nárastu podpory radikálnejších subjektov.

O päť rokov neskôr sa politický kontext zásadne zmenil. Voľby v roku 2024 prebiehali v prostredí, ktoré bolo poznačené následkami pandémie COVID-19, vojenským konfliktom na Ukrajine a energetickou neistotou. Kým v roku 2019 dominovali témy identity, environmentu a sociálnych otázok, volebný diskurz v roku 2024 sa výrazne presunul smerom k otázkam bezpečnosti, stability a ekonomickej udržateľnosti. Tento posun možno interpretovať ako prechod od hodnotovo orientovaných naratívov k pragmatickejšiemu rámcu politickej komunikácie.

Pandémia predstavovala skúšku dôvery v národné aj európske inštitúcie. Spôsob, akým vlády a nadnárodné štruktúry reagovali na zdravotnú a ekonomickú krízu, sa stal dôležitým kritériom hodnotenia politických subjektov. Výskumy politického správania naznačujú, že krízové situácie môžu dočasne zvyšovať dôveru v inštitúcie, no zároveň prehlbujú polarizáciu spoločnosti v závislosti od ideologickej orientácie voličov.[2] Volebná dynamika roku 2024 tak odrážala nielen hodnotenie minulých rozhodnutí, ale aj očakávania týkajúce sa budúcej schopnosti politických elít zvládať krízové situácie.

---

[1] DE VRIES, C. E.:: *Euroscepticism and the Future of European Integration*. Oxford: Oxford University Press, 2018.

[2] SCHRAFF, D.: *Political Trust during the COVID-19 Pandemic: Rally around the Flag or Lockdown Effects?* In: *European Journal of Political Research*. Vol. 60, No. 4, 2021, s. 1007 – 1017.

Vojnový konflikt na Ukrajine výrazne posilnil bezpečnostný rozmer politického diskurzu. Východoeurópske členské štáty vykazovali vyššiu podporu pre subjekty presadzujúce tvrdší postoj voči Ruskej federácii a posilňovanie obranných kapacít, zatiaľ čo v západnej Európe sa diskusia viac rozdeľovala medzi dôraz na diplomatické riešenia a požiadavky energetickej nezávislosti. Energetická kríza zároveň otvorila otázku udržateľnosti klimatických záväzkov v kontexte ekonomickej stability, čím sa environmentálny naratív z roku 2019 transformoval do pragmatickejšej podoby. Politické strany boli nútené balansovať medzi dlhodobými cieľmi zelenej transformácie a krátkodobými požiadavkami energetickej bezpečnosti.

Komparácia oboch volebných cyklov poukazuje na kontinuitu aj transformáciu troch základných naratívov moci – integračného, populistického a pragmatického. Integračný naratív zostal prítomný v oboch obdobiach ako diskurz zdôrazňujúci význam nadnárodnej spolupráce, solidarity a inštitucionálnej stability. Jeho nositeľmi boli predovšetkým tradičné politické frakcie, ktoré dokázali flexibilne absorbovať nové témy a prispôsobovať svoju rétoriku aktuálnym výzvam. Schopnosť adaptácie sa ukázala ako kľúčový faktor ich pretrvávajúcej dominancie.

Populistický naratív sa v rokoch 2019 aj 2024 prejavoval ako kritika centralizácie moci a apel na národnú suverenitu, no jeho vnútorná fragmentácia bránila vytvoreniu stabilného jednotného bloku. Euroskeptické subjekty síce dokázali ovplyvňovať tematickú agendu, no ich rozdielne ideologické východiská a národné priority limitovali schopnosť dlhodobej kooperácie.[1]

[1] TAGGART, P.: *A Touchstone of Dissent: Euroscepticism in Contemporary Western European Party Systems.* In: *European Journal of Political Research.* Vol. 33, No. 3, 1998, s. 363 – 388. SZCZERBIAK, A.; TAGGART, P.: *Opposing Europe? The Comparative Party Politics of Euroscepticism. Volume 1: Case Studies and Country Surveys.* Oxford: Oxford University Press, 2008, s. 376.

Najvýraznejší posun však predstavuje pragmatický naratív, ktorý sa naplno prejavil najmä po roku 2020. Tento diskurz je charakteristický uprednostňovaním funkčnosti, bezpečnosti a krízového manažmentu pred ideologickými spormi. Nejde o samostatnú ideológiu, ale o adaptačný mechanizmus politických elít reagujúcich na polykrízové prostredie. Pragmatizmus sa stal mostom medzi integračnými a suverenistickými tendenciami, keďže umožňoval politickým aktérom komunikovať riešenia zamerané na stabilitu bez nutnosti explicitného ideologického vyhranenia.

Z uvedenej komparácie vyplýva, že voľby do Európskeho parlamentu v rokoch 2019 a 2024 nepredstavujú len sled izolovaných politických udalostí, ale proces diskurzívnej transformácie európskej demokracie. Naratívy moci sa ukazujú ako dynamické nástroje politickej legitimácie, ktoré sa prispôsobujú povahe kríz a spoločenských očakávaní. Európsky politický priestor sa nevyvíja striktne lineárne, ale prostredníctvom neustálej interakcie medzi hodnotovou integráciou, protestnou kritikou a pragmatickou adaptáciou na meniace sa podmienky.

Jedným z najvýraznejších zistení je pretrvávanie dominantného postavenia tradičných proeurópskych politických frakcií napriek rastúcej viditeľnosti euroskeptických a protestných subjektov. Tento jav nemožno interpretovať len ako dôsledok volebnej aritmetiky či náhodnej konštelácie politických okolností, ale skôr ako výsledok kombinácie inštitucionálnych, diskurzívnych a strategických faktorov, ktoré dlhodobo formujú štruktúru európskeho politického priestoru. Súčasne však tento trend otvára širšiu otázku budúceho smerovania európskej demokracie, ktorá sa čoraz zreteľnejšie vyvíja v prostredí permanentnej neistoty a krízovej adaptácie. Kľúčovým faktorom stability proeurópskych frakcií je ich inštitucionálna zakotvenosť a dlhodobá prítomnosť v európskych politických štruktúrach. Tieto subjekty disponujú rozsiahlymi organizačnými sieťami, skúsenosťami

s nadnárodnou spoluprácou a schopnosťou koordinovať politické stratégie naprieč členskými štátmi. Na rozdiel od mnohých euroskeptických strán, ktorých pôsobenie je často viazané na národné kontexty a krátkodobé mobilizačné impulzy, tradičné frakcie vytvárajú stabilnejšie aliančné väzby a dlhodobejšie programové línie. Táto kontinuita im umožňuje pôsobiť ako nositelia predvídateľnosti v prostredí politickej fragmentácie. Nemenej dôležitým prvkom je schopnosť tematickej absorpcie, teda adaptácie na agendu, ktorú pôvodne artikulovali protestné alebo radikálnejšie subjekty. Migrácia, bezpečnosť, energetická stabilita či regulácia trhu sa postupne stali súčasťou diskurzu aj tradičných politických síl, čím došlo k zníženiu monopolného postavenia populistických strán na týchto témach. Tento proces nemožno považovať za ideologickú konvergenciu v plnom zmysle slova, ale skôr za strategické prispôsobenie rétoriky a politických priorít tak, aby odrážali meniace sa spoločenské očakávania. Mainstreamové subjekty tak dokázali transformovať časť protestnej agendy do inštitucionalizovanej podoby bez toho, aby stratili svoj integračný charakter.

Na opačnej strane politického spektra sa ako významný limit ukazuje fragmentácia euroskeptických síl. Hoci tieto subjekty v oboch sledovaných obdobiach zaznamenali nárast podpory a dokázali výrazne ovplyvňovať verejnú debatu, ich vnútorná heterogenita – ideologická, regionálna aj strategická – sťažuje vytváranie stabilných a dlhodobo funkčných koalícií. Rozdielne postoje k zahraničnej politike, ekonomickým otázkam či samotnej miere kritiky Európskej únie vedú k tomu, že euroskeptický blok pôsobí skôr ako súbor paralelných prúdov než ako jednotný politický aktér. Tento stav síce umožňuje vysokú mobilizačnú flexibilitu, no zároveň oslabuje schopnosť systematicky preberať mocenskú iniciatívu na nadnárodnej úrovni.

Dôležitým aspektom pretrvávania proeurópskej dominancie je aj mobilizácia tzv. prointegračného jadra voličov v obdobiach zvýšenej

geopolitickej alebo ekonomickej neistoty. Krízové situácie – či už ide o pandémiu, vojenský konflikt alebo energetickú nestabilitu – často posilňujú vnímanie nadnárodnej spolupráce ako ochranného mechanizmu, ktorý presahuje možnosti jednotlivých štátov. Európska únia je v takýchto momentoch prezentovaná ako platforma koordinácie a solidarity, čo prispieva k upevňovaniu dôvery časti elektorátu v integračné riešenia. Tento efekt však nie je lineárny ani univerzálny; jeho intenzita závisí od konkrétneho národného kontextu a od miery, do akej sú európske politiky vnímané ako efektívne.

Z uvedených faktorov vyplýva, že pretrvávajúca dominancia tradičných frakcií nie je prejavom stagnácie európskeho politického systému, ale skôr dôkazom jeho adaptačnej schopnosti. Európska demokracia sa nevyvíja prostredníctvom radikálnych zlomov, ale prostredníctvom postupných diskurzívnych a inštitucionálnych úprav, ktoré reagujú na meniace sa podmienky. Tento proces však zároveň signalizuje nástup novej fázy, v ktorej sa do popredia dostáva pragmatická dimenzia politického rozhodovania.

Perspektíva európskej demokracie sa preto čoraz častejšie spája s konceptom „pragmatickej integrácie“. Nejde o expanziu integračných kompetencií v tradičnom federalistickom zmysle, ale o selektívne posilňovanie oblastí, ktoré sú priamo spojené s riešením kríz – bezpečnosť, energetika, obrana či digitálna infraštruktúra. Európska únia sa v tomto rámci profiluje skôr ako akčný aktér schopný koordinovať reakcie na nadnárodné výzvy než ako projekt ideologickej unifikácie. Politická legitimita sa tak postupne presúva od normatívnych vízií k hodnoteniu efektivity a funkčnosti prijímaných opatrení. Zároveň však pretrvávajú významné výzvy, ktoré budú formovať budúcnosť európskej demokracie. Medzi najvýraznejšie patrí otázka dôvery a participácie, keďže rozdiely vo volebnej účasti medzi členskými štátmi poukazujú na nerovnomerné vnímanie významu európskych inštitúcií. Rovnako dôležitá je komunikačná dimenzia

európskej politiky, teda schopnosť prekladať nadnárodné rozhodnutia do zrozumiteľného jazyka národných verejností. Bez tejto prekladovej funkcie hrozí prehlbovanie pocitu vzdialenosti medzi občanom a európskymi štruktúrami.

Európska demokracia sa tak nachádza v stave kontinuálnej transformácie, v ktorej sa prelínajú integračné ambície, suverenistická kritika a pragmatická adaptácia. Dominancia tradičných frakcií neznamená absenciu napätia, ale skôr schopnosť systému absorbovať konfliktné impulzy bez zásadnej destabilizácie. Budúcnosť európskeho politického priestoru sa preto pravdepodobne bude niesť v podobe flexibilnej rovnováhy medzi spoluprácou, národnou autonómiou a praktickým riešením kríz, ktoré budú aj naďalej definovať dynamiku európskej demokracie.

Záver

Predložená štúdia poukazuje na to, že súčasnú podobu európskej demokracie možno najvýstižnejšie interpretovať prostredníctvom súťaže a vzájomného prelínania rozoberaných troch naratívov moci. Tieto naratívy nepredstavujú len komunikačné stratégie politických aktérov, ale predovšetkým hlbšie interpretačné rámce, ktoré určujú spôsob, akým je európsky politický priestor vysvetľovaný, legitimizovaný a spravovaný. Európska politika sa preto neformuje výlučne prostredníctvom inštitucionálnych rozhodnutí, ale aj prostredníctvom zápasu o význam, identitu a smerovanie samotného integračného projektu.

Integračný naratív sa dlhodobo opiera o myšlienku nadnárodnej spolupráce, solidarity a kontinuity európskych inštitúcií. Jeho stabilita spočíva predovšetkým v schopnosti adaptovať sa na meniace sa spoločenské podmienky a absorbovať nové tematické impulzy bez straty základného hodnotového rámca. Populistický naratív naopak predstavuje permanentnú výzvu voči centralizácii moci a artikuluje

požiadavky národnej suverenity, identity a politickej kontroly. Hoci jeho sila spočíva v mobilizačnom potenciáli a schopnosti tematizovať nespokojnosť časti verejnosti, jeho fragmentácia často obmedzuje jeho transformačný dosah na systémovej úrovni. Najvýraznejším trendom posledných rokov je však nástup pragmatického naratívu, ktorý sa čoraz častejšie stáva mostom medzi integračnými ambíciami a suverenistickou kritikou. Tento diskurz je charakteristický dôrazom na funkčnosť, bezpečnosť a efektívnosť politických rozhodnutí, pričom ideologické deliace línie ustupujú do úzadia v prospech riešenia konkrétnych krízových situácií. Pragmatizmus tak nepredstavuje alternatívu k integrácii či jej odmietnutie, ale adaptačný mechanizmus, prostredníctvom ktorého sa európska politika snaží reagovať na polykrízové prostredie.

Európska demokracia sa v tomto kontexte javí ako dynamický a flexibilný systém, ktorého stabilita nespočíva v absencii konfliktov, ale v schopnosti absorbovať rozdielne interpretačné prúdy bez zásadnej destabilizácie. Budúci vývoj európskeho politického priestoru bude pravdepodobne determinovaný nie otázkou „viac alebo menej Európy“, ale skôr spôsobom, akým sa budú jednotlivé naratívy moci navzájom vyvažovať. Práve ich interakcia bude rozhodujúcim faktorom formovania legitimity, participácie a dôvery občanov v európsky projekt v podmienkach meniaceho sa globálneho prostredia.

Literatúra:

DE VRIES, C. E.: *Euroscepticism and the Future of European Integration.* Oxford: Oxford University Press, 2018, s. 240.

FRANKLIN, M.: *Voter Turnout and the Dynamics of Electoral Competition in Established Democracies since 1945.* Cambridge: Cambridge University Press, 2004, s. 278.

HAJER, M.: *The Politics of Environmental Discourse: Ecological Modernization and the Policy Process.* Oxford: Oxford University Press, 1995, s. 344.

HIX, S.; MARSH, M.: *Second-Order Effects Plus Pan-European Political Swings: An Analysis of European Parliament Elections Across Time*. In: *Electoral Studies.* Vol. 30, No. 1, 2011, s. 4 – 15.

HOBOLT, S. B.; SPOON, J.-J.: *Motivating the European Voter: Parties, Issues and Campaigns in European Parliament Elections.* In: *European Journal of Political Research.* Vol. 51, No. 6, 2012, s. 701 – 727.

PIKETTY, T.: *Capital in the Twenty-First Century.* Cambridge: Harvard University Press, 2015, s. 696.

REIF, K;. SCHMITT, H.: *Nine Second-Order National Elections – A Conceptual Framework for the Analysis of European Election Results.* In: *European Journal of Political Research.* Vol. 8, No. 1, 1980, s. 3 – 44.

RODRIK, D.: *The Globalization Paradox: Democracy and the Future of the World Economy.* New York: W. W. Norton & Company, 2011, s. 368.

SCHRAFF, D.: *Political Trust during the COVID-19 Pandemic: Rally around the Flag or Lockdown Effects?* In: *European Journal of Political Research.* Vol. 60, No. 4, 2021, s. 1007 – 1017.

SCHMIDT, V. A.: *Discursive Institutionalism: The Explanatory Power of Ideas and Discourse.* In: *Annual Review of Political Science.* Vol. 11, 2008, s. 303 – 326.

SCHMITT, H.; HOBOLT, S. B.; POPA, S. A.: *European Parliament Elections after the Euro Crisis: Second-Order or Critical Elections?* Oxford: Oxford University Press, 2020, s. 256.

SZCZERBIAK, A.; TAGGART, P.: *Opposing Europe? The Comparative Party Politics of Euroscepticism. Volume 1: Case Studies and Country Surveys.* Oxford: Oxford University Press, 2008, s. 376.

TAGGART, P.: A *Touchstone of Dissent: Euroscepticism in Contemporary Western European Party Systems.* In: *European Journal of Political Research.* Vol. 33, No. 3, 1998, s. 363 – 388.

VAN DER BRUG, W.; DE VREESE, C.: *Unintended Consequences of the European Parliament Elections.* In: *Journal of European Public Policy*. Vol. 23, No. 9, 2016, s. 1351 – 1368.

Aktuální politická situace v česko – slovenských vztazích a otázky minulosti

Vladimír Srb[1]

This text concerns Czech-Slovak relations. It deals with current changes in relations, political declarations and statements by representatives of political elites in the Czech Republic about Slovakia and Slovak politics. The text also returns to the past, which has significantly influenced the behavior and actions of political elites today. It describes the current crisis in mutual relations and efforts to remedy it, but it also looks for causes in the efforts of Czech elites to worsen mutual relations in the years 2021-2025.

DOI: https://doi.org/10.33542/MAN-0562-7-12

Úvod

V roce 1995 natočil americký režisér Michael Moore filmovou komedii Kanadská slanina, kde hlavnímu hrdinovi – prezidentovi Spojených států amerických v podání Alana Aldy povážlivě klesá popularita, a proto se snaží jeho tým vymyslet, s kým vést konflikt, aby odvedl pozornost od skutečných problémů americké vlády. Nakonec padne volba na unikátní řešení – poradci vymyslí studenou válku proti sousední Kanadě, se kterou USA ale vždy měly vynikající, nadstandardní vztahy. Na tento film jsem si často v letech 2023 – 2025 vzpomněl, když česká vláda nebo kterýkoliv její představitel začal líčit hrůzostrašné příběhy ze života slovenské politiky a společnosti a varovat české občany před tzv. slovenskou cestou.

Hledání nepřítele

6. března 2024 oznámil předseda vlády České republiky (a mimochodem docent z oboru politologie a profesor mezinárodních vztahů) Petr Fiala, že není možné zastírat, že *„existují výrazné rozdíly*

[1] Institut Jiřího z Poděbrad.

v názorech na některá klíčová zahraničněpolitická témata,“[1] a proto česká vláda ruší vzájemná setkávání s vládou Slovenské republiky. K tomu pak dodal ještě ministr zahraničních věcí České republiky Jan Lipavský (dnes poslanec za Občanskou demokratickou stranu) ještě toto: *„Naši partneři na druhém konci světa rozumí tomu, že bezpečnost Evropy ovlivňuje bezpečnost celého světa. Proto mě trochu mrzí, že kolegové na Slovensku to nevidí úplně stejně.“*[2]

Osobně jsem přesvědčený, že méně vhodné zdůvodnění vyvolání krize v česko – slovenských politických vztazích se vymyslet nedalo. Ovšem to byl pouze začátek postupné snahy o zhoršení vzájemných politických a diplomatických vztahů ze strany české vládní koalice. Od té doby se stačilo podívat na titulky českých zpravodajských serverů a neznalý čtenář by si mohl myslet, že Slovensko je novou ruskou kolonií s nesvéprávnými občany a politické rozhodnutí vlády omezit vztahy se slovenskými politiky bylo jedinou možností pro ochranu českých národních zájmů.

Jen pro zajímavost uvádím několik titulků internetových serverů z roku 2025, abych naznačil, jak se podvědomě dařilo šířit názory na riziko kontaktu se slovenskou politickou elitou:

20.11.2025 – „Konspiracím na Slovensku věří i Ficovi odpůrci. Imunní není téměř nikdo.“

8.3.2025 – „Z obyčejného pokrytce se stala zrůda. Robert Fico už od začátku kariéry dělal a říkal, co se právě hodilo.“

2.9.2025 – „Fico na srazu diktátorů. Putin ho chválil za nezávislost.“

15.6.2025 – „Svůj stín nepřekročí. Pellegrini je rok ve funkci.“

Odrazem těchto nálad bylo i vnímání Slovenska u části české veřejnosti, stačilo nahlédnout do diskusí na sociálních sítích. V českém

---

[1] *Rozkol se Slovenskem. Česká vláda ohrozila vzájemné vztahy, říká Fico.* [online], [cit. 20/12/2025]. Dostupné na internete: <https://www.seznamzpravy.cz/clanek/zahranicni-stredni-evropa-policek-pro-slovensko-vlada-rusi-spolecna-jednani-247254>.

[2] viz poznámka č. 1

prostředí se objevila specifická situace, kterou bychom mohli nazvat selektivní kritika. Když se například kvůli dodávkám plynu sešel s Vladimírem Putinem slovenský premiér Robert Fico, měla část českého politického spektra a novinářů jasno v tom, že je to jen setkání diktátora s loutkou, která si přijela pro úkoly („*Premiér Slovenska Robert Fico se v úterý v Číně setkal s ruským diktátorem Vladimirem Putinem při příležitosti oslav 80. výročí konce druhé světové války. K prodiskutování vzájemných vztahů si vyhradili úterní dopoledne. Fico vyjádřil zájem především o prohloubení energetické spolupráce s Moskvou.*“).[1]

Když se ale s ázerbajdžánským diktátorem Alijevem setkal, zejména kvůli dodávkám plynu, český premiér, byl sdělovacími prostředky pochválený za to, že hledá alternativní zdroje pro české občany, a navíc pomohl českému občanovi z vězení („*Premiér Fiala se s tamním vůdcem setkal na okraj summitu Evropského politického společenství ve Spojeném království. Poté Čecha úřady propustily na svobodu.*“)[2] Oba rozhovory (Fica s Putinem i Fialy s Alijevem) lze přitom chápat jako racionální diplomatické chování politiků, snažících se o co nejlepší výhody pro vlastní stát. Oba prezidenti přitom vedou války, oba jsou autoritativními vůdci své země, příliš rozdílů v jejich chování i politickém profilu nenajdeme.

Slovenský prezident Peter Pellegrini je v českých médiích líčen obvykle jako neschopný asistent Roberta Fica, který splní jeho každé přání („*Slovenský prezident Pellegrini, jenž si od kritiků vysloužil přezdívku*

[1] *Fico v Pekingu poklonkoval Rusům. Putin ho pochválil.* [online], [cit. 20/12/2025]. Dostupné na internete: < https://www.novinky.cz/clanek/zahranicni-fico-v-pekingu-poklonkoval-rusum-putin-ho-pochvalil-40536793>.

[2] *Fiala vysekal Čecha z ázerbájdžánského vězení. Přimluvil se u vůdce Alijeva.* [online], [cit. 20/12/2025]. Dostupné na internete: <https://www.novinky.cz/clanek/zahranicni-evropa-fiala-vysekal-cecha-z-azerbajdzanskeho-vezeni-primluvil-se-u-vudce-alijeva-40496891>.

‚podržtaška´, se nečekaně ostře vymezil proti politice Ficovy vlády“).[1] Ve srovnání s českým prezidentem Petrem Pavlem má ale ten slovenský výhodu v tom, že zastával již dvě ze tří nejvyšších ústavních funkcí, má tedy dostatek politických zkušeností s ústavním systémem, a především se v České republice často v médiích pomíjí fakt, že Petr Pavel byl elitním členem Komunistické strany Československa a v roce 1989 absolvoval vojenský kurz budoucího agenta v zahraničí – tedy měl se z něho stát „československý Putin“. Každý racionální argument jde ale stranou před fanatismem studené války se Slovenskem, kdy politické strany, samy sebe označující se jako demokratické, mají jasno v tom, že Petr Pavel byl tzv. hodný komunista, který si své mladické poblouznění již v demokratickém režimu odpracoval.[2] Najít v českém mediálním prostoru, případně ve vyjádřením politiků bývalé vládní koalice, že slovenský prezident je mnohem zkušenějším státníkem, je prakticky nemožné.

Protivládní angažovanost SPOLU a STAN na Slovensku

Mnoho politiků bývalé vládní koalice se v posledních letech osobně angažovalo při kritice slovenských vládních elit. Za vrchol absurdní komedie bývalé vlády považuji účast ministra vnitra a předsedy hnutí STAN Víta Rakušana na protivládní demonstraci 16. září tohoto roku. Na své sociální sítě vložil pana ministr fotku z demonstrace s transparentem „Jsme s Vámi“ a tímto textem: „V Čechách všichni straší slovenskou cestou. Já jsem dnes přijel Slováky v jejich cestě

[1] *Pellegrini se tvrdě opřel do Ficovy vlády. Mluví o marasmu a hrozí vetem.* [online], [cit. 20/12/2025]. Dostupné na internete: <https://www.seznamzpravy.cz/clanek/zahranicni-stredni-evropa-pellegrini-se-tvrde-oprel-do-ficovy-vlady-mluvi-o-marasmu-a-hrozi-vetem-274311>.

[2] Tento přístup připomíná poválečné označení pro Alberta Speera, kterého řadu desetiletí označovali novináři za tzv. hodného nacistu, který chtěl jen realizovat své stavby. Tedy dokud se po letech nezjistilo, že nechal vyvražďovat německé Židy jen proto, aby od nich kradl jejich majetek nebo získal stavební pozemky pro své nacistické megastavby.

podpořit na Námestie slobody, na manifestaci za proevropské směřování Slovenska. Posílám trochu naděje z Bratislavy".[1]

Pomíjím fakt, že šlo o demonstraci proti konsolidačnímu balíčku, nikoliv za proevropské směřování Slovenska, protože chápu, že když skutečná demonstrace za deklarovaný cíl se v českém předvolebním období na Slovensku nekonala, bylo třeba využít, co bylo aktuálně k dispozici. Ale za absurditu považuji fakt, že člen vlády, která odmítne mezivládní konzultace, přijede demonstrovat do země, kam nechce přijet jako ministr vnitra. Člen vlády jiné země nemá zasahovat do vnitřních záležitostí v zahraničí. Taková prázdná gesta mohou situaci vzájemných vztahů vždy jen zhoršit.

Za zcela nepatřičné pak považuji mnohá vyjádření poslance Evropského parlamentu Tomáše Zdechovského ohledně kontroly financování evropských projektů na Slovensku. Jak například uvedl sám Zdechovský při prezentaci závěrečné zprávy, *„Setkali jsme se nejen s administrativními selháními, ale také s politicky nepřátelským prostředím vůči jakékoli formě kontroly, občanské společnosti i médiím... Zpráva, kterou jsme připravili, je kritičtější, než je obvyklé - ale bohužel zcela oprávněně.*"[2] V zájmu dobrých vztahů měl poslanec Zdechovský vedení kontrolní mise na Slovensko odmítnout, a pokud ji přijal, měl svá zjištění předat Evropské komisi či jiných kompetentním institucím, a ne jimi plnit facebookové a internetové profily. Tento český aktivismus nepovažuji za nejlepší vizitku naší diplomacie. Poučující a paternalistický přístup byl i jednou z příčin, proč se česká a slovenská politická elita nebyla schopna dohodnout na pokračování československé federace i po roce 1992.[3] U mnoha českých politiků lze i v posledních letech sledovat

[1] Facebookový profil Víta Rakušana.
[2] *Mise na Slovensku odhalila selhání i oslabení právního státu, uvedl Zdechovský.* [online], [cit. 20/12/2025]. Dostupné na internete: <https://www.idnes.cz/zpravy/zahranicni/slovensko-fico-mise-zdechovsky-stat-pravni-selhani-eu.A250715_154822_zahranicni_mikp>.
[3] srov. SRB, V., VESELÝ, T.: *Rozdělení Československa.* Bratislava: Karpaty – Infopress, 2004

snahu po poučování Slovenska ohledně politiky, demokracie, ekonomiky atd.

Dobrým vzájemným vztahům však nepřispívá ani podobný přístup jiných organizací a jednotlivců v České republice. Když v roce 2012 hledal Svatý stolec oficiální zdůvodnění pro odvolání oblíbeného trnavského arcibiskupa Bezáka, dodal je ve své kontrolní zprávě český arcibiskup Josef Baxant.[1] Ano, rozdíl je samozřejmě v tom, že Římskokatolická církev funguje autoritativně a netušíme, jaký příkaz dostal biskup Baxant, ale čeští politici jako například Tomáš Zdechovský jsou svobodní politici, kteří by měli mít dostatek rozumu na to rozpoznat, kdy mluvit a kdy raději v zájmu dobrých česko – slovenských vztahů mlčet.

Celkový pohled

Do obrazu zhoršování našich vzájemných vztahů zapadlo i otevření tzv. Masarykovy tajné obálky v září roku 2025. Z útržků myšlenek těžce nemocného prezidenta Masaryka si média všimla především slov o Andreji Hlinkovi. Toho označil Masaryk za hloupého politika s tím, že by mu měla ale tehdejší politická scéna odpustit.[2] Jako politolog bych se s hodnocením TGM ztotožnil a zcela chápu kontext, ve kterém výrok padl. Hlinka jako fašistický vůdce se snažil kdykoliv a jakkoliv odstranit demokratická pravidla, měl odpor k demokratickým politikům i pravidlům a využil cokoliv pro posílení svého vlivu. Masaryk postihl ve svých slovech, ovlivněných zdravotním stavem po mozkové příhodě, především aféru s maďarským agentem a členem

[1] *Vatikán odvolal slovenského arcibiskupa, který kritizoval církev.* [online], [cit. 20/12/2025]. Dostupné na internete: <https://www.lidovky.cz/svet/vatikan-odvolal-z-funkce-slovenskeho-arcbiskupa.A120702_180114_ln_zahranici_Pta> .

[2] Přesný text zní: „Hlinka je hlupák – tehdy s Maďary udělal chybu. Musíme mu odpustit.“ Pro více informací: *Přečtěte si kompletní znění vzkazu, který TGM nadiktoval svému synovi Janovi.* [online], [cit. 20/12/2025]. Dostupné na internete: <https://www.seznamzpravy.cz/clanek/zahranicni-stredni-evropa-pellegrini-se-tvrde-oprel-do-ficovy-vlady-mluvi-o-marasmu-a-hrozi-vetem-274311>.

vedení Hlinkovy politické strany Vojtechem Tukou a Hlinkovu důvěru v tohoto agenta. Nicméně novináři se více soustředili na tento jeden výrok, a mírně pominuli i kritiku Čechů a Němců obecně za to, že kradou. Tedy nakonec jediným národem v Československu, který Masaryk v poznámkách neoznačil jakkoliv negativně, jsou právě Slováci. To ale zcela zapadlo, podle mého názoru i proto, že to v daný moment narušilo vytváření obrazu Slovenska jako země na cestě k diktatuře. Masaryk mj. označil ve své tehdejší výpovědi za hlupáka i sebe.

Pokud může naše současná vláda i celá koalice něco změnit, je to právě zlepšení našich vzájemných vztahů a ukončení tohoto téměř dvouletého šílenství studené války. Já osobně nehodnotím příliš pozitivně chování současných slovenských vládních činitelů, myslím, že premiér Robert Fico dosud nepochopil, jak jednat s Vladimírem Putinem a jeho kroky v posledních týdnech vedou k nezadržitelné politické změně v příštích volbách. Na druhou stranu, Češi i Slováci nyní mají složité období, koho si ve volbách vybrat. Nelze zároveň odsuzovat Roberta Fica za vztahy s Putinem, když to byl předseda slovenské vlády Igor Matovič, který kvůli vakcíně Sputnik V jako první nabídl Rusku otevřenou náruč a zcela zbytečně. Dokonce těm, kteří zpochybnili oprávněnost použití ruské vakcíny, vzkázal toto: „Gratuluju, idioti. Vzali jste si zdraví milionu lidí na Slovensku jako rukojmí. Bouchněte si šampaňské“.[1] Ale to jsme opět u mnou zmíněné selektivní kritiky, kdy je snaha v médiích a u části politiků dělit politické elity na dobré a špatné, bez ohledu na to, jaké mají názory či schopnosti.

[1] *Matovič jako ‚lobbista' Sputniku v Evropě. Aféra ruské vakcíny na Slovensku nekončí, OĽaNO se propadá.* [online], [cit. 20/12/2025]. Dostupné na internete: <https://www.irozhlas.cz/zpravy-svet/slovensko-matovic-olano-sputnik-rusko-madarsko-krize-ockovani-koronavirus_2104140636_eku>.

První kroky nové vládní koalice a snaha po zlepšení vztahů

V České republice exhibice se slovenskou otázkou stranám bývalé vládní koalice příliš ve volbách nepomohla. Pozitivní příklad z posledních let lze najít ve vztahu prezidentů Zemana a Čaputové. Když Miloš Zeman jel na svoji poslední zahraniční návštěvu ve funkci hlavy státu, přijel logicky na Slovensko. Při setkání se slovenskou prezidentkou poděkoval Zuzaně Čaputové za její lidskost v politice. Naopak prezidentka Čaputová poděkovala odcházející hlavě státu za otevřenost a vzájemný respekt. I když se názory a postoje obou státníků ve většině názorů lišily, myslím, že obě tehdejší hlavy států dokázaly komunikovat i rozdílným názorům navzdory. To je cesta diplomacie s ohledem na vzájemný respekt a s cílem budovat dobré sousedské vztahy.

2.12.2025 přijela na Slovensko parlamentní delegace české Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky, složená pouze ze zástupců nové vládní koalice. Delegace vedená předsedou Sněmovny Tomiem Okamurou se setkala nejen s vedením Národní rady Slovenské republiky, ale rovněž i s předsedou vlády SR a slovenskými ministry. V české delegaci chyběli zástupci opozice, kteří následně uspořádali svoji samostatnou cestu na Slovensko a setkali se se zástupci současné opozice. Nutno říci, že ačkoliv je tento postup netradiční, lze ho hodnotit i pozitivně. Sestavení delegace jen ze zástupců aktuální české vládní koalice je vyjádřením snahy po zlepšení vzájemných vztahů – neúčast těch, kteří vztahy zhoršili, je symbolickou tečkou za nejhorším přístupem české politické reprezentace k vzájemným vztahům po roce 1993.

Budoucnost vztahů

Česko – slovenské vztahy prošly v posledních letech zkouškou, která potvrdila, že navzdory snaze politických elit výrazně vztahy zhoršit, nedošlo ke zhoršení u občanů natolik, aby se vztahy opravdu

výrazně zhoršily i na úrovni mezilidských vztahů. Popularita Slováků sice poklesla za rok o přibližně 10%, ale stále tři pětiny Čechů hodnotí své slovenské sousedy jen nejlepšími známkami.[1]

I vzhledem k tomu, že dva členové vlády jsou rodáky ze Slovenska a již podruhé je členem vlády i slovenský státní občan (ministr dopravy Ivan Bednárik),[2] lze očekávat výrazné zlepšení postoje ke Slovensku na úrovni nejvyšších ústavních činitelů a politických aktérů. Stejně tak lze očekávat spolupráci mezivládní i na úrovni parlamentní. Bude jistě pokračovat i spolupráce na úrovni politických stran a hnutí, ať již vládních či opozičních.

Závěrem chci vyjádřit svoji naději, že podobný přístup, jako zvolila česká vládní koalice v minulém volebním období, již nikdy žádná česká vláda ve vztahu ke svým sousedům volit nebude. Dobré vztahy mezi sousedními státy považuji za základ dobré diplomacie i na celoevropské a světové úrovni.

Literatúra:

Fiala vysekal Čecha z ázerbájdžánského vězení. Přimluvil se u vůdce Alijeva. [online], [cit. 20/12/2025]. Dostupné na internete: <https://www.novinky.cz/clanek/zahranicni-evropa-fiala-vysekal-cecha-z-azerbajdzanskeho-vezeni-primluvil-se-u-vudce-alijeva-40496891>.

Fico v Pekingu poklonkoval Rusům. Putin ho pochválil. [online], [cit. 20/12/2025]. Dostupné na internete: < https://www.novinky.cz/clanek/zahranicni-fico-v-pekingu-poklonkoval-rusum-putin-ho-pochvalil-40536793>.

[1] *Slovensko a USA už nejsou u Čechů tak oblíbené. Nejlépe se teď díváme na Švýcarsko a Rakousko* [online], [cit. 20/12/2025]. Dostupné na internete: <https://www.echo24.cz/a/HRCsp/zpravy-domov-cesi-usa-slovensko-se-v-oblibenosti-propadaji>

[2] prvním členem české vlády, který byl občanem Slovenské republiky, byl ministr dopravy Gustáv Slamečka (ministrem byl v letech 2009 – 2010)

Matovič jako ‚lobbista' Sputniku v Evropě. Aféra ruské vakcíny na Slovensku nekončí, OĽaNO se propadá. [online], [cit. 20/12/2025]. Dostupné na internete: <https://www.irozhlas.cz/zpravy-svet/slovensko-matovic-olano-sputnik-rusko-madarsko-krize-ockovani-koronavirus_2104140636_eku>.

Mise na Slovensku odhalila selhání i oslabení právního státu, uvedl Zdechovský. [online], [cit. 20/12/2025]. Dostupné na internete: <https://www.idnes.cz/zpravy/zahranicni/slovensko-fico-mise-zdechovsky-stat-pravni-selhani-eu.A250715_154822_zahranicni_mikp>.

Pellegrini se tvrdě opřel do Ficovy vlády. Mluví o marasmu a hrozí vetem. [online], [cit. 20/12/2025]. Dostupné na internete: <https://www.seznamzpravy.cz/clanek/zahranicni-stredni-evropa-pellegrini-se-tvrde-oprel-do-ficovy-vlady-mluvi-o-marasmu-a-hrozi-vetem-274311>.

Přečtěte si kompletní znění vzkazu, který TGM nadiktoval svému synovi Janovi. [online], [cit. 20/12/2025]. Dostupné na internete: <https://www.seznamzpravy.cz/clanek/zahranicni-stredni-evropa-pellegrini-se-tvrde-oprel-do-ficovy-vlady-mluvi-o-marasmu-a-hrozi-vetem-274311>.

Rozkol se Slovenskem. Česká vláda ohrozila vzájemné vztahy, říká Fico. [online], [cit. 20/12/2025]. Dostupné na internete: <https://www.seznamzpravy.cz/clanek/zahranicni-stredni-evropa-policek-pro-slovensko-vlada-rusi-spolecna-jednani-247254>.

Slovensko a USA už nejsou u Čechů tak oblíbené. Nejlépe se teď díváme na Švýcarsko a Rakousko. [online], [cit. 20/12/2025]. Dostupné na internete: <https://www.echo24.cz/a/HRCsp/zpravy-domov-cesi-usa-slovensko-se-v-oblibenosti-propadaji>.

SRB, V., VESELÝ, T.: *Rozdělení Československa.* Bratislava: Karpaty – Infopress, 2004.

Vatikán odvolal slovenského arcibiskupa, který kritizoval církev. [online], [cit. 20/12/2025]. Dostupné na internete: <https://www.lidovky.cz/svet/vatikan-odvolal-z-funkce-slovenskeho-arcbiskupa.A120702_180114_ln_zahranici_Pta>.

Formovanie českej vlády po voľbách 2025 – tradície, pravidlá a realita

Petra Hirtlová[1]

The text deals with the process of forming the Czech government after the parliamentary elections in the Czech Republic in 2025. It deals with the election results, the formation of a new government coalition, negotiations on government members, but also negotiations between the future prime minister and the president of the republic. The article is also based on the traditions of government formation in the past, both during the First Czechoslovak Republic and in the period after the establishment of the independent Czech Republic in 1993. The text can also be understood as a brief case study.

DOI: https://doi.org/10.33542/MAN-0562-7-13

Úvod

Na úvod je potrebné poznamenať, že celý proces formovania a ustanovenia vlády Českej republiky ešte v čase uzávierky tohto článku nebol ukončený, ako spomeniem nižšie. V mojom texte preto opíšem len to, čo bolo možné zachytiť a analyzovať v rámci minulých udalostí.

V krajinách s parlamentným systémom demokracie sa volebný proces zvyčajne ukončuje ustanovujúcim zasadnutím najvyššieho zákonodarného zboru štátu. Jedinou viditeľnou priamou zmenou pre verejnosť, vyplývajúcou z volebných výsledkov, je však vytvorenie novej vlády, ktorá reprezentuje a odzrkadľuje vôľu voličov. Zmena vládneho tímu spolu so zmenou vládnej politiky je logicky najväčšou zmenou vyplývajúcou z rozhodnutia voličov.

Na území Českej republiky bola vláda zostavená na základe slobodných volieb v rokoch 1920 až 1938 počas trvania medzivojnovej Československej republiky a následne v rokoch 1990 a 1992 v období

[1] Institut Jiřího z Poděbrad.

po novembrovej nežnej revolúcií. Od roku 1993 sú vlády zostavované po voľbách v podmienkach samostatnej Českej republiky. Chcela by som spomenúť, že s výnimkou roku 2010 prezident vždy vymenoval za premiéra zástupcu tej volebnej strany, ktorá na základe výsledkov volieb získala najvyšší počet mandátov v parlamente, resp. v dolnej komore parlamentu Československa/Českej republiky.

Československé tradície

V roku 1920 prijalo Národné zhromaždenie Republiky Československej prvú československú demokratickú ústavnú listinu, na základe ktorej sa konali prvé parlamentné voľby v novom nezávislom štáte. Prezident Masaryk následne vymenoval za predsedu vlády zástupcu sociálnych demokratov, ktorí získali najvyšší počet kresiel v Poslaneckej snemovni Národného zhromaždenia. Po voľbách v rokoch 1925, 1929 a 1935 bol na základe rovnakého princípu do čela vlády prezidentom republiky vymenovaný zástupca Republikánskej strany zemědělského a malorolnického lidu (agrárnikov).[1]

T. G. Masaryk (1850–1937) sa ako prvý prezident a spoluzakladateľ československej štátnosti zasadil i o to, aby hlava štátu mala nielen formálne, v ústave zakotvené právomoci, ale aj neformálne právomoci, ktoré síce nikde neboli špecifikované, ale ktoré ostatní aktéri prvorepublikovej politiky rešpektovali. Ako poznamenal politológ Josef Mlejnek, *„Masaryk by se patrně stal aktivním a vlivným prezidentem i bez významných formálních pravomocí. Jeho přirozená autorita byla obrovská: TGM, ‚prezident Osvoboditel´, muž Prozřetelnosti, jenž přinesl porobenému národu suverenitu a státní samostatnost, mohl spoléhat – a také spoléhal – na mimoústavní procedury, na osobní vliv, spřízněné či rovnou placené prohradní novináře, na příznivce uvnitř všech politických stran, které si často zavazoval tak, že jim pomohl v nějaké „delikátní" situaci. Nezřídka nemalým finančním*

[1] Viac k výsledkom volieb v rokoch 1920 – 1935 napr. v publikácii BALÍK, S. a kol.: *Politický systém českých zemí 1848 – 1989*. Brno: Masarykova univerzita, 2011.

příspěvkem. Také ústavu si často interpretoval dost volně, a nikdo si mu nedovolil příliš oponovat.“[1] O mocenskej úlohe prezidenta Masaryka bolo napísaných viacero akademických publikácií, napríklad českým historikom Antonínom Klimekom (Boj o Hrad).

V politickej praxi to znamenalo, že každý predseda vlády medzivojnového Československa očakával, že prezident bude v zozname ministrov predloženom nominovaným premiérom škrtať a doplňovať svoje návrhy. O niektorých osobnostiach, ako napríklad o ministrovi zahraničných vecí Edvardovi Benešovi, neboli žiadne spory. Zaujímavé však je, že ani prezident Masaryk nespochybňoval účasť úspešných politických strán vo vládnej koalícii. Len si vymedzil svoje neformálne právo rozhodovať o konkrétnych menách ministrov.

Po novembri 1989 nadviazalo Československo na tradície prvej republiky. Posledný československý a prvý český prezident Václav Havel tiež zasahoval do zloženia vládnych kabinetov svojimi rozhodnutiami. Situáciu komplikoval stav česko – slovenskej politickej scény v tom čase, keď bolo potrebné hľadať kompromisy medzi českými a slovenskými politickými elitami, pretože žiadna strana zastúpená vo Federálnom zhromaždení nebola koncipovaná ako federálna, s výnimkou Komunistickej strany Československa.

V roku 1990 bola na základe výsledkov volieb, ktoré boli prvými slobodnými voľbami po skončení mocenského monopolu komunistickej strany zostavená posledná plnohodnotná federálna vláda. Jej predsedom sa stal Marián Čalfa, bývalý predseda základnej organizácie KSČ na Úrade vlády Československej socialistickej republiky, nestraník, nominovaný slovenskou Verejnosťou proti násiliu. Zostavil funkčnú vládu nielen z väčšiny strán zastúpených

[1] MLEJNEK, J.: *Deset mužů z Hradu: Tomáš Garrigue Masaryk chtěl prezidentský systém podle amerického vzoru*. [online], [cit. 27/12/2025]. Dostupné na internete: < https://www.reflex.cz/clanek/volby/84723/deset-muzu-z-hradu-tomas-garrigue-masaryk-chtel-prezidentsky-system-podle-americkeho-vzoru.html >.

v parlamente, ale aj z oboch častí československej federácie. Kabinet vydržal bez zásadných rekonštrukcií počas celého svojho dvojročného funkčného obdobia až do volieb v roku 1992. V tom čase však vďaka dohodám medzi víťazmi o rozdelení Českej a Slovenskej federatívnej republiky nebola vytvorená štandardná federálna vláda, ale bol vymenovaný len prechodný vládny tím, ktorého úlohou bolo pripraviť mierové rozdelenie spoločného štátu a majetku. Žiadny spor či kompetenčné debaty už nemali na federálnej úrovni význam a neprebehli.

Václav Havel, Václav Klaus a Miloš Zeman

Po zvolení za prvého prezidenta Českej republiky sa Václav Havel vrátil k svojmu poňatiu aktívneho zasahovania do politických diskusií. Počas svojho desaťročného mandátu mal možnosť stretnúť sa s celkovo štyrmi šéfmi vládneho kabinetu, pričom Václav Klaus a Miloš Zeman boli obzvlášť výraznými premiérmi, ktorí chceli svoje právomoci využívať v plnej miere. Hlava tretia ústavného zákona č. 1/1993 Sb. Ústava Českej republiky obsahuje články o prezidentovi i vláde ČR. Článok 62 hovorí, že prezident *„jmenuje a odvolává předsedu a další členy vlády a přijímá jejich demisi, odvolává vládu a přijímá její demisi“*, článok 68 potom spresňuje menovanie členov vlády takto: *„Předsedu vlády jmenuje prezident republiky a na jeho návrh jmenuje ostatní členy vlády a pověřuje je řízením ministerstev nebo jiných úřadů“* a *„V ostatních případech prezident republiky jmenuje a odvolává na návrh předsedy vlády ostatní členy vlády a pověřuje je řízením ministerstev nebo jiných úřadů.“*[1] Avšak je potrebné konštatovať, že Ústava ČR nestanovuje žiadne termíny, či iné ďalšie podmienky a upresnenia týkajúce sa menovania členov vlády.

Krátko po svojom zvolení prezidentom Václav Havel riešil návrh na odvolanie ministra zdravotníctva Petra Loma. Premiér Václav Klaus

[1] *Ústava ČR*. [online], [cit. 27/12/2025]. Dostupné na internete: <https://www.psp.cz/docs/laws/constitution.html>.

navrhol jeho odvolanie a po niekoľkých dňoch Václav Havel nakoniec 22. júna 1993 súhlasil. Ako však naznačujú početné písomné, zvukové a filmové dokumenty, mal Václav Havel sa občas obdobia, kedy vzdoroval tlaku parlamentnej väčšiny alebo dokonca jednotlivých premiérov. Napríklad v máji 2001 odmietol vymenovať ministra Miroslava Grégra za podpredsedu vlády, ako to navrhol premiér Miloš Zeman. Prezident svoje odmietnutie odôvodnil takto: *„Ty výhrady nejsou ani osobní, ani politické, jsou to výhrady filozofické. Já prostě nesouhlasím s jeho viděním, s jeho pojetím ekonomiky, jeho ‚technologické zóny' považuji za zničení naší země.*"[1] Miloš Zeman však ako premiér opakovane verejne povedal prezidentovi Havlovi, že musí návrh akceptovať, čo Václav Havel nakoniec aj urobil.

Václav Klaus bol prvým prezidentom ČR, ktorý predtým zastával viacero ústavných funkcií. Sám bol aj premiérom a musel prezidentovi Havlovi predkladať návrhy na menovanie ministrov. Vo svojej funkcii prezidenta však celkovo štyrikrát vyjadril výhrady k navrhovaným členom vlády. Najvýraznejším prípadom bol október 2005, keď odmietol vymenovať Dr. Davida Ratha za ministra zdravotníctva, pokiaľ zostane predsedom Českej lekárskej komory (v Českej republike je vedenie profesijného združenia zo zákona nezlučiteľné s funkciou člena vlády). Premiér Jiří Paroubek chcel, aby Václav Klaus menoval Davida Ratha a on si potom do 30 dní vyriešil konflikt záujmov. Keď prezident menovanie po druhýkrát odmietol, Jiří Paroubek navrhol, aby prezident dočasne menoval jeho, premiéra, do čela ministerstva zdravotníctva, avšak zabudol stiahnuť žiadosť o menovanie Davida Ratha, čo prezident využil na ironickú poznámku, že pán premiér by si mal najskôr objasniť, kto má byť ministrom menovaný. David Rath následne rezignoval na funkciu predsedu lekárskej komory a bol

[1] *Se jmenováním některých ministrů měli problém Havel i Klaus. Nakonec ale ustoupili* [online], [cit. 27/12/2025]. Dostupné na internete: <https://www.irozhlas.cz/zpravy-domov/miroslav-poche-prezident-klaus-zeman-havel_1806171955_pj >.

okamžite menovaný ministrom. Václav Klaus napokon vždy, napriek svojim výhradám a odkladom, ministrov na odporúčanie premiéra menoval.

Tretí český prezident Miloš Zeman bol v odpore voči premiérom navrhnutými členmi vlády najdôraznejší. Krátko po jeho zvolení prvým priamo voleným prezidentom ČR premiér a celá vláda podali demisiu a to po zásahu českej polície na Úrade vlády v súvislosti s podozrením z korupcie a zneužívania tajných služieb. Hoci vtedajšia vládna koalícia disponovala väčšinou kresiel v Poslaneckej snemovni Parlamentu Českej republiky a Občianska demokratická strana, ktorej člen bol dovtedy premiérom, nominovala Miroslavu Němcovú na post predsedníčky vlády, prezident Zeman v súlade s Ústavou ČR vymenoval za predsedu vlády nestraníka Jiřího Rusnoka. Hoci Rusnok nezískal dôveru parlamentu pre svoju vládu, ktorú podporoval Miloš Zeman, zostal vo funkcii až do vymenovania novej vlády po predčasných parlamentných voľbách na jeseň 2013.

Ani Andrej Babiš ako premiér nemal jednoznačnú podporu prezidenta Miloša Zemana vo svojich návrhoch na jednotlivých ministrov. Keď Andrej Babiš v júni 2018 zostavil svoju druhú vládu (s koalíciou s Českou stranou sociálně demokratickou), odmietol vymenovať poslanca Európskeho parlamentu Miroslava Pocheho ministrom zahraničných vecí. Andrej Babiš dočasne vyriešil situáciu stiahnutím svojho návrhu a navrhol, aby povinnosti ministra zahraničných vecí dočasne vykonával minister vnútra Jan Hamáček. Po takmer štyroch mesiacoch sporov, najmä medzi koaličnými partnermi, Andrej Babiš nakoniec po dohode všetkých aktérov navrhol na post ministra zahraničných vecí Tomáša Petříčka a Miloš Zeman ho vymenoval. Andrej Babiš zažil podobnú situáciu aj v roku 2019, keď bol odvolaný minister kultúry Antonín Staněk, ale kandidát navrhnutý premiérom, Michal Šmarda, bol prezidentom odmietnutý. Situácia sa každý deň dramaticky a neočakávane vyvíjala, až kým Andrej Babiš

sám svoj návrh na menovanie Michala Šmardu nestiahol s týmto verejným komentárom: *„Sdílím stejný názor jako pan prezident, že pan Šmarda - hlavně po jeho nespočetných mediálních vystoupeních - není dobrý kandidát. Za sebe říkám, s tímhle pánem já ve vládě nebudu. I když původně jsem to akceptoval, ale já mám obavu, že na základě těch jeho vystoupení by ve vládě zkrátka jenom kritizoval.“*[1] Ministrom kultúry sa nakoniec stal skúsený politik Lubomír Zaorálek. Andrej Babiš však nešiel do sporu s prezidentom a de facto uznal oprávnenosť prezidenta zasahovať do návrhov na menovanie členov vlády, ktoré pripravil premiér.

Voľby 2025 a zostavovanie vlády

V októbri 2025 sa konali v poradí deviate demokratické voľby do Poslaneckej snemovne Parlamentu Českej republiky. Výsledok bol nasledovný:

Tabuľka č. 1: *Výsledky volieb do PS PČR v ČR v roku 2025.*

Volebná strana	Zisk v %	Zisk mandátov
ANO 2011	34,51	80
SPOLU	23,36	52
Starostové a nezávislí	11,23	22
Česká pirátská strana	8,97	18
Svoboda a přímá demokracie	7,78	15
Motoristé sobě	6,77	13

Zdroj: *Volby.cz.*

[1] *Začnu detox, přemýšlí exkandidát na ministra Šmarda. Přibral deset kilo.* [online], [cit. 27/12/2025]. Dostupné na internete: <https://www.idnes.cz/jihlava/zpravy/rozhovor-ministr-kultura-starosta-michal-smarda-nove-mesto-na-morave-politika-cssd-kandidat-vysocina.A190824_497491_jihlava-zpravy_mv>.

Už krátko po sčítaní hlasov sa strany ANO, Svoboda a přímá demokracie a Motoristé sobě dohodli na vytvorení novej vlády. Andrej Babiš, predseda hnutia ANO 2011, ktorý už v minulosti zastával funkciu premiéra, sa stal i teraz logickým kandidátom na post premiéra.

Prezident republiky Petr Pavel sa v procese menovania predsedu vlády choval v súlade s Ústavou a všetkými doterajšími písanými aj nepísanými zásadami. Jedinou podmienkou, ktorú Andrejovi Babišovi pred vymenovaním za predsedu vlády stanovil, bolo verejné oznámenie, ako vyrieši svoj konflikt záujmov, ktorý by vznikol v dôsledku jeho vymenovania do čela vládneho kabinetu. Andrej Babiš toto vyhlásenie urobil 4. decembra 2025 a o niekoľko minút neskôr Kancelária prezidenta republiky zverejnila oznámenie: „*Prezident republiky oceňuje srozumitelný způsob, jakým Andrej Babiš dostál dohodě a veřejně oznámil způsob řešení svého střetu zájmů. Prezident nemůže být arbitrem zvoleného řešení a nemá ani ústavní pravomoci, které by jej opravňovaly k přezkoumávání navrhovaného postupu. Prezident od počátku v souladu s Ústavou požadoval, aby budoucí předseda vlády jasně a veřejně oznámil, jak bude řešit tento střet a jakým způsobem vyhoví zákonu. Prezident vnímá zvolené řešení Andreje Babiše jako veřejný závazek, který učinil nejen vůči němu, ale především vůči celé české veřejnosti. Důležitý přitom bude i způsob provedení celého procesu. Do funkce předsedy vlády prezident jmenuje Andreje Babiše v úterý 9. prosince v 9:00 hodin.*“[1] Tak sa aj stalo a v ten istý deň premiér Andrej Babiš oficiálne odovzdal prezidentovi zoznam kandidátov na ministrov.

Andrej Babiš sa svojim chovaním po voľbách v roku 2025 vracia do čias TGM a Miloša Zemana. Vopred zverejnil neoficiálny zoznam kandidátov na ministrov a zoznámil s návrhmi koaličných strán

[1] *Vyjádření k veřejnému prohlášení Andreje Babiše.* [online], [cit. 27/12/2025]. Dostupné na internete: < https://www.hrad.cz/cs/pro-media/tiskove-zpravy/aktualni-tiskove-zpravy/prezident-18967>.

prezidenta republiky. Ten vyjadril so zoznamom súhlas, s výnimkou kandidáta na ministra zahraničných vecí a neskôr ministra životného prostredia Filipa Turka, ktorý zastupuje Motoristy sobě. Turek v minulosti na svojich sociálnych sieťach vyjadroval obdiv k Hitlerovi a nacizmu, schvaľoval násilné útoky na Rómov a zverejňoval fotografie, na ktorých demonštratívne porušoval zákon (napr. prekračoval rýchlosť na českej diaľnici). Napriek tomu sa chcel s Filipom Turkom pred vymenovaním celej vlády prezident stretnúť, ale k tomu nedošlo, pretože Filip Turek oznámil, že kvôli problémom s chrbticou sa s hlavou štátu stretne neskôr. Schôdzka sa nakoniec uskutočnila 22. decembra 2025, prezident po nej vydal komplexné vysvetlenie, prečo nechce vymenovať Filipa Turka ministrom: *„Filip Turek svým veřejným vystupováním, výroky a chováním vytváří u významné části veřejnosti přesvědčení, že tak bagatelizuje jeden z nejhorších totalitních režimů 20. století, nacistické Německo, které mělo na svědomí genocidu milionů nevinných lidí. Tím zpochybňuje respekt k ústavou definovaným neměnným hodnotám rovnosti a lidské důstojnosti stejně jako k demokratickému řádu jako takovému. Dalším svým chováním vyjadřuje neúctu k hodnotám právního státu.“*[1]

Celá vláda – s výnimkou ministra životného prostredia – bola vymenovaná 15. decembra 2025.[2] Hoci koalícia tvrdí, že jediným kandidátom na ministra životného prostredia je motorista Filip Turek, premiér ešte jeho meno prezidentovi nenavrhol. Zrejme sa chce vyhnúť opakovaniu situácie z roku 2019, keď došlo k problémom s vymenovaním ministra kultúry. To však dáva prezidentovi priestor,

[1] *Turek prezidenta nepřesvědčil. Babiš chce s Pavlem řešit jeho osud 7. ledna.* [online], [cit. 27/12/2025]. Dostupné na internete: <https://www.idnes.cz/zpravy/domaci/turek-miri-na-hrad-za-prezidentem-pavlem-ktery-ho-odmita-jmenovat-ministrem.A251222_043108_domaci_kop>.

[2] *Prezident republiky jmenoval vládu České republiky.* [online], [cit. 27/12/2025]. Dostupné na internete: < https://www.hrad.cz/cs/pro-media/tiskove-zpravy/aktualni-tiskove-zpravy/prezident-petr-pavel-jmenuje-vladu-ceske-republiky-18974>.

aby účelovo zasahoval do kompetencii premiéra a naopak, ako premiér tak uznáva právo prezidenta upravovať návrhy predsedu vlády.

Prezident Petr Pavel už zároveň predpokladá, čo by sa stalo, keby premiér Babiš predložil návrh na vymenovanie Filipa Turka. Podľa jeho vlastných slov by ho nevymenoval a počkal by na rozhodnutie Ústavného súdu o prípadnej kompetenčnej žalobe podanej premiérom. Andrej Babiš však nechce podávať kompetenčnú žalobu, ako sám povedal, *„Je na něm, aby prezidenta přesvědčil. My se kvůli tomu soudit nebudeme.“*[1] Ak teda teraz nebude podaná kompetenčná žaloba, ktorá by vyriešila otázku, či česká ústava dáva prezidentovi možnosť alebo povinnosť vymenovať kandidáta navrhnutého premiérom, šanca na vyjasnenie právomocí prezidenta a premiéra v prípade vymenovania sa opäť odloží. Zdá sa však, že hoci by sa prezident podľa svojich vlastných slov zúčastnil sporu, aby všetko objasnil, Andrej Babiš nemá odvahu žalobu podať. Neurobil tak ani v prípade sporu s Milošom Zemanom, ani teraz, v prípade Petra Pavla.

Závery

Pokiaľ nedôjde k zmene Ústavy Českej republiky, prípadne Ústavný súd nerozhodne o vymedzení právomocí ústavných činiteľov, môžeme predpokladať, že tradícia prvej republiky, založená predovšetkým prezidentom Masarykom a premiérom Švehlom, bude pokračovať. To znamená, že ústava stanovuje, že prezident menuje členov vlády navrhnutých premiérom, ale v politickej praxi sa zvyčajne dosahuje politická dohoda, pričom niekedy ustúpi premiér a niekedy prezident. Závisí to od konkrétneho prípadu a situácie, osobnostných charakteristík oboch politikov, prípadne aj vôle verejnosti.

[1] *Soudit se kvůli Turkovi nebude. Babiš nechává přesvědčování na Motoristech.* [online], [cit. 27/12/2025]. Dostupné na internete: < https://www.ceska-justice.cz/2025/12/soudit-se-kvuli-turkovi-s-pavlem-nebude-babis/>.

Literatúra:

BALÍK, S. (et al.): *Politický systém českých zemí 1848 – 1989*. Brno: Masarykova univerzita, 2011.

MLEJNEK, J.: *Deset mužů z Hradu: Tomáš Garrigue Masaryk chtěl prezidentský systém podle amerického vzoru*. [online], [cit. 27/12/2025]. Dostupné na internete: < https://www.reflex.cz/clanek/volby/84723/deset-muzu-z-hradu-tomas-garrigue-masaryk-chtel-prezidentsky-system-podle-americkeho-vzoru.html >.

Prezident republiky jmenoval vládu České republiky. [online], [cit. 27/12/2025]. Dostupné na internete: < https://www.hrad.cz/cs/pro-media/tiskove-zpravy/aktualni-tiskove-zpravy/prezident-petr-pavel-jmenuje-vladu-ceske-republiky-18974>.

Se jmenováním některých ministrů měli problém Havel i Klaus. Nakonec ale ustoupili. [online], [cit. 27/12/2025]. Dostupné na internete: <https://www.irozhlas.cz/zpravy-domov/miroslav-poche-prezident-klaus-zeman-havel_1806171955_pj >.

Soudit se kvůli Turkovi nebude. Babiš nechává přesvědčování na Motoristech. [online], [cit. 27/12/2025]. Dostupné na internete: < https://www.ceska-justice.cz/2025/12/soudit-se-kvuli-turkovi-s-pavlem-nebude-babis/>.

SRB, V. *Úvod do politologie*. Praha: Univerzita Karlova a MJF, 2002, s. 23.

Ústava ČR. [online], [cit. 27/12/2025]. Dostupné na internete: <https://www.psp.cz/docs/laws/constitution.html>.

Turek prezidenta nepřesvědčil. Babiš chce s Pavlem řešit jeho osud 7. ledna. [online], [cit. 27/12/2025]. Dostupné na internete: < Zdroj: https://www.idnes.cz/zpravy/domaci/turek-miri-na-hrad-za-prezidentem-pavlem-ktery-ho-odmita-jmenovat-ministrem.A251222_043108_domaci_kop>.

Vyjádření k veřejnému prohlášení Andreje Babiše. [online], [cit. 27/12/2025]. Dostupné na internete: < https://www.hrad.cz/cs/pro-media/tiskove-zpravy/aktualni-tiskove-zpravy/prezident-18967>.

Začnu detox, přemýšlí exkandidát na ministra Šmarda. Přibral deset kilo. [online], [cit. 27/12/2025]. Dostupné na internete: <https://www.idnes.cz/jihlava/zpravy/rozhovor-ministr-kultura-starosta-michal-smarda-nove-mesto-na-morave-politika-cssd-kandidat-vysocina.A190824_497491_jihlava-zpravy_mv>.

Česká zahraniční a bezpečnostní politika – tradice či diskontinuita?[1]

Marek Semerád[2]

The text deals with czech foreign and security policy, especially in connection with historical traditions and the legacy of the past, especially from the period 1918 – 1938. Czechoslovak foreign policy in the years 1918 - 1938 achieved a number of significant successes, our diplomacy was at a top level and the founders of Czechoslovakia, especially Štefánik, Masaryk and Beneš, tried to ensure the stability of the country already during its formation at the end of World War I. The text is devoted to the period of the last thirty years, when czech foreign policy entered a period of significant discontinuity with our past and also describes the options for further development.

DOI: https://doi.org/10.33542/MAN-0562-7-14

Úvod

Pacifismus (z lat. Součástí politického rozhodování, ať už jde o domácí či zahraniční politiku, jsou vždy i historické tradice. Minimálně podvědomě porovnávají politici své aktuální aktivity s tím, jak rozhodovali jejich předchůdci ve stejných funkcích v minulosti. Hledají své vzory a někdy jimi a jejich politikou argumentují při zdůvodňování současných rozhodnutí.

Česká zahraniční a bezpečnostní politika má velmi výrazné tradice. Pokud bychom v české politice hledali nějakou její část, k jejímuž historickému odkazu se lze bez problémů přihlásit, je to právě zahraniční politika, především ta československá. Ať už šlo o zakladatele Československa Štefánika, Masaryka nebo Beneše, kteří

[1] Příspěvek vznikl jako součást projektu disertační práce na Vysoké škole ekonómie a manažmentu v Bratislave a jako součást dlouhodobého výzkumného projektu VŠEM Bratislava „Princípy a postupy manažmentu bezpečnostných rizík a hrozieb územných celkov miest a obcí ako nástroj merania úrovne bezpečnosti obyvatelstva“.
[2] Institut Jiřího z Poděbrad.

trpělivou prací vybudovali první diplomatické kontakty budoucího československého státu už v době 1. světové války, nebo potom o Beneše či Hodžu, ovlivňující zahraniční politiku První republiky.

Příspěvek se bude věnovat našim tradicím zahraniční i bezpečnostní politiky, a to v kontrastu s realizací české zahraniční politiky v současnosti.

Tradice minulosti

Dnes je velmi populární zakladatele Československa kritizovat. Například právník a bývalý předseda vlády Petr Pithart v roce 2024 řekl: *„Edvard Beneš řídil monopolně zahraniční politiku v letech 1918 až 1948 – jako ministr, premiér i prezident. Zanechalo to ale hluboké stopy, protože ta brázda byla špatně vyoraná.“*[1] Ano, Edvard Beneš jistě udělal řadu chyb a učinil rozhodnutí, o kterých můžeme dnes s odstupem času diskutovat i na akademické půdě. Ale co je cílem každé zahraniční a bezpečnostní politiky země? Zajistit vnější suverenitu a co nejlepší kontakty s maximálním množstvím dalších zemí světa. Už vymezení státních hranic Československa po roce 1918 bylo výhodné, zejména s ohledem na dnešní hranice Slovenské republiky. Z hlediska strategického bylo jistě prospěšné i založení Malé dohody, spojenectví s Jugoslávií a Rumunskem. Vedle politických a vojenských cílů se postupně rozvíjela i spolupráce ekonomická, která mohla postupně přerůstat v zajímavý integrační projekt, nebýt nástupu nacismu a další světové války. Myšlenky na užší spolupráci středoevropských zemí neopustil až do své smrti ani premiér Milan Hodža.

Mezi úspěchy československé diplomacie můžeme bezpochyby zařadit i obnovení Československa v roce 1945 v předmnichovských hranicích, i když bez Podkarpatské Rusi, kterou se udržet nepodařilo.

[1] *Beneš byl slabý člověk, ale myslel si, že je Goliáš, uvažuje expremiér Pithart.* [online], [cit. 30/12/2025]. Dostupné na internete: < https://plus.rozhlas.cz/benes-byl-slaby-clovek-ale-myslel-si-ze-je-golias-uvazuje-expremier-pithart-9261941>.

A stejně tak i prosazení dnes všeobecně akceptované teorie o nepřerušené kontinuitě Československa. Tak jsme se zcela jednoznačně zařadili mezi vítězné země. Je velmi zajímavé, že události roku 1945 se staly již několikrát v ČR i SR předmětem politických diskusí, zejména v souvislosti s dekrety prezidenta republiky. V listopadu a prosinci 2025 odstartoval diskusi na Slovensku názor Progresivního Slovenska na to, že by se měly přestat uplatňovat na jihu Slovenska právě tyto zákony, výsledkem však bylo schválení novely trestního zákona, kriminalizující popírání poválečného uspořádání Československa. Prezident SR Peter Pellegrini k tomu řekl: *„Je to vážna téma, ktorú veľmi neobratne otvorila opozičná politická strana a táto téma vyvolala veľké vášne medzi Slovákmi a Maďarmi žijúcimi na našom území. Právo človeka brániť sa na súde týmto nie je dotknuté, ale odmietam, aby niekto verejne na tribúnach podnecoval občiansku nespokojnosť len tým, že bude spochybňovať historické udalosti, ktoré sa dotýkajú nielen Slovenska, ale aj Česka.*“[1] V České republice se situace s prezidentskými dekrety 1940 – 1945 postupně uklidnila, zejména díky deklaraci Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky z roku 2002, kdy 100% poslanců tehdy schválilo text o nezpochybnitelnosti poválečných zákonů.

Navzdory událostem roku 1948 se diplomaté pokoušeli i nadále o dobré vztahy rovněž se státy odlišných politických systémů. Československo podpořilo vznik Státu Izrael a nebýt československých letců, možná by tento stát dnes neexistoval. Poskytli jsme v době Studené války azyl či možnost pobytu i mnoha zajímavým osobnostem. V roce 1962 zareagoval souhlasně jako jediný světový politik československý prezident Novotný na žádost kambodžského krále, aby v našem státě mohl studovat jeho syn, který po dokončení základní školy vystudoval i konzervatoř a poté studoval Akademii

[1] *Prezident podpísal novelu Trestného zákona ako celok. Žilinkovi je to ľúto, opozícia podá návrh na Ústavný súd.* [online], [cit. 30/12/2025]. Dostupné na internete: <https://www.ta3.com/clanok/1026107/prezident-podpisal-novelu-trestneho-zakona-ako-celok-pravo-veta-nakoniec-nevyuzil>.

múzických umění v Praze. Dnešní kambodžský král Norodom Sihamoni je tak i jediným světovým monarchou, který hovoří plynnou češtinou. Další zajímavostí může být i vytvoření prostoru pro dialog portugalských opozičních aktivistů právě v Československu s cílem naplánovat svržení portugalské fašistické diktatury Antonia Salazara. Na českém zámku Dobříš se v roce 1964 konal pod záštitou naší vlády dialog devadesáti výrazných osobností portugalské opozice, její centrální postavu Humberta Delgada dokonce museli narychlo operovat a do pražské nemocnice za ním jezdil další opoziční aktivista, pozdější portugalský prezident Mário Soares.

Právě na příkladu portugalsko – československých vztahů můžeme ukázat kontinuitu naší zahraniční politiky i po roce 1989. Mário Soarez výrazně podporoval snahy Československa a poté České republiky při integraci do euroatlantických struktur. Portugalský prezident dokonce poslal narychlo v prosinci 1989 Václavu Havlovi svůj služební vůz, aby měl nový československý prezident auto, které nebude sovětské výroby. Jen pro zajímavost – v únoru 2025 si při své státní návštěvě Prahy prohlédl současný portugalský prezident toto auto v muzeu a společně s naším prezidentem připomněli i podobný průběh něžné revoluce v roce 1989 a tzv. karafiátové revoluce v Portugalsku v roce 1974.[1]

Diskontinuita minulých let

V posledních letech se však česká zahraniční politika od svých tradic výrazně odklání. Na prvním místě chci zmínit zhoršení vztahů se sousedy, zejména se Slovenskem a zeměmi tzv. visegradské skupiny. Nehledáme a nevyužíváme spojence při naplňování našich

[1] *Portugalský prezident chtěl vidět v Praze renault, který vezl Havla na Hrad.* [online], [cit. 30/12/2025]. Dostupné na internete: <https://www.idnes.cz/auto/zpravodajstvi/renault-21-soares-sousa-pavel-ntm-narodni-technicke-muzeum-havel.A250206_122423_automoto_fdv>.

zahraničněpolitických a bezpečnostních cílů. Neumíme využít to, co nám náhoda nebo naše tradice přinesly. Vždy jsme měli ty nejlepší vztahy se Spojenými státy americkými. Na tom se významně podílel i prezident Masaryk díky své manželce z vlivné newyorské rodiny. Ale kromě prezidenta Miloše Zemana v roce 2016 neuchopili nijak naši politici fakt, že v letech 2017 – 2021 a nyní opět od ledna 2025 mají tři děti amerického prezidenta českou babičku a měli i českou maminku. Navíc současný prezident České republiky v době prezidentské kampaně v prosinci 2022 prohlásil, že Donald Trump je mimořádně odpudivá bytost.[1] A to už současný český prezident věděl, že možná bude zvolen, věděl, že šanci na znovuzvolení má i Donald Trump, přesto tento výrok zcela veřejně pronesl. Při vědomí ješitnosti prezidenta Trumpa tak nyní můžeme těžko očekávat, že by Spojené státy americké nějak výrazně podpořili Českou republiky v jakékoliv oblasti. Chci to porovnat s výrokem prezidenta Masaryk z roku 1929, kdy se ho při natáčení reportáže na zámku v Lánech američtí filmaři zeptali, co by Američanům něco poradil v otázkách politiky. Odpověď TGM byla zcela diplomatická a racionální, reagoval odpovědí ve smyslu „Co já Vám mám radit, vždyť máte demokracii mnohem déle než my, Vy si určitě dobře poradíte sami.“[2]

Za posledních pět let stihla naše diplomacie vyhrotit vztahy se všemi partnery v zemích Visegradské skupiny, pro naše partnery jsme tak přestali být důvěryhodným spojencem. Chápu proto, že Polsko se místo V4 aktuálně více zaměřuje na spolupráce v rámci tzv. Výmarského trojúhelníku. S Ruskem jsme v konfliktu zbytečně nadstandardně, když jsme bez vyšetřování a sdělení důkazů označili

[1] *„Trump je odpudivá bytost.“ Výroky Petra Pavla mohou ohrozit vztahy s Bílým domem.* [online], [cit. 30/12/2025]. Dostupné na internete: < https://www.echo24.cz/a/HTkgB/zpravy-domov-prezident-petr-pavel-o-trumovi-odpudiva-bytost>.

[2] Jeden z rozhovorů TGM s Američany lze najít zde: https://www.youtube.com/watch?v=r2tC5fPdE8M

Rusko za viníky výbuchů v muničním skladu v moravských Vrběticích. Spojené království Velké Británie a Severního Irska, se kterým nás pojí mnoho vzájemných historických vazeb, odchodem z Evropské unie přestalo podporovat naše požadavky v Unii a naše diplomacie nyní neví, jak k této zemi přistupovat. Novým předsedou Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky se před několika dny stal rodák z Tokia, ale za více než deset let, kdy je Tomio Okamura v politice, se neúčastnil žádné společné česko – japonské aktivity. Díky fanatismu hledání agentů úplně všude se zhoršily i naše vztahy s Čínou, aniž bychom současně využili tuto situaci například k prohloubení vztahů se sousedy Číny, například Indií.

A tak bych mohl pokračovat téměř postupně dál po celé Zeměkouli. Zatím jedinou zemí, kde jsme si vědomi našich tradic i vzájemné pomoci, je Stát Izrael, bude dobře, pokud aspoň tyto vztahy nestihne nastupující vláda poškodit.

Jak navázat na efektivní minulost?

Aby česká zahraniční a bezpečnostní politika byla opět vysoce efektivní, bude nutné mnoho vztahů, včetně těch se Slovenskem, napravit. Nejde jen o vztahy politické, ale diplomacie má v dnešní globalizované době především ekonomické cíle. Podpora investic, zahraničního obchodu nebo podnikatelských aktivit mají být cílem diplomatů a diplomatických aktivit každé země. Je sice hezké, že máme široké diplomatické týmy v Paříži, Berlíně či Římě, ale nějak jsme si neuvědomili, že v rámci Evropské unie jsou konzulární služby mnohem méně nutné než ve státech mimo EU. Česká vláda by měla posílit diplomatické aktivity v nečlenských zemích EU, především v těch zemích, kde bychom mohli působit ekonomicky.

První kroky nového českého ministra zahraničních věcí Petra Macinky (Motoristé sobě) byly symbolické a naznačovaly možná pozitivní zlepšení. Těsně před vánočními svátky 2025, zhruba týden po

jmenování současné české vlády, udělil ministr zahraničí Medaily za zásluhy o diplomacii bývalé významné české velvyslankyni Evě Filipi. Paní velvyslankyně byla zkušenou kariérní diplomatkou, která se stala nejvyšším zástupcem ČR v Sýrii krátce před vypuknutím občanské války v roce 2010. Zatímco všechna ostatní velvyslanectví EU a Spojených států amerických uzavřela svá zastoupení, ČR v Sýrii zůstala a zprostředkovala tak dialog mezi oficiální vládou prezidenta Assada a NATO, EU a USA. Velvyslankyně Filipi totiž několik let plnila roli prostředníka i pro Spojené státy americké. Až do roku 2023 tak byla jedinou legitimní diplomatickou zástupkyní zemí politického Západu v Sýrii. Česká republika měla v Sýrii dobré jméno již z dob existence Československa, neboť ČSSR udržovala korektní vztahy se Sýrií i před rokem 1989 a po listopadové změně tyto vztahy udržela. Diplomacie tak zcela adekvátně využila veškerých možností, které nabízely vybudované vztahy z minulosti. Po nástupu vlády Petra Fialy však ministr zahraničních věcí Jan Lipavský (dnes poslanec za Občanskou demokratickou stranu) velvyslankyni odvolal, a to dokonce bez obvyklých zdvořilostních ceremoniálů, ani se s ní osobně nesešel. Tuto nezdvořilost vůči jedné z nejlepších diplomatek naší novodobé minulosti tak napravil až nyní nový ministr Macinka.

Napravování vztahů se sousedy odstartovala ještě před jmenováním vlády Andreje Babiše cesta parlamentní delegace na Slovensko, kde byli noví poslanci v čele s předsedou Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR Okamurou přijati nejen vedením Národní rady SR, ale i prezidentem a předsedou vlády. Při prvním jednání Evropské rady v Bruselu pak došlo k dohodě mezi českým, slovenským a maďarským premiérem na společném postoji k problematice půjčky Ukrajině. Bez ohledu na to, co si o rozhodnutí můžeme myslet, považuji za správné, že došlo ke koordinaci právě těchto tří zemí, což bude mít velmi pozitivní dopad na vzájemné sousedské vztahy. A to nyní potřebujeme nejvíc.

Zlepšit vztahy se Spojenými státy americkými lze několika způsoby. Především v oblasti obchodu, který je dominantním tématem prezidentské agendy Donalda Trumpa, stejně jako většiny amerických prezidentů. Nicméně, jak už jsem zmínil, nelze tak očekávat na úrovni české hlavy státu, ale spíše při jednáních s předsedou vlády. Ostatně první gratulace ke jmenování premiérem byla ze strany Donalda Trumpa doprovázena na sociálních sítích poznámkou: *„Andrej ví, jak se správně obchoduje, a já od něj čekám velké věci, včetně záležitostí týkajících se stíhaček F-35.“*[1] Ovšem až politická praxe ukáže, jak se budou v nejbližší době vztahy s USA vyvíjet.

Závěr

Domnívám se, že představitelé české zahraniční a bezpečnostní politiky by se měli více inspirovat v příkladech naší minulosti. Od zakladatelů naší státnosti až po polistopadové obdobé se naše zahraniční politika těšila dobré pověsti, a to i díky snaze po maximální otevřenosti vůči většině zemí světa. Cílem diplomacie je předcházet konfliktům, zajistit konzulární servis svým občanům a rovněž tak pomáhat rozvoji obchodní výměně a exportu z České republiky. Ani jedno je v posledních letech naší diplomacii nedařilo.

Je v zájmu všech českých občan, ale i dalších zemí střední Evropy, aby se česká diplomacie vrátila na výsluní mezinárodní politiky a opět plnila i ty funkce, pro které si ji ostatní státy světa cenily či ji respektovaly.

Již v roce 2004 zmínil ve studii Ústavu mezinárodních vztahů profesor Otto Pick, odborník na mezinárodní vztahy a v letech 1998 – 2002 i první náměstek ministra zahraničních věcí ČR, i tyto nedostatky

[1] *Trump popřál Babišovi k jmenování premiérem. Rýpl si do něj kvůli F-35.* [online], [cit. 30/12/2025]. Dostupné na internete: <https://tn.nova.cz/zpravodajstvi/clanek/636467-trump-popral-babisovi-k-jmenovani-premierem-rypl-si-do-nej-kvuli-f-35>.

naší zahraniční politiky: *„Vládu tvoří politické strany a i tam zatím marně hledáme konkrétní a ucelenou představu o české zahrtaniční politice. Strany dokážou vyjádřit souhlas nebo nesouhlas s určitými aspekty vládní politiky, ale nepodařilo sej im vytvořit svůj vlastní zahraničněpolitický program....Debata o koncepčnosti vychází z částečného neporozumění skutečné podstaty každodenního všedního počínání tvořícího základ diplomacie.*“[1] I dnes, po více než 20 letech od vzniku tohto textu, však podobný přístup českých elit přetrvává, a proto je jistě třeba pojmout změny v české zahraniční politice komplexně nejen uvnitř diplomatických struktur ČR, ale i u dalších politických aktérů i celé občanské veřejnosti.

Literatúra:

Beneš byl slabý člověk, ale myslel si, že je Goliáš, uvažuje expremiér Pithart. [online], [cit. 30/12/2025]. Dostupné na internete: < https://plus.rozhlas.cz/benes-byl-slaby-clovek-ale-myslel-si-ze-je-golias-uvazuje-expremier-pithart-9261941>.

Portugalský prezident chtěl vidět v Praze renault, který vezl Havla na Hrad. [online], [cit. 30/12/2025]. Dostupné na internete: <https://www.idnes.cz/auto/zpravodajstvi/renault-21-soares-sousa-pavel-ntm-narodni-technicke-muzeum-havel.A250206_122423_automoto_fdv>.

Prezident podpísal novelu Trestného zákona ako celok. Žilinkovi je to ľúto, opozícia podá návrh na Ústavný súd. [online], [cit. 30/12/2025]. Dostupné na internete: <https://www.ta3.com/clanok/1026107/prezident-podpisal-novelu-trestneho-zakona-ako-celok-pravo-veta-nakoniec-nevyuzil>.

[1] PICK, O.; HANDL, V. (et al.): *Zahraniční politika České republiky 1993 – 2004. Úspěchy, problémy a perspektivy.* Praha: Ústav mezinárodních vztahů, s.254

„Trump je odpudivá bytost.“ Výroky Petra Pavla mohou ohrozit vztahy s Bílým domem. [online], [cit. 30/12/2025]. Dostupné na internete: < https://www.echo24.cz/a/HTkgB/zpravy-domov-prezident-petr-pavel-o-trumovi-odpudiva-bytost>.

Trump popřál Babišovi k jmenování premiérem. Rýpl si do něj kvůli F-35. [online], [cit. 30/12/2025]. Dostupné na internete: <https://tn.nova.cz/zpravodajstvi/clanek/636467-trump-popral-babisovi-k-jmenovani-premierem-rypl-si-do-nej-kvuli-f-35>.

PICK, O.; HANDL, V. (et al.): *Zahraniční politika České republiky 1993 – 2004. Úspěchy, problémy a perspektivy*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 2004.

Nežná revolúcia v súčasnom verejnom diskurze[1]

Martina Hurčalová[2]

The presented study examines the interpretation of the Velvet Revolution in contemporary public discourse. It points to the ways in which historical events become part of contemporary public discourse and also emphasizes the symbolic significance of the Velvet Revolution for society. The aim of the study is to examine how differing interpretations of the Velvet Revolution contribute to the polarization of contemporary public discourse, with a particular focus on the removal of 17 November as a day off work. The study employs a qualitative analysis of public statements made by selected political actors, as well as available public opinion survey data, while focusing primarily on the political parties Smer-SD and Progresívne Slovensko.

DOI: https://doi.org/10.33542/MAN-0562-7-15

Úvod

Nežná revolúcia predstavuje jeden z významných míľnikov v histórii Slovenska, ktorý kreoval jeho súčasnú podobu. Prelomový dátum v našich dejinách, 17. november 1989 dopomohol ukončiť vládu jednej strany, priniesol demokraciu, politický pluralizmus, slobodné voľby, ekonomické príležitosti, slobodné médiá, slobodu cestovať, a pod. Vývoj následne smeroval k vytvoreniu samostatnej Slovenskej republiky a integrácii do západných štruktúr. Podobne ako iné kľúčové momenty v našich dejinách, ani Nežná revolúcia nevzbudzuje iba pozitívne reakcie. Kritici argumentujú najmä ekonomickou situáciou obyvateľov. Demokracia podľa nich v mnohých prípadoch priniesla

[1] Táto štúdia je súčasťou grantového projektu VEGA č. 1/0645/25 s názvom „*Inštrumentalizácia historických udalostí ako predmet rekodifikačných schém v politickej a propagandistickej praxi na Slovensku po roku 1989 (vybrané aspekty etnických vzťahov)*".
[2] Katedra politológie, Filozofická fakulta, Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach.

nezamestnanosť, chudobu a zväčšujúce sa sociálne rozdiely.[1] Zhoršenie ekonomickej situácie, nezamestnanosť, či chudoba môžu viesť k nostalgii za starým režimom. Politologička *A. Világi* upozorňuje, že táto nostalgia sa nemusí týkať iba ľudí žijúcich v predchádzajúcom režime, ale preniesla sa aj na mladšiu generáciu, ktorá tieto naratívy preberá.[2]

Viaceré výskumy ukazujú, že jednotlivci sa pri formovaní svojich názorov často spoliehajú na pre nich dôveryhodnú autoritu. V súčasnej dynamickej a informačne presýtenej spoločnosti sú možnosti jednotlivca vytvoriť si kvalifikovaný názor na každú verejnú otázku značne limitované. Aj prieskum pre Inštitút IVO v roku 2022 preukázal koreláciu medzi vnímaním Nežnej revolúcie a podporou konkrétnej politickej strany.[3]

Cieľom predkladanej štúdie je preskúmať, ako odlišná interpretácia Nežnej revolúcie prispieva k polarizácii súčasného verejného diskurzu so zameraním na zrušenie 17. novembra ako dňa pracovného pokoja. Štúdia využíva kvalitatívnu analýzu verejných vyjadrení politických aktérov aj dostupné dáta z prieskumov verejnej mienky týkajúce sa Nežnej revolúcie. Pozornosť venujeme najmä koaličnej strane Smer-SD a opozičnému Progresívnemu Slovensku (ďalej PS). Tie sú v súčasnosti na čele prieskumov verejnej mienky a zároveň ide o strany ktoré zastávajú prevažne protichodné postoje k verejným záležitostiam.

---

[1] Pozri napríklad NMS: *35 rokov od Nežnej revolúcie: Čo nám demokracia priniesla a o čo sme prišli?* [online], [cit. 21. 04. 2026]. Dostupné na internete: <https://nms.global/sk/35-rokov-od-neznej-revolucie-co-nam-demokracia-priniesla-a-o-co-sme-prisli/>.

[2] ANDREJČÁK, O.: *Aké je Slovensko 31 rokov po Nežnej revolúcii?* In: Pravda. [online], [cit. 21.04.2026]. Dostupné na internete: <https://spravy.pravda.sk/domace/clanok/569113-ake-je-slovensko-31-rokov-po-neznej-revolucii/>.

[3] IVO: *Ako hodnotí verejnosť Nežnú revolúciu?* [online], [cit. 21.04.2026]. Dostupné na internete: <https://www.ivo.sk/8867/sk/aktuality/ako-hodnoti-verejnost-neznu-revoluciu>.

Teoretické východiská skúmanej témy

Súčasnú podobu modernej Slovenskej republiky formovali viaceré prelomové udalosti, okrem Nežnej revolúcie aj Slovenské národné povstanie, Februárový prevrat, Pražská jar, či rozdelenie Československa. Všetky tieto udalosti sú vedecky zreflektované historiografiou, ktorej cieľom je popísať minulosť čo najpresnejšie a najobjektívnejšie. Subjektívne vnímanie a interpretovanie zásadných udalostí spoločnosťou sa spája s pojmom historická pamäť. Historická pamäť má iný význam a riadi sa inými motívmi ako oficiálna historiografia. *V. Bačová* ju definuje ako: *„subsystém sociálnej pamäti, uloženie, uchovávanie a vybavenie si historických udalostí a faktov.“*[1] Nejde teda o objektívny opis historických udalostí, faktov a dátumov, ale najmä o významy a hodnoty, ktoré im jednotlivec alebo spoločnosť pripisuje. Pravdepodobne základným motívom historickej pamäti je vysvetliť, porozumieť, ospravedlniť alebo kritizovať súčasnú situáciu. Historická pamäť stavia na emóciách, je subjektívna, selektívna, môže byť až protirečivá a mení sa v čase. Prispieva k vytváraniu kolektívnej identity, čo spôsobuje, že je často využívaná politickými aktérmi na politické ciele.[2] Možnosť odlišnej interpretácie vyplýva zo selektívneho výberu udalostí a ich významu, pričom často prifarbuje alebo inštrumentalizuje historické udalosti. Ako uvádza *A. Collardová, „historická pamäť poskytuje isté historické dáta pre rekonštrukciu efektívnej minulosti.“*[3] Koncept historickej pamäti vychádza zo širšieho konceptu kolektívnej pamäti, ktorý rozpracoval *M. Halbwachs.*[4] Ten pripomína, že kolektívna pamäť je jedným z prvkov kolektívnej identity, pričom je

[1] BAČOVÁ, V.: Historická pamäť ako zdroj konštruovania identity. In: BAČOVÁ, V. (ed.): *Historická pamäť a identita.* Košice: Spoločenskovedný ústav SAV, 1996, s. 18.
[2] BAČOVÁ, V.: Historická pamäť ako zdroj konštruovania identity. In: BAČOVÁ, V. (ed.): *Historická pamäť a identita.* Košice: Spoločenskovedný ústav SAV 1996, s. 18-20.
[3] COLLARDOVÁ, A.: Investigating „Social Memory“ in a Greek Context. In: TONKIN, E.; MCDONALD, M.; CHAPMAN, M. (eds.): *History and Ethnicity*. Routledge 1989, s. 89.
[4] HALBWACHS, M.: *Kolektivní paměť.* Praha: SLON, 2010.

konštruovaná prostredníctvom symbolov, textov, rituálov, obradov či pamätníkov.[1] V súvislosti so slávením významných dní dospeli nemeckí kulturológovia *A.* a *J. Assmanovci* k záveru, že v konzumnej spoločnosti sa kolektívna pamäť udržiava len formálne. Spomienka na minulosť sa podľa nich mení na spotrebný zážitok, rekreáciu. Český sociológ *M. Petrusek* vo svojej štúdii vyslovil sociologický paradox súvisiaci so sviatočným voľnom. *„Čím viac sa sviatok inštitucionalizuje, predovšetkým prostredníctvom pracovného voľna, tým viac stráca spontánny obsah,"* tvrdil, *„Ľudia ho prestávajú sláviť, začínajú odpočívať."*[2]

Subjektívny a selektívny charakter historickej pamäti vytvára priestor pre rozdielne interpretácie minulosti. K tomu prispievajú aj politickí aktéri, ktorí môžu vybrané historické udalosti (napríklad Nežnú revolúciu) využívať na svoje vlastné ciele, čím sa tie stávajú súčasťou konfliktu vo verejnom diskurze. *G. Sartori* polarizáciu chápe ako mieru ideologickej vzdialenosti medzi politickými aktérmi a rozsah konfliktu medzi nimi.[3] Ďalší autori zdôrazňujú aj jej sociálnu a emocionálnu stránku, teda proces identifikácie jednotlivca s tzv. našou skupinou a odmietanie druhej. V nadväznosti na *Sartoriho* definíciu chápeme v našej štúdii polarizáciu ako proces prehlbovania ideologických a hodnotových rozdielov medzi politickými aktérmi, ktorý prispieva k nárastu konfliktu vo verejnom diskurze. Jednotliví politickí aktéri sa snažia presadiť a obhájiť vlastné videnie sveta a vlastné postoje k zásadným politickým a spoločenským témam a vymedziť sa voči postojom na opačnej strane spektra. Politická polarizácia následne môže viesť k prehĺbeniu polarizácie v spoločnosti.

---

[1] KUBIŠOVÁ, Z.: Kolektivní paměť a národní identita. In: MASLOWSKI, N.; ŠUBRT, J. (eds.): *Kolektivní paměť. K teoretickým otázkám.* Praha: Karolinum, 2014, s. 82-83.

[2] JANCURA, V.: *Prečo sa neoslavoval 17. november hneď po revolúcii? Sviatkom mohol byť 29. november. Alebo 10 december.* [online], [cit. 23.05.2026]. Dostupné na internete: <https://zurnal.pravda.sk/neznama-historia/clanok/774856-preco-sa-neoslavoval-17-november-hned-po-revolucii-sviatkom-mohol-byt-29-november-alebo-10-december/>.

[3] SARTORI, G.: *Strany a stranické systémy. Schéma pro analýzu.* Brno: CDK, 2005.

Slovensko za výrazne polarizovaný štát v posledných rokoch považujú nielen politici a akademici, ale tento trend vníma aj samotná spoločnosť. Výskum monitorujúci vybrané štáty cez projekt V-Dem publikovaný v roku 2024 prišiel so záverom, že polarizácia na Slovensku patrí k najvyšším v EÚ. Podľa výskumu stúpa spoločenská polarizácia na Slovensku od roku 2006 a politická polarizácia od roku 2016, pričom tá posledné roky narástla na úroveň z obdobia tretej vlády *V. Mečiara*.[1] Podrobnejšiu analýzu rastúcej miery polarizácie a jej dôsledkov, vrátane konkrétnej prípadovej štúdie, publikoval DEKK Inštitút vo svojej správe: „*Polarizácia a antisystém 2025: Slovensko.*"[2]

Politická a následne spoločenská polarizácia sa v prevažnej miere týkajú aktuálnych tém, ktoré v danom období formujú verejný diskurz. Tie rozdeľujú politických aktérov aj spoločnosť na skupiny s protichodným postojom. Polarizácia sa však netýka iba ideologických tém, ale aj interpretácie historických udalostí, kde vytvára konkurujúce naratívy.

Analýza skúmanej problematiky

V máji 1990 poslanci Federálneho zhromaždenia stanovili 17. november ako pamätný deň, čím chceli vzdať poctu študentom, ktorí sa 17. novembra 1989 postavili Verejnej bezpečnosti, aj tým ktorí boli za protesty proti nemeckej okupácii popravení v roku 1939. Časť historikov si aj napriek tomu kladie otázku, prečo nebol ako symbol víťazstva demokracie stanovený napríklad 29. november, kedy bola

[1] VASILKO, T.: *Politika na Slovensku je taká polarizovaná ako za Mečiara. Nárast sa začal v roku 2016, ukazuje výskum.* [online], [cit. 23.04.2026]. Dostupné na internete: <https://dennikn.sk/3997034/slovensko-patri-k-najviac-polarizovanym-statom-v-eu-rychlo-dobehlo-polsko-a-madarsko-ukazuje-vyskum-z-anglicka/>

[2] DEKK Inštitút: *Polarizácia a antisystém 2025: Slovensko.* [online], [cit. 23.04.2026]. Dostupné na internete: <https://www.dekk.institute/wp-content/uploads/2025/11/Polarizacia-a-antisystem-2025-Slovensko.pdf>.

ústavným zákonom zrušená vedúca úloha KSČ v spoločnosti.[1] Po vzniku samostatnej SR bol 17. november taktiež pamätným dňom pod názvom Deň boja proti totalite. Najmä z ekonomických dôvodov nebol dňom pracovného pokoja. Až v októbri 2001 bol novelou Zákona č. 241/1993 Z. z. o štátnych sviatkoch, dňoch pracovného pokoja a pamätných dňoch, ustanovený ako štátny sviatok aj deň pracovného pokoja, čo malo občanom umožniť účasť na spomienkových udalostiach.[2] Legislatívne ukotvenie tohto dňa prispelo k inštitucionalizácii historickej pamäti. Aj slovenskí historici však spochybňujú samotný dátum. *„Slovensko prijalo 17. november ako symbol revolúcie, hoci revolúcia sa v Bratislave začala i skončila trochu inak,"* skonštatoval historik *I. Kamenec*. *„Chýbala vôľa hľadať vlastný symbol."* Historik *Ľ. Lipták* v jednej zo svojich esejí dokonca napísal: *Slovensko si nevybojovalo svoj november, ale prijalo spoločný. Tým prijalo aj jeho dátum, aj jeho neurčitosť."*[3] Aj tieto postoje naznačujú nejednoznačnú interpretáciu 17. novembra medzi verejnosťou.

Názory slovenskej verejnosti na Nežnú revolúciu pravidelne skúma Inštitút pre verejné otázky (ďalej IVO). Naposledy takýto prieskum vykonal v auguste 2022. V prieskume Nežnú revolúciu hodnotilo kladne 48 % opýtaných, rovnako kladne ako záporne 29 % a jednoznačne záporne 15 % obyvateľov. Približne 8 % respondentov nevedelo k tejto otázke zaujať stanovisko. V roku 2014 kladne alebo skôr kladne hodnotilo Nežnú revolúciu 51% respondentov, v roku 2019

[1] JANCURA, V.: *Prečo sa neoslavoval 17. november hneď po revolúcii? Sviatkom mohol byť 29. november. Alebo 10 december.* [online], [cit. 23.05.2026]. Dostupné na internete: <https://zurnal.pravda.sk/neznama-historia/clanok/774856-preco-sa-neoslavoval-17-november-hned-po-revolucii-sviatkom-mohol-byt-29-november-alebo-10-december/>.

[2] *Zákon č. 241/1993 Z. z. o štátnych sviatkoch, dňoch pracovného pokoja a pamätných dňoch.* [online], [cit. 23.04.2026]. Dostupné na internete: <https://www.slov-lex.sk/ezbierky/pravne-predpisy/SK/ZZ/1993/241/20011115.html>.

[3] JANCURA, V.: *Prečo sa neoslavoval 17. november hneď po revolúcii? Sviatkom mohol byť 29. november. Alebo 10 december.* [online], [cit. 23.05.2026]. Dostupné na internete: <https://zurnal.pravda.sk/neznama-historia/clanok/774856-preco-sa-neoslavoval-17-november-hned-po-revolucii-sviatkom-mohol-byt-29-november-alebo-10-december/>.

56% a v roku 2021 až 58%.[1] Z. Bútorová z IVO výsledky prieskumu interpretovala nasledovne: *„Skutočnosť, že od roku 2014 podiel ľudí s priaznivým postojom k Nežnej revolúcii po prvý raz klesol pod 50 percent, odráža mimoriadne nepriaznivú spoločensko-politickú klímu na Slovensku, spôsobenú kumuláciou viacerých negatívnych trendov a udalostí, zhoršenou sociálnou situáciou obyvateľstva, krízou na politickej scéne, ako aj intenzívnym pôsobením konšpiračných sietí a antisystémových posolstiev z domácich i zahraničných zdrojov,"*[2] Prieskum tiež ukázal súvis medzi postojom ľudí k Nežnej revolúcii a ich politickými preferenciami. Najpriaznivejšie ju hodnotili podporovatelia strán PS, SaS, KDH, Sme rodina a OĽaNO, na opačnej strane boli priaznivci strán Republika a Smer-SD (v minulosti aj ĽSNS). Najkritickejší boli práve podporovatelia Smeru-SD, u ktorých prevažovalo negatívne hodnotenie nad pozitívnym.[3]

V júni 2025 vláda SR prijala rozhodnutie o zrušení 17. novembra ako dňa pracovného pokoja. Stále však zostal štátnym sviatkom. Vládna koalícia toto zrušenie odôvodňovala konsolidáciou, potrebou zvýšiť ekonomickú produktivitu, či vysokým počtom dní pracovného pokoja. Zrušenie dňa pracovného pokoja však má aj symbolický rozmer, na čo poukazovala opozícia, zástupcovia občianskej spoločnosti, aj samotní občania. Kritici pripomínali symboliku dátumu, úctu k tradíciám a hodnotám na ktorých stojí samostatná SR, význam slobody a demokracie, či fakt, že pád komunistického režimu umožnil verejné

[1] IVO: *Ako hodnotí verejnosť Nežnú revolúciu?* [online], [cit. 24.04.2026]. Dostupné na internete: <https://www.ivo.sk/8867/sk/aktuality/ako-hodnoti-verejnost-neznu-revoluciu>.
[2] TASR: *Prieskum: Nežnú revolúciu hodnotí prevažne priaznivo 48 percent ľudí.* [online], [cit. 24.04.2026]. Dostupné na internete: <https://spravy.pravda.sk/domace/clanok/646693-prieskum-neznu-revoluciu-hodnoti-prevazne-priaznivo-48-percent-ludi/>.
[3] IVO: *Ako hodnotí verejnosť Nežnú revolúciu?* [online], [cit. 24.04.2026]. Dostupné na internete: <https://www.ivo.sk/8867/sk/aktuality/ako-hodnoti-verejnost-neznu-revoluciu>.

slávenie aj náboženských sviatkov. Zamestnávatelia, ktorí s týmto krokom vlády nesúhlasili, dali svojim zamestnancom voľno, rovnako reagovali aj niektorí rektori vysokých škôl, ktorí študentom udelili rektorské voľno.[1] Riaditeľ Amnesty International Slovensko *R. Sloboda* sa k zrušeniu ďalšieho dňa pracovného pokoja vyjadril: *„Rušenie dní pracovného pokoja nemožno ospravedlniť potrebou fiškálnej konsolidácie Akékoľvek regresívne opatrenia, ktoré zhoršujú úroveň ľudských práv vrátane práva na odpočinok a rozumné vymedzenie pracovných hodín, sú v zásade neprípustné. Môžu byť ospravedlnené len vtedy, ak štát preukáže, že zvažoval iné možnosti, ako napríklad spravodlivejšie daňové opatrenia.“*[2] Kriticky sa k tomuto kroku postavila aj väčšina verejnosti. Agentúra NMS vykonávala od 1. do 5. novembra na vzorke 1002 respondentov prieskum o tom, či mal 17. november zostať dňom pracovného pokoja. To, že mal zostať, si myslí 61% respondentov prieskumu, vládny krok podporilo iba 27% opýtaných. Aj v tomto prieskume sa ukázala korelácia medzi postojom jednotlivca a ním podporovanej politickej strany. So zrušením dňa pracovného pokoja súhlasili najmä voliči Smeru-SD a Hlasu-SD, proti boli voliči PS a SaS.[3]

Politické strany ale aj mimovládne organizácie zorganizovali 17. novembra 2025 po celom Slovensku sériu spomienkových zhromaždení, na ktorých sa spolu zúčastnili desaťtisíce ľudí. Účasť

---

[1] HAKL, R.; HAZUCHOVÁ, J.; ZIGOVÁ, I.: *Niektoré župy dali na 17. november pracovníkom voľno, odporučili ho aj školám.* [online], [cit. 24.04.2026]. Dostupné na internete: <https://www.aktuality.sk/clanok/9Zypi67/ako-reaguju-na-17-november-zupy-niektore-dali-ludom-volno-odporucili-ho-aj-skolam/>; TASR: *Dve univerzity v Košiciach plánujú na 17. novembra rektorské voľno.* [online], [cit. 24.04.2026]. Dostupné na internete: <https://www.teraz.sk/najnovsie/dve-univerzity-v-kosiciach-planuju-na/918513-clanok.html>.

[2] Amnesty International Slovensko: *17. november už nebude dňom pracovného pokoja.* [online], [cit. 24.04.2026]. Dostupné na internete: <https://www.amnesty.sk/17-november-uz-nebude-dnom-pracovneho-pokoja/>.

[3] VALOVIČOVÁ, K.: *Mal zostať 17. november dňom pracovného pokoja? Aký je váš názor...* [online], [cit. 24.04.2026]. Dostupné na internete: <https://sita.sk/pre-slovakov-nie-je-17-november-obycajnym-sviatkom-podla-vacsiny-mal-ostat-dnom-pracovneho-pokoja/>.

bola teda neporovnateľne väčšia ako v predchádzajúcich rokoch, a to aj napriek nepriaznivému počasiu.[1] To v tomto prípade potvrdzuje spomínaný sociologický paradox formulovaný *M. Petrusekom*. Masovú účasť na spomienkových zhromaždeniach 17. novembra zaktivizovalo až zrušenia dňa pracovného pokoja, spolu s ambíciou protestovať voči krokom vládnej koalície. Významná účasť bola aj v roku 2019, kedy sa spomienková akcia tiež spojila s protivládnymi protestami.

Strana PS pôsobí na slovenskej politickej scéne od roku 2017. Patrí medzi proeurópske liberálne politické strany orientované na budúcnosť. Zdôrazňuje slobodu a demokraciu ako základné hodnoty na ktorých stojí moderná SR. Vo volebnom programe strany pred parlamentnými voľbami 2023 sa Nežná revolúcia ani iné historické udalosti neobjavujú. Je orientovaný na budúcnosť, jednoznačne však zdôrazňuje hodnoty ľudskej dôstojnosti, slobody a rovnosti a tiež ochranu práv a slobôd.[2] Téme významu Nežnej revolúcie sa predstavitelia strany venovali vo verejných vyjadreniach po zrušení dňa pracovného pokoja. Na ich základe možno skonštatovať, že Nežnú revolúciu vnímajú ako míľnik, ktorým si občania vybojovali slobodu, demokraciu, právny štát a možnosť začleniť sa do euroatlantických štruktúr, čo predstavuje základ súčasného demokratického usporiadania SR. Zrušenie 17. novembra ako dňa pracovného pokoja predstavitelia PS kritizovali. Tvrdili, že vláda podkopáva základy demokracie, občianskeho aktivizmu, slobody a právneho štátu vybudované práve po revolúcii. Vláda mala podľa ich slov aj iné možnosti na konsolidačné opatrenia. V júni 2025 predseda PS M. Šimečka uviedol: *„Vláda, ktorá útočí na médiá, ničí nezávislé inštitúcie a*

[1] LODOVÁ, F. (a kol.): *Zhromaždenia k 17. novembru prilákali desaťtisíce ľudí po celom Slovensku, ani silný dážď ich neodradil*. [online], [cit. 24.04.2026]. Dostupné na internete: <https://www.aktuality.sk/clanok/arhQbdU/zhromazdenia-k-17-novembru-prilakali-desattisice-ludi-po-celom-slovensku-ani-silny-dazd-ich-neodradil/>.

[2] PS: *Bod zlomu*. [online], [cit. 09.05.2026]. Dostupné na internete: <https://progresivne.sk/wp-content/uploads/2023/04/Bod-zlomu.pdf>.

umlčiava kritikov, teraz siaha na symbol slobody a demokracie. Premiérovi je možno 17. november ukradnutý, ale pre nás je to viac než dátum. Je to pripomienka toho, že slobodu si musíme vždy znova vybojovať. Aj dnes. "[1] Pri pozývaní verejnosti na zhromaždenia k odkazu Nežnej revolúcie zase vyhlásil, že ide o deň, kedy sloboda, dôstojnosť a odvaha zvíťazili nad nespravodlivosťou. *„Ficova vláda zaútočila na samotné základy demokracie, desaťročia po Nežnej revolúcii zrušila tento deň ako sviatok pracovného pokoja. Vláda ľuďom neberie len z ich peňaženiek, ale aj z ich ideálov,*" pripomenul predseda PS.[2] Už v minulosti sa M. Šimečka vyjadril v podobnom duchu, keď v roku 2023 pri príprave spomienkovej akcie označil 17. november 1989 za jeden z najdôležitejších dátumov našich moderných dejín. Skonštatoval, že tento míľnik priniesol slobodu, nezávislosť a nové možnosti.[3] Aj ďalší zo súčasných predstaviteľov PS I. Korčok vo svojich vyjadreniach spájal november 89 okrem iného aj s nádejou na zmenu a na život v demokratickejšej krajine, kde môžeme slobodne myslieť a hovoriť.[4] Predstavitelia PS tak v svojom diskurze vyzdvihujú význam Nežnej revolúcie pre súčasnú Slovenskú republiku, no v súvislosti so zrušením dňa pracovného pokoja ho používali tiež ako symbol, ktorý legitimizoval ich kritiku vládnej koalície. Podobný postoj zaujali aj iné opozičné strany.

Na druhej strane najsilnejšia koaličná strana Smer-SD má k Nežnej revolúcii pomerne ambivalentný postoj. Predstavitelia často napríklad

---

[1] TASR: *Opozícia: Návrh o 17. novembri dokazuje premiérovu nechuť k demokracii.* [online], [cit. 09.05.2026]. Dostupné na internete: <https://www.teraz.sk/import/opozicia-navrh-o-17-novembri-dokazuj/882999-clanok.html>.

[2] PS: *17. November musí patriť všetkým občanom.* [online], [cit. 09.05.2026]. Dostupné na internete: <https://progresivne.sk/17-november-musi-patrit-vsetkym-obcanom-pripomenieme-si-ho-na-namesti-slobody-v-bratislave-aj-v-dalsich-mestach/>.

[3] TASR: PS a SaS pripravujú spomienkovú akciu pri príležitosti 17. novembra. [online], [cit. 09.05.2026]. Dostupné na internete: <https://www.teraz.sk/spravy/politika-ps-a-sas-pripravuju-spomienko/754208-clanok.html>.

[4] PS: *Túžba ľudí po slobode je silnejšia ako hrubá moc a nakoniec vždy zvíťazí.* [online], [cit. 09.05.2026]. Dostupné na internete: <https://progresivne.sk/tuzba-ludi-po-slobode-je-silnejsia-ako-hruba-moc-a-nakoniec-vzdy-zvitazi/>.

relativizujú jej význam alebo zdôrazňujú porevolučnú stratu sociálnych istôt. Známe sú výroky predstaviteľov strany, ktoré naznačujú, že Nežnú revolúciu nevnímali ako zásadný symbol.[1] Na druhej strane strana zároveň pokladá Nežnú revolúciu za zlom, ktorý viedol k vytvoreniu samostatného Slovenska, pričom kladie dôraz na suverenitu a autonómiu. V súvislosti s rušením dňa pracovného pokoja vládni predstavitelia argumentovali najmä ekonomickými ukazovateľmi, potrebou zvýšiť ekonomickú produktivitu a tlakom časti zamestnávateľov na zníženie počtu voľných dní. Zdôrazňovali, že nedošlo k zrušeniu štátneho sviatku. Vo ich vyjadreniach rovnako absentovala výraznejšia reflexia symbolického významu 17. novembra. Predseda vlády R. Fico na 17. novembra 2025 zvolal zasadnutie vlády. K plánovaním demonštráciám sa vyjadril nasledovne: „*Nech ľudia idú demonštrovať, nech vyslovia svoje názory, ale mňa to nejako špeciálne nevyrušuje, je to sviatok ako ktorýkoľvek iný.*“[2]

Záver

Rozdielne postoje ku kľúčovým historickým míľnikom sú v súčasnosti bežným javom medzi politickými aktérmi aj občanmi a prispievajú tak k polarizácii spoločnosti. Existuje tu súvislosť medzi postojom jednotlivca a ním podporovanej politickej strany, na čo sme poukázali aj v predkladanej štúdii. Vládna koalícia pri zrušení dňa pracovného pokoja 17. novembra argumentovala ekonomickými dôvodmi, zatiaľ čo kritici zdôrazňovali najmä symbolický význam. Tento rozpor potvrdzuje rozdielne interpretácie rovnakých

[1] SITA: *Opozícia kritizuje zrušenie 17. novembra ako sviatku pracovného pokoja.* [online], [cit. 11.05.2026]. Dostupné na internete: <https://www.sme.sk/domov/c/opozicia-kritizuje-zrusenie-17-novembra-ako-sviatku-pracovneho-pokoja>.

[2] SITA; TASR: *Fico odmieta kritiku pre nárast krádeží, ale pripúšťa zmenu Trestného zákona.* [online], [cit. 11.05.2026]. Dostupné na internete: <https://www.sme.sk/domov/c/vlada-nechce-podla-premiera-fica-zrusit-specializovany-trestny-sud>.

historických udalostí v spoločnosti. Vláda okrem 17. mája dočasne zrušila ako dni pracovného pokoja aj 8. máj a 15. september. Spoločnosť na Slovensku viac ako potrebu konsolidácie a rušenia dní pracovného pokoja spochybňovala výber samotných sviatkov. Tým sa do verejného diskurzu dostala otázka ich významu.

V štúdii sme poukázali aj na fakt, že práve zrušenie dňa pracovného pokoja 17. novembra, resp. nesúhlas väčšiny spoločnosti s týmto krokom pomohli zvýšiť verejnú angažovať. Veľká časť spoločnosti si význam tohto dátumu pripomenula v rámci spomienkových zhromaždení vo viacerých slovenských mestách.

Literatúra:

Amnesty International Slovensko: *17. november už nebude dňom pracovného pokoja.* [online], [cit. 24.04.2026]. Dostupné na internete: <https://www.amnesty.sk/17-november-uz-nebude-dnom-pracovneho-pokoja/>.

ANDREJČÁK, O.: *Aké je Slovensko 31 rokov po Nežnej revolúcii?* In: Pravda. [online], [cit. 21.04.2026]. Dostupné na internete: <https://spravy.pravda.sk/domace/clanok/569113-ake-je-slovensko-31-rokov-po-neznej-revolucii/>.

BAČOVÁ, V.: Historická pamäť ako zdroj konštruovania identity. In: BAČOVÁ, V. (ed.): *Historická pamäť a identita.* Košice: Spoločenskovedný ústav SAV, 1996, 264 s.

COLLARDOVÁ, A.: *Investigating „Social Memory" in a Greek Context.* In: TONKIN, E.; MCDONALD, M.; CHAPMAN, M. (eds.): *History and Ethnicity.* Routledge 1989, 282 s.

DEKK Inštitút: *Polarizácia a antisystém 2025: Slovensko.* [online], [cit. 23.04.2026]. Dostupné na internete: https://www.dekk.institute/wpcontent/uploads/2025/11/Polarizacia-a-antisystem-2025-Slovensko.pdf>.

HAKL, R.; HAZUCHOVÁ, J.; ZIGOVÁ, I.: *Niektoré župy dali na 17. november pracovníkom voľno, odporučili ho aj školám.* [online], [cit. 24.04.2026]. Dostupné na internete: <https://www.aktuality.sk/clanok/9Zypi67/ako-reaguju-na-17-november-zupy-niektore-dali-ludom-volno-odporucili-ho-aj-skolam/>.

HALBWACHS, M.: *Kolektivní paměť.* Praha: SLON, 2010, 290 s.

IVO: *Ako hodnotí verejnosť Nežnú revolúciu?* [online], [cit. 21.04.2026]. Dostupné na internete: <https://www.ivo.sk/8867/sk/aktuality/ako-hodnoti-verejnost-neznu-revoluciu>.

JANCURA, V.: *Prečo sa neoslavoval 17. november hneď po revolúcii? Sviatkom mohol byť 29. november. Alebo 10 december.* [online], [cit. 23.05.2026]. Dostupné na internete: <https://zurnal.pravda.sk/neznama-historia/clanok/774856-preco-sa-neoslavoval-17-november-hned-po-revolucii-sviatkom-mohol-byt-29-november-alebo-10-december/>.

KUBIŠOVÁ, Z.: Kolektivní paměť a národní identita. In: MASLOWSKI, N.; ŠUBRT, J. (eds.): *Kolektivní paměť. K teoretickým otázkám.* Praha: Karolinum, 2014, 320 s.

LODOVÁ, F. (a kol).: *Zhromaždenia k 17. novembru prilákali desaťtisíce ľudí po celom Slovensku, ani silný dážď ich neodradil.* [online], [cit. 24.04.2026]. Dostupné na internete: <https://www.aktuality.sk/clanok/arhQbdU/zhromazdenia-k-17-novembru-prilakali-desattisice-ludi-po-celom-slovensku-ani-silny-dazd-ich-neodradil/>.

NMS: *35 rokov od Nežnej revolúcie: Čo nám demokracia priniesla a o čo sme prišli?* [online], [cit. 21. 04. 2026]. Dostupné na internete: <https://nms.global/sk/35-rokov-od-neznej-revolucie-co-nam-demokracia-priniesla-a-o-co-sme-prisli/>.

PS: *17. November musí patriť všetkým občanom.* [online], [cit. 09.05.2026]. Dostupné na internete: <https://progresivne.sk/17-november-musi-patrit-vsetkym-obcanom-pripomenieme-si-ho-na-namesti-slobody-v-bratislave-aj-v-dalsich-mestach/>.

PS: *Bod zlomu.* [online], [cit. 09.05.2026]. Dostupné na internete: <https://progresivne.sk/wp-content/uploads/2023/04/Bod-zlomu.pdf>.

PS: *Túžba ľudí po slobode je silnejšia ako hrubá moc a nakoniec vždy zvíťazí.* [online], [cit. 09.05.2026]. Dostupné na internete: <https://progresivne.sk/tuzba-ludi-po-slobode-je-silnejsia-ako-hruba-moc-a-nakoniec-vzdy-zvitazi/>.

SARTORI, G.: *Strany a stranicke systémy.* Schéma pro analýzu. Brno: CDK, 2005, 468 s.

SITA: *Opozícia kritizuje zrušenie 17. novembra ako sviatku pracovného pokoja.* [online], [cit. 11.05.2026]. Dostupné na internete: <https://www.sme.sk/domov/c/opozicia-kritizuje-zrusenie-17-novembra-ako-sviatku-pracovneho-pokoja>.

SITA; TASR: *Fico odmieta kritiku pre nárast krádeží, ale pripúšťa zmenu Trestného zákona.* [online], [cit. 11.05.2026]. Dostupné na internete: <https://www.sme.sk/domov/c/vlada-nechce-podla-premiera-fica-zrusit-specializovany-trestny-sud>.

TASR: *Dve univerzity v Košiciach plánujú na 17. novembra rektorské voľno.* [online], [cit. 24.04.2026]. Dostupné na internete: <https://www.teraz.sk/najnovsie/dve-univerzity-v-kosiciach-planuju-na/918513-clanok.html>.

TASR: *Opozícia: Návrh o 17. novembri dokazuje premiérovu nechuť k demokracii.* [online], [cit. 09.05.2026]. Dostupné na internete: <https://www.teraz.sk/import/opozicia-navrh-o-17-novembri-dokazuj/882999-clanok.html>.

TASR: *Prieskum: Nežnú revolúciu hodnotí prevažne priaznivo 48 percent ľudí.* [online], [cit. 24.04.2026]. Dostupné na internete:

<https://spravy.pravda.sk/domace/clanok/646693-prieskum-neznu-revoluciu-hodnoti-prevazne-priaznivo-48-percent-ludi/>

TASR: *PS a SaS pripravujú spomienkovú akciu pri príležitosti 17. novembra.* [online], [cit. 09.05.2026]. Dostupné na internete: <https://www.teraz.sk/spravy/politika-ps-a-sas-pripravuju-spomienko/754208-clanok.html>.

VALOVIČOVÁ, K.: *Mal zostať 17. november dňom pracovného pokoja? Aký je váš názor...* [online], [cit. 24.04.2026]. Dostupné na internete: <https://sita.sk/pre-slovakov-nie-je-17-november-obycajnym-sviatkom-podla-vacsiny-mal-ostat-dnom-pracovneho-pokoja/>.

VASILKO, T.: *Politika na Slovensku je taká polarizovaná ako za Mečiara. Nárast sa začal v roku 2016, ukazuje výskum.* [online], [cit. 23.04.2026]. Dostupné na internete: <https://dennikn.sk/3997034/slovensko-patri-k-najviac-polarizovanym-statom-v-eu-rychlo-dobehlo-polsko-a-madarsko-ukazuje-vyskum-z-anglicka/>.

Zákon č. 241/1993 Z. z. o štátnych sviatkoch, dňoch pracovného pokoja a pamätných dňoch. [online], [cit. 23.04.2026]. Dostupné na internete: <https://www.slov-lex.sk/ezbierky/pravne-predpisy/SK/ZZ/1993/241/20011115.html>.

Rodinná politika na Slovensku po roku 1989: Rozpor medzi politickou rétorikou a sociálno-ekonomickou realitou

Simona Potančoková[1]

The article analyzes the development of family policy in Slovakia after 1989, highlighting the gap between political rhetoric and the economic reality of families. The author focuses on demographic decline, critical housing unaffordability, and the decreasing purchasing power of state benefits. By comparing historical and current data, the paper illustrates how high financial burdens and a lack of service infrastructure lead to the postponement of parenthood. The study criticizes non-systemic measures and emphasizes the need for a long-term strategy to avert a demographic crisis.

DOI: https://doi.org/10.33542/MAN-0562-7-16

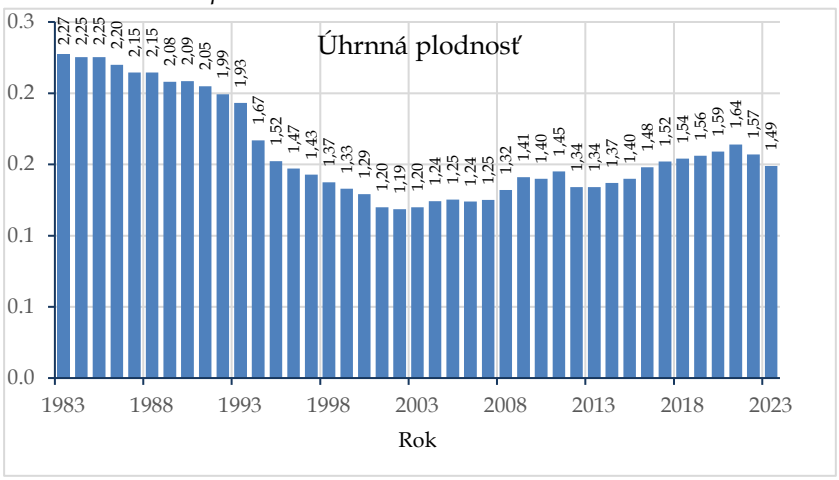
Úvod

Slovenské rodiny po roku 1989 čelia vážnym problémom. S problémami v rodinách po roku 1989 súčasne štát čelí obrovskej výzve na ich riešenie. V článku sa budem zaoberať problémami demografickými, ekonomickými a sociálnymi. V oblasti demografických problémov sa javí ako najviac alarmujúci problém klesajúca úhrnná plodnosť po roku 1989. Úhrnná plodnosť znamená priemerný počet živonarodených detí pripadajúcich na jednu ženu počas jej celého reprodukčného obdobia (15 - 49 rokov), pri zachovaní úrovne plodnosti sledovaného roka a za predpokladu nulovej úmrtnosti. Tá je od roku 1989 na nedostatočnej úrovni. Kým v roku 1983 dosahovala úroveň úhrnnej plodnosti 2,27, v roku 1985 to bolo 2,25 a v roku 1988 bola na hodnote 2,15. Odvtedy však hranicu 2,1, potrebnú na reprodukciu populácie, neprekročila. Sledované hodnoty vykazujú dlhodobý klesajúci trend. V roku 1989 mala hodnotu 2,08,

[1] Ústav politických vied, Slovenská akadémia vied.

v roku 1993 klesla na hodnotu 1,93, v roku 1998 až na hodnotu 1,37. Historické minimum bolo zaznamenané v roku 2002 na úrovni 1,19. V roku 2003 mala hodnotu 1,2. Nasledujúce obdobie prinieslo miernu stabilizáciu. V roku 2008 hodnotu 1,32, v roku 2013 hodnotu 1,34, pričom v roku 2018 stúpla na 1,54. V roku 2023 opäť mierne klesla na úroveň 1,49.[1]

Graf č. 1: *Úhrnná plodnosť.*

Zdroj: Štatistický úrad SR, 2024.

Okrem narastajúcich demografických problémov trápia slovenské rodiny aj vážne finančné problémy. Najväčším z nich je nesúlad medzi tým, koľko ľudia zarábajú a koľko stoja byty. Kým pred rokom 1989 štát masívne staval štátne a družstevné byty, ktoré boli pre mladých ľudí dostupné, po roku 1989 sa táto podpora takmer stratila. Dnes musí

[1] ŠTATISTICKÝ ÚRAD SLOVENSKEJ REPUBLIKY: *Štatistická ročenka Slovenskej republiky 2024.* Bratislava: Štatistický úrad SR, 2024. [online], [cit. 31.12.2025]. Dostupné na internete: < https://slovak.statistics.sk >.

rodina na kúpu obyčajného bytu šetriť oveľa viac rokov než ich rodičia pred tridsiatimi rokmi. Štát dnes stavia len minimum nájomných bytov a mladé rodiny sú odkázané na komerčné hypotéky. Tento dlh, ktorý si rodiny berú na polovicu života, je jedným z hlavných dôvodov, prečo sa mnohí boja mať viac detí. Jednoducho majú strach, že by to finančne nezvládli.

Ďalším druhom problémov, ktorým čelia slovenské rodiny sú problémy sociálne. Pod hranicu chudoby dnes nepadajú len ľudia bez práce, ale čoraz častejšie aj rodičia, ktorí normálne pracujú, alebo neúplné rodiny, kde je na všetko len jeden rodič. Štát rodinám dostatočne nepomáha. Má na to k dispozícii rôzne nástroje, no situácia sa nezlepšuje. Finančná pomoc od štátu výraznejšie nestúpa, stále chýbajú miesta v škôlkach a zamestnávatelia nie sú vždy ochotní vyjsť rodičom v ústrety, napríklad kratším pracovným časom. Toto spojenie nízkeho počtu detí, drahého bývania a finančnej neistoty vytvára jeden veľký problém. Preto je dôležité pozrieť sa hlbšie na to, ako sa štát k rodinám od roku 1989 reálne správal.

Rodinná politika sa v priebehu posledných troch desaťročí stala pevnou súčasťou politického marketingu, avšak jej reálne výsledky sú z pohľadu demografickej udržateľnosti negatívne. Tento článok približuje kľúčové aspekty rodinnej politiky z pohľadu slovenských rodín, pričom poukazuje na to, že štátne zásahy naprieč rôznymi volebnými obdobiami sú často nesystémové a chýba im dlhodobá vízia, ktorá by presahovala jedno volebné obdobie.

Rodinná politika - teoretické vymedzenia a význam

Rodinná politika predstavuje komplexný systém priamych a nepriamych opatrení, ktoré zásadne ovplyvňujú reprodukčné a ekonomické správanie domácností. Je súborom opatrení, ktorými štát zasahuje do vzťahu medzi rodinou a spoločnosťou a/alebo do vzťahov medzi členmi rodiny. Sleduje viacero cieľov naraz. Najčastejšie sa jedná

o znižovanie chudoby, podporu príjmu, kompenzácie nákladov spojené s výdavkami na deti, podporu zamestnania rodičov ale aj podporu pôrodnosti[1]. Slovensko sa v porovnaní inými štátmi dlhodobo zameriava primárne na finančné transfery, pričom zanedbáva infraštruktúru služieb a systémové riešenia bývania. Tento prístup je však z dlhodobého hľadiska neudržateľný. Bez stabilného zázemia a predvídateľného prostredia rodiny prirodzene odkladajú rodičovstvo, čo vedie k alarmujúcemu poklesu úhrnnej plodnosti. Tento pokles nie je len štatistickým údajom, ale časovanou bombou pre verejné financie.

Podpora rodinnej politiky zo strany štátu môže pomôcť za prvé, v riešení demografickej krízy a so starnutím populácie. Koeficient úhrnnej plodnosti klesol pod 1,5 dieťaťa na ženu, čo naznačuje zánik populácie. Na reprodukciu populácie je potrebná hodnota 2,1. Hodnota pod 1,5 znamená, že každá generácia je výrazne menšia ako tá predchádzajúca, čo vedie k rýchlemu starnutiu. Pomer seniorov (65+) a ľudí v produktívnom veku (15 - 64) sa má do roku 2050 v EÚ zmeniť z 4:1 na 2:1. Do roku 2050 budú podľa odhadov na jedného dôchodcu pripadať len dvaja pracujúci[2]. Tento tlak ohrozuje financovanie dôchodkových systémov a zdravotníctva. Kolaps dôchodkového a zdravotného systému tak nie je otázkou „či", ale „kedy", ak nedôjde k reálnej zmene v podpore rodín. Za druhé, môže podpora rodinnej politiky pomôcť riešiť detskú chudobu a sociálne vylúčenie. Približne 20 % detí a mladistvých na Slovensku je ohrozených príjmovou chudobou alebo sociálnym vylúčením. Jedno

[1] GERBERY, D.: *Rodinná politika na Slovensku: od inštitucionálnej stability k neistote.* In: *Sociológia*. Roč. 47, č. 3, 2015, s. 205 – 228.

[2] EUROPEAN COMMISSION: *The 2024 Ageing Report: Economic and Budgetary Projections for the EU Member States (2022-2070).* Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2024. [online], [cit. 31.12.2025]. Dostupné na internete: < https://economy-finance.ec.europa.eu/publications/2024-ageing-report-economic-and-budgetary-projections-eu-member-states-2022-2070_en >.

z piatich detí začína život v podstatnej sociálnej nevýhode, čo v dlhodobom horizonte oslabuje potenciál celej spoločnosti (nedostatočné vzdelanie, horšie zdravie). Miera ohrozenia chudobou v neúplných rodinách je viac ako dvojnásobná v porovnaní s úplnými rodinami. Riešenie rodinnej politiky je nevyhnutné, pretože bez nej spoločnosť stráca schopnosť reprodukcie, stráca ekonomický potenciál a čelí neudržateľnosti (dôchodkové a zdravotné systémy). Nejde o okrajovú sociálnu tému, ale o existenčný problém štátu.

Názory rodín

Popri teoretických východiskách pri pohľade na rodinnú politiku sú dôležité aj samotné postoje slovenských rodín. Pevne presvedčených rodičov do 34 rokov o tom, že už nechcú mať ďalšie dieťa je 24,3%. Pri rodičoch vo veku od 35 do 44 rokov je rozhodnutých takmer 40%. Predovšetkým u mladých rodičov do 34 rokov sú finančné dôvody bariérou pri rozširovaní rodiny. Ďalším dôležitým problémom v danej oblasti je odkladanie založenia rodiny do vyššieho veku. Hlavnými príčinami odkladania založenia rodiny sú nedostupné bývanie (48%) a nedostatočne platená práca (32,8%). Ekonomické problémy slovenských rodín sú ešte vypuklejšie v prípade jednorodičovských rodín. V posledných 6 mesiacoch nemali najmenej raz samoživitelia rodín dostatok peňazí na stravu (45%), na lieky (44%) a na nájomné (33,8%). Rodičov by motivovalo mať ďalšie dieťa ak by mali vyšší príjem (29,4%) a ak by štát viac finančne podporoval rodiny s deťmi (27,7%)[1]. Tieto údaje uvádzam kvôli poukázaniu na to, prečo sa v ďalšej časti článku zaoberám práve bytovou politikou štátu a finančnou podporou štátu. Otázka vyššieho príjmu rodín

[1] TURKOVIČ, Z., MIČICOVÁ ĽUPTÁKOVÁ, M.: *Potreby rodín s maloletými deťmi.* Bratislava: Inštitút pre výskum práce a rodiny, 2024.

a nedostatočne platenej práce je tak komplexná, že by vyžadovala na spracovanie podstatne väčší rozsah ako je tento článok.

Politický diskurz: „Reči" ako nástroj volebného marketingu

Rodinná politika sa na Slovensku stala rukojemníkom hesiel a bilbordovej demagógie. Predvolebné kampane pravidelne zaplavujú verejný priestor prísľubmi „istôt", „lacnejších potravín", „zvýšených prídavkov na deti", či „zníženia daňového zaťaženia matiek". No tento politický jazyk slúži primárne na prekrytie hlbokej systémovej stagnácie. Silné marketingové heslá o sociálnom štáte sú v ostrom rozpore s faktom, že kľúčové životné potreby, najmä dostupné bývanie, sa pre bežného človeka stávajú nedostupným luxusom. Hoci sa každá vládna garnitúra verbálne hlási k podpore pôrodnosti a ochrane rodiny, ich reálne skutky svedčia často o opaku. Kým politický diskurz operuje s pojmami ako „rodinný balíček" alebo „prorodinná politika", reálne ekonomické ukazovatele a drastický prepad dostupnosti bývania nepodporujú motiváciu založenia rodiny. Ak dnes mladé páry často uprednostňujú domáce zviera pred dieťaťom, nemusí to byť vždy len prejavom kultúrneho a duchovného úpadku, ale môže to byť aj racionálnou reakciou na prostredie, kde sa z rodičovstva stal ekonomický hazard.

Politická prax

Škála potenciálnych dobrých politických skutkov v oblasti rodinnej politiky je skutočne široká. Zameriam sa však na oblasť bytovej politiky a finančnej pomoci štátu, keďže slovenské rodiny tieto dve oblasti považujú za jedny z najdôležitejších oblastí. Zameriam sa na zmeny v týchto oblastiach po roku 1989 a naprieč jednotlivými volebnými obdobiami až po súčasnosť.

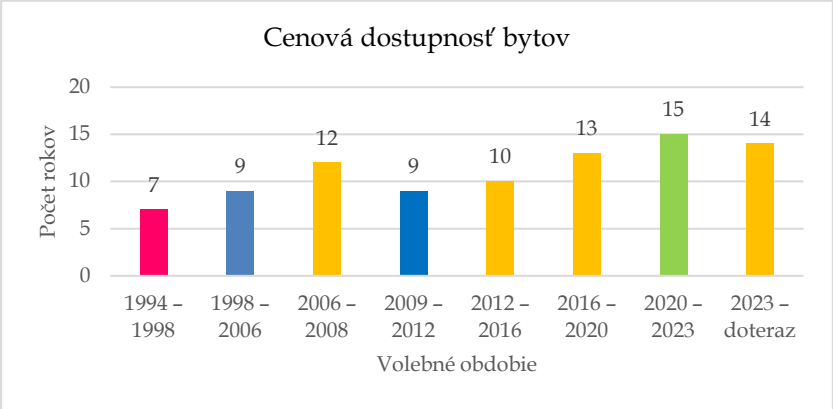
Jedným z najvýraznejších rozdielov medzi obdobím pred rokom 1989 a súčasnosťou je spôsob zabezpečenia bývania. Bývanie

nepredstavuje iba technickú otázku strechy nad hlavou, ale základný predpoklad sociálnej stability, rodinného života a demografického vývoja. Zmena bytovej politiky po roku 1989 mala zásadný vplyv na životné stratégie mladých rodín a dlhodobú udržateľnosť spoločnosti.

V období pred rokom 1989 existoval na Slovensku (v rámci Československa) rozvinutý systém štátnej a družstevnej bytovej výstavby. Bývanie bolo považované za verejný statok a nie za investičný nástroj. Systém fungoval prostredníctvom poradovníkov a administratívneho prideľovania bytov, čo pre mladé rodiny predstavovalo finančne dostupné riešenie. Podľa údajov Federálneho štatistického úradu ČSSR dosahovala priemerná mesačná mzda v Slovenskej socialistickej republike v druhej polovici 80. rokov približne 2 800 až 3 200 Kčs, čo pri stabilných cenách bývania znamenalo, že mladá rodina si bola schopná zabezpečiť bývanie po 1,5 až 3 rokoch sporenia[1], pričom náklady na bývanie tvorili len menšiu časť mesačného príjmu.

[1] FEDERÁLNÍ STATISTICKÝ ÚŘAD: *Statistická ročenka Československé socialistické republiky 1988*. Praha: SNTL, 1988. [online], [cit. 31.12.2025]. Dostupné na internete: <https://www.digitalniknihovna.cz/mzk/periodical/uuid%3A6b8d75f0-ab5c-11e2-ada5-005056825209 >.

Graf č. 2: *Cenová dostupnosť bytov.*

Zdroj: Autor, 2025.

Graf ilustruje cenovú dostupnosť bytov počas jednotlivých volebných období po roku 1993. Napriek rôznym politickým sľubom sú hodnoty veľmi podobné, ba dokonca zhoršujúce sa. Táto cenová dostupnosť bytov je vyjadrená počtom rokov, ktoré by bolo potrebné odpracovať, teda ročného príjmu, na kúpu bytu v konkrétnych obdobiach. Kým medzi rokmi 1994 až 1998 stačilo na kúpu bytu pracovať približne 7 rokov, dnes je to dvojnásobok. Porovnanie pohybu cenovej dostupnosti bytov aj tak nie je úplne objektívne, pretože nezachytáva nárast životných nákladov, najmä cien energií a potravín (či iných dôležitých faktorov), ktoré tvoria veľkú časť výdavkov rodín s deťmi, čo môže byť práve problémom posledných rokov.

Dostupnosť bývania sa v posledných desaťročiach dramaticky zhoršila. Zatiaľ čo v 80. rokoch predstavovala cena dvojizbového bytu približne 2,5 až 3,5-násobok ročnej mzdy, v rokoch 2020 – 2024 sa tento pomer zvýšil na 14 až 16-násobok ročnej mzdy. Výsledkom tohto vývoja bolo masívne rozšírenie hypotekárneho financovania bývania. Hypotekárne úvery na 30 a viac rokov sa stali štandardom, nie

výnimkou. Pre mnohé mladé rodiny to znamená, že splátky úverov dosahujú 40 až 50 % ich čistého mesačného príjmu. Takéto finančné zaťaženie výrazne obmedzuje ich schopnosť reagovať na životné zmeny a zvyšuje ich ekonomickú zraniteľnosť. Hypotekárne zaťaženie tak nemá iba ekonomické dôsledky, ale aj výrazný sociálny a demografický rozmer. Dlhodobé finančné záväzky pôsobia ako forma nepriamej sociálnej kontroly, keďže domácnosti sú často nútené uprednostňovať stabilitu príjmu pred osobnými alebo rodinnými rozhodnutiami. Riziko výpadku príjmu počas materskej alebo rodičovskej dovolenky vedie mnohé rodiny k odkladaniu rodičovstva alebo k obmedzeniu počtu detí na jedno, maximálne dve. V tomto zmysle sa dostupnosť bývania stáva jedným z najsilnejších antikoncepčných faktorov súčasnej spoločnosti.

Finančná pomoc štátu môže mať rôzne podoby od priamych peňažných dávok, až po podporu jaslí a škôlok. Jasle a škôlky za socializmu (pred rokom 1989) boli široko dostupné. Jasle a materské školy boli bežnou súčasťou miest a obcí, často priamo pri zamestnávateľoch. Ich cieľom bolo umožniť rodičom, najmä matkám, vrátiť sa do práce. Tieto zariadenia boli plne financované štátom a spadali pod rezort zdravotníctva. Kapacity boli takmer dostatočné. Dnes je však situácia ohľadne jaslí a škôlok iná. Kapacity materských škôl a jaslí sú nedostatočné. Na Slovensku bolo v roku 2023 približne 208 jaslí s kapacitou okolo 3 800 miest. Pre porovnanie počet detí do troch rokov bol takmer 171 000. Zariadenia sú financované z rôznych zdrojov, vrátane samospráv a súkromných poskytovateľov. Súkromné jasle a škôlky často považujú kroky ministerstva za nesystémové a kritizujú nedostatok kapacít. Ak matka nemôže umiestniť dieťa do škôlky, je nútená zostať doma alebo platiť súkromné zariadenie, čo často pohltí celú jej čistú mzdu. Štát tak nepriamo trestá ženy za participáciu na trhu práce, čo opäť prehlbuje ekonomickú neistotu rodín.

Z priamych finančných dávok poznáme okrem prídavku na dieťa aj ďalšie formy finančnej pomoci štátu rodinám, napríklad príspevok pri narodení dieťaťa, príspevok na viac súčasne narodených detí, príplatok k prídavku na dieťa, rodičovský príspevok, príspevok na starostlivosť o dieťa. Pre názornú ukážku som zvolila prídavok na dieťa, keďže ten je poberaný najdlhšie časové obdobie. Vznik komplexného prorodinného systému vidíme na území Slovenska až počas obdobia socializmu (1948-1989). Prídavok na dieťa existuje už od roku 1957, kedy sa v zákone č. 54/1956 Zb.[1] zakotvuje nárok na peňažnú pomoc v materstve (ale aj podporu pri narodení dieťaťa a rodinné prídavky). Ďalej bola upravovaná v zákone č. 88/1968 Zb.[2] Táto úprava definuje sumy v § 24 nasledovne: na 1 dieťa 90 Kčs, na 2 deti 430 Kčs, na 3 deti 880 Kčs, na 4 deti 1280 Kčs a na každé ďalšie dieťa plus 240 Kčs. Pre rýchlu ilustráciu hodnoty daných dávok je možné uviesť priemernú mesačnú mzdu v roku 1968. Jej výška bola 1733 Kčs. Prídavky na deti boli teda pri dvoch deťoch navýšením platu o 24 %. Prídavky na deti sa postupne zvyšovali (mysliac tým sumu, nie reálnu hodnotu), až na obdobie medzi rokmi 1993 - 2003, kedy bolo vyplácanie prídavkov na deti obmedzené príjmom rodín. Národná rada SR 6. 11. 2003 (počas druhej vlády Mikuláša Dzurindu) schválila v pléne Zákon č. 600/2003 Z. z.[3], ktorým znovu zaviedla prídavky na deti pre každé dieťa. Zákon nadobudol účinnosť 1. 1. 2004, čo znamenalo koniec testovaniu príjmov pri stanovovaní sumy detských prídavkov. Tento zákon s úpravami platí aj dnes. Pôvodne

[1] *Zákon č. 54/1956 Zb. o nemocenskom poistení zamestnancov*. [online], [cit. 31.12.2025]. Dostupné na internete: <https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/1956/54/>.

[2] *Zákon č. 88/1968 Zb. o predĺžení materskej dovolenky, o dávkach v materstve a o prídavkoch na deti z nemocenského poistenia*. [online], [cit. 31.12.2025]. Dostupné na internete: < https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/1968/88/>.

[3] *Zákon č. 600/2003 Z. z. o prídavku na dieťa a o zmene a doplnení zákona č. 461/2003 Z. z. o sociálnom poistení v znení neskorších predpisov*. [online], [cit. 31.12.2025]. Dostupné na internete: <https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/2003/600/>.

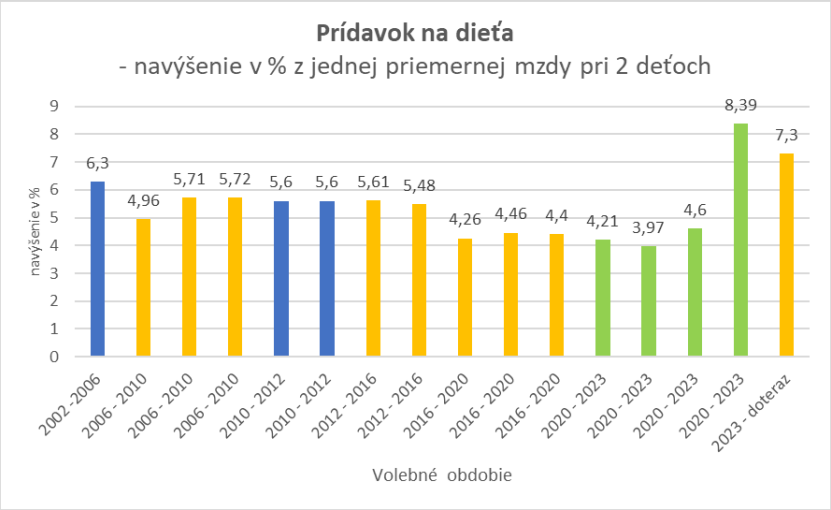
v roku 2004 bola výška prídavku na dieťa 500 SKK (opäť môžeme porovnať s priemernou mesačnou mzdou, ktorá bola vtedy 15825 SKK/518,82€), čo znamená, že pri 2 deťoch to bolo pre rodinu na detských prídavkoch navýšenie príjmu o 6,3 % z jedného priemerného platu)[1]. V čase prvej vlády Roberta Fica bol prídavok na deti zvýšený o sumu 40 SKK, teda na 540 SKK prostredníctvom Zákona č. 532/2007 Z. z.[2]. Navýšenie platilo od 1.1.2008, kedy zákon vstúpil do platnosti. Toto navýšenie prišlo v čase, kedy priemerná mesačná mzda na Slovensku dosahovala 21782 SK/723,03€, čo znamená že pri dvoch deťoch sa jednalo o nárast príjmu z jedného priemerného platu o 4,96 percent, čiže v podstate sa jednalo o zníženie oproti úprave predchádzajúcej vlády. Od tohto obdobia sa výška z percenta priemerného platu až do roku 2023 zásadne nemení. Od 1. 1. 2023 bola výška prídavku na dieťa 60 €[3], pri dvoch deťoch tak rodina dostala na prídavkoch na deti 120 €. Priemerná mesačná mzda bola 1430 eur, čiže sa jednalo o nárast 8,39 percent.

[1] BEDNÁRIK, R.: *Podpora detí a rodiny na Slovensku a v Európskej únii.* Bratislava: Inštitút pre výskum práce a rodiny, 2020.

[2] *Zákon č. 532/2007 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 600/2003 Z. z. o prídavku na dieťa.* [online], [cit. 31.12.2025]. Dostupné na internete: < https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/2007/532/>.

[3] *Zákon č. 397/2022 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 600/2003 Z. z. o prídavku na dieťa v znení neskorších predpisov*. [online], [cit. 31.12.2025]. Dostupné na internete: < https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/2022/397/>.

Graf č. 3: *Prídavok na dieťa.*

Zdroj: Autor, 2025.

Graf ilustruje navýšenie platu v percentách z jednej priemernej mzdy pri 2 deťoch na prídavkoch na deti naprieč jednotlivými volebnými obdobiami. Napriek rôznym politickým sľubom sú hodnoty veľmi podobné. Porovnanie pohybu výšky prídavkov na dve deti v tejto podobe aj tak nie je úplne objektívne, pretože nezachytáva nárast životných nákladov, najmä cien energií a potravín (či iných dôležitých faktorov), ktoré tvoria veľkú časť výdavkov rodín s deťmi, čo môže byť práve problémom posledných rokov.

Záver

Premeny rodinného života na Slovensku od roku 1989 odzrkadľujú zásadné spoločensko-ekonomické zmeny. Klesajúca pôrodnosť, odkladanie rodičovstva, nedostupné bývanie či slabé kapacity predškolských zariadení poukazujú na pretrvávajúce problémy, ktorým rodiny čelia. Slovenská rodinná politika po roku 1989

je charakteristická hlbokým rozporom medzi deklarovanými cieľmi a reálnou praxou. Politické strany dokážu generovať silné slogany, ale zlyhávajú v zabezpečení dostupného bývania a dostatočnej finančnej pomoci štátu. Hoci štát poskytuje priame finančné dávky, ako je napríklad prídavok na dieťa, ich reálny vplyv na príjem rodín v porovnaní s minulosťou postupne klesá. Naša skúsenosť ešte z obdobia pred rokom 1989 hovorí o podstatne lepšej výdatnosti prídavkov na deti (pri dvoch deťoch mesačná dávka dosahovala úroveň vyše 20 % priemernej mzdy), než je súčasných, cca 5% z priemernej mzdy. Stálo by za úvahu výdatnosť detských prídavkov zvýšiť[1]. Na zabezpečenie udržateľnosti rodinného života bude nevyhnutná komplexná prorodinná politika, ktorá spojí ekonomickú, sociálnu a demografickú dimenziu. Bez systémovej zmeny, ktorá by zahŕňala masívnu podporu bývania a budovanie kapacít predškolských zariadení, zostanú finančné príspevky len „náplasťou" na krvácajúcu demografiu. Riešením nie sú jednorazové balíčky, ale predvídateľná a adresná politika, ktorá vráti rodinám pocit bezpečia pri plánovaní budúcnosti. Ak sa tak nestane, Slovensko bude pravdepodobne naďalej čeliť emigrácii a postupnému vymieraniu populácie, čo v konečnom dôsledku ohrozí samotnú existenciu sociálneho štátu.

Literatúra:

BEDNÁRIK, R.: *Podpora detí a rodiny na Slovensku a v Európskej únii.* Bratislava: Inštitút pre výskum práce a rodiny, 2020.

EUROPEAN COMMISSION: *The 2024 Ageing Report: Economic and Budgetary Projections for the EU Member States (2022-2070).* Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2024. [online], [cit. 31.12.2025]. Dostupné na internete:

[1] BEDNÁRIK, R.: *Podpora detí a rodiny na Slovensku a v Európskej únii.* Bratislava: Inštitút pre výskum práce a rodiny, 2020.

<https://economy-finance.ec.europa.eu/publications/2024-ageing-report-economic-and-budgetary-projections-eu-member-states-2022-2070_en>. FEDERÁLNÍ STATISTICKÝ ÚŘAD: *Statistická ročenka Československé socialistické republiky 1988*. Praha: SNTL, 1988. [online], [cit. 31.12.2025]. Dostupné na internete: <https://www.digitalniknihovna.cz/mzk/periodical/uuid%3A6b8d75f0-ab5c-11e2-ada5-005056825209>.

GERBERY, D.: *Rodinná politika na Slovensku: od inštitucionálnej stability k neistote.* In: Sociológia. Roč. 47, č. 3, 2015, s. 205 – 228.

KUSÁ, Z.: *Premeny rodiny a rodinná politika na Slovensku*. Bratislava: Sociologický ústav SAV, 2018.

NÁRODNÁ BANKA SLOVENSKA: *Indikátory dostupnosti bývania – RRE Dashboard.* [online], [cit. 31.12.2025]. Dostupné na internete: <https://nbs.sk/statisticke-udaje/vybrane-makroekonomicke-ukazovatele/ceny-nehnutelnosti-na-byvanie/>.

POTŮČEK, M.: *Sociální politika.* Praha: Slon, 1995.

ŠTATISTICKÝ ÚRAD SLOVENSKEJ REPUBLIKY: *Štatistická ročenka Slovenskej republiky 2024.* Bratislava: Štatistický úrad SR, 2024. [online], [cit. 31.12.2025]. Dostupné na internete: <https://slovak.statistics.sk>.

TURKOVIČ, Z., MIČICOVÁ ĽUPTÁKOVÁ, M.: *Potreby rodín s maloletými deťmi.* Bratislava: Inštitút pre výskum práce a rodiny, 2024.

Zákon č. 54/1956 Zb. o nemocenskom poistení zamestnancov. [online], [cit. 31.12.2025]. Dostupné na internete: <https://www.slov-<lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/1956/54/>.

Zákon č. 88/1968 Zb. o predĺžení materskej dovolenky, o dávkach v materstve a o prídavkoch na deti z nemocenského poistenia. [online], [cit. 31.12.2025]. Dostupné na internete: <https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/1968/88/>.

Zákon č. 600/2003 Z. z. o prídavku na dieťa a o zmene a doplnení zákona č. 461/2003 Z. z. o sociálnom poistení v znení neskorších predpisov. [online], [cit. 31.12.2025]. Dostupné na internete: <https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/2003/600/>.

Zákon č. 532/2007 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 600/2003 Z. z. o prídavku na dieťa. [online], [cit. 31.12.2025]. Dostupné na internete: <https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/2007/532/>.

Zákon č. 397/2022 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 600/2003 Z. z. o prídavku na dieťa v znení neskorších predpisov. [online], [cit. 31.12.2025]. Dostupné na internete: <https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/2022/397/>.

Migrace v kontextu politického narativu: kriminalita cizinců mezi fakty a konstrukcí reality

Ivana Olecká[1]

In the Czech Republic, information on foreigners is collected through both national and European databases, such as CIS, VIS, SIS, and EURODAC. These systems often contain incomplete, inconsistent, or duplicated data and lack sufficiently structured variables to allow robust analyses of the relationship between migration and crime. This paper critically examines the limits of statistical reporting and the selective reading of data, emphasizing that interpretations of migration-related crime are shaped by social, institutional, and historical contexts. Both the narrative of foreigners as a threat and the narrative of foreigners as an opportunity are socially constructed frameworks rather than empirically determined realities; the same statistics can be mobilized either to justify restrictive measures or to support inclusive policies. Understanding migration therefore requires not only empirical evidence but also critical reflection on the frameworks that assign meaning to data, making migration simultaneously a political, identity, and security category shaped by interpretive processes rather than inherent characteristics.

DOI: https://doi.org/10.33542/MAN-0562-7-17

Úvod

Přítomnost cizinců na území cizího státu představuje nejen demografickou či právní skutečnost, ale především fenomén sociální konstrukce, v níž se prolínají mocenské, kulturní a symbolické roviny. Jak zdůrazňuje Niklas Luhmann[2], společnost nelze chápat jako soubor jednajících aktérů, nýbrž jako systém komunikace, v němž významy vznikají prostřednictvím selekce a interpretace. Z tohoto pohledu nejsou „migrace" ani „kriminalita cizinců" objektivními fakty, ale

[1] Katedra bezpečnostních studií, Fakulta bezpečnostního managementu, Policejní akademie České republiky v Praze.

[2] LUHMANN, N. (et al).: *Social Systems, Reprinted, Writing Science*. Stanford: Stanford Univ. Press, 2005.

významovými konstrukty, jejichž obsah se ustavuje v komunikaci mezi politickými, mediálními a institucionálními aktéry.

Jean-François Lyotard[1] upozorňuje, že moderní společnosti tíhnou k „velkým narativům", které legitimizují moc a zjednodušují složité sociální procesy do lineárních příběhů. V kontextu migrace se tento mechanismus projevuje v reduktivních kauzálních spojeních typu „cizinci = hrozba" nebo „cizinci = příležitost" (blíže Tabulka 1). Oba tyto rámce jsou však zrcadlově zkreslené. Zatímco narativ hrozby migranty kriminalizuje, narativ příležitosti je ekonomizuje — redukuje lidskou mobilitu na zdroj pracovního kapitálu, inovací či kulturní diverzity, aniž by reflektoval mocenské asymetrie nebo neviditelnou práci migrantů. Ani tento „pozitivní" diskurz tedy nepřináší hlubší porozumění migraci, nýbrž ji přetváří v nástroj legitimizace určité ekonomické nebo morální agendy.

Tabulka 1: *Narativní rámce migrace: hrozba vs. příležitost.*

Krok	**Cizinec = hrozba**	**Cizinec = příležitost**
1. Skutečná situace / jev	Příchod migrantů s odlišným hodnotovým systémem a neznámými zájmy. *Sám o sobě není automaticky nebezpečný.*	Příchod migrantů s různými dovednostmi a zkušenostmi. *Sám o sobě není automaticky příležitostí.*
2. Politické/mediální označení	Politici nebo média označí jev za hrozbu. *Příklad:* „Invaze	Politici nebo média označí jev za příležitost. *Příklad:* „Migranti mohou

[1] LYOTARD, J.-F.: The Postmodern Condition. In: SEIDMAN, S. (ed.): The Postmodern Turn: New Perspectives on Social Theory. Cambridge: Cambridge University Press, 1998.

	migrantů ohrožuje naši bezpečnost.“	vyplnit nedostatek pracovní síly.“
3. Šíření narativu ve společnosti	Veřejnost začíná vnímat migranty jako riziko. Emocionálně zabarvený jazyk, symboly, strach.	Veřejnost začíná vnímat migranty jako přínos. Jazyk a symbolika zdůrazňuje talent, inovace, solidaritu.
4. Legitimace opatření / reálný dopad	Status hrozby umožňuje přijímat restriktivní a mimořádná opatření. *Příklad:* Posílení hranic, zvýšené kontroly cizinecké policie, deportace, monitorovací technologie.	Status příležitosti umožňuje cílené integrační a podpůrné politiky. *Příklad:* Jazykové kurzy, programy pro kvalifikované pracovníky, granty pro start-upy.

Tuto bezpečnostní perspektivu dále rozvíjí teorie securitizace, formulovaná tzv. Kodaňskou školou[1]. Ta vychází z premisy, že bezpečnost není objektivní stav, nýbrž výsledek diskurzivního aktu — označení určitého jevu za hrozbu. Jazyk bezpečnosti tak představuje specifickou formu společenské komunikace, která umožňuje vymezovat hranice „bezpečného“ a „nebezpečného“ a současně legitimizovat mimořádná politická opatření.

[1] BUZAN, B.; WAEVER, O.; DE WILDE, J.: Bezpečnost: nový rámec pro analýzu. 1. vyd. Praha: Centrum strategických studií, 2005.

V rámci současného evropského diskurzu migrace, jak ukazuje Maciej Stępka[1], nelze securitizaci chápat jako jednotný proces vedený jednou logikou hrozby a reakce. Evropský přístup spíše připomíná propletenou tapisérii různých bezpečnostních logik — humanitární, rizikovou, odolnostní a výjimečnostní — jež se střetávají i doplňují. Tento pluralitní rámec naznačuje, že význam „bezpečnosti" se v evropském prostoru neustále proměňuje a je výsledkem konkurence mezi hodnotami solidarity, řízení rizik a mimořádnými prostředky ochrany.

Z této teoretické perspektivy vyplývá, že analýza migrace a všech s nimi souvisejících specifických jevů, jako je zejména kriminalita cizinců musí přesáhnout pouhou práci s daty. Statistiky či empirické ukazatele totiž nenesou vlastní význam — ten vzniká až v rámci sociální komunikace a narativních struktur, které určují, jak budou fakta interpretována a jaké politické důsledky z nich vyplynou.

Bezpečnostní logiky v evropském diskurzu migrace

Na teoretické úrovni představuje přístup Macieje Stępky[2] významné rozšíření klasické teorie securitizace, jak ji formulovala Kodaňská škola[3]. Zatímco původní koncept vycházel z představy jednorázového aktu, jímž je určitý jev prohlášen za hrozbu, nový přístup ukazuje, že v prostředí Evropské unie se tento proces rozvíjí jako pluralitní a dynamická struktura.

[1] STĘPKA, M.: Identifying Security Logics in the EU Policy Discourse: The "Migration Crisis" and the EU. Cham: Springer International Publishing, 2022. [online], [cit. 8/4/2026]. Dostupné na internete: <https://doi.org/10.1007/978-3-030-93035-6>.
[2] Tamtiež.
[3] BUZAN (eBUZAN, B.; WAEVER, O.; DE WILDE, J.: Bezpečnost: nový rámec pro analýzu. 1. vyd. Praha: Centrum strategických studií, 2005.

Stępka[1] identifikuje čtyři hlavní logiky, jejichž interakce formuje evropskou politiku migrace:

1. **Humanitární logika** rámuje migraci jako výzvu k ochraně lidských práv a solidarity s osobami v nouzi. Tento diskurz je patrný především v komunikaci Evropské komise a Evropského parlamentu, které zdůrazňují morální odpovědnost Unie a humanistické hodnoty Evropy[2]. Migranti jsou zde představováni především jako oběti válek, chudoby, perzekuce a převaděčských sítí, nikoli jako zdroj ohrožení. Cílem je ochrana lidí, nikoli hranic – narativ se opírá o jazyk lidských práv, solidarity, morální odpovědnosti EU a o ideu, že evropská identita je založena na univerzalismu a humanismu[3].
2. **Logika řízení rizik (risk management)** chápe migraci jako potenciální zdroj nestability, který je třeba řídit a monitorovat prostřednictvím technokratických a administrativních opatření. Prosazuje se v jazyce agentur, jako jsou Frontex či Europol, a odráží posun od jednorázových výjimečných zásahů k rutinnímu režimu permanentní kontroly[4]. „Risk management" v diskurzu Evropské komise a Rady EU zdůrazňuje potřebu kontroly, monitoringu a regulace pohybu

[1] STĘPKA, M.: Identifying Security Logics in the EU Policy Discourse: The "Migration Crisis" and the EU. Cham: Springer International Publishing, 2022. [online], [cit. 8/4/2026]. Dostupné na internete: <https://doi.org/10.1007/978-3-030-93035-6>.

[2] HUYSMANS, J.: The Politics of Insecurity: Fear, Migration and Asylum in the EU. London: Routledge, 2008.

[3] Tamtiež.

[4] BAKER-BEALL, C.: The Threat of the 'Returning Foreign Fighter': The Securitization of EU Migration and Border Control Policy. In: Security Dialogue. Vol. 50, No. 5, 2019, s. 437–453. [online], [cit. 8/4/2026]. Dostupné na internete: <https://doi.org/10.1177/0967010619857048>.; JEANDESBOZ, J.: European Border Policing: EUROSUR, Knowledge, Calculation. In: Global Crime. Vol. 18, No. 3, 2017, s. 256–285. [online], [cit. 8/4/2026]. Dostupné na internete: <https://doi.org/10.1080/17440572.2017.1347043>.

osob. Tato logika nepracuje primárně s výjimečným stavem, ale spíše s „normalizací kontroly“ – rozšiřováním administrativních a technologických opatření, která transformují správu migrace do formy trvalého řízení rizik[1].

3. **Odolnostní logika (resilience)** akcentuje schopnost evropské společnosti adaptovat se na krizové situace a posilovat strukturální stabilitu. Migrace zde vystupuje jako zátěžový test, který prověřuje kapacitu institucí i občanské společnosti reagovat flexibilně a koordinovaně.
4. **Logika výjimečnosti (exceptionalism)** odkazuje k mimořádným opatřením a k posílení bezpečnostních složek na hranicích. Přestože se objevuje spíše okrajově, představuje nejviditelnější projev securitizačního jazyka, kdy jsou běžné správní mechanismy nahrazovány výjimečným stavem a suspendováním práv[2].

Tyto logiky se neprojevují simultánně, ale postupně, podle fází politického rámování — od **diagnózy** problému přes evaluaci rizik až po formulaci opatření. Výsledkem je vnitřně ambivalentní obraz migrace, která je zároveň humanitární výzvou i bezpečnostním rizikem. Tato komplexnost činí evropskou politiku obtížně uchopitelnou, avšak zároveň odráží pluralitní povahu samotné Evropské unie.

Metodologicky Stępka[3] vychází z kvalitativní analýzy textů hlavních institucí EU (Evropská komise, Parlament, Rada, Evropská rada, Frontex, Europol, EASO) doplněné o 15 expertních rozhovorů s představiteli těchto institucí. Analýza ukazuje, že různé logiky

[1] Tamtiež.
[2] BUZAN, B.; WAEVER, O.; DE WILDE, J.: Bezpečnost: nový rámec pro analýzu. 1. vyd. Praha: Centrum strategických studií, 2005.
[3] STĘPKA, M.: Identifying Security Logics in the EU Policy Discourse: The “Migration Crisis” and the EU. Cham: Springer International Publishing, 2022. [online], [cit. 8/4/2026]. Dostupné na internete: <https://doi.org/10.1007/978-3-030-93035-6>.

securitizace nejsou oddělené, ale vzájemně se překrývají a posilují – čímž vytvářejí mnohovrstevnatý obraz migrace jako současně humanitární, rizikové i bezpečnostní výzvy.

Tento přístup posouvá klasickou teorii securitizace[1] směrem k poststrukturalistické interpretaci bezpečnostního diskurzu, která zohledňuje institucionální rozmanitost a proměnlivou povahu „bezpečnostního významu". V kontextu EU to znamená, že samotná bezpečnost není stabilní kategorie, ale produkt konkurenčních logik, které se promítají do konkrétních politických strategií – od ochrany hranic po integrační programy.

Narativní dimenze a transformace dat do rámců

Diskurzivní pluralita, kterou Stępka[2] identifikuje na úrovni evropských institucí, se promítá i do širšího sociálního prostoru, kde jazyk bezpečnosti přestává být doménou politických elit a stává se součástí veřejné komunikace. Migranti nejsou nutně faktickou hrozbou, ale stávají se jí tehdy, když jsou tak označeni v politické nebo mediální komunikaci. Tento proces umožňuje politickým aktérům mobilizovat společnost prostřednictvím logiky opozice: vytváří se obraz „zlých oni", který zároveň definuje „dobré my". Jak upozorňuje Jef Huysmans[3], migrace se v tomto procesu proměňuje v nástroj politické identity: společnost vytváří pocit soudržnosti skrze konstrukci „komunity ohrožených". Označení určité skupiny za hrozbu posiluje jednotu „uvnitř" – vymezuje hranici mezi „námi" a „nimi" a stabilizuje nejistý společenský řád.

---

[1] BUZAN, B.; WAEVER, O.; DE WILDE, J.: Bezpečnost: nový rámec pro analýzu. 1. vyd. Praha: Centrum strategických studií, 2005.

[2] STĘPKA, M.: Identifying Security Logics in the EU Policy Discourse: The "Migration Crisis" and the EU. Cham: Springer International Publishing, 2022. [online], [cit. 8/4/2026]. Dostupné na internete: <https://doi.org/10.1007/978-3-030-93035-6>.

[3] HUYSMANS, J.: The Politics of Insecurity: Fear, Migration and Asylum in the EU. London: Routledge, 2008.

Z hlediska teorie reflexivity, jak ji rozvíjí Anthony Giddens[1], však nejde pouze o politickou strategii, nýbrž o systémový rys modernity. Jakmile jsou statistiky nebo fakta zveřejněna, vstupují zpět do sociálního systému a mění jeho chování – jejich interpretace se stává performativní. Čísla tak nejsou neutrálními reprezentacemi reality, ale jejími spolutvůrci. Stejná data o počtu migrantů či trestné činnosti mohou být interpretována jako důkaz ohrožení, nebo jako potvrzení úspěšné integrace – podle toho, jaký narativ jim přisoudí význam.

Tento mechanismus se odráží i v koncepci Zygmunta Baumana[2], který upozorňuje, že moderní společnost je posedlá řádem a bezpečností. V touze po jistotě vytváří kategorie „čistého" a „nečistého", „domácího" a „cizího". Migrant se pak stává symbolem nejistoty, kterou je třeba znovu institucionalizovat – buď prostřednictvím kontroly a exkluze, nebo prostřednictvím narativu solidarity. Tím se potvrzuje, že data o migraci nejsou pouhou evidencí pohybu osob, ale nástrojem symbolické produkce hranic.

Na empirické úrovni se tyto procesy projevují ve způsobu, jakým jsou informace o migrantech transformovány do mediálních a politických rámců. Rámec hrozby využívá selektivní prezentaci dat – například zdůrazňuje jednotlivé kriminální incidenty bez ohledu na jejich statistickou výjimečnost. Tím vytváří performativní cyklus strachu, který legitimizuje restriktivní opatření a podporuje sociální exkluzi[3]. Rámec inkluze naopak interpretuje stejná data v širším kontextu integrace, vzdělávání a spolupráce, a tím podporuje důvěru a sociální soudržnost[4]. Akcentuje pozitivní příklady úspěšné integrace či

[1] GIDDENS, A.: The Consequences of Modernity. Stanford: Stanford University Press, 1990.
[2] BAUMAN, Z.: Tekutá modernita. 2. vyd. Praha: Portál, 2020.
[3] HALL, S.; NIXON, S.; EVANS, J. (eds.): Representation: Cultural Representations and Signifying Practices. 3rd ed. London: Sage, 2025.
[4] GIDDENS, A.: The Consequences of Modernity. Stanford: Stanford University Press, 1990.

ekonomického přínosu migrantů, čímž může zastírat strukturální nerovnosti nebo neúplnost dostupných dat. Tvrzení o „pozitivních dopadech migrace“ se často opírá o korelační, nikoli kauzální analýzy a vynechává aspekty, které se do ekonomických modelů nevejdou — například neformální ekonomiku, rodinné sítě nebo kulturní adaptaci. V obou případech se data stávají nositelem předem stanoveného narativu, nikoli jeho korektivem.

Právě v napětí mezi těmito rámci se odehrává klíčová politická i akademická bitva o význam migrace. Jak konstatuje Huysmans[1], „migrace není hrozbou sama o sobě – stává se jí, když je tak interpretována.“ Jazyk hrozby má totiž performativní charakter: nejen popisuje, ale i utváří realitu. Tento princip se přenáší z úrovně evropských institucí do národních kontextů, kde se evropské logiky bezpečnosti rekonfigurují prostřednictvím médií, politického diskurzu a veřejného mínění.

Tento přechod z „evropského jazyka řízení“ do „národního jazyka obav“ je klíčový pro pochopení, proč securitizační logiky v jednotlivých státech nabývají odlišných podob. V českém případě, jak ukáže následující kapitola, se pluralita evropských rámců zredukovala na jedinou dominantní formu – narativ hrozby. Mediální prostředí zde sehrálo zásadní roli při překladu dat o migraci do emocionálně nasycených příběhů, které formovaly veřejné mínění a redefinovaly vztah mezi „Evropou“, „EU“ a „námi“.

Datové zdroje o cizincích v ČR a EU

Sledování informací o cizincích vstupujících nebo pobývajících na území ČR (dle § 1 odst. 2 zákona č. 326/1999 Sb.) je v současnosti rozdělena mezi nadnárodní a národní informační systémy.

[1] HUYSMANS, J.: The Politics of Insecurity: Fear, Migration and Asylum in the EU. London: Routledge, 2008.

První skupinu tvoří systémy vycházející z nařízení EU – například VIS (Vízový informační systém), SIS (Schengenský informační systém), EURODAC (otisky prstů žadatelů o azyl) a ECRIS-TCN (evidence trestně stíhaných občanů třetích zemí). Tyto systémy pokrývají specifické oblasti, jako je azyl, vyhoštění, víza nebo hledané osoby, přičemž mezi jednotlivými databázemi může docházet k duplicitě dat. Vedle toho existuje národní informační infrastruktura, která v některých ohledech nabízí podrobnější nebo praktičtěji využitelné informace pro policejní praxi. Za nejvýznamnější lze označit Cizinecký informační systém (CIS), který spravuje Ředitelství služby cizinecké policie. CIS je modulární systém obsahující alfanumerická i biometrická data (např. obraz obličeje), přičemž je napojen na další vnitrostátní systémy (ETŘ, PATROS, AZYL) i systémy EU (VIS, SIS). Data z CIS jsou poskytována agendovému informačnímu systému cizinců (AISC), jehož prostřednictvím je možné zpřístupnit vybrané údaje orgánům veřejné moci – např. Ministerstvu vnitra, soudům, státním zastupitelstvím, finanční správě, či zdravotním pojišťovnám. Systém tak slouží jako důležitý nástroj při výkonu státní správy vůči cizincům v ČR. V návaznosti na probíhající digitalizaci státní správy je v současnosti připravován nový systém Integrovaný cizinecký agendový systém (ICAS), jehož spuštění je plánováno spolu s novým cizineckým zákonem (tisk 782/0), navrhovaným s účinností od 1. 1. 2026. ICAS má zavést tzv. „cizinecký účet“, prostřednictvím kterého budou moci cizinci nebo jejich zástupci elektronicky komunikovat se správními orgány. Policie ČR sice ICAS primárně nevyužije, ale bude mít možnost přes něj naplňovat některé oznamovací povinnosti.

Důležité však je, že plánované legislativní změny nijak nemění základní strukturu pobytových režimů – zůstávají kategorie krátkodobých, dlouhodobých, přechodných a trvalých pobytů, stejně jako zvláštní režimy mezinárodní ochrany nebo pobytu ozbrojených sil.

Zpracováním, kategorizací a sdílením informací se vytváří rámec, v němž je migrace interpretována jako administrativně zvládnutelný, ale zároveň permanentně monitorovaný jev. Jazyk bezpečnosti se zde transformuje do jazyka datové kontroly – čímž se rozšiřuje z politické roviny do infrastruktury správy populace. Jak ukazují Luhmann[1] a Hall[2], empirické ukazatele získávají význam až v komunikačním kontextu, který určuje jejich interpretaci.

Otázkou však je, i to, jaká data jsou vlastně k dispozici. Z mezinárodního srovnání vyplývá, že řada států (např. Německo či Nizozemsko) systematicky propojuje údaje o občanství a pobytovém statutu s trestněprávní evidencí, čímž umožňuje přesnější analýzy. V českém prostředí však podobný mechanismus chybí: v ETŘ není zahrnuta proměnná o pobytovém statusu, evidence délky pobytu je nesourodá a interpretace kategorií v rámci ESSK postrádá jednotnou metodiku. Absence těchto dat nejen oslabuje výzkum, ale otevírá prostor pro spekulativní narativy, které nahrazují empirii dojmy.

Transformace dat do narativů

Česká republika představuje v evropském kontextu zvláštní paradox. Přestože má historicky jen zanedbatelnou zkušenost s migrací, právě migrace se stala již před více než deseti lety jedním z hlavních témat veřejné debaty o bezpečnosti. Jak upozorňuje Kristýna Tamchynová[3], proces securitizace migrace se v českém prostředí odehrál především v rovině symbolů a médií, nikoli jako reakce na reálné události. Její analýza čtyř hlavních deníků z let 2015–2016 ukázala, že média mluvila o „vlnách uprchlíků“ či „přívalu migrace“ a

[1] LUHMANN, N.: Social Systems. Stanford: Stanford University Press, 2005.
[2] HALL, S.; NIXON, S.; EVANS, J. (eds.): Representation: Cultural Representations and Signifying Practices. 3rd ed. London: Sage, 2025.
[3] TAMCHYNOVÁ, K.: Securitizing Migration, Europeanizing Czechs? In: Central European Journal of International & Security Studies. Vol. 11, No. 4, 2017, s. 107–132.

vykreslovala kulturní střet „islámu a Evropy“. Takto vystavěný jazyk proměnil migraci v existenční hrozbu pro českou i evropskou identitu.

V současné době dle statistik Agentura Evropské unie pro otázky azylu (EUAA)[1] má v souvislosti s válkou na Ukrajině ČR na svém území nejvyšší počet osob s dočasnou ochranou na obyvatele v EU. Nově nabytou zkušeností se však situace nemění. Zatímco se vláda snaží zajistit integraci těchto uprchlíků prostřednictvím různých iniciativ, jako jsou programy na podporu přístupu na trh práce a jazykové kurzy, existují i obavy z potenciálních sociálních napětí a rizika bezdomovectví.

Jak podotýká Stępka[2], evropské diskurzy, které obvykle balancují mezi logikou humanitární pomoci, řízení rizik a výjimečného stavu, se v českém prostředí zjednodušily do jediného rámce – rámce hrozby. Migrant se stal symbolem nebezpečí, zatímco „Evropa“ byla líčena jako kulturní oběť a „EU“ jako neefektivní byrokratický systém. Tato dichotomie „my“ a „oni“ nejen polarizovala veřejnost, ale také přetvořila složitou sociální realitu do emocionálně srozumitelného obrazu ohrožené civilizace.

Migrace tak plní rovněž identitotvornou funkci. Katzenstein a Checkel[3] zdůrazňují pluralitu evropských identit, včetně těch euroskeptických, které jsou rovněž součástí „evropanství“. Fukuyama[4]

[1] EUROPEAN UNION AGENCY FOR ASYLUM: Zpráva o azylu 2025: výroční zpráva o situaci v oblasti azylu v Evropské unii: shrnutí. Luxembourg: Publications Office, 2025. [online], [cit. 8/4/2026]. Dostupné na internete: <https://data.europa.eu/doi/10.2847/9359339>.

[2] STĘPKA, M.: Identifying Security Logics in the EU Policy Discourse: The “Migration Crisis” and the EU. Cham: Springer International Publishing, 2022. [online], [cit. 8/4/2026]. Dostupné na internete: <https://doi.org/10.1007/978-3-030-93035-6>.

[3] KATZENSTEIN, P. J.; CHECKEL, J. T.: Conclusion – European Identity in Context. In: CHECKEL, J. T.; KATZENSTEIN, P. J. (eds.): European Identity. Cambridge: Cambridge University Press, 2009.

[4] FUKUYAMA, F.: Identity, Immigration, and Liberal Democracy. In: Journal of Democracy. Vol. 17, No. 2, 2006, s. 5–20. [online], [cit. 8/4/2026]. Dostupné na internete: <https://doi.org/10.1353/jod.2006.0028>.

připomíná, že evropská identita je identitou „z rozumu" – zakotvenou spíše v zájmech a sdílených zkušenostech než v kulturní jednotě. Krize migrace pak tento proces paradoxně posiluje: sjednocuje „ohrožené Evropany", ale zároveň prohlubuje nedůvěru v instituce EU. Della Porta a Caiani[1] zdůrazňují „evropeizaci zdola" – formování evropské identity prostřednictvím konfliktů a veřejné debaty. Habermas[2] rozlišuje mezi občanskou (Staatsbürger) a národní identitou (Volksgenosse), přičemž v kontextu migrace často převažuje druhý model: bezpečnostní narativy nahrazují solidaritu kulturní exkluzí. Kantner[3] doplňuje, že evropská identita osciluje mezi we-commercium (kooperací z rozumu) a we-communio (sdílenými hodnotami); krize migrace tuto oscilaci zviditelnila a vyostřila napětí mezi solidaritou a kontrolou.

Vznikl tím zvláštní identitní paradox. Na jedné straně Češi pociťují sounáležitost s „ohroženou Evropou" – sdílený strach vytváří pocit jednoty. Na druhé straně však roste nedůvěra vůči EU, která je vnímána jako vzdálená a nepochopitelná moc. Jak ukazuje Tamchynová[4], v době migrační krize před deseti lety se 62 % Čechů cítilo být součástí ohrožené Evropy, ale zároveň nedůvěřovalo Unii. Tento rozpor potvrzuje tezi o „evropeizaci zdola"[5]: evropská identita

[1] DELLA PORTA, D.; CAIANI, M.: Social Movements and Europeanization. Oxford: Oxford University Press, 2009.
[2] HABERMAS, J.: The European Nation State: Its Achievements and Its Limitations. On the Past and Future of Sovereignty and Citizenship. In: Ratio Juris. Vol. 9, No. 2, 1996, s. 125–137.
[3] KANTNER, C.: Collective Identity as Shared Ethical Self-Understanding: The Case of the Emerging European Identity. In: European Journal of Social Theory. Vol. 9, No. 4, 2006, s. 501–523. [online], [cit. 8/4/2026]. Dostupné na internete: <https://doi.org/10.1177/1368431006073016>.
[4] TAMCHYNOVÁ, K.: Securitizing Migration, Europeanizing Czechs? In: Central European Journal of International & Security Studies. Vol. 11, No. 4, 2017, s. 107–132.
[5] DELLA PORTA, D.; CAIANI, M.: Social Movements and Europeanization. Oxford: Oxford University Press, 2009.

se nerodí jen z integrace, ale i z krizí, které nutí znovu definovat, kdo vlastně „my“ jsme.

Podle Halla[1] žádná reprezentace není neutrální: to, jak o něčem mluvíme, určuje, co považujeme za hrozbu a co za normu. V českém prostoru se proto střetávají dva protikladné rámce – rámec hrozby, který vyzdvihuje strach a exkluzi, a rámec inkluzivní, který chápe migraci jako součást společenské adaptace. Právě v tomto napětí – mezi uzavřeností a otevřeností, mezi Evropou jako obětí a Evropou jako společenstvím solidarity – se dnes formuje české pojetí „evropanství“. Z pohledu Buzana, Wævera a de Wildeho[2] lze český případ chápat jako sekundární securitizaci – tedy převzetí unijního jazyka bezpečnosti a jeho přetvoření do národního, emocionálně zabarveného příběhu. Média zde nefungují jen jako prostředník, ale jako aktivní tvůrce významu. Jak připomínají Huysmans[3] a Bauman[4], komunity se často utvářejí skrze hrozby – a v českém diskurzu se migrace stala právě takovým pojítkem kolektivní identity.

Data, narativ a interpretace: Výzvy pro analýzu kriminality cizinců v kontextu sociální konstrukce reality

Právě v tomto napětí – mezi uzavřeností a otevřeností, mezi Evropou jako obětí a Evropou jako společenstvím solidarity – se dnes formuje české pojetí „evropanství“. Jedním z klíčových témat, na nichž se tento narativ hrozby dále rozvíjí, je **kriminalita cizinců**. Ta se v českém veřejném prostoru stala symbolem, který propojuje otázky migrace, bezpečnosti a identity. Ačkoli empirická data sama o sobě

[1] HALL, S.; NIXON, S.; EVANS, J. (eds.): Representation: Cultural Representations and Signifying Practices. 3rd ed. London: Sage, 2025.
[2] BUZAN, B.; WAEVER, O.; DE WILDE, J.: Bezpečnost: nový rámec pro analýzu. 1. vyd. Praha: Centrum strategických studií, 2005.
[3] HUYSMANS, J.: The Politics of Insecurity: Fear, Migration and Asylum in the EU. London: Routledge, 2008.
[4] BAUMAN, Z.: Tekutá modernita. 2. vyd. Praha: Portál, 2020.

neposkytují přesvědčivé důkazy o zvýšené kriminalitě migrantů (a vzhledem ke své povaze ani nemohou), jejich interpretace často přesahuje rámec faktů a vstupuje do roviny kulturních významů. Čísla se tak stávají argumentačním zdrojem, který posiluje představu ohroženého společenství a zjednodušuje komplexní společenské procesy do morálně zabarvených opozic „nás" a „těch druhých". Stejně tak však mohou tato neúplná čísla fungovat i jako nástroj pozitivní propagace. Narativ „cizinci jako příležitost" se často zakládá na idealizovaných nebo zjednodušených statistikách a nekvalitních výběrech populace (např. do měření jsou zahrnuti pouze cizinci s pracovním povolením, což pochopitelně vede k nižší evidenci kriminality). Také tento rámec redukuje migraci na funkci – jen místo bezpečnostního rizika zdůrazňuje ekonomický zisk. Oba přístupy přitom sdílejí společný rys: místo porozumění skutečné komplexitě migrace instrumentalizují migranty ve prospěch určité ideologické logiky.

V tomto kontextu je zřejmé, že analýza kriminality cizinců vyžaduje nejen přístup k validním datům, ale i reflexi způsobu, jakým jsou tato data rámována a interpretována. Statistika totiž nikdy nefunguje ve vzduchoprázdnu – je vkládána do narativů, které formují její význam. Pokud se ztrácí metodologická transparentnost a data se prezentují bez kontextu, vzniká prostor pro jejich zneužití k politickým či mediálním účelům. Právě proto je nezbytné zkoumat kriminalitu migrantů nejen jako sociálně-kriminologický jev, ale také jako diskurzivní konstrukci, která významně ovlivňuje veřejné vnímání migrace a utváří hranice společenské solidarity.

Analýza kriminality cizinců vyžaduje nejen přístup k validním datům, ale také reflexi jejich rámování a interpretačních kontextů. Zásadním problémem zůstává metodologická neujasněnost – různé studie používají rozdílné definice, kategorizace i zdroje, což vede ke značným rozdílům ve výsledcích. V České republice je výzkum vztahu

mezi typem pobytu a kriminalitou velmi omezený. Robustní infrastruktura evidence (ETŘ, ESSK, CIS) existuje, avšak chybí analytická a metodická vrstva umožňující kvalifikovanou interpretaci dat. Absence proměnných o pobytovém statusu, délce pobytu či migračním pozadí výrazně omezuje možnosti zkoumání vztahu mezi migrací a kriminalitou. Tento nedostatek omezuje nejen policejní analytiku, ale i strategické plánování politik migrace a prevence kriminality. V USA, Německu či Nizozemsku je sběr těchto údajů standardizován a propojen s trestní evidencí, což umožňuje hlubší analýzu dopadů migračních politik, přesto však i tam nelze zcela eliminovat systémový bias.

Pro český kontext je proto zásadní vytvořit vlastní metodiku evidence pobytového statusu, která zajistí validitu dat i jejich analytickou využitelnost. Bez toho mohou empiricky podložené, avšak selektivně prezentované statistiky sloužit spíše jako nástroj sociální kontroly než prostředek komplexního porozumění migraci. Právě zde se ukazuje křehkost samotného konstruktu „hrozby" – jeho síla nespočívá ani tak v realitě migrace, jako spíše v kvalitě a interpretaci dostupných dat. Pokud jsou data neúplná, metodologicky neujasněná či rámovaná v předem dané bezpečnostní optice, stávají se snadno manipulovatelným nástrojem, který hrozbu nejen reprodukuje, ale i legitimizuje. V takovém kontextu se empirická evidence proměňuje v politický akt: čísla, jež by měla sloužit poznání, se stávají prostředkem upevňování symbolického řádu. Proto nelze otázku dat o kriminalitě migrantů chápat pouze jako technický problém, ale jako součást širšího mocensko-diskurzivního rámce, v němž se rozhoduje o tom, co je považováno za riziko – a kdo je označen za hrozbu.

Fundamentální problém spočívá v implikaci dat: z nepravdivých či neúplných údajů může plynout jakýkoli závěr. Duplicitní nebo neúplná data umožňují, aby stejná fakta byla interpretována diametrálně odlišně – jako důkaz hrozby, nebo jako podklad pro

inkluzivní opatření. Validní data jsou conditio sine qua non analytické práce, ale i ta získávají význam pouze skrze narativ, který je rámuje.

Na druhou stranu ale pochopitelně ani validní data sama o sobě nezaručují objektivitu. Jak připomínají Lyotard[1] a Giddens[2], interpretace je vždy formována sociálním a institucionálním kontextem. Statistiky o kriminalitě cizinců mohou být využity buď k posílení obav a represivních opatření, nebo naopak k rozvoji inkluzivních politik a programů prevence. Stejná čísla mohou vyvolávat strach, pokud jsou vytržena z kontextu, nebo podporovat důvěru, pokud jsou zasazena do širšího rámce sociálních a ekonomických vztahů[3].

V evropském prostředí se tento posun projevuje přechodem od logiky výjimečného stavu k logice odolnosti (resilience). Jak konstatuje Stępka[4], po roce 2016 se unijní diskurz transformuje z reaktivní politiky krize na preventivní rámec adaptace, který chápe migraci jako strukturální výzvu, nikoli hrozbu. Tímto směrem se posouvá i pojetí evropské identity – jak uvádí Habermas[5], solidarita může být výsledkem racionální spolupráce, nikoli kulturní exkluze.

Také Anthony Giddens[6] již dávno upozorňoval, že moderní společnost je reflexivní – fakta, jakmile jsou zveřejněna, se stávají součástí zpětné vazby, která ovlivňuje jednání institucí i veřejnosti.

---

[1] LYOTARD, J.-F.: The Postmodern Condition. In: SEIDMAN, S. (ed.): The Postmodern Turn: New Perspectives on Social Theory. Cambridge: Cambridge University Press, 1998.
[2] GIDDENS, A.: The Consequences of Modernity. Stanford: Stanford University Press, 1990.
[3] BAUMAN, Z.: Tekutá modernita. 2. vyd. Praha: Portál, 2020.
[4] STĘPKA, M.: Identifying Security Logics in the EU Policy Discourse: The "Migration Crisis" and the EU. Cham: Springer International Publishing, 2022. [online], [cit. 8/4/2026]. Dostupné na internete: <https://doi.org/10.1007/978-3-030-93035-6>.
[5] HABERMAS, J.: The European Nation State: Its Achievements and Its Limitations. On the Past and Future of Sovereignty and Citizenship. In: Ratio Juris. Vol. 9, No. 2, 1996, s. 125–137.
[6] GIDDENS, A.: The Consequences of Modernity. Stanford: Stanford University Press, 1990.

Bauman[1] doplňuje, že v „tekuté modernitě“ mají informace sklon vyvolávat pocity ohrožení spíše než porozumění, protože mediální prostředí stírá hranici mezi empirickým faktem a jeho interpretací.

Závěr

Migraci nelze chápat jen jako soubor čísel či izolovaných empirických jevů. Statistické údaje o kriminalitě cizinců poskytují pouze fragmentární obraz, který je vždy podmíněn metodou sběru dat, definicemi a kategorizacemi. Limity systémů evidence – například nejednotnost pobytových kategorií v českých registrech nebo absenci relevantních proměnných – znamenají, že samotná data nejsou neutrální. Neúplná či duplicitní evidence umožňuje, aby stejná fakta byla interpretována diametrálně odlišně: buď jako potvrzení hrozby, nebo jako argument pro inkluzivní politiku. Statistiky tak nikdy neslouží pouze k popisu reality – stávají se nástrojem její aktuální sociální konstrukce.

Narativy, které z těchto dat vyplývají, mají zásadní dopad na veřejnou debatu, politická rozhodnutí i společenské postoje. Posilují obavy, stigmatizaci a bezpečnostní diskurzy, nebo mohou podporovat důvěru, solidaritu a inkluzivní strategie. Migrace se proto stává nejen otázkou empirického poznání, ale i identitní a politickou kategorií, jejíž interpretace formuje rámce, v nichž se hodnotí legitimita opatření a institucí.

Odpovědný výzkum migrace a kriminality cizinců musí překročit pouhé zpracování čísel. Vyžaduje reflexi rámců, kritické zhodnocení interpretací a pochopení performativní povahy dat – tedy schopnosti dat ovlivňovat společenské procesy a politická rozhodnutí. Politická opatření by měla být založena na robustní a transparentní empirii, která zvažuje jak potenciální rizika, tak přínosy migrace, s cílem předcházet stigmatizaci a současně chránit veřejné bezpečí.

[1] BAUMAN, Z.: Tekutá modernita. 2. vyd. Praha: Portál, 2020.

Literatúra:

BAKER-BEALL, C.: *The Threat of the 'Returning Foreign Fighter': The Securitization of EU Migration and Border Control Policy*. In: *Security Dialogue*. Vol. 50, No. 5, 2019, s. 437–453. [online], [cit. 8/4/2026]. Dostupné na internete: <https://doi.org/10.1177/0967010619857048>.

BAUMAN, Z.: *Tekutá modernita. 2. vyd*. Praha: Portál, 2020.

BUZAN, B.; WAEVER, O.; DE WILDE, J.: *Bezpečnost: nový rámec pro analýzu. 1. vyd*. Praha: Centrum strategických studií, 2005.

DELLA PORTA, D.; CAIANI, M.: *Social Movements and Europeanization*. Oxford: Oxford University Press, 2009.

EUROPEAN UNION AGENCY FOR ASYLUM: *Zpráva o azylu 2025: výroční zpráva o situaci v oblasti azylu v Evropské unii: shrnutí*. Luxembourg: Publications Office, 2025. [online], [cit. 8/4/2026]. Dostupné na internete: <https://data.europa.eu/doi/10.2847/9359339>.

FUKUYAMA, F.: *Identity, Immigration, and Liberal Democracy*. In: *Journal of Democracy*. Vol. 17, No. 2, 2006, s. 5–20. [online], [cit. 8/4/2026]. Dostupné na internete: <https://doi.org/10.1353/jod.2006.0028>.

GIDDENS, A.: *The Consequences of Modernity*. Stanford: Stanford University Press, 1990.

HABERMAS, J.: *The European Nation State: Its Achievements and Its Limitations. On the Past and Future of Sovereignty and Citizenship*. In: *Ratio Juris*. Vol. 9, No. 2, 1996, s. 125–137.

HALL, S.; NIXON, S.; EVANS, J. (eds.): *Representation: Cultural Representations and Signifying Practices. 3rd ed*. London: Sage, 2025.

HUYSMANS, J.: T*he Politics of Insecurity: Fear, Migration and Asylum in the EU*. London: Routledge, 2008.

JEANDESBOZ, J.: *European Border Policing: EUROSUR, Knowledge, Calculation*. In: *Global Crime*. Vol. 18, No. 3, 2017, s. 256–285. [online],

[cit. 8/4/2026]. Dostupné na internete: <https://doi.org/10.1080/17440572.2017.1347043>.

KANTNER, C.: *Collective Identity as Shared Ethical Self-Understanding: The Case of the Emerging European Identity*. In: *European Journal of Social Theory*. Vol. 9, No. 4, 2006, s. 501–523. [online], [cit. 8/4/2026]. Dostupné na internete: <https://doi.org/10.1177/1368431006073016>.

KATZENSTEIN, P. J.; CHECKEL, J. T.*: Conclusion – European Identity in Context*. In: CHECKEL, J. T.; KATZENSTEIN, P. J. (eds.*): European Identity*. Cambridge: Cambridge University Press, 2009.

LUHMANN, N.: *Social Systems*. Stanford: Stanford University Press, 2005.

LYOTARD, J.-F.: *The Postmodern Condition*. In: SEIDMAN, S. (ed.): *The Postmodern Turn: New Perspectives on Social Theory*. Cambridge: Cambridge University Press, 1998.

STĘPKA, M.: *Identifying Security Logics in the EU Policy Discourse: The "Migration Crisis" and the EU*. Cham: Springer International Publishing, 2022. [online], [cit. 8/4/2026]. Dostupné na internete: <https://doi.org/10.1007/978-3-030-93035-6>.

TAMCHYNOVÁ, K.: *Securitizing Migration, Europeanizing Czechs?* In: *Central European Journal of International & Security Studies*. Vol. 11, No. 4, 2017, s. 107–132.

Vybrané aspekty moci EÚ v súčasných medzinárodných vzťahoch

Martin Horemuž[1]

The presidential elections in Russia, which took place in March 2024, were another of many The aim of this paper is to describe and explain in more detail the international political changes related to the position and approach of the EU in the current system of international relations (the EU as a "geopolitical community") from the perspective of power. The current changes and forms of international relations point to a renaissance in the use of power at the expense of international law and international institutions. This is one of the reasons why the EU is legitimately moving towards becoming a key geopolitical regional actor, focusing more intensively on areas such as defense, security, and power projection (force).

DOI: https://doi.org/10.33542/MAN-0562-7-18

Úvod

Európska únia (EÚ) v súčasnom systéme medzinárodných vzťahov predstavuje normatívneho a postnárodného aktéra, významný subjekt medzinárodného práva v európskom geografickom, ale aj globálnom politickom poriadku. Je preto pochopiteľné, že v rámci svojho fungovania EÚ presadzuje zadefinované a legitímne ciele pomocou štandardných a dopredu zadefinovaných nástrojov, a to predovšetkým z oblasti zahraničnej, bezpečnostnej a obchodnej politiky. EÚ prešla od podpisu Maastrichtskej zmluvy za posledných viac ako 30 rokov množstvom zásadných vnútorných kvalitatívnych zmien. Podstata týchto zmien spočívala v snahe o transformovanie spoločenstva na kľúčového aktéra európskej a potenciálne i svetovej politiky. V 90. rokoch minulého storočia EÚ rozhodným spôsobom podporovala reformný a demokratizačný proces v krajinách strednej a východnej Európy spolu s ich zahranično-politickými snahami a ambíciami plne

[1] Katedra politológie, Filozofická fakulta, Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach.

sa integrovať do západoeurópskych politických, ekonomických a bezpečnostných štruktúr. Paralelne s týmto procesom prebiehala diskusia o vnútornej zmene EÚ, ktorá súvisela s inštitucionálnym procesom rozhodovania, ale aj presunom niektorých kompetencií a oblastní z pôsobnosti členských štátov na nadnárodnú úroveň.[1] Cieľom tohto kroku sa malo stať zefektívnenie, ale tiež posilnenie vlastného geopolitického postavenia a pozície v regionálnej a medzinárodnej politike tak, aby EÚ bola schopná účinne ovplyvňovať a formovať európsky geopolitický priestor.

Medzinárodné vzťahy a ich aktuálna podoba. Implikácie pre EÚ

Podľa realistickej ako i neorealistickej teórie medzinárodných vzťahov základným znakom a konštantou medzinárodného systému je jeho anarchickosť. Anarchickosť pritom neznamená, že by sa systém medzinárodných vzťahov nachádzal v permanentnom chaose, ktorý sa neriadi žiadnou vnútornou logikou, princípmi, poprípade že je systémom živelným. Anarchickosť v tomto smere vyjadruje predovšetkým absenciu univerzálnej (globálnej) vlády, ktorá je schopná vynútiť dodržiavanie pravidiel alebo iných dohodnutých princípov. Dejiny medzinárodných vzťahov, a osobitne to platí pre európsky kontinent, jednoznačne potvrdzujú, že vojny (vojenské konflikty) ako i rivalita a mocenské súperenie sú pevnou súčasťou medzinárodného (anarchického) politického systému.[2] Termíny akými sú moc, sila a záujmy zostávajú základnými kategóriami pre konanie štátov ako rozhodujúcich (podľa realistov) aktérov medzinárodných vzťahov. Stúpenci realizmu pritom zdôrazňujú, že moc nie je cieľom sama o sebe, ale predstavuje prostriedok na zabezpečenie bezpečnosti a prežitia štátu.[3] K. Waltz ako hlavný predstaviteľ neorealistickej

[1] KRATOCHVÍL, P.: *Teorie evropské integrace*. Praha: Portál, 2008, s. 224.
[2] DRULÁK, P.: *Teorie mezinárodních vztahů*. Praha: Portál, 2010.
[3] KRIŠTOF, P.: *Úvod do teórií medzinárodných vzťahov*. Trnava: Filozofická fakulta TU, 2025.

myšlienkovej školy v medzinárodných vzťahov príčinu vojen analyzoval v tzv. rovinách, s tým, že vychádza z ľudskej povahy, vnútornej štruktúry štátov, ale tiež z anarchickej podoby medzinárodného systému. [1] Súčasná realita regionálneho politického prostredia na európskom kontinente zostáva pritom silne ovplyvňovaná kľúčovými geopolitickými aktérmi akými sú predovšetkým EÚ, NATO a Rusko. Špecifickým charakterom aktuálnej geopolitickej konfigurácie na európskom kontinente je, že EÚ nekladie dôraz na samostatné vybudovanie a následne využitie vojenských spôsobilostí v takom rozsahu a za takým účelom, že by ju to predurčovalo k úplne nezávislému a autonómnemu konaniu v oblasti bezpečnosti. Práve v kontexte anarchickosti systému medzinárodných vzťahov sa od počiatku činnosť a pôsobenie EÚ zameriavala na diplomaciu, ktorá je základom podpory a presadzovania mieru (humanitárne, stabilizačné a mierové misie), dodržiavania medzinárodného práva a rozvoja spolupráce prostredníctvom medzinárodných inštitúcií, vrátane spolupráce medzi EÚ a NATO. Silným nástrojom EÚ je aj podpora procesu integrácie a rozširovania EÚ o nové členské štáty.[2] To sa osobitne prejavilo v priestore strednej a východnej Európy kde priniesol tzv. Europeizáciu, ktorá v konečnom dôsledku v tomto regionálnom geopolitickom priestore podstatným spôsobom znížila jeho anarchickosť. Prostredníctvom všetkých týchto nástrojov je teda možné zmierniť anarchickosť systému medzinárodných vzťahov, ale predovšetkým ukotviť aktérov v inštitucionálnom a právnom rámci, ktorý vedie k predvídateľnosti ich správania a zároveň zabezpečí vzájomne výhodnú spoluprácu.

[1] WALTZ, K. N.: *Theory of International Politics*. Long Grove: Waveland Press, 2010.
[2] BERGMANN, J.: *Neofunctionalism and EU external policy integration: the case of capacity building in support of security and development.* In: *Journal of European Public Policy*. 2019, Vol. 26, no. 9, pp. 1253-1272.

Intenzita s akou dnes aktuálne v medzinárodnom politickom systéme prebiehajú krízy a konflikty rozličnej povahy pritom naberá novú dynamiku a rozmer. Zo strany EÚ si to vyžaduje nielen adekvátnu reakciu, ale predovšetkým zodpovedajúce prostriedky a nástroje, ktorými bude schopná predmetné krízy a konflikty eliminovať a zvládať. O to viac je táto otázka naliehavejšia, keď dochádza k obchádzaniu rozhodnutí v rámci medzinárodných inštitúcií a medzinárodného práva. Primárne je väčšina súčasných kríz a konfliktov spojená s mocenským súperením a snahou o posilnenie vlastného geopolitického alebo regionálneho postavenia na úkor iných aktérov alebo skupiny štátov. Spôsob akým sa to zo strany niektorých štátov (aktérov) uskutočňuje však poukazuje na revíziu (geo)politického poriadku a existujúceho systému medzinárodných vzťahov založeného na medzinárodných (regionálnych) inštitúciách a medzinárodnom práve. V európskom geografickom priestore jednu z takýchto bezpečnostných a geopolitických kríz predstavuje dlhodobo nekooperatívne správanie a prístup Ruska v oblasti európskej regionálnej bezpečnosti.[1] Tento prístup pritom nesúvisí len s anexiou Krymu v roku 2014 a neskoršou (2022) otvorenou vojenskou agresiou a v čase písania tohto textu pokračujúcou „špeciálnou vojenskou operáciou" voči Ukrajine. Podstata neoimperiálnej a revizionistickej zahraničnej a bezpečnostnej politiky Ruska je priamo zameraná na cieľavedomé a systematické destabilizovanie a podkopávanie systému európskej (regionálnej) bezpečnosti založenej na medzinárodnom práve a pôsobení regionálnych a medzinárodných inštitúcií. Súčasťou týchto aktivít sa stali viaceré vplyvové, hybridné a nepriateľské operácie, ktorých cieľom je vytváranie geopolitického a bezpečnostného napätia. Škála týchto aktivít a činností zahŕňa kybernetické útoky, podporu nelegálnej migrácie, radikálnych

[1] SMITH, N., R, DAWSON, G.: *Mearsheimer, Realism, and the Ukraine War*. In: *Analyse & Kritik*. 2022,Vol. 44, no. (2), pp. 175–200.

a extrémistických politických zoskupení a hnutí, cielené dezinformačné kampane za účelom ovplyvňovania verejnej mienky a volebných procesov, ale aj rôznorodá pomoc nedemokratických a autokratických režimov (Afrika, Blízky východ), ktoré sú svojim zameraním výrazne protizápadne orientované. Nemenej dôležitým a výrazne vypuklým sa stáva hospodársko-ekonomický rozmer, v ktorom aktuálne silnejú tendencie o prístup k strategickým surovinám.[1] Osobitný význam nadobúdajú tzv. kritické materiály, čo len zvýrazňuje (neo)realisticku dimenziu a podobu medzinárodných vzťahov, ktorá pracuje najmä v kategórii moci. Moc v tomto smere totižto predstavuje kľúčový faktor, pričom moc môže mať podobu vojenskej sily, ekonomických zdrojov alebo technologickej prevahy[2], poprípade ich kombinácia.

Návrat k mocenskej politike v kontexte vyššie uvedených faktorov ovplyvňujúcich súčasnú podobu medzinárodných vzťahov preto dnes viac ako kedykoľvek v minulosti nastoľujú legitímnu otázku o ďalšom smerovaní EÚ. Súčasný stav, v ktorom sa sila a moc zo strany niektorých aktérov čoraz častejšie používa pri dosahovaní zahranično-politických, hospodárskych a bezpečnostných cieľov poukazuje na to, že EÚ do budúcnosti nevystačí len s aktívnou podporou a šírením liberálnych a demokratických hodnôt v úsilí o premenu medzinárodno-politického poriadku. Keďže činnosť a aktivity viacerých geopolitických aktérov (regionálnych mocností) v medzinárodnej politike, aktuálne vrátane USA pod vedením prezidenta D. Trumpa, smerujú k zmene existujúceho medzinárodného systému a poriadku, tak pre EÚ to nevyhnutne bude znamenať adaptáciu na zmenené prostredie a podmienky. Z hľadiska obsahu zahraničnej a bezpečnostnej politiky EÚ si to v prvom rade

[1] ŚWIEBODA, P.: *Europe needs a 360° Economic security policy* Brussels: European Policy Centre, 2024, [online], [cit. 28/12/2025]. Dostupné na internete: <https://www.epc.eu/publication/Europe-needs-a-360-Economic-security-policy/>.
[2] KRIŠTOF, P.: *Úvod do teórií medzinárodných vzťahov.* Trnava: Filozofická fakulta TU, 2025.

bude vyžadovať disponovanie efektívnymi mocenskými a politickými nástrojmi. Takýto posun by však znamenal čiastočné opustenie neoliberálnych a konštruktivistických postulátov a príklon v prospech neorealistickej teórie medzinárodných vzťahov. EÚ k tomu núti predovšetkým geopolitická realita, ktorá sa vytvára a mení za použitia nástrojov sily, nátlaku, vydierania a zastrašovania, s tým že tieto nástroje determinovali dejiny medzinárodných vzťahov výlučne do roku 1945. Výsledkom tohto stavu je, že v geopolitickom priestore EÚ dochádza k vážnemu ohrozeniu stability a medzinárodného poriadku založenom na medzinárodnom práve a medzinárodných inštitúciách, t.j. na inštitútoch a pilieroch ktoré sú imanentným základom zahraničnej a bezpečnostnej politika EÚ. Ďalšou dimenziou moci EÚ je tzv. soft power. Ako uvádza J. Nye, soft power vychádza, resp. v zahranično-politickej oblasti pracuje s nástrojmi akými sú verejná diplomacia, politická atraktivita, ekonomická, sociálna a kultúrna príťažlivosť, na rozdiel od tradičných nástrojov akými sú nátlak a hrozba použitia sily.[1] Pritom koncept soft power predstavuje v medzinárodných vzťahoch relatívne nový termín v oblasti zahraničnej a bezpečnostnej politiky štátov (regionálnych organizácií), ktorého vznik je spájaný predovšetkým s dôsledkami globalizácie a formovaním globálneho medzinárodného politického a ekonomicko-hospodárskeho systému. Zároveň EÚ je veľmi často vnímaná a interpretovaná v dimenzii soft power, keďže (stále) predstavuje pre viaceré európske štáty (Balkán, postsovietsky priestor) politicky, ekonomicky a sociálne príťažlivý model a zároveň príležitosť pre pevné geopolitické a inštitucionálne ukotvenie. Na druhej strane mocenské premeny, bezpečnostné hrozby a riziká európskeho geografického priestoru poukazujú na limity a obmedzenia moci EÚ, čo si uvedomujú nielen jednotlivé členské štáty, ale aj samotná EÚ. Práve z tohto dôvodu je možné v krátkodobej perspektíve

[1] NYE, J., S.: *Soft Power*. In: *Foreign Policy*. Autumn 1990, No. 80, pp. 153-171.

predpokladať, že ak chce EÚ zostať aj v budúcnosti vplyvným (uznávaným) geopolitickým aktérom a subjektom ovplyvňujúcim regionálne, ale i globálne politické a bezpečnostné procesy, bude nevyhnutne musieť okrem normotvornej sily (soft power) nadobudnúť a získať aj ďalšie mocensko-politické a vojensko-bezpečnostné nástroje. Vnútorný vývoj EÚ v posledných rokov, ktorý okrem iného súvisí najmä s agresiou Ruska na Ukrajine, pritom toto spočiatku rozpačité váhanie EÚ, resp. jednotlivých politických elít kľúčových členských štátov, jednoznačne nasmeroval EÚ na cestu silného a rešpektovaného mocenského a geopolitického aktéra. Dnes je však príliš predčasné hodnotiť naplnenie tohto cieľa s konkrétnymi dopadmi (politickými, bezpečnostnými) na európsky geopolitický priestor, keďže takéto hodnotenie si nevyhnutne vyžaduje pomerne dlhšie časové obdobie. Možno sa len domnievať, že úspech tohto smerovania EÚ nebude závisieť len na zdrojoch a technických (materiálnych) kapacitách, ale predovšetkým na vnútornej akcieschopnosti a rozhodnosti, ako aj schopnosti a vôle dôsledne presadzovať prijaté politické rozhodnutia do praxe.

Moc a medzinárodné vzťahy

Základným charakteristickým znakom medzinárodných vzťahov po roku 1945 bola silná mocenská a geopolitická konfrontácia odohrávajúca sa v bipolárnej konštelácii medzi veľmocami (USA a ZSSR). Táto konfrontácia sa v teórii medzinárodných vzťahov označuje tiež ako hra s nulovým súčtom.[1] V praxi to znamenalo, že (geo)politické oslabenie reálneho alebo potenciálneho protivníka, resp. rivala automaticky znamenalo posilnenie vlastnej mocenskej politickej pozície alebo postavenia. Jazykom a naratívom medzinárodných vzťahov uvedeného súperenia sa stala predovšetkým ideológia a jej prísne vyhranený jazyk, ktorého hlavným obsahom a náplňou bolo

[1] KREJČÍ, O.: *Mezinárodní politika.* Praha: Ekopress, 2021.

ideologické vyzdvihovanie vlastného politického modelu alebo systému so všetkými k tomu prislúchajúcimi výhodami. Práve politický jazyk a naratív najlepšie charakterizoval bipolárny charakter medzinárodno-politického systému, keďže v zmysle teórie hry s nulovým súčtom v tomto naratíve sa automaticky nachádzalo jasné vymedzenie voči mocenskému súperovi. Ideologickej konfrontácii následne fakticky zodpovedalo aj politologické rozdelenie sveta, a to predovšetkým v dimenzii „demokratický / slobodný" svet a „nedemokratický / totalitný" svet. Príčiny „ideologického" konfliktu boli pritom inherentne zakomponované najmä v diametrálnej rozdielnosti konštituovaných politických režimov a ich ideologických premisách. Tieto nezmieriteľné ambivalentnosti však v skutočnosti maskovali mocenskú a geopolitickú podstatu sporov a konfliktov.[1] V ekonomicko-hospodárskej rovine sa v zmysle „marxistickej filozofie" využívalo delenie na "kapitalistický" a "socialistický" hospodársko-ekonomický systém zvýrazňujúc práve zmienené výhody vlastného, resp. nevýhody protikladného systému. V geografickej dimenzii to bola dichotómia „východ" versus „západ". V kontexte tohto príspevku je potrebné uviesť, že príznačným pre existenciu bipolárneho medzinárodno-politického systému sa stala práve výrazná ideologická dimenzia permanentné súperenie superveľmocí: USA a Sovietskeho zväzu. Ideológia a jej naratívy pritom predstavovali kľúčový mocenský nástroj slúžiaci na zastieranie a zdôvodnenie akýchkoľvek aspektov geopolitických konfliktov, ale zároveň predstavovala nástroj „presviedčania" v rámci diplomatického a politického úsilia o získanie podpory a vplyvu v dôležitých štátoch a regiónoch sveta. Tento proces bol osobitne signifikantným a prítomný v procese dekolonizácie v tzv. v krajinách tretieho sveta (predovšetkým Afrika, Latinská Amerika) a ich neskoršieho politického vývoja. Práve v tomto „treťom svete"

[1] DRULÁK, P.: *Teorie mezinárodních vztahů.* Praha: Portál, 2010, s. 224.

nepriamo alebo sprostredkovane prebiehali ozbrojené konflikty medzi veľmocami a ich spojencami s jednoznačne ideologickým podtextom, ktoré mali rôznorodú podobu od národno-oslobodzovacích bojov až po občianske vojny.

Rozpad komunistického bloku a skončenie ideologickej konfrontácie vytvorilo nový geopolitický pôdorys a podmienky pre pôsobenie aktérov v medzinárodných vzťahoch. Ideologický kontext determinujúci predchádzajúcu podobu, charakter ako aj kvalitu a štruktúru medzištátnych vzťahov výrazným spôsobom erodoval a vo svojej pôvodnej podobe fakticky zanikol. Pád totalitných a autoritárskych režimov naprieč viacerými regiónmi sveta označovaný aj ako tzv. „tretia vlna demokratizácie" bol sprevádzaný hlbokými premenami vo vnútri štátov, ktoré prechádzali zásadným reformným a transformačným procesom. Táto transformácia vnútorného prostredia odzrkadľovala vplyv a nastavenie vonkajšieho globálneho liberálno-ekonomického svetového prostredia. To sa vyznačovalo globalizáciou s (neo)liberálnou doktrínou, ako ideológiou zdôrazňujúcou význam trhovej ekonomiky, privatizácie, ako prvkov znižovaním úlohy a postavením štátu v hospodárstve a spoločnosti v prospech okrem iného neštátnych aktérov a nadnárodných spoločností. To okrem iného otvorilo možnosti a perspektívu pre rozšírenie (a prehĺbenie) európskej integrácie o krajiny strednej a východnej Európy. EÚ v tomto smere úspešne reflektovala postbipolárny vývoj v medzinárodných vzťahov, ktoré sa vyznačovali okrem iného intenzívnym vzostupom regionálnych integračných zoskupení, ktorých zameranie nadobudlo širokospektrálnu oblasť od politickej spolupráce, cez hospodársko-ekonomickú oblasť až po bezpečnostné stránky kooperácie.[1] EÚ v tomto smere predstavovala najdynamickejší vývoj usilujúcim v postupných etapách posunúť

[1] NOVOTNÁ, T.: *The EU as a Global Actor: United We Stand, Divided We Fall*. In: *Journal of Common Market Studies*. 2017, Vol. 55, No. 4, pp. 177–191.

integračný proces z ekonomickej cez hospodársku a menovú oblasť až po politickú integráciu, t.j. vytvorenie (geo)politického spoločenstva. Kľúčovým znakom zo strany EÚ v tomto smere je, že celý tento proces nie je stále uzavretý, a zostáva politicky otvorený pre integráciu a rozšírenie (europeizáciu) ďalších európskych krajín, osobitne postsovietskeho priestoru a západného Balkánu. Práve integračný proces naštartovaný v 90. rokoch 20. storočia EÚ preukázal a potvrdil, že činnosť a pôsobenie regionálnych organizácií má priamy vplyv na vytváranie dôvery a budovanie stabilného a predvídateľného regionálneho rámca a geopolitického prostredia. Tieto procesy sú pritom súbežne dopĺňané aj na bilaterálnej úrovni v podobe kooperácie medzi štátmi v príslušných oblastiach – zahraničnej, bezpečnostnej, hospodársko-ekonomickej, kultúrnej a pod.). Jedným z motívov rozvoja regionálnej spolupráce a integrácie sú predovšetkým silné historické vzťahy (väzby) bezprostredne medzi sebou susediacich štátov ako aj zdieľajúci spoločný geografický (civilizačno-kultúrny, religiózny, sociálny) priestor. V tomto priestore majú štáty svoje prirodzené politické, vojensko-bezpečnostné a hospodárske záujmy, ktoré sa prostredníctvom rôznych regionálnych inštitúcií (štruktúr) a ich mechanizmov snažia neustále harmonizovať, zosúlaďovať a usmerňovať žiaducim smerom spoločne výhodným pre zúčastnených aktérov. Nemenej dôležitým faktorom, a osobitne to platí pre EÚ, sú aj identicky vyznávané a akceptované hodnoty v podobe demokratických princípov, štandardov a procedúr, prvkov právneho štátu, ochrany ľudských práv a podobne. Dôsledné presadzovanie princípov a hodnôt, ako aj ich implementovanie (aplikovanie) zo strany EÚ na nové (pridružené) štáty pritom nevyhnutne vedie k posilňovaniu európskej identity ako jednej zo súčasti europeizácie.[1] Globálna úloha EÚ vo svetovej politike je primárne stále založená na

[1] ŽIPAJ, T.: *Šírenie noriem a hodnôt Európskej únie za hranicami európskeho integračného priestoru*. In: Politické Vedy. 2023, Vol. 26, no. 1, s. 42.

existencii normotvornej moci. V rámci tejto kategórie moci dochádza k presadzovaniu a šíreniu základných hodnôt, na ktorých je EÚ založená, resp. činnosť EÚ smeruje k podpore hodnôt z nich odvodených. Doterajšia prax a skúsenosti poukazujú na to, že EÚ je konštituovaná na koncepte tzv. "soft power". Význam tejto moci pritom spočíva v schopnosti byť príťažlivým inými prostriedkami ako nátlakom, hrozbou alebo donucovaním ("hard power").[1] EÚ v rámci soft power okrem iného ponúka: jednotný trh prácovných síl, služieb, kapitálu, spoločnú menu, ale tiež tzv. asociačné dohody umožňujúce nečlenským štátom alebo štátom usilujúcim o vstup profitovať z výhod spoločného európskeho hospodárskeho trhu. Ten so svojím počtom takmer pol miliardy obyvateľov zostáva jedným z vyspelých ekonomických centier sveta. Soft power EÚ ďalej dotvára právna aproximácia - accquis communautaire, transfer know-how v oblasti dobrého vládnutia, zdieľané hodnoty (demokracia, ľudské práva, právny štát) a výhody integrácie a kooperácie (europeizácia).

Nástup globalizácie priniesol nové výzvy a impulzy čo viedlo k zásadným premenám svetového (geo)politického a bezpečnostného prostredia, ktoré sa prejavili aj v oblasti medzinárodných vzťahov. Západ, reprezentovaný USA a krajinami vtedajších Európskych spoločenstiev sa stal v dôsledku víťazstva liberálnej demokracie nositeľom hodnôt, ktoré sa stali príťažlivými pre ostatné štáty, pričom sa snažili nasledovať model neoliberálnej ideológie ako ten, ktorý zabezpečí politickú stabilitu, ekonomickú a sociálnu prosperitu. Pod vplyvom uvedenej paradigmy prevládalo v 90. rokov pri pohľade a hodnotení politického a svetového vývoja silné presvedčenie o liberálno-demokratickom poriadku ako najlepšieho univerzálneho spôsobu organizácie politického a hospodárskeho života. V politologickej perspektíve bola táto paradigma spájaná tézou o konci

[1] NYE, J., S.: *Soft Power and Great-Power Competition. Shifting Sands in the Balance of Power Between the United States and China*. Springer, 2023, 208 s.

dejín, ktoré v roku 1992 F. Fukuyma v knihe „*The End of History and the Last Man*" spájal s pádom (porážkou) komunizmu a nástup víťaznej liberálnej demokracie. *F.* Fukyama nazýval koncom dejín dejín „ideologické víťazstvo" a nastolenie režimu liberálnej demokracie, založenej na spojení hodnôt liberalizmu a demokracie. F. Fukuyama pritom považoval liberálnu demokraciu za najspravodlivejší režim, ktorý netrpí žiadnymi zásadnými vnútornými rozpormi, pričom najlepšie dokáže vyriešiť existujúce sociálno-ekonomické problémy.[1] Neskorší medzinárodno-politický a geopolitický vývoj (vojna proti terorizmu a snaha o demokratizáciu Afganistanu a Iraku, ale tiež tzv. arabské jaro) ukázal, že liberálno-demokratický model vlády nie je možné preniesť do akéhokoľvek sociálno-kultúrneho prostredia, čím sa vyvrátila téza o jeho globálnom a univerzálnom charaktere.

V súvislosti s vývojom po skončení studenej vojny J. Mearsheimer poznamenáva, že väčšina štátov európskeho kontinentu sa domnievala, že tzv. realpolitik alebo mocenská politika sa stala nenávratne minulosťou. Rovnako ako pri liberálno-demokratickom politickom poriadku a modely, aj v medzinárodných vzťahoch prevládalo optimistické presvedčenie, že doterajšie nastavenie a fungovanie medzinárodného systému v podobe udržiavanie rovnováhy síl bude nahradené novou (nekonfrontačnou) kooperatívnou stratégiou založenej na spolupráci a vzájomných výhodách, ktoré potlačí a eliminuje mocenské súperenie.[2] Tieto predstavy a vízie o medzinárodných vzťahoch boli formované práve pod silným vplyvom globálnej liberálno-demokratickej ideológie (neoliberalizmu) západného sveta, a to aj za aktívnej účasti EÚ. Pri tomto procese EÚ podporovala hospodársku integráciu, rozvoj medzinárodného obchodu a medzinárodných inštitúcií ako aj šírenie

[1] FUKUYAMA, F.: *The End of History and the Last Man.* Nex York: The Free Press, 1992.
[2] MEARSHEIMER, J.: *The Great Delusion. Liberal Dreams and International Realities.* New Haven and London: Yale University Press, 2018, s. 328.

demokracie, slobody a ľudských práv ako normatívnej moci, ktoré podporia mier a vytvoria stabilitu v systéme medzinárodných vzťahov. Aj preto medzinárodná politika a vzťahy prestali byť primárne vnímané a interpretované v pojmoch moci a mocenskej politiky. Táto optika a percepcia sa však aktuálne diametrálne mení. Dôkazom toho sú snahy a systematické úsilie niektorých nedemokratických (neliberálnych) aktérov medzinárodných vzťahov (Rusko, Čína, Severná Kórea, ale aj Irán) presadzujúcich geopolitické zmeny a vytvorenie multipolárneho sveta.[1] Za týmto „naratívom", resp. konceptom sa však v skutočnosti skrýva najmä kritika dominancie USA (unilateralizmu) a západného sveta, a cieľavedomé úsilie o oslabenie ekonomickej a vojenskej dominancie Západu. Je preto pochopiteľné, že politika uvedených aktérov otvorene smeruje k zmene (revízii) existujúceho svetového poriadku, geopolitickej reality a nastavenej rovnováhy systému medzinárodných vzťahov. Nástrojmi, ktorými sa predmetné zmeny realizujú čoraz častejšie nadobúdajú charakter demonštrácie sily vrátane hrozieb jej použitia, nátlaku a zastrašovania, pričom tieto aktivity sú podopreté reálnymi vojenskými alebo ekonomickými (technologickými) kapacitami a schopnosťami, t.j. mocou. Moc v rozličných podobách je v systéme medzinárodných vzťahov neustále v pohybe, resp. je distribuovaná a predstavuje premennú, ktorá sa mení v závislosti od množstva faktorov, ktoré majú čoraz viac povahu neurčitosti.[2] Aj preto medzinárodný systém nepredstavuje statickú, konštantnú a fixnú mocenskú (geopolitickú) realitu, konštantnou zostáva len ich anarchickosť.

[1] TRUBOWITZ, P., BURGOON, B.: *Geopolitics and Democracy. The Western Liberal Order from Foundation to Fracture*. New York: Oxford University Press, 2023, s. 134.
[2] PŠEJA, P.: *Moc a zájmy v mezinárodním systému*. Brno: CDK, 2016, s. 372.

Záver

Pri pohľade na súčasný svet poznačený množstvom kríz, napätí a geopolitických konfliktov, v ktorom naviac pôsobia aktéri vyslovene nepriateľsky zameraní voči hodnotám s ktorými sa identifikuje a ktoré reprezentuje západný svet vrátane EÚ, sa čoraz častejšie ukazuje, že demokracia, pluralizmus, ľudské práva a občianske slobody nie sú samozrejmé a neohraničene časovo platné. Aktuálny vývoj a tendencie posledných rokov jednoznačne potvrdzujú, že na ich ochranu a udržanie bude potrebné neustále zvádzať boj a usilovať o ich uchovanie.[1] Tento boj si však bude vyžadovať predovšetkým adekvátne prostriedky a nástroje, ale aj zdroje v oblasti zahraničnej a bezpečnostnej politiky EÚ.

Súčasná schopnosť a projekcia moci EÚ aplikovaná v kontexte medzinárodných vzťahoch pritom už dnes otvorene potvrdzuje snahu adaptovať túto moc na zásadné premeny s cieľom jej revízie a posilnenia o nové schopnosti a dimenzie tak, aby bola schopná čeliť rýchlo sa transformujúcemu geopolitickému, bezpečnostnému, ale aj hospodársko-ekonomickému prostrediu.[2] Zároveň je možné predpokladať, že pokiaľ veľmoci v medzinárodnom politickom systéme začnú uprednostňovať silu pred pravidlami, odpor voči mocenskej a nátlakovej politike zvyčajne zoslabne. Menšie štáty, ktoré predtým stavali svoju bezpečnostnú a zahraničnú politiku na medzinárodné právo, sa následne viac prispôsobujú regionálnym lídrom alebo kľúčovým aktérom, na rozdiel od toho aby hľadali oporu

[1] ŠVEC, J., HOREMUŽ, M.: *Humanitné a sociálne vedy v aktuálnych krízových siločiarach - politologická perspektíva problematiky*. In: ŠVEC, J., HOREMUŽ, M. (eds.): *K otázkam súčasnosti z perspektívy human*itných a sociálnych vied. České Budějovice: Vysoká škola evropských a regionálních studií, 2025, s. 63.

[2] JURČÁK, V., IVANČÍK, R.: *Od Spoločnej bezpečnostnej a obrannej politiky k spoločnej armáde Európskej únie?* In: Vojenské rozhledy. 2023, Vol. 32, no. 1. pp. 18-34.

v medzinárodných inštitúciách. So súčasným vývojom tiež úzko súvisí celková demontáž liberálneho medzinárodného poriadku a jeho hodnôt („ideologický konflikt“) reprezentovaného „Západom“, t.j. EÚ, NATO a to štátmi otvorene nepriateľské voči hodnotám a liberálno-politickému systému. Liberálna demokracia ako najvhodnejší spoločenský poriadok a model usporiadania spoločnosti čelí intenzívnym útokom a spochybňovaniu. Do popredia vystupuje naliehavá otázka formovania nového globálneho svetového systému a medzinárodného poriadku. Už najbližšie obdobie ukáže, akým spôsobom sa bude EÚ podieľať na tomto poriadku, a aké bude jej postavenie a miesto v „zmenenom“ systéme medzinárodných vzťahov, o podobu a charakter ktorého sa intenzívny boj už dávno začal.

Literatúra:

BERGMANN, J.: *Neofunctionalism and EU external policy integration: the case of capacity building in support of security and development*. In: *Journal of European Public Policy*. 2019, Vol. 26, no. 9, pp. 1253-1272.

FUKUYAMA, F.: *The End of History and the Last Man*. Nex York: The Free Press, 1992, 418 p.

DRULÁK, P.: *Teorie mezinárodních vztahů*. Praha: Portál, 2010, s. 224.

JURČÁK, V., IVANČÍK, R.: *Od Spoločnej bezpečnostnej a obrannej politiky k spoločnej armáde Európskej únie?* In: *Vojenské rozhledy*. 2023, Vol. 32, no. 1. pp. 18-34.

KRATOCHVÍL, P.: *Teorie evropské integrace*. Praha: Portál, 2008, s. 224.

KREJČÍ, O.: *Mezinárodní politika*. Praha: Ekopress, 2021, s. 804.

KRIŠTOF, P.: *Úvod do teórií medzinárodných vzťahov*. Trnava: Filozofická fakulta TU, 2025, s. 119.

NOVOTNÁ, T.: T*he EU as a Global Actor: United We Stand, Divided We Fall*. In: *Journal of Common Market Studies*. 2017, Vol. 55, No. 4, pp. 177–191.

MEARSHEIMER, J.: *The Great Delusion. Liberal Dreams and International Realities*. New Haven and London: Yale University Press, 2018, p. 328.

NYE, J., S.: *Soft Power*. In: *Foreign Policy*. Autumn 1990, No. 80, 153-171.

NYE, J., S.: *Soft Power and Great-Power Competition. Shifting Sands in the Balance of Power Between the United States and China*. Springer, 2023, 208 p.

PŠEJA, P.: *Moc a zájmy v mezinárodním systému*. Brno: CDK, 2016, s. 372.

SMITH, N., R, DAWSON, G.: *Mearsheimer, Realism, and the Ukraine War*. In: *Analyse & Kritik*. 2022,Vol. 44, no. (2), pp. 175–200.

ŚWIEBODA, P.: *Europe needs a 360° Economic security policy Brussels: European Policy Centre*, 2024. [online], [cit. 28/12/2025]. Dostupné na internete: <https://www.epc.eu/publication/Europe-needs-a-360-Economic-security-policy/>.

ŠVEC, J., HOREMUŽ, M.: *Humanitné a sociálne vedy v aktuálnych krízových siločiarach - politologická perspektíva problematiky*. In: ŠVEC, J., HOREMUŽ, M. (eds.): *K otázkam súčasnosti z perspektívy humanitných a sociálnych vied*. České Budějovice: Vysoká škola evropských a regionálních studií, 2025, s. 53-68.

TRUBOWITZ, P., BURGOON, B.: *Geopolitics and Democracy. The Western Liberal Order from Foundation to Fracture*. New York: Oxford University Press, 2023, p. 254.

WALTZ, K. N.: *Theory of International Politics*. Long Grove: Waveland Press, 2010, p. 256.

ŽIPAJ. T.: *Šírenie noriem a hodnôt Európskej únie za hranicami európskeho integračného priestoru*. In: *Politické Vedy*. 2023, Vol. 26, no. 1, pp. 39-62.

Ukrajina ako geopolitická výzva: kríza európskej identity a strategická autonómia Západu

Tomáš Koziak[1]

The study analyzes the war in Ukraine as a key moment for the redefinition of Europe's borders - geographical, geopolitical and value-based. In a historical and theoretical context, it shows Ukraine as a civilizational and geopolitical pivot between the West and Russia. The conflict reveals the weaknesses of European unity, security and the credibility of values, but at the same time acts as a catalyst for the EU's strategic autonomy and the reassessment of Western identity in the newly emerging multipolar world.

DOI: https://doi.org/10.33542/MAN-0562-7-19

Úvod

Európa bola od svojich počiatkov definovaná fyzickými, kultúrnymi, ale aj hodnotovými hranicami. Tieto hranice neboli nikdy pevné. Vždy sa formovali v dynamickom dialógu s vonkajším svetom, ktorý slúžil ako kontrast pre jej sebadefiníciu. Od antického rozlíšenia medzi Gréckom a barbarským svetom, cez kresťanskú Európu oproti islamskému Orientu, až po bipolárne rozdelenie počas Studenej vojny, hranice Európy vždy odrážali nielen geografiu a rozdelenie moci, ale aj hodnoty a identitu.

Ruská invázia na Ukrajinu, ktorá sa začala 24. februára 2022, predstavuje najväčšiu geopolitickú, bezpečnostnú, ale aj hodnotovú skúšku pre európsky kontinent od konca druhej svetovej vojny. Tento konflikt nie je len lokálnou vojnou medzi dvoma susednými štátmi. Je zrkadlom, v ktorom sa odráža kríza západnej identity, európskej kohézie, kredibility liberálnej demokracie, ale aj schopnosti Západu definovať svoje hranice v ére revizionistických ambícií

[1] Katedra verejnej správy, Fakulta verejnej politiky a verejnej správy, Vysoká škola Danubius; Vysoká škola technická a ekonomická Prešov.

a multipolárneho sveta. Téma hraníc Európy sa tu prelína s hranicami hodnôt liberálnej demokracie, právneho štátu, ľudských práv, multilateralizmu a otvorenej spoločnosti verzus autoritárstva, mocenského rozdelenia sveta na sféry vplyvu, vypätého nacionalizmu a reakčného konzervativizmu. Ukrajinský konflikt odhaľuje rozpor medzi deklarovanými hodnotami Západu a jeho praktickou politikou, ktorá sa prejavuje v jeho dlhodobej energetickej závislosti od Ruska, cez váhavosť v poskytovaní vojenskej pomoci napadnutému štátu, až po vnútorné rozpory v otázkach názorov na migráciu, právny štát, či strategickú autonómiu.

Ukrajina a východné hranice Európy

Hoci sa východná hranica Európy geograficky tradične definuje pozdĺž Uralu a Kaukazu, pojem „východná hranica Európy" predstavuje ďaleko viac než geografickú líniu. Ide o dynamickú geopolitickú, kultúrnu a civilizačnú hranicu, ktorej podoba sa v priebehu storočí neustále menila. Ukrajina, situovaná na tomto rozhraní, bola vždy v epicentre stretu impérií, kde sa pretínali kultúrne a politické vplyvy východnej ortodoxie a západného kresťanstva, stepných nomádov a moderných národných štátov. Jej historické ukotvenie, či už v „západnej" alebo „východnej" Európe, nie je statické, ale je výsledkom vrstvenia politických, kultúrnych a pamäťových procesov, ktoré dodnes ovplyvňujú jej identitu a geopolitickú orientáciu.

Už v období Kyjevskej Rusi sa územie dnešnej Ukrajiny stalo jadrom východoslovanskej civilizácie. Kyjev symbolizoval syntézu byzantskej ortodoxie, varjažskej administratívy a slovanských tradícií. Toto obdobie je spoločným historickým dedičstvom Ukrajincov, Rusov a Bielorusov, čo súčasné Rusko systematicky využíva v propagandistickom naratíve ich údajnej „jednoty" a nerozlučnosti. Po mongolskej inváziі sa Kyjevská Rus rozpadla – západ sa orientoval

na Poľsko-litovskú úniu, kde sa rozvíjali západné formy samosprávy a latinský vplyv, zatiaľ čo východné územia padli pod Zlatú hordu a neskôr Moskovské kniežatstvo. Tento rozkol položil základy dvojitej ukrajinskej identity – „západnej" Ukrajiny ako časti poľsko-litovskej únie a „východnej" ako predpolia ruskej expanzie.

Kozácky hetmanát (1648–1764) predstavoval pokus o autonómnu ukrajinskú štátnosť. Povstanie Bohdana Chmeľnického proti Poľsku vyústilo do Perejaslavskej zmluvy (1654), ktorá formálne spojila ľavobrežnú Ukrajinu s Ruskom. Od tohto obdobia začína jej intenzívna rusifikácia, ktorá v 19. storočí dostala podobu systematickej a vedomej politiky, čím sa Ukrajina stala „Maloruskom", teda faktickou provinciou ruského impéria. Západná Ukrajina (Halič) pod Habsburgovcami zažila opačný vývoj, kde poľsko-ukrajinské kultúrne súperenie a gréckokatolícka cirkev vytvorili priestor pre rozvoj ukrajinského národného hnutia, ktoré sa neskôr stalo základom protiruského odporu.

Po rozpade cárskeho impéria sa Ukrajina stala laboratóriom utvárania národného štátu. Ukrajinská ľudová republika (1917–1921) a Západoukrajinská ľudová republika (1918–1919) mali síce len epizodickú existenciu, no obe deklarovali prozápadnú orientáciu. Po poľsko-sovietskej vojne a Rižskej zmluve (1921) bolo územie Ukrajiny rozdelené a jej východná časť stala súčasťou Sovietskeho zväzu a západná súčasťou Poľska. Proces ukrajinizácie, ktorý sa začal po XII. zjazde Komunistickej strany Sovietskeho zväzu v roku 1923 síce vytvoril opatrné podmienky pre postupnú ukrajinizáciu, no Stalinom spôsobený Holodomor a Veľký teror ju v 30. rokoch opäť úplne zastavili. Nepriaznivá situácia na západnej Ukrajine, ktorá bola súčasťou Poľska zasa vyprovokovala rozvoj nacionalistického hnutia, ktoré po roku 1939 bojovalo proti sovietskej i nemeckej okupácii. Priebeh a výsledky druhej svetovej vojny posunuli „východnú hranicu Európy" opäť viac na západ. Na základe Paktu Molotov-Ribbentrop

bolo východné Poľsko a západná Ukrajina pričlenené k Sovietskemu zväzu a Železná opona definitívne umiestnila Ukrajinu do „východného bloku".

Rozpad Sovietskeho zväzu znovuotvoril otázku východnej hranice Európy. V roku 1991 vyhlásila Ukrajina nezávislosť, ktorú v referende podporilo 92% obyvateľov. Stala sa najväčším postsovietskym štátom v Európe a otázka jej ukotvenia v „európskom" Západe, alebo na „eurázijskom" Východe sa stala ústredným sporom nielen o vnútornú podobu Ukrajiny, ale aj o samotnú východnú hranicu Európy. Ukrajina od roku 1991 niekoľkokrát otvorene deklarovala svoju proeurópsku orientáciu. Najmä Oranžová revolúcia (2004) a Euromajdan (2013–2014) boli opakovanými pokusmi Ukrajiny o „návrat", či „vstup" do Európy, čo však Rusko odmietalo akceptovať. Vyhrotená situácia viedla ku anexii Krymu v roku 2014, k vojne na Donbase a od roku 2022 k plnoformátovej vojenskej agresii Ruska.

Prieskumy verejnej mienky konzistentne ukazujú, že udalosti od roku 2014 veľmi významne posilnili prozápadnú orientáciu obyvateľov Ukrajiny. Spor o hranicu Európy sa tak presunul z fyzických, ale aj mentálnych máp do zákopov a jeho výsledok určí nielen to, či hranice Európy skončia na Dnepri, alebo pri Azovskom mori, ale aj to, či je Západ reálne schopný brániť hodnoty liberálnej demokracie, právneho štátu, ľudských práv, multilateralizmu a otvorenej spoločnosti, alebo kapituluje pod tlakom autoritárstva, ruských hybridných útokov a revizionistických ambícií vedúcich k opätovnému mocenskému rozdeleniu sveta na sféry vplyvu.

Vojna na Ukrajine z hľadiska geopolitickej teórie

Geopolitické hranice Európy sa v kontexte ukrajinského konfliktu ukazujú ako dynamické a nestále konštrukty, ktoré sa neustále pretvárajú pod vplyvom mocenských pomerov, historických naratívov a strategických kalkulácií veľmocí. Na pochopenie tohto javu

poskytujú rámec klasické geopolitické teórie. Halford Mackinder vo svojej klasickej práci „Geografická os dejín" označil východnú Európu, za kľúčovú oblasť k ovládnutiu tzv. Heartlandu – strategického centra euroázijskej pevniny. Ide podľa neho o jedinú oblasť sveta, ktorú nejde priamo ovládnuť z mora, a preto je jej kontrola kľúčom ku globálnej dominancii. Mackinderova teória bola ovplyvnená britskou imperiálnou stratégiou založenou na dominancii tzv. morskej moci, ale aj obavami z ruskej expanzie, pričom východoeurópske pláne identifikoval ako oblasť, kde sa stretáva moc pozemných a námorných mocností. Esenciálnu súčasť tohto územia predstavuje práve Ukrajina, Poľsko a pobaltské štáty. Ich osud nie je len lokálnou záležitosťou, ale aj otázkou globálnej rovnováhy síl.[1] Rusko túto teóriu internalizovalo do svojho strategického uvažovania a považuje Ukrajinu za nevyhnutnú nárazníkovú zónu proti západným hrozbám, za prístup do oblasti Čierneho mora a za strategický obranný val proti potenciálnej expanzii NATO.

Nicholas J. Spykman rozvinul Mackinderovu myšlienku do teórie tzv. Rimlandu, pobrežného pásma okolo Eurázie, ktoré je ešte dôležitejšie než vnútrozemský Heartland, pretože kontrola Rimlandu umožňuje projekciu námornej moci a ekonomickej dominancie. Spykman tvrdil, že Rimland – územie v tvare polmesiaca od západnej Európy cez Blízky východ až po východnú Áziu, je kľúčové pre americkú stratégiu zadržiavania Sovietskeho zväzu. Jeho slávna formulácia „kto ovláda Rimland, ovláda Euráziu a kto ovláda Euráziu, ovláda osud sveta" rozvíja Mackinderovu tézu dominancie námornej moci. Ukrajina, s prístupom k Azovskému a Čiernemu moru, s Odesou ako kľúčovým prístavom a s Krymom ako strategickou základňou pre

[1] MACKINDER, H. J.: *The geographical pivot of history. Royal Geographical Society*, 1904, s. 434-436.

Čiernomorskú flotilu, je mostom medzi Pobaltím a Kaukazom.[1] Spĺňa tým kritériá Rimlandu a zároveň vysvetľuje, prečo Rusko považuje stratu Ukrajinu za existenčnú hrozbu.

Zbigniew Brzezinski v jednej zo svojich kľúčových kníh „Veľká šachovnica" priamo tvrdí, že Rusko nemôže byť bez Ukrajiny impériom, pretože by stratilo demografický a poľnohospodársky potenciál a strategickú hĺbku (nárazníkovú zónu voči NATO). Brzezinski označuje Ukrajinu ako „geopolitický pivot", ktorého orientácia určuje, či Rusko bude eurázijským impériom alebo iba regionálnou mocnosťou.[2]

Ruské geopolitické uvažovanie týkajúce sa postoja k samostatnej Ukrajine prešlo v od 90. rokoch 20. storočia značnými zmenami. Tieto zmeny predstavujú komplexný proces, ktorý nebol náhodný, ale bol výsledkom postupnej kumulácie štyroch vzájomne posilňujúcich sa faktorov: geopolitického sklamania zo Západu, vnútropolitickej krízy a nástupu nacionalistických elít, ideologického stretu eurázijstva a „ruského sveta", ako aj rastúcich bezpečnostných a ekonomických hrozieb. Tento prechod prebehol v troch hlavných fázach – od Kozyrevovho konceptu strategického partnerstva cez Primakovovu definíciu „blízkeho zahraničia" ako sféry vplyvu, až po Duginove a Putinove predstavy o potrebe priameho ovládnutia Ukrajiny ako nevyhnutnej podmienky ruskej veľmocenskej obnovy.

V prvých rokoch po rozpade ZSSR dominovalo v ruskej zahraničnej politike liberálne krídlo pod vedením ministra zahraničia Andreja Kozyreva. Jeho doktrína stavila na integráciu Ruska do západných inštitúcií výmenou za stabilizáciu postsovietskeho priestoru. V tomto kontexte bola Ukrajina vnímaná ako strategický partner, nie ako

[1] SPYKMAN, N. J.: *America's strategy in world politics: The United States and the balance of power*. Harcourt, Brace and Company, 1942, s. 57-59.
[2] BRZEZINSKI, Z.: *The grand chessboard: American diplomacy and its geostrategic imperatives*. Basic Books, 1997, s. 46.

hrozba. Rusko v roku 1994 aktívne podporilo Budapeštianske memorandum, v ktorom spolu s USA a Veľkou Britániou garantovalo ukrajinskú územnú celistvosť výmenou za jadrové odzbrojenie – odovzdanie tretieho najväčšieho jadrového arzenálu na svete. Kozyrev očakával, že Západ bude rešpektovať ruské bezpečnostné záujmy, najmä nerozširovanie NATO na východ. Tento prístup odrážal nádej na „spoločný európsky dom" a kooperatívnu európsku bezpečnostnú architektúru.

Táto ilúzia sa však začala rúcať už koncom 90. rokov. Rozšírenie NATO o Poľsko, Česko, Maďarsko a potom najmä o Litvu, Lotyšsko, Estónsko, Slovensko, Slovinsko, Rumunsko a Bulharsko bolo v Moskve interpretované ako jednostranné porušenie ústnych prísľubov z roku 1990 so zdôvodnením, že americký minister zahraničia James Baker údajne ubezpečil Michaila Gorbačova, že sa NATO sa neposunie na východ. Predstava o formálnom „prísľube" nerozšírenia NATO na východ je však mnohokrát vyvrátený mýtus, ktorý sa neopiera o žiadny oficiálny dokument a ktorý za svojho života odmietol aj samotný Gorbačov.[1] Ruská propaganda však, aj napriek tomu, tento mýtus od 90. rokov systematicky a veľmi často používa ako údajný dôkaz o „zrade Západu".

Jevgenij Primakov, ktorý pôsobil ako minister zahraničných vecí Ruskej federácie v rokoch 1996 až 1998 a následne ako premiér v rokoch 1998 až 1999, Kozyrevov postoj k strategickému partnerstvu s Ukrajinou a ďalšími bývalými zväzovými republikami ZSSR zásadne zmenil. Primakov vo svojej doktríne definoval tieto postsovietske štáty ako štáty „blízkeho zahraničia", ktoré predstavujú exkluzívnu sféru ruského vplyvu. Za najužšieho spojenca Ruska považoval Bielorusko

[1] Napr. *Gorbachev: There never was a promise not to enlarge NATO*. [Video]. YouTube. [online], [cit. 8/12/2025]. Dostupné na internete: <www.youtube.com/watch?v=XADdj6xbxCI>, alebo KÓRSHUNOV, M.: *Mikhail Gorbachev: I am against all walls*. In: *Russia Beyond*. 2014. [online], [cit. 8/12/2025]. Dostupné na internete: <www.rbth.com/international/2014/10/16/mikhail_gorbachev_i_am_against_all_walls_40673.html>.

a Ukrajinu označil za strategickú nárazníkovú zónu proti expanzii NATO a Európskej únie. Ovládnutie „blízkeho zahraničia“ a Ukrajiny považoval za kľúč k obnoveniu veľmocenského postavenia Ruska v rámci nového multipolárneho svetového poriadku.[1] Táto zmena vychádzala z rastúceho sklamania Ruska zo straty jeho veľmocenského postavenia po skončení studenej vojny a v praktickej politike sa najvýraznejšie prejavovala v aktívnom odpore voči rozšíreniu NATO v roku 1999, v budovaní strategických aliancií s Čínou a Indiou, ako aj v posilňovaní vojenskej prítomnosti v postsovietskom priestore, napríklad predĺžením prenájmu námornej základne v Sevastopole v roku 1997, či intervenciami v Gruzínsku a Arménsku. Ekonomický a politický tlak sa uplatňoval cez posilňovanie energetickej dominancie, ktorá sa prejavila napríklad prvými plynovými krízami na Ukrajine v roku 1998.

Primakovova doktrína položila tiež základy neskoršej hybridnej vojny. Podpora proruských politických elít, ekonomický nátlak prostredníctvom energií a vojenské hrozby sa neskôr v plnej miere prejavili pri anexii Krymu v roku 2014, v podpore separatistických povstaní na Donbase a samozrejme aj v invázii 24. februára 2022, ktorá bola prezentovaná ako „denacifikácia“ a ochrana ruskojazyčného obyvateľstva. Ukrajina tak podľa Primakovovej doktríny prestala byť vnímaná ako suverénny štát a stala sa strategickou geopolitickou hranicou medzi Ruskom a Západom. Táto doktrína tak priamo pripravila pôdu pre Putinovu politiku obnovy ruskej sféry vplyvu, kde akákoľvek prozápadná orientácia Ukrajiny bola Ruskom vnímaná ako priama existenčná hrozba.[2]

---

[1] DELONG, M.: *The Concept of Russian Federation Foreign and Security Policy by Eugene Primakov*. In: *Internal Security*, 2020; 12 (1): s. 307-318. [online], [cit. 8/12/2025]. Dostupné na internete: <https://doi.org/10.5604/01.3001.0014.3205>.

[2] MEARSHEIMER, J. J.: *Why the Ukraine crisis is the West's fault: The liberal delusions that provoked Putin*. In: *Foreign Affairs*, 93(5), 2014, s. 77–84. [online], [cit. 8/12/2025]. Dostupné na internete: <www.jstor.org/stable/24483306>.

Tento obrat bol úzko spojený s vnútropolitickou krízou v Rusku. Ekonomický chaos 90. rokov diskreditoval liberálne reformy a elity spojené s Andrejom Kozyrevom a Borisom Jeľcinom. Do popredia sa dostali siloviki – príslušníci bezpečnostných štruktúr a nacionalistické kruhy, ktoré vinili Západ z „poníženia Ruska“ a „geopolitickej katastrofy 20. storočia“.[1] Nástup Vladimíra Putina v roku 2000 znamenal obnovenie vertikály moci a návrat k imperiálnej identite. Ukrajina bola považovaná za historicky spätú s Ruskom a zároveň bola symbolom straty jeho vplyvu. Jej nezávislosť bola akceptovaná len dovtedy, kým neohrozovala ruskú dominanciu.[2]

Tento politický obrat našiel svoje teoretické zdôvodnenie predovšetkým u Alexandra Dugina, ktorý je v súčasnosti jedným z najvplyvnejších ruských geopolitikov. Svoje koncepcie rozvíja najmä v knihe „Základy geopolitiky“ (1997), kde poskytol teoretický rámec eurázijstva. Jeho uvažovanie vychádza z klasických geopolitických teórií, najmä z už spomínaného Halforda Mackindera a jeho koncepcie Heartlandu, ktorý dopĺňa o svojrázny ideologický a metafyzický rozmer. Rusko, ako euroázijská mocnosť má podľa neho historické a ontologické poslanie ovládnuť Heartland a na to nevyhnutne potrebuje Ukrajinu. Tá je podľa neho len umelým konštruktom, ktorý rozdeľuje organickú eurázijskú jednotu. Vníma ju ako „Malorusko“, ako nerozlučiteľnú súčasť „ruského sveta“ (russkij mir), ako historický produkt poľsko-rakúskeho sprisahania voči Rusku v 19. storočí, ktorý bol v 20. rokoch 20. storočia posilnený boľševickou „ukrajinizáciou“, ktorého súčasná štátnosť je vytváraná a udržiavaná len západnou propagandou. Dugin doslova píše, že „samostatná Ukrajina je pre ruskú geopolitiku takým negatívnym fenoménom, že môže ľahko

[1] PUTIN, V.: *Annual address to the Federal Assembly*. 2005. [online], [cit. 8/12/2025]. Dostupné na internete: <http://en.kremlin.ru/events/president/transcripts/22931>.
[2] TSYGANKOV, A. P.: *Russia's foreign policy: Change and continuity in national identity*. Rowman & Littlefield, 2016.

vyprovokovať ozbrojený konflikt".[1] Ukrajinu považuje za strategickú oblasť a preto ako jediné riešenie „ukrajinskej otázky" navrhuje jej rozdelenie tak, aby sa jej východné a južné oblasti („Novorusko") pripojili priamo k Rusku, centrálna časť („Malorusko") by sa mala stať proruským protektorátom a západná Ukrajina by mala byť odovzdaná Poľsku, Maďarsku alebo Rumunsku ako „sanitárny kordón", ktorý by zabránil šíreniu západného liberalizmu do ruskej sféry.[2] Tento plán nie je len teoretický – jeho prvky sa objavili v ruskej politike po roku 2014, prenikli do ruskej vojenskej doktríny i oficiálnej štátnej propagandy.

Vojna na Ukrajine a reakcia Západu

Invázia Ruska na Ukrajinu v roku 2022 nebola určite impulzívnym aktom, ale kulmináciou dlhodobého revizionizmu, ktorý sa prejavil už v gruzínskej vojne v roku 2008, v anexii Krymu v roku 2014 a pri podpore separatistov na Donbase. Putin a ruské elity otvorene popierajú ukrajinskú národnú identitu a ukrajinskú štátnosť považujú za umelý konštrukt a výtvor západnej propagandy s cieľom oslabiť Rusko. Tento naratív slúži na legitimizáciu agresie, ale zároveň odráža hlboký strach z demokratizačného efektu, pretože ako upozornila Anne Applebaumová, úspešná, demokratická a európsky orientovaná Ukrajina by mohla inšpirovať opozičné hnutia v Rusku.[3]

Priebeh invázie odhalil nielen ruské strategické chyby, ale aj západné limity podpory Ukrajiny. Symbolom ruského zlyhania sa stala hneď prvá bitka vojny, ktorá sa viedla o letisko Hostomel, keď boli ruské elitné výsadkové jednotky zdecimované ukrajinskými obrancami. Po neúspechu bleskovej vojny sa Rusko preskupilo na východ a juh, obsadilo Cherson ako prvé oblastné centrum, ovládlo

[1] DUGIN, A.**:** *Foundations of geopolitics***.** Arktogeja, 2000, s. 341.
[2] DUGIN, A.**:** *Foundations of geopolitics***.** Arktogeja, 2000, s. 370-373.
[3] *Conversations with Bill Kristol.* Anne Applebaum II (Episode 235). 2023, s. 6. [online], [cit. 8/12/2025]. Dostupné na internete: <https://conversationswithbillkristol.org/wp-content/uploads/2024/12/Anne-Applebaum-Februrary-2023.pdf>.

väčšinu Záporožskej oblasti a konsolidovalo pozície v Donbase. Mariupol padol po až náročnom trojmesačnom obliehaní v máji 2022, čím Rusko získalo pozemný koridor na Krym. Ukrajinská protiofenzíva na jeseň 2022 však vytlačila Rusko za Dneper a po prvýkrát naplno ukázala efektivitu západných zbraní, najmä raketometov HIMARS, ktoré umožnili presné údery na ruskú logistiku a veliteľské centrá. Do konca roka 2022 Ukrajina oslobodila približne polovicu území okupovaných od začiatku invázie. Vyše pol roka trvajúca bitka o relatívne bezvýznamný Bachmut sa stala symbolom pohromy ruskej elitnej žoldnierskej Wagnerovej armády. Novú dynamiku do vojny priniesol rok 2024, keď Ukrajina začala používať západné rakety s dlhým doletom ATACMS a Storm Shadow. Výsledkom nasadenia týchto rakiet a ukrajinských námorných dronov boli úspešné útoky na Krym, potopenie tretiny Čiernomorskej flotily a to, že ruské vojnové loďstvo v Čiernom mori prestalo fakticky pôsobiť (bolo tam prítomné od konca 18. storočia). To poukazuje na dôležitý fakt, že tento konflikt a jeho asymetrická podoba dokáže meniť nielen geopolitické kalkulácie, ale aj tradičné geopolitické hranice.

Reakcia Západu na ruskú agresiu bola síce bezprecedentná, ale zjavne iba veľmi postupná. NATO aktivovalo článok 4, ktorý sa týka konzultácií pri ohrození, výrazne posilnilo svoje východné krídlo a už v marci roku 2022 vytvorilo battlegroups ako predsunuté multinárodné sily na obranu svojich novoprijatých východných štátov. Mimoriadne významným bol vstup Fínska a Švédska do NATO, ktorý predĺžil hranicu NATO s Ruskom o 1300 kilometrov a dôležitým spôsobom posunul strategickú rovnováhu v Pobaltí.

Ukrajina do septembra 2025 získala vo finančnej, humanitárnej a vojenskej pomoci vyše 310 miliárd eur. Len samotná Európska únia poskytla z tejto čiastky vyše 177 miliárd eur, okrem toho prijala 19 sankčných balíkov, zmrazila 300 miliárd dolárov ruských aktív

v európskych bankách, zakázala export technológií a obmedzila príjmy Ruska z exportu ropy a plynu.[1]

Dodávky vyspelých západných zbraní Ukrajine od začiatku ruskej invázie predstavujú určite kľúčový prvok jej obrany, no ich efektivita je oslabená najmä chronickými oneskoreniami. Celková hodnota zahraničnej vojenskej pomoci Ukrajine momentálne presahuje 150 miliárd eur, pričom štáty Európskej únie do tohto balíka do konca júna 2025 prispeli sumou takmer 65 miliárd eur.[2] Napriek tomu dokáže Rusko stále postupovať, a síce veľmi pomaly, ale postupne zaberá ďalšie časti ukrajinského územia. Tieto straty sú samozrejme spôsobené najmä jeho obrovskou početnou a materiálnou prevahou, no na druhej strane sú bezpochyby spôsobené aj oneskorenými a nedostatočnými dodávkami už sľúbenej munície a vojenskej techniky brániacej sa Ukrajine.

Príčiny týchto oneskorení sú rôzne. V USA napríklad dominovali vnútropolitické dôvody, keď spory v Kongrese oneskorili schválenie vojenskej pomoci 60 miliárd USD. Logistické výzvy zahŕňajú najmä výcvik posádok najmodernejších zbraní, či kapacitu výroby munície. Ďalším problémom je limitácia použitia vyspelých západných zbraní na územie Ruska, ktorá sa dlho uplatňovala najmä z obáv z eskalácie konfliktu**.** Západné štáty sa báli priameho konfliktu s Ruskom, keďže útoky na ruské ciele ich najvyspelejšími zbraňami by mohli byť vnímané ako ich priame zapojenie do vojny. Rusko, v tejto súvislosti, opakovane varovalo pred prekročením „červených čiar", čo práve viedlo k opatrnému prístupu v dodávkach a uplatňovaním limitov použitia najmä rakiet dlhého doletu. Výraznejšie uvoľnenie dodávok a limitov najvyspelejších zbraní prišlo až v priebehu prvej polovice

[1] *EU solidarity with Ukraine***.** 2025. [online], [cit. 8/12/2025]. Dostupné na internete: <www.consilium.europa.eu/en/policies/eu-solidarity-ukraine>.
[2] DUGGAL, H.**:** *Tracking US and NATO support for Ukraine: A full breakdown***.** Al Jazeera, 2025. [online], [cit. 8/12/2025]. Dostupné na internete: <www.aljazeera.com/news/2025/8/21/tracking-us-and-nato-support-for-ukraine-a-full-breakdown>.

roka 2025, no doterajšie nedostatočné dodávky a uplatňovanie limitov nepochybne predĺžili trvanie vojny.[1]

Kľúčovou dimenziou konfliktu sa začala stávať energetická vojna. Pred inváziou v roku 2022 dovážali štáty Európskej únie celkovo 40% percent plynu z Ruska. Výstavba plynovodu Nord Stream 2 bola definitívne zastavená vo februári 2022 a do augusta 2022 bol zastavený aj plynovod Nord Stream 1. Explózie na oboch vetvách potrubia v septembri 2022 potom definitívne odrezali Európu od ruského plynu. Európska únia reagovala plánom REPowerEU v máji 2022, ktorý zahŕňal diverzifikáciu dodávok, výstavbu terminálov na dovoz skvapalneného zemného plynu z USA a Kataru a plán úspor energie a urýchlenia využívania obnoviteľných zdrojov. Podľa Eurostatu klesol do roku 2025 dovoz ruského plynu pod 5% percent.[2] Nebolo to však lacné, lebo v roku 2022 v Európe vzrástla cena energií asi trojnásobne, inflácia dosiahla vyše 10% percent a mnohým štátom to spôsobilo hospodárske problémy a zvýšilo sociálne napätie. Sankcie však stratili časť svojej efektivity tým, že Rusko presmerovalo svoj export ropy a plynu do Ázie a najmä Čína a India tak profitovali z výrazne lacnejších cien.

Z uvedeného zjavné, že tento konflikt presúva geopolitické hranice nielen na bojisku, ale aj v energetických tokoch. Európa sa postupne, no definitívne oslobodzuje od ruskej závislosti, hoci sa to deje za cenu tvrdých ekonomických dopadov a posilnenia alternatívnych spojenectiev Ruska so štátmi globálneho Juhu. Tento posun má však

[1] SONKO, A.**:** *Delays in Western weapon deliveries could leave defenders outgunned in early 2024, military analyst says***.** NV, 2023. [online], [cit. 8/12/2025]. Dostupné na internete: <https://english.nv.ua/nation/western-arms-delays-could-make-early-2024-toughest-period-for-ukrainian-forces-defense-expert-warns-50368805.html>.

[2] *EUROSTAT***:** *Natural gas supply statistics***.** 2025. [online], [cit. 8/12/2025]. Dostupné na internete: <https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Natural_ gas_supply_statistics>.

dlhodobé pozitívne dôsledky pre posilnenie európskej energetickej bezpečnosti.

Vojna na Ukrajine ako zrkadlo: reflexia západnej identity

Vojna na Ukrajine nepredstavuje pre EÚ len bezprostrednú geopolitickú krízu, ale aj hlboké zrkadlo, ktoré odhaľuje jej systémové slabiny, vnútorné rozdelenia a potrebu prehodnotenia západnej identity. Vojna slúži ako budíček, ktorý núti EÚ uvedomiť si svoju geopolitickú zodpovednosť a vybudovať strategickú autonómiu ako nevyhnutný predpoklad pre prežitie v multipolárnom svete.

Funkcia vojny na Ukrajine ako zrkadla sa prejavuje na viacerých úrovniach. Po prvé, v otázke bezpečnosti odhaľuje európsku závislosť od externých aktérov. EÚ sa dlhodobo spoliehala na americký jadrový dáždnik v rámci NATO, čo jej umožnilo rozvíjať osobitú politickú kultúru mäkkej moci s preferenciou diplomacie, sankcií a humanitárnej pomoci a averziou voči vojne. Invázia na Ukrajinu však naplno ukázala limity tejto stratégie. EÚ bez vlastných vojenských kapacít nedokáže v tomto konflikte efektívne odstrašiť agresiu a dokonca ani formulovať nezávislé ciele. Zrkadlo tu odráža aj energetickú zraniteľnosť. Závislosť od ruského plynu nútila viaceré členské štáty EÚ, vrátane Nemecka ku kompromisom, čím podkopávali jednotu vyžadovaných protiruských sankcií. Tieto slabiny však nie sú len technického rázu. Odrážajú totiž pasivitu EÚ, ktorá dlhodobo reaguje reaktívne namiesto proaktívnej anticipácie geopolitických posunov, ako je napríklad vzostup Číny, či potenciálny americký izolacionizmus.[1]

Na úrovni reflexie západnej identity vojna zasa testuje základné piliere európskeho projektu. Západná identita je postavená na

[1] BEAUCILLON, C.**:** *Strategic autonomy: A new identity for the EU as a global actor*. European Papers, 2023. [online], [cit. 8/12/2025]. Dostupné na internete: <www.europeanpapers.eu/system/files/pdf_version/EP_EF_2023_I_012_Charlotte_Beaucillon_00664.pdf>.

hodnotách demokracie, ľudských práv, právneho štátu a solidarity a v oblasti medzinárodných vzťahov na multilateralizme a normatívnej moci, ktorá presadzuje ľudské práva a medzinárodné právo bez imperiálnych ambícií. Vojna na Ukrajine dáva tento model do protikladu s ruským revanšizmom a autoritárskym nacionalizmom. Zrkadlo však odhaľuje praskliny, ktoré oslabujú dôveryhodnosť Západu. Tie vyplývajú najmä z erózie americkej hegemónie, vnútornej polarizácie v USA od nástupu Trumpa a vzostupu európskeho populizmu. Vojna na Ukrajine tak núti EÚ konfrontovať sa svojou identitou. Je Európa nositeľkou univerzálnych hodnôt, za ktoré sa vie postaviť, alebo sa opäť stáva len obeťou svojho idealistického vnímania sveta, v ktorom dominujú mocenské kalkulácie?

Odpoveďou na tieto výzvy je dosiahnutie strategickej autonómie EÚ, čo fakticky znamená, aby Európa nadobudla schopnosť konať ako suverénny geopolitický aktér, ktorý dokáže presadzovať svoje hodnoty a záujmy nezávisle od USA, či iných mocností. Táto strategická autonómia by mala v praxi zahŕňať vojenskú dimenziu, teda vybudovanie spoločnej európskej armády, koordinovanie obrannej politiky a zdieľanie nukleárnych kapacít. To by umožnilo EÚ nezávislé rozhodovanie bez vplyvu Washingtonu, Moskvy či Pekingu. Mala by byť založená aj na ekonomickej a technologickej suverenite EÚ, ktorá by obsahovala prechod k spoločnej energetickej politike, diverzifikácii zdrojov a investíciám do kritických technológií tak, aby sa znížila závislosť EÚ od Číny. Nemenej dôležitým by mala aj politická a normatívna úroveň strategickej autonómie EÚ. Tá by sa mala týkať posilnenia spoločnej zahraničnej a bezpečnostnej politiky na báze kvalifikovanej väčšiny a mala by slúžiť na presadzovanie globálneho poriadku založeného na pravidlách medzinárodného práva.[1]

[1] Napr. MICHAELS, E.; SUS, M.: Strategic *Autonomy in Security and Defence as an Impracticability? How the European Union's Rhetoric Meets Reality*. In: COSTA, O.; SOLER

Dosiahnutie tejto strategickej autonómie je predovšetkým výrazom politickej zrelosti EÚ jej schopnosti konať podľa vlastných princípov a nie v reakcii na vonkajší tlak. Možnosti jej dosiahnutia sú však podmienené viacerými faktormi. Po prvé, ide o otázku vnútornej jednoty EÚ. Vytvoreniu jednotnej strategickej vízie zatiaľ bránia najmä rozdiely v bezpečnostných prioritách a v politických kultúrach jej členských štátov. Po druhé, inštitucionálna fragmentácia a obmedzené právomoci spoločnej zahraničnej a bezpečnostnej politiky významným spôsobom spomaľujú rozhodovací proces. Po tretie, ekonomická a technologická závislosť od USA a Číny ukazuje, že autonómia si vyžaduje dlhodobé investície do výskumu, obrany a inovácií. Napriek týmto obmedzeniam možno konštatovať, že najmä po roku 2022 a ruskej inváziі na Ukrajinu existuje zjavná a rastúca politická vôľa posilniť spoločnú obranu, energetickú nezávislosť a strategické plánovanie.

Význam strategickej autonómie ďaleko presahuje rámec geopolitiky. Ide o normatívny projekt, ktorý má obnoviť legitimitu a sebavedomie EÚ ako aktéra schopného niesť zodpovednosť za vlastnú budúcnosť. Ak má byť EÚ skutočne nositeľkou hodnôt, ktoré deklaruje, musí byť schopná ich aj ochrániť. Strategická autonómia tak predstavuje nielen prostriedok jej prežitia v multipolárnom svete, ale aj podmienku zachovania európskej identity. Bez vytvorenia strategickej autonómie riskuje EÚ to, že sa stane periférnou oblasťou vo svete, ktorému bude dominovať USA a Čína. Iba s ňou však môže EÚ formovať multipolárny svet podľa svojich hodnôt, vyhýbajúc sa pasci veľmocenskej rivality.

---

i LECHA, E. (eds.): *EU foreign policy in a fragmenting international order*. Palgrave Macmillan, 2025, s. 55-83. [online], [cit. 8/12/2025]. Dostupné na internete: <https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-3-031-64060-5_3>.

Záver

Ukrajinský konflikt je zrkadlom, v ktorom Západ vidí svoje slabosti – váhavosť, závislosť a rozdelenosť, ale aj silu – solidaritu, inováciu a odolnosť. Hranice Európy nie sú len čiary na mape; sú to živé konštrukty hodnôt, vôle a moci. Budúcnosť Európy závisí od schopnosti integrovať lekcie z Ukrajiny, ktoré obsahujú posilnenie obrany, obnovenie hodnôt a definovanie hraníc v multipolárnom svete. Ukrajina bojuje za svoju existenciu, ale aj za európsku budúcnosť. Ak Západ zlyhá, hranice sa posunú, a to nielen geograficky, ale aj morálne. Európa má príležitosť vybudovať inkluzívnejší, odolnejší a hodnotovo zakotvený kontinent. Tento proces však vyžaduje nielen politickú vôľu, ale aj občiansku angažovanosť a Ukrajina môže slúžiť ako príklad odvahy a odolnosti.

Ukrajinský konflikt nie je len tragédiou, ale je aj príležitosťou na obnovu európskej identity, kde hranice hodnôt sa môžu stať pevnejšími než kedykoľvek predtým. Ak sa Európe podarí pod vplyvom tejto krízy dospieť, môže posunúť svoje hranice na východ a posilnená bude môcť formovať budúci svet podľa svojich hodnôt a predstáv. Ak však zlyhá, riskuje fragmentáciu, ústup a stratu vlastnej identity v multipolárnom chaose.

Literatúra:

BEAUCILLON, C.: *Strategic autonomy: A new identity for the EU as a global actor*. European Papers, 2023. [online], [cit. 8/12/2025]. Dostupné na internete: <www.europeanpapers.eu/system/files/pdf_version/EP_EF_2023_I_012_Charlotte_Beaucillon_00664.pdf>.

BRZEZINSKI, Z.: *The grand chessboard: American diplomacy and its geostrategic imperatives*. Basic Books, 1997.

Conversations with Bill Kristol. Anne Applebaum II (Episode 235). 2023. [online], [cit. 8/12/2025]. Dostupné na internete: <https://

conversationswithbillkristol.org/wpcontent/uploads/2024/12/Anne-Applebaum-Februrary-2023.pdf>.

COSTA, O.; SOLER i LECHA, E. (eds.): *EU foreign policy in a fragmenting international order*. Palgrave Macmillan, 2025.

DELONG, M.: *The Concept of Russian Federation Foreign and Security Policy by Eugene Primakov*. In: *Internal Security*, 2020; 12(1). [online], [cit. 8/12/2025]. Dostupné na internete: <https://doi.org/10.5604/01.3001.0014.3205>.

DUGIN, A.: *Foundations of geopolitics*. Arktogeja, 2000.

MACKINDER, H. J.: *The geographical pivot of history*. Royal Geographical Society, 1904.

MEARSHEIMER, J. J.: *Why the Ukraine crisis is the West's fault: The liberal delusions that provoked Putin*. In: *Foreign Affairs*, 93 (5), 2014. [online], [cit. 8/12/2025]. Dostupné na internete: <www.jstor.org/stable/24483306>.

MOSKALENKO, O.: *Europe – Too soft, not enough power. Center for European Policy Analysis*, 2003. [online], [cit. 8/12/2025]. Dostupné na internete: <https://cepa.org/article/europe-too-soft-not-enough-power>.

REKOWSKI, M.: *Building Strategic Autonomy in the European Union*. In: *Studia Europejskie – Studies in European Affairs*. 1/2025, s. 249-271. [online], [cit. 8/12/2025]. Dostupné na internete: <https://journalse. com/building-strategic-autonomy-in-the-european-union/>.

SPYKMAN, N. J.: *America's strategy in world politics: The United States and the balance of power*. Harcourt, Brace and Company, 1942.

TSYGANKOV, A. P.: *Russia's foreign policy: Change and continuity in national identity*. Rowman & Littlefield, 2016.

Naratívy o pamätníkoch: Pri príležitosti 100. výročia narodenia Mikuláša Ordoša[1]

Alexander Onufrák[2]

In the presented paper, the author focuses on three aspects arising directly from its title. The first aspect is the terminological definition of the concept of narrative and its usage. The second aspect concerns the terminological definition of the concept of memorial/memoirist. In the Slovak language, the term "pamätník" is understood both as a sculptural or architectural object serving as a reminder of a socially or historically significant personality or event, and as a person who was a direct participant in certain past events, remembers them, or was an eyewitness. Following the above, the third aspect of the paper is the personal story of Mikuláš Ordoš (a volunteer of the 1st Czechoslovak Army Corps formed in the USSR) on the occasion of the 100th anniversary of his birth.

DOI: https://doi.org/10.33542/MAN-0562-7-20

O naratívoch

Samotný pojem *naratív* má svoj pôvod v latinčine, pričom v najvšeobecnejšom zmysle slova znamená *rozprávanie* alebo *príbeh*. Latinské podstatné meno *narratio* bolo odvodené od slovesa *narrare*, čo je možné v slovenčine preložiť ako *rozprávať*, pričom príbuzným slovom k danému slovu bolo i latinské prídavné meno *gnarus*, teda *znalý, zručný, zbehlý* a podobne.

V súvislosti s *príbehom* je však potrebné poukázať i na ďalšie dva pojmy, ktoré sa v latinčine objavujú, a to *fabula(-e)*, ale tiež *historia(-e)*. Kým prvý pojem sa viaže na „fiktívne" rozprávanie v rámci *bájky, fikcie* či dokonca *(divadelnej) hry*, v druhom prípade sa rozprávanie viaže na

[1] Vedecká práca je súčasťou riešenia grantového projektu *VEGA č. 1/0645/25 Inštrumentalizácia historických udalostí ako rekodifikačných schém v politickej a propagandistickej praxi na Slovensku po roku 1989 (vybrané aspekty etnických vzťahov)*.

[2] Katedra politológie, Filozofická fakulta, Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach.

dejiny, *správu* či *rozprávanie o udalostiach*.[1] Do angličtiny bolo podstatné meno *narration* a prídavné meno *narrative* implementované z francúzštiny, a to až v 2. polovici 15. storočia.[2]

Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV na svojom webovom portáli *naratív* chápe, ako *„rozprávanie, príbeh (individuálny, skupinový, národný, historický a pod.), v ktorom sa fakty a ich interpretácia podriaďujú istému zámeru.“*[3]

Vcelku zaujímavý a podstatne rozšírenejší pohľad na naratív(y) ponúkol pre poslucháčov Českého rozhlasu štúdia Olomouc bohemista Ondřej Bláha z Katedry bohemistiky Filozofickej fakulty Univerzity Palackého v Olomouci. Ten poukázal na fakt, že *„...pojem naratív sa stal frekventovaným od roku 2013 – odvolávajúc sa pritom na rozsiahlu databázu Českého národného korpusu...“*[4] Samotný naratív pritom definoval, ako *„...rozprávanie, ktoré môže byť hovorené, alebo aj písané a ktoré poskytuje tomu, kto tento naratív počúva alebo číta, nejaký rámec pre interpretáciu sveta, v ktorom tak autor, ako aj príjemca naratívu žijú...“*[5]

V závere svojho rozhlasového vystúpenia Bláha konštatoval, že *„...zámerom naratívu je ovplyvniť správanie príjemcov informácií, pričom toto slovo by preložil ako „povídačka“. Teda, ako niečo, čomu by sme mali uveriť.*

---

[1] LATINLEXICON.ORG: *Numen: The Latin Lexicon.* [online], [cit. 1/1/2026]. Dostupné na internete: <https://latinlexicon.org/index.php>.

[2] DICTIONARY.COM: *The Dictionary for the Real World.* [online], [cit. 1/1/2026]. Dostupné na internete: <https://www.dictionary.com/browse/narration>.

[3] JULS SAVBA: *Slovníkový portál JÚĽŠ SAV: Slovník súčasného slovenského jazyka A-G, H-L, M-O, O-Pn z r. 2006, 2011, 2015, 2021.* [online], [cit. 1/1/2026]. Dostupné na internete: <https://slovnik.juls.savba.sk/?w=narat%C3%ADv&s=exact&c=F91d&cs=&d=kssj4&d=psp&d=ogs&d=sssj&d=orter&d=scs&d=sss&d=peciar&d=ssn&d=hssj&d=bernolak&d=noundb&d=orient&d=locutio&d=obce&d=priezviska&d=un&d=onom&d=pskfr&d=pskcs&d=psken#>.

[4] BLÁHA, O.: *Frekvence slova „naratív“ nápadně roste. Ukázat mužeme na dva duvody.* In: *mujrozhlas.cz*. 21. června 2022. [online], [cit. 1/1/2026]. Dostupné na internete: <https://www.mujrozhlas.cz/okolo-cestiny/frekvence-slova-narativ-napadne-roste-ukazat-muzeme-na-dva-duvody>; ČESKÝ NÁRODNÍ KORPUS: *Slovo v kostce: naratiV.* In: *korpus.cz*. [online], [cit. 1/1/2026]. Dostupné na internete: <https://www.korpus.cz/slovo-v-kostce/search/cs/narativ>.

[5] Tamtiež.

A po druhé, vníma ho ako intelektuálne „machrovanie", pričom má svojho nositeľa zdobiť - takisto, ako slovo diškurz či paradigma. A to sú slová módne. To však neznamená, že tieto slová v textoch (skutočne) odborných - vedeckých nemajú svoje miesto..."[1]

O tom, že slovo *naratív* je (zjavne) módnym slovom – objavujúcim sa v diskusiách a textoch len v ostatných pár rokoch – svedčí i to, že spomedzi viacerých (odborných) slovníkov a encyklopédií[2], ktoré sme mali k dispozícii, sme ho našli (a aj len nepriamo) len v *Slovníku cudzích slov* od M. Piťovej a V. Piťa.[3]

O pamätníkoch

Základom slova pamätník je slovo *pamäť*, ktoré sa skladá z predpony *pa* (vyjadruje opakovanie alebo vedľajší dej) a koreňa slova *men* (myslenie, ale tiež myšlienka či opakovanie v mysli).[4] *Slovník spoločenských vied* z roku 1997 definuje *pamäť* ako *„schopnosť prijímať (tzv. vštiepenie), ukladať a znovu si vybaviť (reprodukcia) minulé zážitky a skúsenosti, pričom je funkciou centrálnej nervovej sústavy zabezpečujúcou uchovanie informácie."*[5]

---

[1] Tamtiež.

[2] ŽALOUDEK, K.: *Encyklopedie politiky.* Praha: Libri, 2004, 575 s.; KICZKO, L.; KOŠČ, M.; KRSKOVÁ, A.; MACELLI, M. a kol.: *Slovník spoločenských vied.* Bratislava: SPN, 1997, 303 s.; Kolektív autorov: *Ekonomická encyklopedie 1. [A-O].* Praha: Svoboda, 1984, 776 s.; Kolektív autorov: *Filozofický slovník: z ruského originálu Filosofskij slovar vydaného v nakladatelství Politizdat, Moskva, 1972.* Praha: Nakladatelství Svoboda, 1976, 555 s; *Sociologický slovník:* Bratislava: Nakladateľstvo Epocha, 1970, 704 s.; *Malý socio-logický slovník.* Praha: Svoboda, 1970, 615 s.

[3] *Slovník cudzích slov* od M. Piťová a V. Piťo slovo *naratív* priamo neuvádza. Na strane 425 sú len uvedené slova *naratívny* vo význame *rozprávačský* a tiež *narátor* teda *rozprávač.* PIŤOVÁ, M.; PIŤO, V.: *Slovník cudzích slov.* Bratislava: Kniha-Spoločník, 2000, s. 425.

[4] KRÁLIK, Ľ.: *Stručný etymologický slovník slovenčiny.* Bratislava: VEDA, vydavateľstvo SAV a JÚĽŠ SAV, 2015, s. 417.

[5] KICZKO, L.; KOŠČ, M.; KRSKOVÁ, A.; MACELLI, M. a kol.: Slovník spoločenských vied. Bratislava: SPN, 1997, 303 s.; Kolektív autorov: Ekonomická encyklopedie 1. [A-O]. Praha: Svoboda, 1984, s. 177-178.

V slovenčine má slovo pamätník minimálne tri hlavné významy:[1]

1. *„Ako sochársky alebo architektonický objekt slúžiaci ako pripomienka spoločensky a historicky významnej osobnosti alebo udalosti.“* Synonymom je *pomník*;
2. *„Ako ten, kto bol priamym účastníkom istých dávnejších udalostí, na niečo sa pamätá, resp. bol očitým svedkom niečoho.“* Synonymom je svedok;
3. *„Ako viazaná spomienková knižka menšieho formátu s pevnými čistými listami na kresby a vpisovanie venovaní na pamiatku.“* Synonymom je zápisník.

V našej práci sa venujeme prvým dvom významom, teda pamätníkom, ktoré reflektujú spoločensky a historicky významne osobnosti či udalosti, ako aj ľudom, ktorí niečo zažili a boli priamymi účastníkmi konkrétnych udalostí. V oboch prípadoch však platí, že ich trvanie je len dočasné. Kým v prvom prípade „životnosť“ pamätníka závisí od použitého materiálu (bronz, žula, mramor, betón atď.), poveternostných vplyvov, ale aj od práve vládnuceho politického establišmentu, v tom druhom od zdravotného stavu jednotlivca.

Na základe vyššie uvedeného nám nedá nereagovať na vzdorovitosť niekoľkých jednotlivcov brániacich odstráneniu pamätníkov reflektujúcich osobnosti a udalosti previazané s bývalým totalitným režimom. Je smutné, že aj v dnešnej dobe sa nájde množstvo sympatizantov glorifikujúcich bývalých vysokopostavených funkcionárov KSČ, či dnes už neexistujúci Sovietsky zväz s jeho štátnymi symbolmi (kosák, kladivo a červená päťcípa hviezda) i niekdajšími čelnými predstaviteľmi. Ak Pavol Suško odstránenie

[1] JULS SAVBA: *Slovníkový portál JÚĽŠ SAV: pamätník*. [online], [cit. 10/1/2026]. Dostupné na internete: <https://slovnik.juls.savba.sk/?w=pam%C3%A4tn%C3%ADk&s=exact&k=Y3eb&cs=&d=kssj4&d=psp&d=ogs&d=sssj&d=orter&d=scs&d=sss&d=peciar&d=ssn&d=hssj&d=bernolak&d=noundb&d=orient&d=locutio&d=obce&d=priezviska&d=un&d=onom&d=pskfr&d=pskcs&d=psken#>.

pamätníka Marka Čulena v Bratislave vníma ako *„...primitívne a zlomyseľné...,“* čím podľa jeho slov, *„...znehodnotili prácu, úsilie, vynaloženú energiu všetkých, ktorí v tomto období žili, pracovali, tešili sa, vychovávali deti, rozvíjali priateľstvá, kamarátstva, dobré medziľudské vzťahy...“*,[1] potom je mu a rovnako tak aj jeho ideologicky nastaveným súputníkom potrebné pripomenúť, že za žiadneho politického zriadenia sa na území bývalého Československa neodstránilo toľko pamätníkov ako v rokoch 1946–1989. Nešlo pritom len o pamätníky 1. československého prezidenta T. G. Masaryka (Praha, Plzeň, Olomouc, Bratislava, Užhorod), M. R. Štefánika (Bratislava, Trenčín, Trnava, Košice), ale aj o nespočetné množstvo ďalších pamätníkov (legionárom a obetiam 1. svetovej vojny), náboženské pamiatky, sakrálne stavby, rodinné hrobky či aristokratické sídla atď. A tak sú tu namieste minimálne dve otázky:

1) O akej miere „primitívnosti a zlomyseľnosti“ je potom potrebné hovoriť počas tohto – vyššie spomenutého – obdobia?
2) Aké pocity a nálady mohli mať a mali tvorcovia vyššie spomenutých – často – umeleckých diel, keď videli, že úsilie ich práce bolo roztavené, zničené, alebo v tom lepšom prípade odložené mimo zrak verejnosti do starých skladov, baní, kameňolomov, pieskovní a podobne?

V tejto súvislosti sa zamýšľame nad tým, aké ponižujúce muselo byť napríklad pre najvýraznejšiu profesionálnu sochárku v Československu Olenu Mandičovú Šinaly, ktorá najradšej tvorila medzi Rusínmi či už na Podkarpatskej Rusi alebo na Slovensku a o ktorej sa uznanlivo vyjadril i vtedajší prezident Československej republiky T. G. Masaryk, keď pracovala na (viac ako tri metre vysokej)

[1] SUŠKO, P.: *Ešte raz k odstráneniu pamätníka Marka Čulena*. In: *Nové slovo*. 22. október 2025. [online], [cit. 11/1/2026]. Dostupné na internete: <https://noveslovo.eu/komentare/este-raz-k-odstraneniu-pamatnika-marka-culena/>.

soche jeho podobizne pre mesto Užhorod pri príležitosti 10. výročia vzniku ČSR,[1] keď po zmene režimu po druhej svetovej vojne jej pri prijímaní do košickej filiálky Zväzu výtvarných umelcov bola *„pripomenutá jej buržoázna minulosť i kontakty s predstaviteľmi vtedajšieho vládnuceho režimu, pričom bola odmietnutá i ako učiteľka výtvarnej výchovy s odôvodnením, že nemajú voľné pracovné miesto. Neúspešné boli i jej ďalšie pokusy nájsť si akúkoľvek prácu a nakoniec sa zamestnala ako predavačka a účtovníčka s textilom. Neskôr ju pritom bolo vidieť aj ako pomocnú robotníčku v komunálnom podniku, kde zametala chodníky.“*[2] Len málokto vie, že miestom posledného odpočinku tejto svojráznej, no na tú dobu výnimočnej umelkyne sú práve Košice.

Naproti tomu v Košiciach dlhodobo rezonujú i debaty o premiestnení Pamätníka vojakov Sovietskej armády z Námestia osloboditeľov v centre mesta pred nákupným centrom Aupark na iné miesto v rámci Košíc. Pravdou je, že problémom nie je ani tak samotný pamätník, ale takmer štyridsať kosákov a kladív – teda symboly totalitného režimu, ktoré sa pravidelne stávajú predmetom občianskeho sváru, vandalizmu, rokovaní Zastupiteľstva mesta Košice i miestnych petícií.[3] Z desiatich stanovísk odborných inštitúcií, ktoré boli doručené Mestu Košice, sa za odstránenie symbolov (kosákov a kladív) z pamätníka kladne vyjadrili len Ústav pamäti národa a Historický ústav SAV, a aj to len so súhlasom kompetentných orgánov (Ministerstvo vnútra SR, Pamiatkový úrad SR).[4] Pravdou je,

---

[1] HRIŇ, Ľ.: *Habura: Maľovane selo. Sochárske sympóziá Oleny Mandičovej Šinaly*. Feidias, o.z., 2023, s. 22-25.

[2] Tamtiež, s. 19.

[3] TASR: *Tisíce ľudí hlasovali za ponechanie Pamätníka vojakom Sovietskej armády v Košiciach.* In: *kosiceonline.sk*. [online], [cit. 11/1/2026]. Dostupné na internete: <https://www.kosiceonline.sk/tisice-ludi-hlasovali-za-ponechanie-pamatnika-vojakom-sovietskej-armady-v-kosiciach>.

[4] KOŠICE: *Zasadnutie: XXXI zo dňa 11.09.2025. č. 36. Petícia za zachovanie názvu „Námestie osloboditeľov“ a zvýšenú ochranu Pamätníka Červenej armády v Košiciach a Správa*

že na Slovensku by sme asi len ťažko našli pamätník vojakom Sovietskej armády, na ktorom je viac kosákov a kladív, ako má ten v Košiciach.

O Mikulášovi Ordošovi (1926 – 2003)

Dňa 6. októbra 1926 sa v rusínskej obci Habura (okr. Medzilaborce) do rodiny Fedora Ordoša (1902 – 1932) a jeho manželky Márie Ordošovej, rod. Mackovej (1904 – 1927) narodil ako druhé dieťa v poradí Mikuláš Ordoš.

Radosť z narodenia zdravého dieťaťa pár mesiacov po pôrode vystriedal smútok z úmrtia matky Márie. Kým novorodenec „Nikolaj", ako ho všetci neskôr volali, svoju matku fakticky nepoznal, otcovi Fedorovi s podlomeným zdravím, ktoré bolo dôsledkom jeho práce v sklárňach v belgických Antverpách, ostali na výchovu dve maloleté polosiroty - novorodenec Nikolaj a o dva roky starší Peter (1924 – 1998). Výchova maloletých a chod domácnosti sa tak preniesla na starú mamu chlapcov (po otcovej strane) Júliu Ordošovú, rod. Kovaľovú (1882-1937) a čoraz chorľavejšieho otca Fedora, ktorý už v roku 1930 na následky (údajne) choroby pľúc zomrel. Z polosirôt sa tak razom stali úplné siroty.

Kým starší Peter smeroval do rodiny strýka Michala Ordoša (1908 – 1986), kde podľa viacerých výpovedí bola výchova „tvrdá a prísna", o mladšieho Nikolaja sa zase postarala rodina (ďalšieho) strýka Andreja

---

o možnostiach trvalého odstránenia komunistických symbolov a premiestnenia alebo odstránenia Pomníka padlým II. svetovej vojny – sovietski vojaci z Námestia osloboditeľov v Košiciach – informácia. Predkladá: p. Garbáľová, námestníčka primátora. Č. Sp.: MK/A/2025/19050. In: *kosice.sk.* [online], [cit. 12/1/2026]. Dostupné na internete: <https://www.kosice.sk/mesto/samosprava/mestske-zastupitelstvo/2022-2026/zasadnutie/32>; tiež pozri: KOŠICE: *Úznesenie z XXVI. Zasadnutia Mestského zastupiteľstva v Košiciach zo dňa 19. novembra 2024: Správa o možnostiach trvalého odstránenia komunistických symbolov a premiestnenie pamätníka na Nám. Osloboditeľov. Č. 601.* In: *kosice.sk.* [online], [cit. 12/1/2026]. Dostupné na internete: <https://static.kosice.sk/meeting/resolve/HLpmrgtr5cysex/9OIGGJuyX8AmqHiW/sydgKm6PqbR2OX/uzn_601.pdf>.

Ordoša (1905 – 1986), ktorý sa po troch dcérach konečne dočkal „vytúženého syna“. Maloletý Nikolaj tak konečne pocítil teplo domova a lásku v kruhu najbližšej rodiny. Dovŕšením plnoletosti 6. októbra 1944 sa tak u Nikolaja Ordoša končí prvá etapa jeho života – detstvo.

Namiesto nezabudnuteľných osláv 18. narodenín, ktoré zvyčajne sprevádzali a sprevádzajú asi každého jedného mladého človeka, tie Nikolajove mali atypickú „príchuť“. Nielenže ešte pred pár dňami musel spolu s ďalšími Haburčanmi utekať do okolitých lesov[1] kvôli prebiehajúcim tvrdým bojom medzi brániacimi sa Nemcami na úpätí haburskej Kamjany na jednej strane a postupujúcimi sovietskymi jednotkami 4. ukrajinského frontu, prichádzajúcimi z poľskej strany hranice[2], na druhej strane, ale presne v tento deň (6. október 1944) sa jednotkám 1. československého armádneho zboru sformovaného v ZSSR v rámci Karpatsko-duklianskej operácie podarilo definitívne prelomiť nemecké obranné postavenia na československo-poľskej hranici na Duklianskom priesmyku. Boje prebiehali pod vedením brigádneho generála Ludvíka Svobodu, čím sa tento dátum navždy hlboko zapísal do československých dejín.

Na základe historických prameňov vieme, že 10. decembra 1944 sa v Medzilaborciach zišlo 89 delegátov z oslobodených obcí (Kalinov,

[1] Časť obyvateľstva odišla smerom na Stropkov a časť smerom k poľským hraniciam. Po ich prekročení sa uchýlili najmä v obciach Rudavka, Jaslo, Nižná Voľa, Vyšná Vôľa i inde. Na základe zápisov z obecnej kroniky obce Habura. Bližšie pozri: FEDIČ, V. (zost.): *HABURA: príroda – história – súčasnosť*. Humenné: Jana Fedičová – Redos, 2013, s. 65-66.

[2] Oficiálne prvou oslobodenou obcou na území bývalého Československa sa považuje obec Kalinov (21. september 1944). Kalinov bezprostredne susedí s obcou Habura. Pre doplnenie je však potrebné povedať, že pred oslobodením Kalinova sa sovietskym jednotkám podarilo viackrát prekročiť československo-poľskú štátnu hranicu a vstúpiť na územie (súčasného) Slovenska. Avšak nikdy sa nepodarilo dané územia sovietskym jednotkám udržať, resp. boli nemeckými jednotkami opätovne získané. To isté sa odohralo aj v prípade susedných obcí Habura a Čertižné, kde už 20. septembra 1944 sa sovietskym jednotkám podarilo preniknúť na československé územie a to v šírke až 12 kilometrov a do hĺbky 3 kilometre. Bližšie k danej téme pozri napríklad: DRIBŇÁK, M.; HOFÍREK, T.; STRUK, P.: *Kalinov 1944*. Občianske združenie Kalinka – Kalinov a Popradská tlačiareň, vydavateľstvo s. r. o., 2024, s. 29, 56-63.

Vydraň, Čertižné, Habura, Borov, Palota, Ňagov, Sterkovce, Čabalovce, Výrava a Svetlice (Világy)) na ustanovujúcej okresnej konferencii národných výborov. Konferencia za prítomnosti zástupcov sovietskych vojsk i 1. československého armádneho zboru ustanovila dočasný okresný národný výbor. Predsedom sa stal Ivan Piso a tajomníkom Ivan Vagner. Medzilaborce sa tak stali prvým okresným sídlom (ONV) na oslobodenom území. Zo strany novozriadeného (dočasného) okresného národného výboru smerom k občanom v oslobodených obciach vzišla výzva, aby:

a) zakladali revolučné národné výbory;
b) dobrovoľne vstupovali do 1. československého armádneho zboru;
c) všestranne pomáhali sovietskej armáde.[1]

Medzi pospolitým ľudom v Medzilaboreckom okrese mala výzva značný ohlas, keďže do 1. československého armádneho zboru sformovaného v ZSSR vstúpilo niekoľko stoviek dobrovoľníkov z celého okresu.[2] Len z Habury ich bolo približne šesťdesiat, pričom boli zaradení v rámci 1. samostatnej brigády (vrátane Nikolaja Ordoša a jeho brata Petra Ordoša).[3]

Nikolaj Ordoš sa k 1. československému armádnemu zboru prihlásil 20. decembra 1944 v Medzilaborciach.[4] Z toho dňa si menovaný (v kruhu rodiny a najbližších) opakovane spomínal na sovietsku dôstojníčku, ktorá vykonávala administratívny zápis pri

[1] PROTIVŇÁK, V.: *Medzilaborce v zrkadle dejín.* Medzilaborce: Mesto Medzilaborce, 2025, s. 238-240.
[2] DUPKANIČ, P. (ed.): *Vihorlat Medzilaborce 1958-1983.* Košice: Východoslovenské vydavateľstvo, n. p., Košice pre Vihorlat, n. p. Snina, závod Medzilaborce, 1983, s. 26.
[3] Pamätná tabuľa s menami Haburčanov a Haburčaniek, ktorí sa pridali k 1. československému armádnemu zboru je možné vidieť pri tamojšom drevenom chráme sv. Mikuláša Čudotvorcu. Tiež pozri: FEDIČ, V. (zost.): Ref. 16, s. 70-72.
[4] MNO: *Potvrdenie Ministerstvá národnej obrany čj. 9561/8971-48 o účasti voj. Ordoš Nikolaj Fedor od 20.12.1944 do 31.5.1945 zo dňa 19. augusta 1948*; MNO: *Osvědčení Ministerstvá národnej obrany podle § 8 zák. čís. 255/1946 Sb., čj. 12437/ZO-V/1970 účastníka národního boje za osvobození Mikuláš Ordoš od 20.12.1944 do 5.12.1945 zo dňa 26.1.1972.*

nástupe a ktorá sa ho opýtala, *„...chlapče, prečo si sa rozhodol vstúpiť do armády?“* Nikolaj jej na to odpovedal, *„...preto, lebo som sirota a že počul, že na vojne bude dostatok chleba.“* Na to sovietska dôstojníčka otvorila zásuvku v stole a vybrala z neho čokoládu, ktorú dala Nikolajovi.[1]

Skončením vojny sa pre mladého Nikolaja Ordoša začala síce najdlhšia, no s najväčšou pravdepodobnosťou najkrajšia etapa jeho života. Vzhľadom na jeho osobnú účasť v 1. československom armádnom zbore sformovanom v ZSSR pri oslobodzovaní republiky a následne i rodinné a povojnové pomery na východnom Slovensku[2], bolo mladému Nikolajovi umožnené odísť pracovať a následne i študovať do Prahy. Od 9. augusta 1946 začal – najprv ako pomocný robotník a o rok neskôr ako učeň – pracovať v spoločnosti Motorlet n. p. Praha-Jinonice, pričom v období medzi 1. októbrom 1948 a 21. marcom 1950 musel prípravu na budúce povolanie prerušiť, a to z dôvodu dokončenia zvyšku vojenskej základnej služby.[3]

Po úspešnom ukončení učňovskej skúšky 11. decembra 1950 a získaní výučného listu v učebnom odbore strojný zámočník[4] sa začiatkom januára 1951 mladý Nikolaj s Prahou rozlúčil a vrátil na východné Slovensko, kde už koncom januára toho istého roku nastúpil pracovať do novovznikajúceho podniku Vihorlat n. p. Snina,[5] čím sa zaradil medzi jeho prvých zamestnancov.

---

[1] Na základe osobnej výpovede a spomienok Mikuláša Ordoša.
[2] Bližšie k téme pozri napríklad: PROTIVŇÁK, V.: Ref. 20, s. 183-189.
[3] ČSĽA: *Prepúšťací list Ordoš Nikolaj nar. 6. 10. 1926, Habura č.d. 215.* Humenné: Okresná vojenská správa Humenné, 1987.
[4] ÚNVHMP: *Výuční list č. 201293 zo dňa 27. 12. 1950.* Praha: Ústřední národní výbor hlavního města Prahy: Referát práce a sociální péče, 1950.
[5] K vzniku Vihorlat n. p. Snina a náboru zamestnancov bližšie pozri: JANOČKO, J.; BENKO, J.; GERBOC, J. a kol.: *35 rokov budovania národného podniku Vihorlat Snina 1951-1986.* Košice: Východoslovenské vydavateľstvo, n. p., Košice pre Vihorlat, n. p., Snina, 1986, s. 11-12 a 33.

Za svoju svedomitú a obetavú prácu mu bol v II. štvrťroku 1962 vedením podniku udelený titul *„najlepší pracovník podniku“*.[1] Koncom júna 1963 z Vihorlatu n. p. Snina odišiel (predovšetkým kvôli odluke od rodiny) a nastúpil pracovať do spoločnosti Transporta n. p. Chrudim, závod Medzilaborce.[2] Tu pracoval či už ako majster alebo dielovedúci až do svojho odchodu do riadneho starobného dôchodku 6. októbra 1986.

O mimoriadnych pracovných úspechoch Nikolaja Ordoša svedčí i to, že v roku 1968 mu bolo ministerstvom ťažkého priemyslu a ústredným výborom odborového zväzu udelené čestné uznanie *„najlepší pracovník ťažkého priemyslu za vzorné plnenie úloh.“*[3]

Dôvodov, prečo tohto – pre niekoho bezvýznamného – človeka pripomíname, je hneď viacero:

Aj napriek tomu, že nikdy nebol členom KSČ, dokázal či už ako majster, alebo neskôr i ako dielovedúci, ktorý manažoval 3 – 4 majstrov a ich tímy ľudí motivovať k takým pracovným výsledkom, že opakovane patrili k tým najvýkonnejším v rámci jednotlivých závodov či už v Snine, alebo neskôr i v Medzilaborciach. Kým iní – poväčšine stranícki – vedúci hospodárske plány (často) plnili len „na papieri“, Nikolaj Ordoš bol známy tým, že kolektívy, ktoré riadil, pravidelne prekračovali štvrťročné hospodárske plány.

V nadväznosti na predošlý odsek nám nedá nespomenúť jednu konkrétnu udalosť zo začiatku 70. rokov minulého storočia. Nikolajovi Ordošovi pred všetkými vedúcimi pracovníkmi a funkcionármi

---

[1] VIHORLAT N. P. SNINA: *Vedenie podniku a závodný výbor OS n. p. Vihorlat v Snine udeľuje s. Mikulášovi Ordošovi titul Najlepší pracovník podniku za pracovnú obetavosť a rozvoj soc. súťaženia v II. štvrťroku 1962*. Snina, Vihorlat n. p. Snina, 1962.

[2] O počiatkoch závodu v Medzilaborciach bližšie pozri: DUPKANIČ, P. (ed.): Vihorlat Medzilaborce 1958-1983. Košice: Východoslovenské vydavateľstvo, n. p., Košice pre Vihorlat, n. p. Snina, závod Medzilaborce, 1983, s. 33-48.; PROTIVŇÁK, V.: Medzilaborce v zrkadle dejín. Medzilaborce: Mesto Medzilaborce, 2025, s. 312-319.

[3] DUPKANIČ, P. (ed.): Vihorlat Medzilaborce 1958-1983. Košice: Východoslovenské vydavateľstvo, n. p., Košice pre Vihorlat, n. p. Snina, závod Medzilaborce, 1983, s. 105.

závodu v Medzilaborciach bolo predsedom celozávodného výboru Komunistickej strany Slovenska (ďalej predseda CZV KSS) v závode Medzilaborce Ivanom Čichoňom vytknuté, že jeho jedinými dvomi nedostatkami sú: *„...nie je členom komunistickej strany a tento nedostatok by mal čím skôr napraviť a po druhé, že na základe (istých) informácií, ktorými disponuje, vie, že jeho manželka Anna i dcéry Oxana a Darina pravidelne navštevujú miestny chrám v obci Habura a menovaný, ako aj príslušníci jeho rodiny by sa mali vysporiadať s náboženskou otázkou.“*[1]

Nikolaj Ordoš na tieto Čichoňove slová reagoval nasledovne: *„Ivan, ja mám len jednu otázku. Kde si bol, keď hrmelo v roku 1944?“* Predseda CZV KSS Čichoň hneď reagoval slovami, že *„...ja viem Nikolaju kam mieriš!!! Vieš, keď koncom roka 1944 na oslobodenom území severovýchodného Slovenska prebiehal nábor do formujúcej sa (Slobodovej) československej armády, tak moji rodičia mi nedovolili do nej vstúpiť...“*

Na to mu Nikolaj Ordoš odpovedal. *„Ta vidíš Ivane. Tebe nedovolili Tvoji rodičia. A ja to ľudsky chápem a Tvojim rodičom to nezazlievam, lebo sa báli o svojho syna. Ja som však žiadnych rodičov nemal, keďže som bol sirota a vychovala ma rodina môjho strýka. A tak ako čerstvý 18-ročný chlap(ec) spoločne s mojím o dva roky starším bratom Petrom i ďalšími Haburčanmi sme sa prihlásili do československej armády, aby sme oslobodili republiku. A prešiel som spolu s ostatnými spolubojovníkmi pešo z Medzilaboriec až po Vsetín na Morave, kde nám bolo oznámené, že vojna sa skončila. A boli aj ťažké dni. Zvlášť si spomínam na dva najťažšie z nich:*

Prvý, keď som počas jedného vojenského stretu s Nemcami ako spojár plazením naťahoval telefónne káble medzi veliteľmi čiat a okolo mňa svišťali všetkými smermi guľky. Keď ma konečne došiel zo služby vystriedať iný vojak, veľmi som sa potešil, že sa zahrejem a odpočiniem si. Po asi polhodine, keď som došiel na rotu a vyzliekol som premočenú uniformu, prišiel iný vojak povedať, aby som sa opäť obliekol a okamžite odišiel späť na stanovište ťahať telefónne

[1] Na základe osobnej výpovede a spomienok Mikuláša Ordoša, jeho manželky Anny Ordošovej (rod. Hamuľákovej) a ich dcéry Oxany Onufrákovej (rod. Ordošovej).

káble, lebo vojaka, ktorý ma v službe len pred pár minútami vystriedal, nepriateľ zastrelil. Asi si vieš predstaviť, ako som sa v tej chvíli cítil. V podstate rozhodlo len pár minút. Na jeho mieste som mohol byť ja....

A ten druhý prípad bol, keď sme spoločne viacerí Haburčania identifikovali nášho rodáka a kamaráta Michala (C)Hamuľaka[1]*, ktorý zomrel v boji pri obci Závažná Poruba pri Liptovskom Mikuláši.*[2] *Spoločne sme mu vykopali hrob pri tamojšom evanjelickom kostole a zavolali evanjelického farára, aby ho pochoval.*[3] *Paradoxom je, že v tom čase mi ani nenapadlo, že o pár rokov si jeho*

---

[1] Michal Hamuľak sa narodil 16. november 1922 v meste Buttler, štát Pennsylvania (USA). Do Československa sa z USA vrátil spoločne s rodičmi a dvomi súrodencami v roku 1933 kvôli zaopatreniu starého otca z otcovej strany. Do 1. československého armádneho zboru vstúpil v Medzilaborciach 15. decembra 1944. Podľa dostupných oficiálnych dokumentov, Michal Hamuľák padol 3. marca 1945, teda hneď v prvý deň spojeneckej ofenzívy, kedy 24. strelecká divízia Červenej armády dobila mesto Liptovský Mikuláš. Tiež pozri: VANĚK, O: *Prehľad vojsk počas bojov pri Liptovskom Mikuláši: február až apríl 1945.* [online], [cit. 31/12/2025]. Dostupné na internete: <https://www.mikulas.sk/filesII/informacne_centrum/PREHĽAD%20VOJSK%20POČAS%20BOJOV%20PRI%20LIPTOVSKOM%20MIKULÁŠI.pdf>; OLEJ, V.: *Bitka o Liptovský Mikuláš.* In: *dennikn.sk.* 24. októbra 2019. [online], [cit. 31/12/2025]. Dostupné na internete: <https://dennikn.sk/blog/1628984/bitka-o-liptovsky-mikulas/>; LIPTOVSKÝ MIKULÁŠ: *Oslobodenie mesta.* [online], [cit. 30/12/2025]. Dostupné na internete: <https://www.mikulas.sk/naucny-chodnik-vojenska-historia/oslobodenie-mesta>.

[2] V podstate išlo – po Karpatsko-duklianskej operácií o Dukliansky priesmyk – o druhú najkrvavejšiu bitku 1. československého armádneho zboru na území Československa. Webový portál mesta Liptovský Mikuláš uvádza, že pri bojoch o Liptov bolo z ďalších bojov (padlí, ranení, nezvestní, zomreli na následky zranení) vyradených viac ako 5,5 tis. vojakov. Počet padlých vojakov v bojoch o Liptovský Mikuláš sa odhaduje na viac ako 800 osôb. LIPTOVSKÝ MIKULÁŠ: *Vojnový cintorín.* [online], [cit. 30/12/2025]. Dostupné na internete: <https://www.mikulas.sk/naucny-chodnik-vojenska-historia/vojnovy-cintorin>.

[3] V 60. rokoch 20. storočia boli pozostatky nebohého Michala Hamuľáka prevezené na spoločný vojenský cintorín Háj Nicovô, ktorý sa nachádza nad mestom Liptovský Mikuláš. (Poznámka autora). Ide o miesto posledného odpočinku 1 369 príslušníkov 1. československého armádneho zboru, vojakov povstaleckej armády a partizánov, ktorí padli v bojoch nielen v okolí Liptovského Mikuláša, ale tiež v okresoch Dolný Kubín a Ružomberok. Zároveň ide o najväčší vojnový cintorín československých vojakov na území bývalého Československa. Bližšie pozri: LIPTOVSKÝ MIKULÁŠ: Vojnový cintorín. [online], [cit. 30/12/2025]. Dostupné na internete: <https://www.mikulas.sk/naucny-chodnik-vojenska-historia/vojnovy-cintorin>.

sestru Annu zoberiem za manželku, s ktorou budem mať dve dcéry. Takže to bol môj švagor. Jeho rodičia ma prijali, stali sa mojimi rodičmi a žijem spolu s nimi pod jednou strechou. A preto, Ivane, už nikdy viac ani od Teba a ani od ktoréhokoľvek z Vás súdruhovia nechcem počuť, že sa mam či už ja, alebo ktokoľvek z mojej rodiny vysporiadať s náboženskou otázkou. Pretože ďakujem každý deň Pánu Bohu za to, že žijem a že sa môžem tešiť zo svojej rodiny. Mnohí také šťastie ako ja, žiaľ, nemali...."[1]

Záver

Predložená práca poukázala na hlbokú dvojznačnosť slova *„pamätník"*. Na prípade Mikuláša Ordoša z Habury sme sa pokúsili demonštrovať osobnú životnú skúsenosť ako (bývalého) príslušníka 1. československého armádneho zboru sformovaného v ZSSR z frontu s jej neskoršou konfrontáciou s konkrétnou ideologickou dogmou v rámci nastoleného totalitného režimu. Hrdinstvo tohto obyčajného človeka vidíme najmä v tom, že keď ho totalitný režim prostredníctvom straníckych funkcionárov vyzýval, aby sa *„vysporiadal s náboženskou otázkou"*, reagoval jednoducho: *„...Ivane, kde si bol, keď hrmelo v roku 1944?"* Život a príbeh Mikuláša Ordoša nám ukazujú, že odkazy živých pamätníkov pretrvávajú omnoho dlhšie ako tie, ktoré boli vytesané z kameňa či odliate v kove.

Našou snahou bolo popri všeobecne známych poznatkoch poukázať aj na význam a hodnotu osobných svedectiev, čo len potvrdzuje nezastupiteľnú úlohu orálnej histórie pri zachovávaní kolektívnej pamäti i vyrovnávaní sa s minulosťou. V nadväznosti na to je potrebné povedať, že aj keď je nespochybniteľnou pravdou, že na oslobodzovaní vtedajšieho Československa sa značnou mierou podieľali vojaci sovietskej armády[2], nemožno zabúdať ani na obety

[1] Na základe osobnej výpovede a spomienok Mikuláša Ordoša, jeho manželky Anny Ordošovej (rod. Hamuľákovej) a ich dcéry Oxany Onufrákovej (rod. Ordošovej).

[2] Tým myslíme všetky národy a národnosti v rámci vtedajšieho Sovietskeho zväzu, nie len Rusov, ako sa to často vo verejnom priestore proklamuje.

príslušníkov iných národov a národností vrátane domáceho obyvateľstva.

V absolútnom závere považujeme za dôležité uviesť, že autor tejto práce je v priamom príbuzenskom vzťahu s Mikulášom Ordošom, ktorý bol jeho starým otcom z matkinej strany.

Literatúra:

BLÁHA, O.: *Frekvence slova „naratív" nápadně roste. Ukázat mužeme na dva duvody.* In: *mujrozhlas.cz.* 21. června 2022. [online], [cit. 1/1/2026]. Dostupné na internete: <https://www.mujrozhlas.cz/okolo-cestiny/frekvence-slova-narativ-napadne-roste-ukazat-muzeme-na-dva-duvody>.

ČESKÝ NÁRODNÍ KORPUS: *Slovo v kostce: narativ*. In: *korpus.cz.* [online], [cit. 1/1/2026]. Dostupné na internete: <https://www.korpus.cz/slovo-v-kostce/search/cs/narativ>.

ČSĽA: *Prepúštací list Ordoš Nikolaj nar. 6. 10. 1926, Habura č.d. 215.* Humenné: Okresná vojenská správa Humenné, 1987.

DICTIONARY.COM: *The Dictionary for the Real World.* [online], [cit. 1/1/2026]. Dostupné na internete: <https://www.dictionary.com/browse/narration>.

DUPKANIČ, P. (zost.): *Vihorlat Medzilaborce 1958-1983.* Košice: Východoslovenské vydavateľstvo, n. p., Košice pre Vihorlat, n. p. Snina, závod Medzilaborce, 1983, 140 s.

FEDIČ, V. (zost.): *HABURA: príroda – história – súčasnosť.* Humenné: Jana Fedičová – Redos, 2013, 203 s.

DRIBŇÁK, M.; HOFÍREK, T.; STRUK, P.: *Kalinov 1944.* Občianske združenie Kalinka – Kalinov a Popradská tlačiareň, vydavateľstvo s. r. o., 2024, 400 s.

JANOČKO, J.; BENKO, J.; GERBOC, J. a kol.: *35 rokov budovania národného podniku Vihorlat Snina 1951-1986.* Košice:

Východoslovenské vydavateľstvo, n. p., Košice pre Vihorlat, n. p., Snina, 1986, 144 s.

JULS SAVBA: *Slovníkový portál JÚĽŠ SAV: pamätník.* [online], [cit. 10/1/2026]. Dostupné na internete: <https://slovnik.juls.savba.sk/?w=pam%C3%A4tn%C3%ADk&s=exact&k=Y3eb&cs=&d=kssj4&d=psp&d=ogs&d=sssj&d=orter&d=scs&d=sss&d=peciar&d=ssn&d=hssj&d=bernolak&d=noundb&d=orient&d=locutio&d=obce&d=priezviska&d=un&d=onom&d=pskfr&d=pskcs&d=psken#jazykovaPoradna.sk: https://jazykovaporadna.sme.sk/q/9799/>.

JULS SAVBA: *Slovníkový portál JÚĽŠ SAV: Slovník súčasného slovenského jazyka A-G, H-L, M-O, O-Pn z r. 2006, 2011, 2015, 2021.* [online], [cit. 1/1/2026]. Dostupné na internete: <https://slovnik.juls.savba.sk/?w=narat%C3%ADv&s=exact&c=F91d&cs=&d=kssj4&d=psp&d=ogs&d=sssj&d=orter&d=scs&d=sss&d=peciar&d=ssn&d=hssj&d=bernolak&d=noundb&d=orient&d=locutio&d=obce&d=priezviska&d=un&d=onom&d=pskfr&d=pskcs&d=psken#>.

KICZKO, L.; KOŠČ, M.; KRSKOVÁ, A.; MACELLI, M. a kol.: *Slovník spoločenských vied.* Bratislava: SPN, 1997, 303 s.

Kolektív autorov: *Ekonomická encyklopedie 1. [A-O].* Praha: Svoboda, 1984, 776 s.

Kolektív autorov: *Filozofický slovník: z ruského originálu Filosofskij slovar vydaného v nakladatelství Politizdat, Moskva, 1972.* Praha: Nakladatelství Svoboda, 1976, 555 s.

KOŠICE: *Úznesenie z XXVI. Zasadnutia Mestského zastupiteľstva v Košiciach zo dňa 19. novembra 2024: Správa o možnostiach trvalého odstránenia komunistických symbolov a premiestnenie pamätníka na Nám. Osloboditeľov. Č. 601.* In: *kosice.sk.* [online], [cit. 12/1/2026]. Dostupné na internete:

<https://static.kosice.sk/meeting/resolve/HLpmrgtr5cysex/9OIGGJuyX8AmqHiW/sydgKm6PqbR2OX/uzn_601.pdf>.

KOŠICE: *Zasadnutie: XXXI zo dňa 11.09.2025. č. 36. Petícia za zachovanie názvu „Námestie osloboditeľov" a zvýšenú ochranu Pamätníka Červenej armády v Košiciach a Správa o možnostiach trvalého odstránenia komunistických symbolov a premiestnenia alebo odstránenia Pomníka padlým II. svetovej vojny – sovietski vojaci z Námestia osloboditeľov v Košiciach – informácia. Predkladá: p. Garbáľová, námestníčka primátora.* Č. Sp.: MK/A/2025/19050. In: *kosice.sk.* [online], [cit. 12/1/2026]. Dostupné na internete:
<https://www.kosice.sk/mesto/samosprava/mestske-zastupitelstvo/2022-2026/zasadnutie/32>.

KRÁLIK, Ľ.: *Stručný etymologický slovník slovenčiny.* Bratislava: VEDA, vydavateľstvo SAV a JÚĽŠ SAV, 2015, 702 s.

LATINLEXICON.ORG: *Numen: The Latin Lexicon.* [online], [cit. 1/1/2026]. Dostupné na internete: <https://latinlexicon.org/index.php>.

LIPTOVSKÝ MIKULÁŠ: *Oslobodenie mesta.* [online], [cit. 30/12/2025]. Dostupné na internete: <https://www.mikulas.sk/naucny-chodnik-vojenska-historia/oslobodenie-mesta>.

LIPTOVSKÝ MIKULÁŠ: *Vojnový cintorín.* [online], [cit. 30/12/2025]. Dostupné na internete: <https://www.mikulas.sk/naucny-chodnik-vojenska-historia/vojnovy-cintorin>.

Malý sociologický slovník. Praha: Svoboda, 1970, 615 s.

MNO: *Osvědčení Ministerstvá národnej obrany podle § 8 zák. čís. 255/1946 Sb., čj. 12437/ZO-V/1970 účastníka národního boje za osvobození Mikuláš Ordoš od 20.12.1944 do 5.12.1945 zo dňa 26.1.1972.*

MNO: *Potvrdenie Ministerstvá národnej obrany čj. 9561/8971-48 o účasti voj. Ordoš Nikolaj Fedor od 20.12.1944 do 31.5.1945 zo dňa 19. augusta 1948.*

OLEJ, V.: *Bitka o Liptovský Mikuláš.* In: *dennikn.sk.* 24. októbra 2019. [online], [cit. 31/12/2025]. Dostupné na internete: <https://dennikn.sk/blog/1628984/bitka-o-liptovsky-mikulas/>.

PROTIVŇÁK, V.: *Medzilaborce v zrkadle dejín*. Medzilaborce: Mesto Medzilaborce, 2025, 569 s.

Sociologický slovník: Bratislava: Nakladateľstvo Epocha, 1970, 704 s.

SUŠKO, P.: *Ešte raz k odstráneniu pamätníka Marka Čulena.* In: *Nové slovo.* 22. október 2025. [online], [cit. 11/1/2026]. Dostupné na internete: <https://noveslovo.eu/komentare/este-raz-k-odstraneniu-pamatnika-marka-culena/>.

ÚNVHMP: *Výuční list č. 201293 zo dňa 27. 12. 1950.* Praha: Ústřední národní výbor hlavního města Prahy: Referát práce a sociální péče, 1950.

VANĚK, O: *Prehľad vojsk počas bojov pri Liptovskom Mikuláši: február až apríl 1945.* [online], [cit. 31/12/2025]. Dostupné na internete:
<https://www.mikulas.sk/filesII/informacne_centrum/PREHĽAD%20VOJSK%20POČAS%20BOJOV%20PRI%20LIPTOVSKOM%20MIKULÁŠI.pdf>

VIHORLAT N. P. SNINA: *Vedenie podniku a závodný výbor OS n. p. Vihorlat v Snine udeľuje s. Mikulášovi Ordošovi titul Najlepší pracovník podniku za pracovnú obetavosť a rozvoj soc. súťaženia v II. štvrťroku 1962.* Snina, Vihorlat n. p. Snina, 1962.

ŽALOUDEK, K.: *Encyklopedie politiky.* Praha: Libri, 2004, 575 s.

Moc ticha: Inštrumentalizácia zabudnutia židovskej minulosti na juhu Slovenska po Viedenskej arbitráži

Jana Jarimová[1]

The paper analyzes the relationship between power, memory and historical narrative in the area of southern Slovakia after the Vienna Arbitration in 1938. Using the example of the fate of the Jewish community, it examines how forgetting and silence became part of the memory strategies of the Hungarian, Slovak and socialist regimes. Theoretically, it is based on the concepts of power over memory and the politics of memory, which make it possible to understand forgetting as an active, ideologically conditioned process. The analysis of public manifestations of memory points to the tension between historical experience and its power mediation and reflects the consequences of long-term silence for democratic culture and social self-reflection.

DOI: https://doi.org/10.33542/MAN-0562-7-21

Úvod: Moc, pamäť a ticho ako analytický problém

Pamäť minulosti nie je samozrejmým ani neutrálnym priestorom spoločenského vedomia. To, čo si spoločnosti pripomínajú, ale aj to, na čo zabúdajú, je výsledkom historických procesov, politických rozhodnutí a mocenských rámcov, v ktorých sa minulosť interpretuje a sprostredkúva. V tomto zmysle pamäť nefunguje len ako uchovávanie faktov, ale ako aktívny nástroj formovania kolektívnej identity, legitimizácie moci a produkcie dominantných naratívov.[2]

Príspevok sa zameriava na vzťah medzi mocou, pamäťou a historickým rozprávaním v kontexte južného Slovenska po Viedenskej arbitráži v roku 1938. Tento región predstavuje špecifický pamäťový priestor, v ktorom sa v priebehu 20. storočia opakovane menili politické režimy, štátne hranice aj oficiálne interpretácie minulosti. Osobitnú

[1] Katedra historických vied, Gréckokatolícka teologická fakulta, Prešovská univerzita v Prešove.

[2] Porov. ASSMANN, A.: *Erinnerungsräume. Formen und Wandlungen des kulturellen Gedächtnisses*. München: C. H. Beck, 1999, s. 130–145.

pozornosť venujem osudu židovských komunít, ktoré boli pred rokom 1938 integrálnou súčasťou sociálneho, kultúrneho a ekonomického života regiónu, no po druhej svetovej vojne z verejného priestoru takmer úplne zmizli – spolu s pamäťou na ich existenciu.

Cieľom článku je ukázať, že toto zmiznutie nemožno vysvetliť výlučne deportáciami, povojnovou migráciou či demografickými zmenami. Rovnako dôležitú úlohu zohrával proces, ktorý možno označiť ako mocenské formovanie pamäti – súbor stratégií, prostredníctvom ktorých maďarský, slovenský a neskôr socialistický režim rozhodovali o tom, ktoré aspekty minulosti budú verejne pripomínané, ktoré zostanú marginalizované a ktoré budú umlčané. Zabúdanie sa tak stáva nie pasívnym dôsledkom plynutia času, ale aktívnym a inštitucionalizovaným procesom.

Teoretickým východiskom príspevku je koncept „politiky pamäti", ako ho rozpracovala Aleida Assmann, ktorá upozorňuje na rozdiel medzi oficiálnym pamäťovým kánonom a tým, čo z neho zostáva vylúčené.[1] Dopĺňa ho foucaultovské chápanie moci, podľa ktorého sa moc neprejavuje iba tým, čo produkuje, ale aj tým, čo systematicky potláča, nevyslovuje a ponecháva v tichu.[2] Ticho v tomto kontexte nepredstavuje absenciu významu, ale jeho špecifickú formu.

Analýza sa opiera o skúmanie verejných prejavov pamäti – pamätníkov, pamätných miest, komemoračných rituálov, vzdelávacích a mediálnych naratívov – prostredníctvom ktorých možno sledovať mechanizmy selektívneho spomínania a zabúdania. Článok pracuje s analytickým modelom troch rovín zabúdania: symbolickej, rituálnej a diskurzívnej, ktoré spoločne formovali verejný obraz minulosti na juhu Slovenska od roku 1938 až po súčasnosť.

---

[1] Tamže, s. 103–110.

[2] FOUCAULT, M.: *Power/Knowledge: Selected Interviews and Other Writings 1972–1977*. [online], [cit. 30/12/2025]. Dostupné na internete: <https://monoskop.org/images/5/5d/Foucault_Michel_Power_Knowledge_Selected_Interviews_and_Other_Writings_1972-1977.pdf>.

Cieľom príspevku nie je len rekonštruovať historický vývoj pamäťových politík, ale aj poukázať na ich dlhodobé dôsledky pre regionálnu identitu a spoločenskú sebareflexiu. Prípad južného Slovenska tak slúži ako konkrétna prípadová štúdia, na ktorej možno ukázať, ako úzko sú prepojené moc, pamäť a historický naratív – a aké riziká prináša ich dlhodobé odpojenie od pluralitnej a kritickej interpretácie minulosti.

Historické východisko: Viedenská arbitráž a začiatok redefinície pamäte

Viedenská arbitráž z novembra 1938 predstavuje zásadný zlom v politických, spoločenských aj pamäťových dejinách južného Slovenska. Územné zmeny, ktoré viedli k pričleneniu južných oblastí Československa k Maďarskému kráľovstvu, neznamenali len administratívnu a štátoprávnu transformáciu regiónu, ale zároveň otvorili proces hlbokej redefinície verejného obrazu minulosti. Zmena štátnej moci bola sprevádzaná snahou o legitimizáciu nového politického rámca prostredníctvom selektívne konštruovaných historických naratívov.

Maďarská štátna správa po roku 1938 cielene posilňovala interpretáciu regiónu ako „navráteného územia", historicky a kultúrne patriaceho Maďarsku. Tento diskurz kládol dôraz na kontinuitu maďarskej štátnosti a marginalizoval mnohonárodný charakter regiónu, ktorý bol typický pre predchádzajúce obdobia. Židovské obyvateľstvo, ktoré tvorilo významnú súčasť mestských aj vidieckych komunít, sa v tomto naratíve objavovalo len okrajovo alebo bolo úplne vytesnené z verejného historického rozprávania.[1]

Zároveň ide o obdobie, v ktorom sa pamäť začína formovať nielen prostredníctvom oficiálnych textov a vyhlásení, ale aj prostredníctvom

[1] Porov. UNGVÁRY, K.: *The Hungarian Occupation of Southern Slovakia 1938–1945*. Budapest: CEU Press, 2011, s. 45–52.

symbolických zásahov do verejného priestoru. Premenovávanie ulíc, odstraňovanie pamätníkov spojených s československou štátnosťou a zdôrazňovanie „národných" historických momentov vytvárali nový pamäťový rámec, v ktorom sa niektoré skupiny obyvateľstva stávali viditeľnými, zatiaľ čo iné mizli z kolektívneho vedomia. Pamäť sa tak stáva nástrojom politickej integrácie aj exklúzie.

Situácia židovských komunít sa po roku 1938 dramaticky zhoršovala. Antisemitská legislatíva prijatá v Maďarsku sa postupne uplatňovala aj na novozískaných územiach, čím sa menilo nielen právne postavenie Židov, ale aj spôsob, akým o nich verejný diskurz hovoril – alebo mlčal. Proces vylučovania sa odohrával paralelne na materiálnej aj symbolickej úrovni: zatiaľ čo fyzická prítomnosť komunít bola počas vojny násilne zničená, ich miesto v regionálnej pamäti bolo systematicky oslabované ešte pred deportáciami.[1]

Druhá svetová vojna a holokaust predstavujú extrémny bod tohto vývoja. Deportácie v rokoch 1944–1945 znamenali takmer úplnú likvidáciu židovského obyvateľstva južného Slovenska. Po vojne sa však ich neprítomnosť nestala predmetom širšej spoločenskej reflexie. Naopak, povojnové obdobie prinieslo nové pamäťové rámce, ktoré opäť presúvali pozornosť iným smerom – tentoraz k naratívom oslobodenia, kolektívnej viny či triedneho boja.[2]

Nástup socialistického režimu tento trend ešte posilnil. Oficiálna pamäť sa sústreďovala na antifašistický odboj a hrdinstvo kolektívu, zatiaľ čo špecifické skúsenosti jednotlivých komunít, vrátane židovskej, zostávali na okraji záujmu. Holokaust bol včlenený do širšieho rámca „utrpenia fašizmom", čím sa strácala jeho konkrétna historická a regionálna dimenzia. Tento prístup viedol k vytvoreniu pamäťovej

[1] Porov. BRAHAM L., R.: *The Politics of Genocide: The Holocaust in Hungary*. New York: Columbia University Press, 1981, s. 87–94.
[2] Porov. ASSMANN, J.: *Das kulturelle Gedächtnis*. München: C. H. Beck, 1992, s. 56–61.

diskontinuity, v ktorej fyzická neprítomnosť komunít nebola sprevádzaná adekvátnou pamäťovou reflexiou.

Viedenská arbitráž tak v retrospektíve nepredstavuje len politickú hranicu medzi dvoma štátnymi útvarmi, ale aj začiatok dlhodobého procesu, v ktorom sa pamäť južného Slovenska formovala prostredníctvom mocenských zásahov, selekcie a ticha. Tento proces vytvoril základ pre to, čo možno označiť ako inštitucionalizované zabúdanie – stav, v ktorom absencia židovskej minulosti prestáva byť vnímaná ako problém a stáva sa normalizovanou súčasťou regionálneho historického vedomia.

Juh Slovenska ako špecifický priestor

Juh Slovenska predstavuje špecifický pamäťový a kultúrny priestor, ktorý sa vyznačuje vysokou mierou multietnicity a historickou dynamikou politických a štátoprávnych zmien. Pred rokom 1938 tu žili Slováci, Maďari, Židia, Nemci a ďalšie menšiny, pričom jednotlivé skupiny často vytvárali prepojené sociálne, ekonomické a kultúrne siete. Multietnický charakter regiónu sa odrážal nielen v bežnom živote komunít, ale aj v priestore – v architektúre, kultúrnych inštitúciách a verejných rituáloch.[1]

História juhu Slovenska 20. storočia je zároveň charakteristická opakovanými zmenami režimov, ktoré významne ovplyvňovali spôsob, akým sa pamäť formovala a transformovala. Po Viedenskej arbitráži v roku 1938 sa región stal súčasťou Maďarska, následne bol v rokoch 1945–1948 opäť začlenený do Československa a od roku 1948 podliehal socialistickému režimu. Každá z týchto zmien prinášala nové pamäťové rámce, ktoré selektívne legitimizovali určitý historický naratív, pričom predošlé interpretácie boli marginalizované alebo

[1] Porovnanie etnickej skladby juhu Slovenska pred rokom 1938; viz. DEMKO, J.: *Etnické menšiny na Slovensku 1918–1938.* Bratislava: Historický ústav SAV, 2002, s. 45–52.

umlčané.[1] Takáto dynamika vytvárala pamäťovú nestabilitu, v ktorej kolektívna pamäť nebola pevne zakotvená. Historické udalosti, symboly a rituály jednotlivých komunít sa opakovane reinterpretovali podľa aktuálneho politického kontextu, čo viedlo k postupnej erózii kontinuity pamäti, najmä pokiaľ ide o menšinové skupiny ako židovská komunita.[2]

Tento stav mal za následok, že regionálna identita sa formovala nielen na základe prítomnosti, ale aj prostredníctvom neprítomnosti, čiže absencie určitých skupín z verejného priestoru a z historického naratívu.

Multietnický a politicky nestabilný charakter juhu Slovenska preto vytvára ideálny kontext pre skúmanie mechanizmov zabúdania. Symbolické, rituálne a diskurzívne procesy, ktoré sa tu rozvíjali, odrážajú nielen mocenské zásahy jednotlivých režimov, ale aj zložité interakcie medzi skupinami a spôsob, akým spoločnosť selektívne vyberá, čo si pripomína a čo zamlčuje.

Mechanizmy zabúdania: symbolická, rituálna a diskurzívna rovina

Proces zabúdania židovskej minulosti na juhu Slovenska po Viedenskej arbitráži nemožno chápať len ako dôsledok vojnových tragédií alebo demografických zmien. Ide o aktívny proces, ktorý prebiehal súbežne na viacerých rovinách a bol podmienený politickými, kultúrnymi aj spoločenskými mechanizmami. V analytickom modeli, ktorý používam, sa tento proces prejavuje v symbolickej, rituálnej a diskurzívnej rovine. Každá z nich prispieva k postupnému vymazávaniu prítomnosti židovských komunít z

[1] Pre historický kontext zmien režimov pozri KAMENEC, I.: *Deportácie Židov zo Slovenska 1938–1945,* Bratislava: Ústav pamäti národa, 2005, s. 12–20.
[2] O pamäťovej nestabilite a jej dôsledkoch pre regionálnu identitu pozri ASSMANN, J.: *Cultural Memory and Early Civilization*, Cambridge University Press, 2011, s. 60–65.

regionálneho kolektívneho vedomia, pričom mechanizmy sa navzájom dopĺňajú a posilňujú.

Symbolická rovina

Symboly fungujú ako vizuálne a materiálne médiá pamäti. Na juhu Slovenska dochádzalo po roku 1938 k systematickému zasahovaniu do verejného priestoru, ktoré znižovalo viditeľnosť židovských komunít. Premenovávanie ulíc, zmena názvov verejných budov či odstraňovanie pamätníkov spojených s predchádzajúcimi historickými vrstvami vytvárali nový symbolický rámec, v ktorom sa pôvodní obyvatelia stávali neviditeľnými.[1] Symbolická erózia sa neobmedzovala len na fyzický priestor. Rôzne artefakty, ako napríklad miestne pamätníky či historické fotografie v regionálnych publikáciách či výstavách, boli často reinterpretované tak, aby zosilňovali dominantný naratív o novom politickom usporiadaní.[2] Tým sa vytváral mechanizmus, ktorý umožňoval verejne prezentovať kontinuitu „domácej komunity", pričom historická prítomnosť Židov bola postupne marginalizovaná.

Rituálna rovina

Rituály a spomienkové praktiky zohrávajú dôležitú úlohu pri konsolidácii kolektívnej pamäti. Po arbitráži dochádzalo k postupnému vynechávaniu židovských dátumov a udalostí z lokálnych osláv, náboženských obradov či školských programov.[3] Kolektívne rituály,

---

[1] Premenovávanie ulíc a zmena verejných názvov po Viedenskej arbitráži sú dokumentované v regionálnych historických prácach o mestách juhu Slovenska; pozri napr. základné prehľady regionálnej historiografie.

[2] Pre analýzu symbolického prepisovania pamäti v stredoeurópskom kontexte pozri ASSMANN, J.: *Cultural Memory and Early Civilization*, Cambridge University Press, 2011.

[3] O rituálnych zmenách v regionálnych pamäťových praktikách pozri diskusiu v kolektívnej monografii o pamäti a rituáloch v strednej Európe: CSÁKY, M.; MANNOVÁ, E.: *Kolektívne identity v strednej Európe v období moderny.* Bratislava: Academic Electronic Press, 1999.

ktoré by inak upevňovali historickú pamäť, sa tak stávali prostriedkom jej erózie.

Tento rituálny proces mohol byť často „tichý" — bez explicitného zámeru marginalizácie. Napríklad školské oslavy či regionálne spomienkové podujatia sa sústreďovali na nové symboly a medzníky, čím sa predchádzajúce kultúrne a náboženské praktiky židovských komunít postupne vytrácali z verejného povedomia.[1]

Takýto rituálny „úbytok" pamäti vytváral priestor pre legitimizáciu nových naratívov o minulosti.

Diskurzívna rovina

Diskurzívne mechanizmy zabúdania sa prejavujú v jazyku, médiách a oficiálnej historiografii. Po Viedenskej arbitráži sa vytvárali naratívy, ktoré marginalizovali alebo zamlčovali prítomnosť Židov. Jazykové stratégie — eufemizmy ako „utrpenie civilného obyvateľstva", selektívna chronológia udalostí či presmerovanie pozornosti na dominantné politické témy — prispievali k konštrukcii oficiálneho diskurzu.[2] Diskurzívne zabúdanie sa prejavovalo aj v regionálnych publikáciách alebo školských učebniciach, kde sa holokaust často generalizoval ako súčasť širších udalostí bez explicitného identifikovania židovských obetí. Takéto jazykové a mediálne intervencie umožňovali reprodukovať pamäťovú diskréciu a legitimizovať systematické vymazávanie židovskej prítomnosti.

[1] Pozri teoretické práce o kolektívnych rituáloch a historickej pamäti v školách a verejnom živote, napr. ŽIŽEK, S.: *The Plague of Fantasies*, Verso, 1997 (ohľadom rituálnej funkcie pamäti).

[2] Pre diskurzívnu analýzu oficiálnych naratívov o druhej svetovej vojne v strednej Európe pozri napr. TODOROV, T.: *Hope and Memory: Lessons from the Twentieth Century*, Princeton University Press, 2003.

Interakcia rovín

Symbolická, rituálna a diskurzívna rovina spolu tvoria synergický mechanizmus zabúdania. Symboly a rituály ovplyvňujú každodenné vnímanie minulosti, zatiaľ čo ich diskurzualizácia umožňuje legitimizovať tieto zmeny vo verejnej sfére. Výsledkom je systematické vymazávanie židovskej minulosti z kolektívnej pamäti regiónu, ktoré sa stáva normalizovanou súčasťou historického vedomia. Rozpoznanie týchto mechanizmov je kľúčové pre kritickú reflexiu historickej pamäti a pre snahu o intervenčnú pamäť — praktiky, ktoré cielene pripomínajú a dokumentujú zabudnuté aspekty histórie. Analýza symbolov, rituálov a diskurzov odhaľuje, ako mocenské rámce ovplyvňovali konštrukciu ticha a selektívnej pamäti na juhu Slovenska.

Od zabúdania k normalizácii: kultúrna a etická perspektíva

Proces selektívneho zabúdania, realizovaného na symbolickej, rituálnej a diskurzívnej rovine, neostáva bez následkov pre regionálne historické vedomie a kolektívnu pamäť. Najvýraznejším dôsledkom je pamäťová prázdnota, ktorá sa prejavuje absenciou explicitnej pripomienky židovských komunít v mestských a vidieckych pamäťových rámcoch.[1]

Pamäťová prázdnota nie je len formálnym stavom. Ide o aktívny deficit, ktorý ovplyvňuje, ako spoločnosť interpretuje minulosť a konštruuje súčasnú identitu. Nepretržitá marginalizácia a vymazávanie prítomnosti Židov zo školských učebníc, pamätníkov či mediálnych naratívov vytvárajú kolektívnu amnéziu, v ktorej fyzická neprítomnosť komunít nadobúda kultúrnu legitimitu. Tento fenomén podporuje konštrukciu regionálnej identity, ktorá je selektívna a jednostranná, pretože sa opiera o fragmenty minulosti, zatiaľ čo

[1] Porov. ASSMANN, J.: *Cultural Memory and Early Civilization*. Cambridge: Cambridge University Press, 2011, s. 60–65.

významné komponenty – ľudské osudy, kultúrne príspevky a ekonomické aktivity menšín – zostávajú nevypovedané.[1]

S týmto javom úzko súvisí normalizácia absencie. Absencia židovských komunít sa postupne stáva vnímanou ako prirodzená súčasť regionálnej histórie. V týchto podmienkach sa ticho transformuje na normu: to, čo neexistuje v kolektívnom vedomí, prestáva byť problematizované a reflektované. Takáto normalizácia nielen legitimizuje existujúce historické naratívy, ale tiež bráni ich kritickej revízii.[2]

Normalizácia absencie má konkrétne dôsledky aj pre spoločenskú predstavivosť a kultúrnu reflexiu. Mladšie generácie sú formované prostredníctvom vzdelávacieho systému a verejných naratívov, ktoré im neponúkajú kompletný obraz minulosti. Výsledkom je strata kontextu pre pluralitnú interpretáciu dejín a oslabenie schopnosti spoločnosti konfrontovať sa s historickými nespravodlivosťami a traumami.[3]

Súčasťou analýzy dôsledkov zabúdania je aj etický rozmer. Selektívne vymazávanie minulosti predstavuje implicitnú formu morálnej a kultúrnej diskriminácie. Historická prítomnosť židovských komunít nebola len faktickým javom, ale aj nositeľom hodnoty – ich absencia v kolektívnej pamäti znamená stratu ľudskej perspektívy, ktorá podčiarkuje etický deficit regionálneho historického vedomia.

Etický rozmer sa prejavuje aj v otázke zodpovednosti za historickú reflexiu. Pamäťová prázdnota a normalizácia absencie stavajú súčasnú spoločnosť pred dilemu: ako sprístupniť minulosť, ktorá bola systematicky potláčaná, a ako ju integrovať do kritického a

---

[1] Porov. KAMENEC, I.: *Deportácie Židov zo Slovenska 1938–1945*. Bratislava: Ústav pamäti národa, 2005, s. 18-25.
[2] Porov. TODOROV, T.: *Hope and Memory: Lessons from the Twentieth Century*. New Jersey: Princeton University Press, 2003, s. 78-81.
[3] Porov. CSÁKY, M.; MANNOVÁ, E.: *Kolektívne identity v strednej Európe v období moderny*. Bratislava: Academic Electronic Press, 1999, s. 128-132.

pluralitného historického naratívu. Bez tohto kroku zostáva kolektívna pamäť fragmentovaná a regionálna identita neúplná.[1]

Dôsledky zabúdania sa tak prejavujú na viacerých úrovniach – symbolickej, rituálnej, diskurzívnej aj etickej. Odhaľujú, že historické ticho nie je len absenciou faktov, ale aktívnym mechanizmom, ktorý formuje regionálnu spoločnosť a jej vzťah k minulosti. Porozumenie týmto procesom je nevyhnutné pre snahu o intervenčnú pamäť a zodpovednú reflexiu historických udalostí.

Komparácia mechanizmov zabúdania v globálnom kontexte - Západná Európa vs. bývalý Sovietsky blok

Porovnanie mechanizmov zabúdania medzi Západnou Európou a bývalým Sovietskym blokom odhaľuje výrazné rozdiely v politickej, kultúrnej a spoločenskej správe historickej pamäti. Zatiaľ čo na Západe sa po druhej svetovej vojne formoval dôraz na individuálne a kolektívne svedectvo, pluralitu pamäti a postupnú rekonštrukciu historických naratívov, v krajinách východného bloku dominoval ideologický rámec, ktorý selektívne vymazával alebo transformoval minulosť podľa politickej potreby.[2]

Na Západe sa mechanizmy zabúdania často prejavovali diskurzívne a symbolicky, pričom dochádzalo k otvorenému vyrovnávaniu sa s minulosťou cez súdne procesy, pamätné múzeá či literárne a filmové reflektovanie.[3] Symbolické odstránenie artefaktov minulosti bolo skôr výnimkou a spravidla bolo sprevádzané verejnou debatou. Rituálne a diskurzívne mechanizmy sa tu často prelínali s

[1] Porov. HALBWACHS, M.: *On Collective Memory*. New York : Harper&Row, 1980, s.45-50.
[2] Porov. ASSMANN, J.: *Cultural Memory and Early Civilization*. Cambridge University Press, 2011, s. 60–65.
[3] Porov. TODOROV, T.: *Hope and Memory: Lessons from the Twentieth Century*. New Jersey: Princeton University Press, 2003, s. 78-81.

etickou reflexiou, ktorá podporovala kritické skúmanie historických zločinov a výzvy k kolektívnej zodpovednosti.[1]

V bývalom Sovietskom bloku sa procesy zabúdania riadili ideologickou kontrolou nad verejnou pamäťou. Historické udalosti boli reinterpretované cez prizmu marxisticko-leninskej ideológie a často sa systematicky marginalizovali skupiny, ktoré by mohli narušiť oficiálny naratív. Symbolické mechanizmy, ako prepisovanie pamätných tabúľ, premenovávanie ulíc alebo preskupovanie kultúrnych artefaktov, sa využívali na upevnenie štátnej ideológie. Rituálne prejavy pamäti, vrátane spomienkových osláv a školských programov, boli adaptované tak, aby posilňovali kolektívnu lojalitu a selektívne umlčovali nepríjemnú minulosť.[2]

Analyticky je podstatné, že dôsledky týchto rozdielov sa prejavujú vo forme pamäťovej prázdnoty a normalizácie absencie. Na Západe sa absencia historických tém často stáva predmetom verejnej debaty a postupne je vyplňovaná rekonštrukciou pamäti, zatiaľ čo v postsocialistických krajinách býva ticho a selektívne vymazávanie dlhodobo normalizované a integrované do kolektívneho vedomia.[3]

Z pohľadu etického rozmeru je tento rozdiel zásadný: západný prístup podporuje kritické a pluralitné spracovanie minulosti, zatiaľ čo východný prístup často reprodukuje historické ticho, ktoré legitimizuje vymazanie určitých skupín z verejnej pamäti. Porovnanie teda odhaľuje, že mechanizmy zabúdania nie sú univerzálne, ale sú kontextuálne podmienené politickými, ideologickými a kultúrnymi rámcami, ktoré určujú intenzitu, formu a etický charakter selektívnej pamäti.

---

[1] Porov. KERSHAW, I.: *The Nazi Dictatorship: Problems and Perspectives of Interpretation*. London: Hodder Arnold, 2000, s. 310–320.

[2] CONQUEST, R.: *The Great Terror*. [online], [cit. 30/12/2025]. Dostupné na internete: <https://archive.org/details/greatterror00robe/page/n7/mode/2up>.

[3] Porov. HALBWACHS, M.: *On Collective Memory*. New York : Harper&Row, 1980, s.45-50.

Po roku 1989: rekonfigurácia pamäti a pamäťové intervenčné stratégie

- **Otvorenie diskurzu po roku 1989**

Pád socialistického režimu a politické zmeny po roku 1989 otvorili nový priestor pre reflexiu minulosti, ktorá bola predtým tabuizovaná alebo marginalizovaná. Vo verejnom priestore sa začali objavovať otázky týkajúce sa osudov židovských komunít, deportácií, ekonomických a kultúrnych príspevkov menšín, ako aj regionálnych špecifík holokaustu.[1] Tento proces bol podporený nielen historickými výskumami a publikáciami, ale aj médiami, výstavami a školskou reflexiou, čím sa začala formovať nová diskurzívna sféra, ktorá postupne rozširovala hranice verejného spomínania.

Napriek týmto pozitívnym zmenám rekonfigurácia pamäti čelila významným limitom. Otvorenie diskurzu samo o sebe nestačilo na úplnú obnovu historickej kontinuity. Lokálne iniciatívy, ako regionálne múzeá, pamätné projekty či aktivistické komunity, síce dokumentovali a pripomínali zabudnuté príbehy, no často pôsobili izolovane, bez koordinácie s národnými alebo vzdelávacími rámcami.[2]

- **Fragmentárna obnova pamäti: limity a výzvy**

Proces obnovy historickej pamäti bol a zostáva fragmentárny a diferencovaný. Dlhodobé systematické zabúdanie a marginalizácia židovskej minulosti v období 1938–1989 vytvorili „prázdne miesta“, ktoré nie je možné úplne vyplniť. Symbolické a rituálne prvky, ktoré boli odstránené alebo potlačené, sa často obnovujú len čiastočne alebo

[1] Porov. KAMENEC, I.: *Deportácie Židov zo Slovenska 1938–1945*. Bratislava: Ústav pamäti národa, 2005, s. 12–20., s. 32-38.
[2] Porov. DEMKO, J.: *Etnické menšiny na Slovensku 1918–1938*. Bratislava: Historický ústav SAV, 2002, s. 45–52.

reinterpretujú, čo vedie k heterogénnemu naratívu, ktorý kombinuje pôvodnú pamäť s novými interpretáciami.[1]

Fragmentárna obnova tiež poukazuje na obmedzenia materiálneho a dokumentačného fondu. Mnohé archívne pramene, pamätníky či kultúrne artefakty boli stratené alebo zničené, čo znemožňuje plnú rekonštrukciu minulej reality. Takáto situácia vytvára dialektiku medzi snahou o kritickú reflexiu a limitmi historického a sociálneho kontextu, ktorá sa prejavuje v rôznorodých výsledkoch regionálnych projektov.

- **Pamäťové intervenčné stratégie**

Súčasťou rekonfigurácie pamäti sú aj aktívne intervenčné stratégie, ktoré sa prejavujú na symbolickej, rituálnej a diskurzívnej úrovni.

- ✓ Symbolické stratégie zahŕňajú obnovu alebo rekonštrukciu pamätníkov, inštaláciu nových tabúľ a umeleckých projektov, ktoré pripomínajú historické udalosti a prítomnosť menšín marginalizovaných v minulosti. Tieto zásahy do verejného priestoru fungujú ako materiálna korekcia historického ticha a sú katalyzátorom spoločenskej reflexie, umožňujúc komunitám integrovať zabudnuté príbehy do regionálnej identity.[2]
- ✓ Rituálne stratégie zahŕňajú spomienkové akcie, regionálne oslavy a verejné podujatia, ktoré rekonštruujú alebo reinterpretujú tradičné spomienkové praktiky. Takéto rituály umožňujú aktívne prežívanie minulosti, zapájajú emocionálne a eticky komunitu a posilňujú kolektívnu pamäť ako živý proces.[3]

---

[1] Porov. CSÁKY, M.; MANNOVÁ, E.: *Kolektívne identity v strednej Európe v období moderny*. Bratislava: Academic Electronic Press, 1999, s. 140-145.

[2] Porov. ASSMANN, J.: *Cultural Memory and Early Civilization*. Cambridge University Press, 2011, s. 68-72.

[3] Porov. TODOROV, T.: *Hope and Memory: Lessons from the Twentieth Century*. New Jersey: Princeton University Press, 2003, s. 85-90.

- ✓ Diskurzívne stratégie sa realizujú prostredníctvom vzdelávacích programov, médií, dokumentárnych a digitálnych projektov. Školské učebnice a regionálne publikácie postupne začleňujú zabudnuté príbehy židovských komunít, čím sa minimalizuje predchádzajúce selektívne ticho a podporuje pluralita historickej pamäti.[1]

- **Etický a kultúrny rozmer**

Pamäťové intervenčné stratégie nesú aj etický a kultúrny rozmer. Umožňujú spoločnosti reflektovať historickú zodpovednosť, zvyšujú povedomie o pluralite regionálnej identity a vytvárajú priestor pre kritickú reflexiu minulosti, ktorá nie je jednostranná ani ideologicky determinovaná. Fragmentárna povaha obnovy pamäti poukazuje na to, že proces je dlhodobý a vyžaduje koordinované úsilie inštitúcií, komunít a akademického výskumu.

Analyticky je zaujímavé, že pamäťové intervenčné stratégie vytvárajú dialektiku medzi zabudnutím a obnovou, medzi mocenskou selektivitou minulosti a občianskou aktivitou. Súčasné iniciatívy nielen vyplňujú prázdnoty vzniknuté historickým tichom, ale zároveň formujú nové normy kolektívnej pamäti, ktoré podporujú pluralitu, etickú zodpovednosť a regionálnu kultúrnu koherenciu.

Záver: Pamäť, moc a hranice rozprávania minulosti

Predložený príspevok ukázal, že pamäť židovských komunít na juhu Slovenska po roku 1938 nebola marginalizovaná iba v dôsledku vojnového násilia a povojnovej demografickej diskontinuity, ale aj prostredníctvom dlhodobých a systematických mechanizmov moci, ktoré formovali verejné rozprávanie minulosti. Zabúdanie sa v tomto kontexte neprejavovalo ako náhodný či pasívny proces, ale ako súčasť

[1] Porov. HALBWACHS, M.: *On Collective Memory*. New York : Harper&Row, 1980, s. 55-60.

politicky a ideologicky podmienených pamäťových režimov, ktoré určovali hranice verejne artikulovateľnej histórie.

Analýza symbolických, rituálnych a diskurzívnych rovín pamäti ukázala, že moc nad minulosťou sa realizovala nielen prostredníctvom explicitných zákazov či represívnych zásahov, ale aj prostredníctvom ticha, selekcie a normalizácie absencie. Fyzická krajina, oficiálne komemoračné praktiky aj dominantné historické naratívy postupne vytvárali obraz regiónu, v ktorom sa židovská prítomnosť stala neviditeľnou a v ktorom sa pluralita predvojnového života redukovala na zjednodušené národné schémy.

Porovnanie so západoeurópskym kontextom zároveň poukázalo na to, že tento vývoj nebol nevyhnutný. Spôsob, akým spoločnosti pristupujú k vlastnej minulosti, závisí od politického rámca, miery demokratickej kultúry a ochoty čeliť morálne problematickým aspektom vlastných dejín. Skúsenosť južného Slovenska tak potvrdzuje, že pamäť nie je len otázkou historického poznania, ale aj otázkou moci, zodpovednosti a sebareflexie.

Otvorenie pamäťového diskurzu po roku 1989 vytvorilo priestor pre čiastočnú rekonfiguráciu historického rozprávania a pre návrat židovskej minulosti do verejného priestoru. Napriek tomu zostáva pamäťová kontinuita narušená a mnohé príbehy sú nenávratne stratené. Súčasné pamäťové iniciatívy preto nepredstavujú návrat k pôvodnému stavu, ale skôr pokus o kritické znovu-vytváranie pamäti v podmienkach historického prerušenia.

Prípad južného Slovenska ukazuje, že pamäť je vždy výsledkom napätia medzi tým, čo bolo prežité, a tým, čo je spoločensky možné pomenovať. Zároveň upozorňuje, že dlhodobé ticho o určitých skupinách a skúsenostiach nie je hodnotovo neutrálne, ale má zásadný vplyv na podobu regionálnej identity, etického vedomia i demokratickej kultúry. Reflexia mechanizmov zabúdania tak nepredstavuje len historickú úlohu, ale aj výzvu pre súčasnosť.

Literatúra:

ASSMANN, A.: *Erinnerungsräume. Formen und Wandlungen des kulturellen Gedächtnisses*. München: C. H. Beck, 1999, s. 130–145.

ASSMANN, J.: *Cultural Memory and Early Civilization*. Cambridge University Press, 2011, s. 60–65.

ASSMANN, J.: *Das kulturelle Gedächtnis*. München: C. H. Beck, 1992, s. 56–61.

BRAHAM L., R.: *The Politics of Genocide: The Holocaust in Hungary*. New York: Columbia University Press, 1981, s. 87–94.

CONQUEST, R.: *The Great Terror*. [online], [cit. 30/12/2025]. Dostupné na internete: <https://archive.org/details/greatterror00robe/page/n7/mode/2up>.

CSÁKY, M. – MANNOVÁ, E.: *Kolektívne identity v strednej Európe v období moderny*. Bratislava: Academic Electronic Press, 1999.

DEMKO, J.: *Etnické menšiny na Slovensku 1918–1938*. Bratislava: Historický ústav SAV, 2002, s. 45–52.

FOUCAULT, M.: *Power/Knowledge: Selected Interviews and Other Writings 1972–1977*. [online], [cit. 30/12/2025]. Dostupné na internete: <https://monoskop.org/images/5/5d/Foucault_Michel_Power_Knowledge_Selected_Interviews_and_Other_Writings_1972-1977.pdf>.

HALBWACHS, M.: *On Collective Memory*. New York : Harper&Row, 1980, s. 45-50.

KAMENEC, I.: *Deportácie Židov zo Slovenska 1938–1945*. Bratislava: Ústav pamäti národa, 2005, s. 12–20., s. 18-25.

KERSHAW, I.: *The Nazi Dictatorship: Problems and Perspectives of Interpretation*. London: Hodder Arnold, 2000, s. 310–320.

TODOROV, T.: *Hope and Memory: Lessons from the Twentieth Century*. New Jersey: Princeton University Press, 2003.

UNGVÁRY, K.: *The Hungarian Occupation of Southern Slovakia 1938–1945*. Budapest: CEU Press, 2011, s. 45–52.

Cyrilo-metodské oslavy na Devíne v službách politiky: inštrumentalizácia historického dedičstva v prejavoch Roberta Fica[1]

Tomáš Dvorský[2]

The article examines the political instrumentalization of the historical and religious legacy of the Cyril and Methodius tradition in contemporary Slovak political discourse. The aim of the study is to characterize how the Prime Minister of the Slovak Republic, Robert Fico, employs symbolism and historical references associated with the Cyril and Methodius celebrations at Devín Castle to legitimize his political positions and articulate ideological narratives. Based on a qualitative discourse analysis of selected speeches from 2024 and 2025, the article identifies the main thematic frameworks through which historical memory is reinterpreted and utilized to communicate issues of national identity, sovereignty, and the foreign policy orientation of the Slovak Republic.

DOI: https://doi.org/10.33542/MAN-0562-7-22

Úvod

Politickí predstavitelia pravidelne využívajú štátne sviatky a výročia historických udalostí nie len na pripomenutie týchto významných dejinných okamžikov vo veci utvárania slovenskej štátnosti, no taktiež na legitimáciu aktuálnej politiky, formovanie kolektívnej identity, interpretáciu minulosti v súlade so súčasnými politickými cieľmi. Na Slovensku majú osobitný význam výročia ako Slovenské národné povstanie či vznik Slovenskej republiky. Osobitný význam získala v období od nástupu štvrtej vlády Roberta Fica v roku 2023 téma pripomínania si príchodu sv. Konštantína a Metoda na Veľkú Moravu v roku 863.

[1] Štúdia je výsledkom projektu VEGA č. 1/0645/25, *Inštrumentalizácia historických udalostí ako predmet rekodifikačných schém v politickej a propagandistickej praxi na Slovensku po roku 1989 (vybrané aspekty etnických vzťahov).*

[2] Katedra politológie, Filozofická fakulta, Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach.

Politické využívanie historických udalostí a symbolov predstavuje ustálený predmet výskumu v oblasti politickej komunikácie a štúdií kolektívnej pamäti. Politickí aktéri spravidla selektívne interpretujú minulosť s cieľom legitimizovať svoje politické rozhodnutia, posilňovať národnú identitu alebo mobilizovať podporu. V tomto kontexte možno hovoriť o politickej inštrumentalizácii histórie, pri ktorej sú historické udalosti, osobnosti a symboly prekladané do jazyka súčasných sporov a podriadené aktuálnym mocenským záujmom.[1]

Teoreticko-metodologický rámec

V postsocialistických spoločnostiach nadobúda historická pamäť osobitný význam, keďže proces demokratickej transformácie sprevádzala snaha o redefinovanie národnej identity a reinterpretáciu kľúčových dejinných momentov. Teoretickým východiskom je koncept kolektívnej a kultúrnej pamäti, ktorý zdôrazňuje, že minulosť vstupuje do verejného priestoru prostredníctvom súčasných naratívov a interpretačných rámcov, nie ako neutrálny súbor faktov.[2] Cyrilo-metodská tradícia, spojená s počiatkami kresťanstva a vzdelanosti na území dnešného Slovenska, predstavuje v tomto rámci výrazný symbolický zdroj, ktorý možno mobilizovať v rozličných ideologických kontextoch.

Na uvedené nadväzuje koncept symbolickej politiky, ktorý upozorňuje na význam verejných rituálov, štátnych sviatkov a pamäťových aktov pri konštruovaní politickej komunity. Cyrilo-metodské oslavy na Devíne tak nie sú len pietnou pripomienkou historickej udalosti, ale aj symbolicky exponovaným priestorom, v ktorom sa artikulujú predstavy o národe, štáte, hodnotách a zahraničnopolitickej orientácii Slovenskej republiky. Predmetom

[1] BERNHARD, M.; KUBIK, J.: *Twenty Years after Communism*. Oxford: Oxford University Press, 2014, s. 412.
[2] ŠUBRT, J.: *Kolektivní paměť: teorie, metody, výzkum*. Praha: Karolinum, 2015, s. 256.

analýzy je preto spôsob, akým Robert Fico využíva historické a náboženské symboly cyrilo-metodskej tradície na legitimáciu svojich politických postojov, konštrukciu národnej identity a komunikáciu zahraničnopolitického smerovania Slovenska.

Cieľom štúdie je charakterizovať, akým spôsobom predseda vlády Slovenskej republiky Robert Fico využíva symboliku a historické odkazy spojené s cyrilo-metodskými oslavami na hrade Devín na legitimáciu svojich politických postojov a artikuláciu ideologických naratívov. Z uvedeného vychádzajú tri základné výskumné otázky. Po prvé, akým spôsobom Robert Fico interpretuje cyrilo-metodské dedičstvo vo svojich prejavoch. Po druhé, aké politické naratívy sú prostredníctvom historických odkazov komunikované. Po tretie, či v analyzovaných prejavoch dochádza k selektívnej, resp. ideologicky motivovanej interpretácii dejín.

Štúdia vychádza z kvalitatívnej diskurzívnej analýzy verejných prejavov predsedu vlády Roberta Fica prednesených počas cyrilo-metodských osláv na hrade Devín v rokoch 2024 a 2025. Diskurzívny prístup je založený na predpoklade, že jazyk politických aktérov nielen odráža sociálnu realitu, ale ju zároveň spoluvytvára tým, že ustaľuje významy kľúčových pojmov, ako sú národ, suverenita, tradícia či ohrozenie.[1] Analýza sa preto nezameriava na verifikovanie historickej presnosti jednotlivých tvrdení, ale na rekonštrukciu významov, prostredníctvom ktorých sú dejiny využívané v súčasnom politickom diskurze.

Analyzovaný korpus tvoria dva ceremoniálne príhovory Roberta Fica z celoslovenských cyrilo-metodských osláv na Devíne, doplnené o ich oficiálne textové znenie, audiovizuálne záznamy a relevantné tlačové materiály Úradu vlády Slovenskej republiky. Výber prejavov je zámerný: ide o symbolicky exponované vystúpenia s vysokou politickou a mediálnou viditeľnosťou, v ktorých dochádza k

[1] FAIRCLOUGH, N.: *Critical Discourse Analysis*. London: Longman, 1995, s. 265.

explicitnému prepájaniu historického dedičstva s aktuálnou vnútropolitickou a zahraničnopolitickou agendou vlády. Skutočnosť, že ide o dva chronologicky nadväzujúce prejavy, umožňuje sledovať kontinuitu aj prípadné posuny v používaných naratívoch.

Analýza prebiehala v dvoch navzájom prepojených rovinách. Na úrovni historických referencií sa sústreďuje na odkazy na Veľkú Moravu, kresťanské korene Európy a misiu Cyrila a Metoda. Na úrovni politických rámcov identifikuje najmä motívy suverenity, národnej identity, vzťahu k Európskej únii, vzťahu k Západu a Východu a konštrukciu nepriateľa či ohrozenia v podobe liberalizmu, progresivizmu, médií a opozície. Osobitná pozornosť sa venuje tomu, ako sú historické a náboženské symboly cyrilo-metodskej tradície využívané na legitimáciu politických postojov, formovanie obrazu „hrdého národa" a komunikáciu predstavy o suverénnej zahraničnopolitickej orientácii Slovenskej republiky.

Cyrilo-metodské oslavy na Devíne ako nástroj ideologickej interpretácie dejín v prejavoch Roberta Fica

V tomto kontexte sa 5. 7. 2024 uskutočnilo podujatie s názvom „Posolstvo Cyrila a Metoda", na ktoré pozýval Úrad vlád v rámci celonárodných osláv 1161. výročia príchodu svätých Cyrila a Metoda na územie dnešného Slovenska. Význam tohto podujatia spočíval taktiež v tom, že išlo o prvé verejné vystúpenie premiéra Roberta Fica po pokuse o atentát, ktorý bol na neho spáchaný 15. 5. 2024 v Handlovej. Predseda vlády, ako hostiteľ podujatia, predniesol na tomto podujatí 18-minútový príhovor, v ktorom odovzdal publiku viacero politických odkazov.[1] [2] Fico, ktorý sa počas prejavu označil za

[1] STVR: *Posolstvo Cyrila a Metoda (5. 7. 2024)*. [online], [cit. 19/12/2025]. Dostupné na internete: < https://www.stvr.sk/televizia/archiv/21213/474713>.

[2] Úrad vlády SR: *Premiér: Bez misie Cyrila a Metoda by sme nemali nezávislosť ani zvrchovanosť*. [online], [cit. 19/12/2025]. Dostupné na internete: <

„rustikálneho ľavicového politika“, prepojil tému odkazu Cyrila a Metoda s mnohými témami vnútropolitického aj zahraničnopolitického diania. Tento sviatok výročia príchodu vierozvestcov na Veľkú Moravu rámcoval ako sviatok celého slovenského národa a celého slovanstva, čím sa snažil predefinovať jeho cirkevný charakter do širších kontextov. Fico poukázal, ž Cyril a Metod prišli z východu, *„odkiaľ prišlo na naše územie veľa múdrosti a sloboda*“. Tým rétoricky prepojil túto udalosť s naratívom, ktorý rád využíva aj počas osláv výročia Slovenského národného povstania, poukazujúc, že *„sloboda prišla z východu*“. Poukazoval na kontinuitu slovenských a slovanských dejín, ktorú treba chrániť, čo možno chápať ako rétorickú snahu nepriamo posilňovať pozitívnu nostalgiu voči východu, ktorá je viditeľná pri iných referenciách na Rusko či časy socializmu. O obyvateľstve na území Slovenska z čias Veľkej Moravy, ktorí boli *„naši predkovia*“ vyjadril, že sa *„pripočítali k veľkým národom*“ čím z tohto sviatku vyabstrahoval a posilnil nacionalistický naratív.

Významný priestor v príhovore malo vyzdvihnutie produktívnej spolupráce s cirkvou, kedy Fico vyzdvihol kresťanstvo ako *„element normálnosti*“. Normatív „normálnosti“ odvodzoval od duchovného dedičstva sv. Cyrila a Metoda, ktorý si *„nemôžeme nechať zobrať,*“ podprahovo podsúvajúc naratív ohrozenia, resp. akej si hrozby, ktorá by Slovensko mohla o toto dedičstvo obrať. Imperatív normálnosti, odvodený od cirkevných hodnôt prinesených vierozvestcami, následne Ficovi poslúžil ku kľúčovému posolstvu, ktoré v jeho prejave najvýraznejšie zarezonovalo. Oslavu výročia Cyrila a Metoda Fico využil na artikuláciu ideologických naratívov, ktorých účelom bolo nastolenie významnej politickej agendy: *„Musíme všetci spoločne postaviť obrovskú hrádzu nezmyselným progresívnym a liberálnym ideológiám, ktoré sa šíria ako rakovina. Sú to ideológie, ktoré poškodzujú túto krajinu. Sú to*

https://www.vlada.gov.sk/tlacove-spravy/premier-bez-misie-cyrila-a-metoda-by-sme-nemali-nezavislost-ani-zvrchovanost/>.

ideológie, ktoré vznikli možno len predvčerom." Progresivizmus a liberalizmus tak zadefinoval ako hrozbu pre Slovensko a účelovo ich označil za „*módny trend*", ktorý dal do rozporu s cyrilo-metodskou tradíciou. Pokračoval s naratívom o ohrození zo strany ideológií, ktoré „*vznikajú zo dňa na deň a šíria sa ako jed,*", čo je výklad v rozpore s dominantným historiografickým konsenzom. Využitie cyrilo-metodských osláv na politické účely bolo zo strany Roberta Fica zakončené konkrétnym politickým apelom smerom k politickej scéne: „*Možno budeme musieť hľadať zhodu na SK politickej scéne v ďalších krokoch v úprave Ústavy SR, kedy by sme tuto hrádzu proti liberálnym a progresivistickým ideológiám postavili ešte silnejšiu.*" *Slovami Fica* „*o*dpustenie, zmierenie a spolupráca, sú najkrajšou oslavou sviatku sv. Cyrila a Metoda", čo rétoricky prepojil s problémom rozdelenia spoločnosti. Sviatok využil na kritiku médií, ktoré podľa jeho slov označujú odkaz Cyrila a Metoda za prežitok. Odkazom na pokus o atentát prepojil s rizikom zrážok, demonštrácií a prejavov nenávisti ak by bol zranený predstaviteľ opozície niekým, kto by bol spájaný s vládnou koalíciou. Záverom dodal apel na mierové riešenie vojnového konfliktu na Ukrajine, vyjadrením obdivu Viktorovi Orbanovi za jeho cestu do Kyjeva a Moskvy, ku ktorým by sa pripojil, keby mu to zdravotný stav umožňoval.

Politická agenda, ktorú predseda vlády Fico artikuloval na cyrilo-metodských oslavách, začala dostávať reálne kontúry v úvode roka 2025. Na svojej tlačovej konferencii organizovanej 27. 1. 2025 premiér Fico otvoril tému zmenu Ústavy Slovenskej republiky. „*Vláda plní len to, čo som sľúbil na Devíne. Slovensko potrebuje urobiť určité úpravy Ústavy SR, ale aj ďalších zákonov, ktorých cieľom je postaviť hrádzu progresivizmu,*" povedal predseda vlády SR Robert Fico. Premiér predstavil okruh ľudsko-právnych, resp. „*kultúrno-etických otázok*", ktoré mali byť súčasťou novelizácie Ústavy, a otvoril verejnú diskusiu o znení týchto

legislatívnych zmien.[1] Následne Úrad vlády Slovenskej republiky zverejnil mailovú adresu, ktorá mala verejnosti slúžiť na zasielanie návrhov, podnetov a pripomienok týkajúcich sa predložených návrhov na zmenu resp. doplnenie Ústavy SR.[2] Týmto sa otvorila intenzívna politická aj spoločenská diskusia, ktorá významne ovplyvňovala verejný diskurz v roku 2025.

V gescii Úradu vlády Slovenskej republiky organizovalo Ministerstvo obrany Slovenskej republiky celoslovenské Cyrilo-metodské oslavy na hrade Devín v roku 2025, ktoré sa uskutočnili 5. 7. 2025.[3] Vo svojom 18-minútovom príhovore predseda vlády Fico artikuloval viacero politických tém.[4]

Premiér v úvode prepojil oslavy štátnych sviatkov ako ukážku *„sebavedomej a hrdej Slovenskej republiky“*, čím nadviazal na nacionalistický imperatív artikulovaný pri týchto oslavách. V prejave nadviazal na naratív o nepriateľovi, ktorý použil aj v reči na oslavách v roku 2024, keď hovoril o *„neprajníkoch nášho štátu, ktorým záleží na tom, aby sme nemali žiadnu národnú, duchovnu ci kultúrnu identitu.“* V prejave zaujala pasáž, kedy sám predseda vlády upozorňoval na problematiku inštrumentalizácie historických udalostí vedúcej k pocitu krivdy: *„Žiaľ pre nás, Slovensky a Slovákov, písali dejiny najmä cudzí historici a bolo by omylom sa domnievať, že vždy písali o nás len pravdu. Dejiny písané cudzím*

[1] Úrad vlády SR: *Robert Fico: Vláda plní len to, čo som sľúbil na Devíne*. [online], [cit. 19/12/2025]. Dostupné na internete: <https://www.vlada.gov.sk/tlacove-spravy/robert-fico-vlada-plni-len-to-co-som-slubil-na-devine/>.

[2] Úrad vlády SR: *NÁVRHY, PODNETY A PRIPOMIENKY K NÁVRHU ZMENY ÚSTAVY SLOVENSKEJ REPUBLIKY*. [online], [cit. 19/12/2025]. Dostupné na internete: <https://www.vlada.gov.sk/tlacove-spravy/navrhy-podnety-a-pripomienky-k-navrhu-zmeny-ustavy-slovenskej-republiky/>.

[3] Ministerstvo obrany SR: *Cyrilo-metodské oslavy na Devíne v novom šate*. [online], [cit. 19/12/2025]. Dostupné na internete: <https://www.mosr.sk/56731-sk/cyrilo-metodske-oslavy-na-devine-v-novom-sate>.

[4] STVR: *Posolstvo Cyrila a Metoda (5. 7. 2025)*. [online], [cit. 19/12/2025]. Dostupné na internete: <https://www.stvr.sk/televizia/archiv/22166/540539>.

perom majú často sklon zamlčiavať existenciu toho, ktorý v tých dejinách zohráva rozhodujúcu úlohu."

Sám pritom operoval historicky problematickým naratívom o tisícročnej histórii slovenského národa. Podľa Fica, bez misie sv. Cyrila a Metoda by nebolo možné hovoriť o kultúrnej a politickej nezávislosti, ani o štátnej zvrchovanosti Sloveniek a Slovákov. „*Napriek viac ako tisíc ročnej absencii územnej, kultúrnej ci politickej autonómie, si náš národ uchoval vlastnú identitu dodnes. Tisíc rokov sme si nespravovali nič a napriek tomu nám naša identita zostala,*" dodal Fico. Operoval kontroverzným konštruktom o „*starých Slovákoch*", ktorý priniesol na scénu ešte počas predvolebnej kampane v roku 2010 pri odhalení sochy Svätopluka na nádvorí bratislavského hradu, kedy na soche figuroval nadpis „*Svätopluk, kráľ starých Slovákov*", z ktorého bol neskôr po odbornej diskusii odobraný problematický dôvetok „*kráľ starých Slovákov*".[1]

Cyrilo-metodské slávnosti využil Fico taktiež na kritiku Európskej únie keď kritizoval, že v EÚ vo svete chýbajú osobnosti, ktoré by sa mohli prirovnať Solúnskym bratom. Kritizoval stavanie „*novej železnej opony*", kedy hovoril o oddeľovaní západu a východu. Metaforu dal do súvisu s tvrdením, že každý, kto prejaví záujem a pochopenie o dianie za oponou, je okamžite obviňovaný zo zrady európskych hodnôt. Odvolávajúc sa na odkaz Cyrila a Metoda odkázal, že bude „*cez železnú oponu podávať ruku na mierovú spoluprácu,*" čo bola referenciu na kritiku jeho osoby za ústretové pozície voči Ruskej federácii v čase ruskej vojenskej agresie proti Ukrajine.

Svoje vystúpenie využil Fico taktiež na kritiku médií a artikuláciu aktuálnych politických tém, keď kritizoval „*duchovných a hodnotových bezdomovcov pracujúcich v médiách a vo verejnom priestore*" a dodal

[1] Pri úprave sochy bol okrem odstránenia nadpisu „kráľ starých Slovákov" taktiež zo štítu Svätopluka odstránený rovnoramenný dvojkríž, ktorý pripomínal dvojkríž Hlinkovej gardy. Bližšie na: SITA: *Svätopluk už nemá na štíte dvojkríž.* [online], [cit. 19/12/2025]. Dostupné na internete: <https://sita.sk/svatopluk-uz-nema-na-stite-dvojkriz/>.

hodnotový apel o tom, ako *„zdravý rozum, tradície a národná kultúra sa potláčajú a dominujú zvrátenosť a povrchnosti“*. Tieto slová využil na politický apel na septembrovú schôdzu NR SR a že *„zvíťazí zdravý rozum“* v kontexte návrhu novelizácie Ústavy SR, poukazujúc na *„bezbrehý a zvrátený progresivizmus a liberalizmus, ktoré môžu našu krajinu len a len zničiť“*. Fico tak efektívne využil tento prejav a nadviazal na imperatív ideologického súboja, ktorý bol jednou z ťažiskových línií prejavu z roka 2024.

Významná časť prejavu bola venovaná zmenám medzinárodného systému, kedy Fico predstavoval paralely medzi aktuálnou zahraničnou politikou SR a obdobím Veľkomoravskej ríše. Tvrdil, že politika Slovenska nesmie byť v *„príkrom rozpore s realizáciou suverenity, ako ju presadzovali Rastislav so Svätoplukom“*. Rozpad Veľkomoravskej ríše ako *„suverénneho štátu v rozmachu“*, je podľa Ficových slov mementom dejín pre súčasnosť v kontexte toho, že aj dnes Slovensko prechádza *„skúškou zvrchovanosti a ochrany národnoštátnych záujmov“*, lebo odmieta podporiť sankčný balík proti Ruskej federácii pokiaľ nebude poznať kompenzácie za zastavenia dodavok ruského plynu od roku 2028.

Záver prejavu, podobne ako v roku 2024, venoval kritike médií a opozície, ktorí *„netušia, čo je to národná hrdosť, suverenita, národné záujmy“*. Podľa Fica *„opozičný a mediálny blok slúži cudzím a bude organizovať trestne výpravy z Európskeho parlamentu, Rady Európy či Európskej komisie proti súčasnej vláde za to, že máme iný názor na vojnu, že chceme mier a chceme do ústavy zakotviť zdravý rozum.“* Cituje článok *EU Observer* kriticky voči SR, ktorý označil ako akýsi „rozkaz“ a rámcoval to ako súboj, ktorý je pripravený zvládnuť. Cyrilo-metodské dedičstvo v koncom prejavu označil za záväznú direktívu pri prijímaní vážnych politických rozhodnutí.

Záver

Diskurzívna analýza prejavov Roberta Fica na cyrilo-metodských oslavách na Devíne v rokoch 2024 a 2025 ukázala, že cyrilo-metodské dedičstvo zohráva v súčasnom slovenskom politickom diskurze významnú legitimačnú a symbolickú funkciu. Historické a náboženské symboly sú v týchto vystúpeniach využívané nielen na pietne pripomínanie minulosti, ale predovšetkým na formulovanie aktuálnych politických postojov, konštrukciu národnej identity a komunikáciu zahraničnopolitického smerovania Slovenskej republiky.

K prvej výskumnej otázke možno konštatovať, že Robert Fico interpretuje cyrilo-metodské dedičstvo ako zdroj historickej kontinuity, duchovnej legitimity a civilizačného ukotvenia Slovenska. Misia Cyrila a Metoda je rámcovaná ako prameň „normálnosti", z ktorého sa odvodzujú požiadavky na ochranu tradičných hodnôt a spoluprácu s cirkvou, pričom náboženský sviatok je zámerne reinterpretovaný ako sviatok celého národa a širšieho slovanského spoločenstva. Odpoveď na druhú otázku ukazuje, že prostredníctvom historických odkazov sú systematicky komunikované naratívy suverenity, ohrozenia národnej a kultúrnej identity a potreby odporu voči „progresívnym a liberálnym ideológiám" či „cudzím" aktérom. V prejave z roku 2024 dominuje rámec normálnosti a ohrozenia, v ktorom cyrilo-metodský odkaz funguje ako protiváha voči liberálnym trendom a ako opora pre požiadavku „hrá-dze proti liberalizmu" premietanej až do ústavnoprávnej roviny. V prejave z roku 2025 sa tento rámec rozširuje o motív „dejín písaných cudzím perom", o reinterpretáciu tisícročnej kontinuity slovenského národa a o silnejšie geopolitické členenie na Západ a Východ, prepojené s kritikou Európskej únie a sankčnej politiky voči Rusku. Pokiaľ ide o tretiu výskumnú otázku, analýza potvrdila, že v oboch prejavoch dochádza k selektívnej a ideologicky motivovanej interpretácii dejín. Vybrané historické motívy sú zdôrazňované, abstrahované z odborného kontextu a vkladané do

rámcov podporujúcich aktuálnu politickú agendu vlády – od budovania „hrá-dze“ proti liberalizmu až po legitimizáciu špecifického chápania suverenity v podmienkach vojny na Ukrajine a sporov o sankčnú politiku.

Cyrilo-metodské oslavy na Devíne sa tak v prejavoch Roberta Fica stávajú pamäťovým rituálom, v ktorom sa prepisuje vzťah medzi náboženským a národným, medzi tradíciou a modernitou a medzi vnútropolitickou a zahraničnopolitickou dimenziou slovenskej politiky. Historická pamäť tu nevystupuje ako neutrálny rámec pripomínania minulosti, ale ako nástroj politickej inštrumentalizácie dejín, prostredníctvom ktorého sa konštruujú binárne opozície medzi „hrdým národom“ a „cudzími“ aktérmi, medzi „normálnosťou“ a „zvráteným progresivizmom“. Zároveň sa ukazuje, že symbolická politika a legislatívna agenda netvoria oddelené sféry, ale navzájom prepojený celok. Devínske prejavy slúžia na predstavenie cyrilo-metodského dedičstva ako normatívneho základu pre ústavné zmeny a kultúrno-etické politiky, pričom následné kroky vlády túto väzbu potvrdzujú. Výsledky analýzy naznačujú potrebu ďalšieho porovnávacieho výskumu, ktorý by sledoval, do akej miery podobnú inštrumentalizáciu historických symbolov využívajú aj iní politickí aktéri v slovenskom a širšom stredoeurópskom priestore.

Literatúra:

BERNHARD, M.; KUBIK, J.: *Twenty Years after Communism*. Oxford: Oxford University Press, 2014, s. 412.

FAIRCLOUGH, N.: *Critical Discourse Analysis*. London: Longman, 1995, s. 265. Posolstvo Cyrila a Metoda. [online], [cit. 19/12/2025]. Dostupné na internete: <https://www.stvr.sk/televizia/archiv/22166/540539>.

Ministerstvo obrany SR: *Cyrilo-metodské oslavy na Devíne v novom šate*. [online], [cit. 19/12/2025]. Dostupné na internete:

<https://www.mosr.sk/56731-sk/cyrilo-metodske-oslavy-na-devine-v-novom-sate>.

SITA: *Svätopluk už nemá na štíte dvojkríž*. [online], [cit. 19/12/2025]. Dostupné na internete: <https://sita.sk/svatopluk-uz-nema-na-stite-dvojkriz/>.

STVR: *Posolstvo Cyrila a Metoda (5. 7. 2024)*. [online], [cit. 19/12/2025]. Dostupné na internete: < https://www.stvr.sk/televizia/archiv/21213/474713>.

STVR: *Posolstvo Cyrila a Metoda (5. 7. 2025)*. [online], [cit. 19/12/2025]. Dostupné na internete: <https://www.stvr.sk/televizia/archiv/22166/540539>.

ŠUBRT, J.: *Kolektivní paměť: teorie, metody, výzkum*. Praha: Karolinum, 2015, s. 256.

Úrad vlády SR: *NÁVRHY, PODNETY A PRIPOMIENKY K NÁVRHU ZMENY ÚSTAVY SLOVENSKEJ REPUBLIKY*. [online], [cit. 19/12/2025]. Dostupné na internete: <https://www.vlada.gov.sk/tlacove-spravy/navrhy-podnety-a-pripomienky-k-navrhu-zmeny-ustavy-slovenskej-republiky/>.

Úrad vlády SR: *Premiér: Bez misie Cyrila a Metoda by sme nemali nezávislosť ani zvrchovanosť*. [online], [cit. 19/12/2025]. Dostupné na internete: <https://www.vlada.gov.sk/tlacove-spravy/premier-bez-misie-cyrila-a-metoda-by-sme-nemali-nezavislost-ani-zvrchovanost/>.

Úrad vlády SR: *Premiér hovoril o progresívnych ideológiách i potrebe mieru a znižovania napätia*. [online], [cit. 19/12/2025]. Dostupné na internete: < https://www.vlada.gov.sk/tlacove-spravy/premir-hovoril-o-progresvnych-ideolgich-i-potrebe-mieru-a-zniovania-naptia-11/>.

Úrad vlády SR: *Robert Fico: Vláda plní len to, čo som sľúbil na Devíne*. [online], [cit. 19/12/2025]. Dostupné na internete:

<https://www.vlada.gov.sk/tlacove-spravy/robert-fico-vlada-plni-len-to-co-som-slubil-na-devine/>.

Historický revizionizmus ako súčasť aktívnych opatrení Ruskej federácie[1]

Peter Dubóczi[2]

The paper conceptualizes historical revisionism as a specific informational and narrative dimension of the Russian Federation's active measures rooted in the Soviet tradition of aktivnye meropriyatiya. It links this tradition to contemporary concepts of sharp power, hybrid warfare and the "weaponisation of everything". Analytically, it distinguishes between legitimate historiographical and political/ideological revisionism and examines the mechanisms through which the past is transformed into a tool of legitimization, delegitimization, consolidation and polarization. Particular attention is paid to politics of memory and the notion of a contested past as key preconditions for the effectiveness of revisionist narratives. At the regional level, the article focuses on Central Europe as a space marked by high mnemonic ambivalence, the paradox of strong institutional anchoring and weaker memory regimes.

DOI: https://doi.org/10.33542/MAN-0562-7-23

Úvod

Príspevok sa zameriava na konceptualizáciu historického revizionizmu ako špecifickej informačno-naratívnej dimenzie aktívnych opatrení Ruskej federácie (a predtým aj ZSSR) a návrh analytického rámca, ktorý umožňuje skúmať jeho úlohu v súčasnom medzinárodnopolitickom prostredí. Príspevok orientuje svoju pozornosť na relatívne širokú disciplínu, ktorá v rôznych odleskoch a intenciách súvisí s oživovaním (a manipulovaním pomocou) historickej pamäte a dotýka sa oblasti hybridných hrozieb, zahraničného vplyvu, informačných operácií či širšie demokratickej odolnosti a politickej komunikácie. Príspevok sa tak pohybuje na multidisplinárnom poli medzi politickými vedami, medzinárodnými

[1] Táto štúdia je súčasťou grantového projektu VEGA č. 1/0645/25 s názvom *„Inštrumentalizácia historických udalostí ako predmet rekodifikačných schém v politickej a propagandistickej praxi na Slovensku po roku 1989 (vybrané aspekty etnických vzťahov)"*.

[2] Katedra politológie, Filozofická fakulta, Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach.

vzťahmi a bezpečnostnými štúdiami. Snaží sa zodpovedať nasledujúce parciálne výskumné otázky: Ako je historický revizionizmus inštrumentalizovaný pre zámerné ovplyvňovanie a manipulovanie minulosti?; Akú úlohu zohráva v rámci tzv. hybridného pôsobenia alebo ostrej moci?; Aké špecifiká strednej Európy zvyšujú zraniteľnosť regiónu voči ruskému historickému revizionizmu? Príspevok sa pritom sústreďuje na systematizáciu teoretických východísk a potenciálneho analytického rámca pre ďalší výskum historického revizionizmu (ako nástroja škodlivého šírenia zahraničného vplyvu v dimenzii hybridného pôsobenia) v podmienkach strednej Európy a ďalších štátov v postsovietskom priestore. Podobne ladený výskumný dizajn je osobitne relevantný pre postsovietsky a širší postkomunistický priestor, kde pretrvávajú konfliktné pamäťové režimy, ambivalentné hodnotenie sovietskej minulosti a zvýšená citlivosť na symbolické otázky dejín. Práve v tomto prostredí sa historický revizionizmus stáva účinným prostriedkom polarizácie, delegitimizácie demokratických elít (alebo procesov) a oslabovania proeurópskej či proatlantickej orientácie štátov. Aj preto ide o mimoriadne aktuálnu tému – nepredstavuje len spor o interpretáciu minulosti, ale aj nástroj mocenského pôsobenia v prítomnosti. V prípade Ruskej federácie sa historické naratívy stali súčasťou širších informačných operácií a hybridného pôsobenia, najmä v súvislosti s vojnou na Ukrajine, legitimizáciou imperiálnych ambícií a diskreditáciou susedných štátov či západných inštitúcií. Minulosť je v tomto rámci inštrumentalizovaná na legitimizáciu súčasných politických cieľov, pričom osobitné miesto zaujímajú odkazy na „oslobodenie“, boj proti fašizmu a reinterpretácia sovietskej úlohy v strednej a východnej Európe. Prevažná časť dostupnej literatúry buď rieši historický revizionizmus ako vnútro-ruský fenomén, alebo hybridnú vojnu bez detailnejšej konceptualizácie historickej dimenzie – tento príspevok sa snaží

o vyplnenie tejto medzery skrz uchopenie historického revizionizmu ako špecifickej disciplíny aktívnych opatrení.

Metodologicky ide o koncepčný príspevok založený na kvalitatívnej analýze sekundárnych zdrojov (monografie, vedecké články, policy reports, oficiálne dokumenty EÚ a medzinárodných organizácií). Cieľom nie je testovanie konkrétnych hypotéz na primárnych dátach, ale systematizácia existujúcich prístupov k historickému revizionizmu a aktívnym opatreniam RF a návrh analytického rámca pre následný výskum v podmienkach Slovenska a strednej Európy.[1]

Historický revizionizmus ako špecifická disciplína aktívnych opatrení

Historický revizionizmus je dvojznačný fenomén: z jednej strany ide o nevyhnutný motor historiografického pokroku, z druhej o nástroj politickej moci, keď sa minulosť transformuje na prostriedok súčasnej (geo)politiky. V značnej všeobecnosti ho možno definovať ako snahu o prehodnotenie, zmenu alebo úplnú transformáciu prítomných (a zaužívaných) interpretácií historických javov a súvislostí. Ide o členitú disciplínu, ktorú možno rozlíšiť do viacerých kategórií, a to najmä podľa kritérií legitimity, respektíve identifikovaných úmyslov tohto úsilia. V základnej kategorizácii preto môže ísť o tzv. legitímny historiografický revizionizmus (prehodnocovanie záverov v dôsledku nových prameňov, metód alebo teoretických prístupov)[2] alebo o tzv. politický (alebo ideologický či propagandistický) revizionizmus histórie, ktorý sa vyznačuje zámernou snahou preformulovať minulosť s cieľom určitej politickej legitimizácie, podpory súčasnej

[1] BERNHARD, M. – KUBIK, J.: *Twenty Years after Communism*. Oxford: Oxford University Press, 2014, s. 412.

[2] GROSSMAN, J.: Revising Revisited. Words Matter When It Comes to Career Diversity. In: *The magazine of the American Historical Association. Perspectives on History*, Vol. 57, No. 9, 2019, s. 7-8. [online], [cit. 22/5/2026] Dostupné na internete: <https://www.historians.org/wp-content/uploads/2024/07/Perspectives_57N9.pdf>.

zahraničnej/vnútornej politiky alebo aj delegimizácie (diskreditácie) oponentov. Pojem historický revizionizmus teda označuje systematické prehodnocovanie zaužívaných interpretácií minulosti a pokrýva relatívne široké spektrum od legitímneho vedeckého prepisovania na základe nových prameňov až po ideologicky (alebo inak) motivované reinterpretácie, ktoré slúžia politickým záujmom.[1,2] Diskurz politických vied alebo bezpečnostných štúdií sa pri výskume tohto fenoménu pohybuje najmä v druhej spomínanej rovine, kedy historický revizionizmus vníma ako nástroj moci (realizovanej na rozličných úrovniach) so žiadaným výsledkom nastolenia určitého politického efektu, napr. legitimizácie teritoriálnych nárokov, rehabilitácie režimov, diskreditácie iných štátov alebo ďalších entít (medzinárodné organizácie, etnické skupiny a pod.). Prípadne môže ísť o revizionistické naratívy späté s nárokmi na sféry vplyvu alebo historickými oprávneniami používanými v zahraničnej politike (napr. argumenty o „historických hraniciach" alebo „oprávnenom vplyve"). Tento typ naratívov býva súčasťou širších informačných operácií alebo aktívnych opatrení zo strany štátov, prípadne aj neštátnych či paraštátnych aktérov, ktorých aktivity je možné zaradiť do komplexnejšieho rámca ostrej moci či hybridného pôsobenia.

Pre potreby akademického a praktického rozlíšenia revizionistických snáh je preto kľúčové (a tiež zaužívané) sa pri ich hodnotení sústrediť na nasledujúce línie. Po prvé, rozhodujúcou

[1] CATTINI, G.C.: Historical revisionism. The reinterpretation of history in contemporary political debate. In: *Transfer: Journal of Contemporary Culture*, Vol. 6, 2011, s. 28-38.

[2] Špecifickou kategóriou je tzv. historický negacionizmus (používanejší ako popieranie histórie), ktorý sa, aspoň v európskom kontexte, najčastejšie vzťahuje na otázku holokaustu. Širšie však ide o zámerné popieranie, zľahčovanie alebo prekrúcanie preukázaných historických faktov, najmä zločinov proti ľudskosti, genocíd (holokaust) a totalitných režimov. Ide o vedomé ignorovanie dôkazov s cieľom spochybniť vinu páchateľov, manipulovať verejnú mienku alebo rehabilitovať zločinecké ideológie. V literatúre je tento typ revizionizmu označovaný ako pseudohistorický a je považovaný za právne či eticky problematický. Viac pozri: DRÁBIK, J.: O nebezpečenstve historického revizionizmu. In: *Príbehy 20. storočia*,Vol. 3, No. 2, 2020, s. 54-60.

dimenziou môže byť sledovanie motivácií a agendy, ktoré doprevádzajú revizionistické snahy – tie možno napríklad rozdeliť do politickej (legitimizácia režimu), geopolitickej (sférický vplyv), ideologickej (obnovenie veľmocenského naratívu) alebo aj kultúrno-identitnej (rekonštrukcia národnej identity) a ďalších podskupín motivácií. Tie môžu pôsobiť samostatne, ale prípadne aj v rôznych vzájomných kombináciách. Zaujímavé sú tiež mechanizmy komunikácie (resp. diseminácie) revizionistických naratívov a mechanizmy formovania sentimentov – tu rozlišujeme oficiálne kanály štátnych orgánov či diplomacie, médiá (štátne, verejnoprávne, tradičné), sociálne siete, pamäťovú infraštruktúru (pamätníky, ceremónie, pietne akcie), ale aj tzv. zástupné (proxy) kanály či dezinformačné siete, ktoré môžu mať rôznu podobu (od rozličných viac alebo menej organizovaných alternatívnych-kvázi médií, persón v digitálnom priestore až po občianske iniciatívy) a prípadne môžu byť prezývané aj ako tzv. piata kolóna. Ďalším bodom záujmu sú samotné procesy, ktorými marginálne alebo ideologické interpretácie dejín získavajú v spoločnosti legitimitu. To znamená, či sú napríklad dané výklady histórie normalizované vo verejnom diskurze skrz vyjadrenia politikov (alebo iných subjektov so špecifickým postavením autority, prípadne tzv. agenda-setterov) alebo sú aj inštitucionalizované prostredníctvom zákonov, verejných politík, školstva a podobne. Osobitým rámcom ostáva línia sústreďujúca sa na otázky ohľadom efektivity a rezonancie jednotlivých naratívov vo vzťahu k publiku, ktoré ich prijíma. Inými slovami, otázka, ktorá sa pýta, prečo sú niektoré spoločnosti (alebo ich vybrané segmenty) o čosi náchylnejšie na prijímanie revizionistických naratívov. Faktorov je viacero: od prítomnosti historickej ambivalencie,[1] cez nízku dôveru v médiá alebo inštitúcie (širšie demokraciu alebo právny štát), až po iné vzdelanostné,

[1] Jav, kedy sú historické udalosti, osobnosti, obdobia alebo procesy vnímané rozporuplne, nejednoznačne alebo s protichodnými emóciami a hodnoteniami.

ekonomické či sociálne ukazovatele. Limitáciami či spornými otázkami v odbornom diskurze stále ostávajú schopnosť dôveryhodne určiť a rozlíšiť medzi legitímnym historickým revizionizmom a ideologickou manipuláciou (kde jedno končí a druhé začína?),[1] schopnosť merať vplyv revizionizmu (merať obsah?; merať dosah?; merať zmeny vo verejnej mienke či politickom správaní?), ale aj vzťah medzi vnútornými politikami pamäti a exportom naratívov skrz diplomatické a propagandistické kanály.

Pri štúdiu fenoménu historického revizionizmu ako (predovšetkým naratívneho) nástroja moci je potrebné rozlišovať medzi obsahom naratívu (čo sa hovorí), aktérmi (kto to hovorí), kanálmi (kde sa to šíri) a účinkami (ako to rezonuje v populácii alebo mení politické rozhodovanie). Snaha o revíziu dejín tiež môže byť indikátorom širších geopolitických trendov, v rámci ktorých je buď to signálom legitimizácie zahraničnej politiky alebo nástrojom vnútorného konsolidovania moci.[2]

Pre pochopenie toho prečo môže byť historický revizionizmus efektívnym mocenským nástrojom je dôležité obrátiť našu pozornosť aj na politiku pamäti (memory politics),[3] respektíve koncept rozporovanej minulosti (concept of a contested past). Politika pamäti označuje súbor procesov, inštitúcií a praktík, ktorými sa kolektívne spomienky konštruujú, inštitucionalizujú, spochybňujú a mobilizujú na politické účely. Patria sem právne normy, školské osnovy, pamätné ceremónie, pomníky, múzejné expozície a verejný diskurz; spoločne formujú oficiálnu alebo dominantnú interpretáciu minulosti, ktorá

[1] KOPEČEK, M.: *Past in the Making. Historical Revisionism in Central Europe After 1989*. Budapešť: Central European Press, 2008.
[2] KRASNER, B.: *Historical Revisionism*. Greenhaven Publishing, 2019.
[3] ASSMANN, J.: *Cultural Memory and Early Civilization*. Universität Konstanz, 2012.

vstupuje do každodennej politickej reprodukcie.[1,2] Termín spornej minulosti zas popisuje situácie, keď rôzne sociálne skupiny, politickí aktéri alebo štáty prezentujú navzájom nekompatibilné interpretácie tých istých historických udalostí a tieto interpretácie aktívne využívajú vo verejnom živote. Kontestácia môže mať normatívny charakter (kto má pravdu), symbolický rozmer (ktorí hrdinovia či obete sú pripomínaní) a inštrumentálnu podobu (ktorá interpretácia slúži súčasným politickým záujmom).[3]

V postkomunistickom stredoeurópskom kontexte sú politika pamäti a koncept rozporovanej minulosti obzvlášť významné, pretože dejinné dedičstvo 20. storočia (druhá svetová vojna, kolaborácia vs. odboj, studená vojna a prítomnosť ZSSR) je ambivalentné a mnohovrstevnaté. Spoločnosti týchto štátov zažili paralelné role — obetí a páchateľov, prípadne „osloboditeľov" a okupantov — čo vytvára prirodzené spory o interpretáciu. Tieto ambivalencie zvyšujú zraniteľnosť voči interným i externým aktérom, ktorí môžu históriu inštrumentalizovať pre politické účely.[4]

Historický revizionizmus v politickej praxi funguje cez viacvrstvový súbor diskurzívnych, inštitucionálnych a technologických taktík, ktoré spoločne premieňajú interpretácie minulosti na nástroj súčasnej moci. Základnou taktikou je selektívne používanie prameňov (cherry-picking) a systematické zamlčiavanie nepríjemných faktov. Aktéri vyberajú fragmenty archívnych dokumentov alebo svedectiev tak, aby podporili želaný záver, a pritom vynechávajú alebo

---

[1] RUFER, M.: *Politics of Memory*. [online], [cit. 23/5/2026]. Dostupné na internete: <https://www.uni-bielefeld.de/einrichtungen/cias/publikationen/wiki/p/politics-of-memory.xml>.

[2] SIERP, A.: The Politics of Memory: Between History, Identity and Conflict. In: *Government and Opposition*, Vol. 60, No. 4, 2025, s. 1464-1483.

[3] HODGKIN, K.; RADSTONE, S. (eds.): *Contested Pasts. The Politics of Memory*. Routledge, 2014.

[4] KOPEČEK, M.: *Past in the Making. Historical Revisionism in Central Europe After 1989*. Budapešť: Central European Press, 2008.

marginalizujú protichodné dôkazy. Prítomný môže byť aj tzv. reframing a eufemizácia, ktoré pracujú s terminologickými a významovými zmenami (napr. „oslobodenie“ vs. „okupácia“, „hrdina“ vs. „kolaborant“) a opakovane používajú symbolické metafory. Tie pomáhajú konštruovať jednoduché dichotómie „my vs. oni“, ktoré redukujú komplexné historické udalosti na morálne polohy. Teória rámcovania (framing theory)[1] poukazuje na to, že variácie v prezentácii majú priame účinky na kolektívnu pamäť a verejné presvedčenie, čo robí z rámovania jadro stratégie revizionistických kampaní.[2] Ďalším prvkom je multi-kanálová propagácia, ktorá umožňuje diseminácia rovnakého revizionistického obsahu (alebo rovnakého revizionistického odkazu) cez oficiálne kanály (ambasády, štátne médiá), pamäťové inštitúcie (múzeá, učebnice, pamätníky) a neoficiálne/proxy kanály (dezinformačné weby, influenceri, sociálne siete). Koordinované dávkovanie výstupov (časová korelácia medzi diplomatickými vyhláseniami, výstavami a virálnymi príspevkami) a opakované zdieľanie identického multimediálneho materiálu posilňuje dojem „nezávislej“ potvrdzujúcej evidencie a urýchľuje uchytenie naratívu v spoločenskom diskurze. Rýchlo sa rozvíjajúcim prvkom sú digitálne taktiky ako mikro-targeting, platené reklamy, bot-siete a memetika ktoré umožňujú presné zacielenie revizionistických variácií do demografických segmentov s vyššou zraniteľnosťou. Technologický vývoj – prítomnosť internetu a sociálnych sietí – resp. prítomnosť ich sprievodných výziev ako je algoritmická amplifikácia potom môže rýchlo vytvoriť dojem širšieho konsenzu alebo „trendovania“ naratívu, pričom analytika spätnej väzby (engagement metrics, A/B testing naratívov) umožňuje šíriteľovi revizionistického

[1] CHONG, D.; DRUCKMAN, J.N.: Framing Theory. In: *Annual Review of Political Science*, Vol. 10, No. 1, 2007, s. 103-126.
[2] SCHUMAN, H.; CORNING, A.; SCHWARTZ, B.: *Framing Variations and Collective Memory*. Cambridge University Press, 2016.

obsahu (v žargóne hybridných hrozieb „útočníkovi“) iteratívne optimalizovať obsah.[1]

V súčasnej literatúre o „weaponisation of everything“ *Mark Galeotti* zdôrazňuje, že moderné konflikty sú čoraz viac „wars of stories“ – zápasom o naratívy a interpretácie reality, nie len o fyzickú kontrolu územia či zdrojov. Mechanizmy politického historického revizionizmu presne zodpovedajú tejto logike: selektívny výber prameňov, reframing, orchestrálna multi-kanálová propagácia a digitálna amplifikácia premieňajú minulosť na zbraň, ktorá cieli na kolektívnu pamäť a identitu. V tomto zmysle je historický revizionizmus špecifickou formou „weaponizovanej“ informácie – kľúčovým nástrojom v prebiehajúcej vojne príbehov („wars of stories“), v ktorých sa rozhoduje o tom, kto je vnímaný ako agresor, obeť či legitímny aktér.[2]

Funkčne teda revizionizmus plní legitimizáciu (ospravedlnenie súčasnej politiky), delegitimizáciu (oslabenie protivníkov), konsolidáciu (posilnenie vnútorného súhlasu) a polarizáciu (fragmentácia spoločnosti), pričom účinnosť každej funkcie závisí od pred-existujúcej pamäťovej ambivalencie, miery polarizácie a podoby informačného ekosystému. V kontexte „vojny bez hraníc“ (resp. totálnej politickej vojny) tieto funkcie revizionizmu presahujú rámec „len“ symbolickej politiky. Legitimizácia agresívnej politiky, delegitimizácia protivníkov, vnútorná konsolidácia režimu a polarizácia cieľových spoločností predstavujú štyri zložky tej istej „naratívnej zbrane“, ktorá umožňuje viesť konflikt kontinuálne – pred, počas aj po kinetických fázach.[3] Historický revizionizmus preto nie je

[1] STARBIRD, K.: Disinformation’s spread: bots, trolls and all of us. In: *Nature*, Vol. 571, No. 7766, s. 449. [online], [cit. 22/5/2026] Dostupné na internete: <https://www.nature.com/articles/d41586-019-02235-x>.
[2] GALEOTTI, M.: *Weaponisation of Everything*. Yale University Press, 2023.
[3] POMERANTSEV, P.; WEISS, M.: *The Menace of Unreality: How the Kremlin Weaponizes Information, Culture and Money*. Institute of Modern Russia, 2014.

doplnkom propagandy, ale integrálnou súčasťou širšej „weaponizácie" histórie a identity, ktorá tvorí jadro informačnej dimenzie súčasných hybridných kampaní.

Inštrumentalizácia historického revizionizmu, ktorej v súčasnosti čelí aj postkomunistický priestor strednej Európy, je úzko prepojená s aplikáciou dimenzií tzv. ostrej moci a hybridného pôsobenia zo strany Ruskej federácie.[1] Tento rámec ruské politické a spravodajské elity po vzore sovietskej tradície označujú aj ako aktívne opatrenia, prostredníctvom ktorých je Moskva okrem iného dlhodobo schopná exportu revizionistických naratívov (v rámci propagandistických aktivít) ovplyvňujúcich verejnú mienku, stabilitu a zdravie demokratických systémov. Zároveň tieto naratívy uplatňuje aj smerom dovnútra k vlastnému obyvateľstvu – predovšetkým za účelom mobilizácie (spoločenskej či vojenskej) a konsolidácie režimových pomerov.[2,3]

[1] Ako sme už naznačili, aplikácia historického revizionizmu nemusí končiť pri exporte naratívov a snahách o naštrbenie verejného diskurzu v demokratických štátoch. Eventuálne a v prípade, že sa zmenia mocenské ciele šíriteľa revizionistických naratívov (z oslabenia na priame či nepriame ovládnutie), sa môže prejsť aj k ďalším fázam, ktoré počítajú s využitím iných nástrojov. Napríklad vytváranie paralelných „expertíz" a diskreditácia nezávislých znalostných inštitúcií (diskreditácia kritických historikov a odborníkov, čo oslabuje nezávislosť historiografie) alebo finalizujúca materiálna a právna inštitucionalizácia, ktorá takpovediac daný naratív zamyká (alebo normalizuje) vo verejnom priestore. Prítomný je predpoklad, že keď sa naratív zakotví legislatívne alebo materiálne, jeho revokácia si vyžaduje značné politické a sociálne úsilie, čo zvyšuje strategickú hodnotu revizionizmu pre aktérov, ktorí ho inštitucionalizujú.

[2] ARRIBAS, C.M. (et al.): *Information manipulation and historical revisionism: Russian disinformation and foreign interference through manipulated history-based narratives*. In: Open Research Europe, 2023. [online], [cit. 22/5/2026] Dostupné na internete: <https://open-research-europe.ec.europa.eu/articles/3-121>.

[3] WIJERMARS, M.: *Memory Politics in Contemporary Russia. Television, Cinema and the State*. Routledge, 2019.

Inštrumentalizácie histórie v ruskom prístupe aktívnych opatrení

V sovietskej tradícii „aktívne opatrenia" (aktivnye meroprijatija) označovali spektrum spravodajských a politických operácií zameraných na ovplyvňovanie vonkajšieho prostredia – od dezinformácií a propagandy, cez podporu spriatelených politických síl, až po kompromitáciu a subverziu nepriateľských elít. Nešlo o pasívny zber informácií, ale o proaktívne formovanie reality v zahraničí aj doma, s cieľom oslabiť kohéziu protivníkov, rozkolísať ich politické systémy a posilniť vlastnú geopolitickú pozíciu. *Thomas Rid* vo svojej analýze sovietskych aktívnych opatrení ukazuje, že kľúčovými nástrojmi boli falšované dokumenty, riadené úniky informácií, podpora „mierových" a „antivojnových" hnutí, infiltrácia médií a dlhodobé kultúrne a akademické aktivity, ktoré mali legitimizovať prosovietske naratívy.[1] *Mark Galeotti* dopĺňa, že tieto opatrenia vytvárali „politickú vojnu" pod prahom otvoreného konfliktu – kombináciu spravodajských, ekonomických, informačných a právnych nástrojov, kde násilie je až posledná inštancia. Pripomíname, že s týmto konceptom pracoval už v polovici 20. storočia aj diplomat (a akademik) *George Kennan*.[2]

Moderný koncept ostrej moci (sharp power) označuje využitie informačných, kultúrnych a inštitucionálnych nástrojov autoritárskymi režimami na manipuláciu medzinárodného prostredia – nejde o „príťažlivosť" mäkkej moci, ale o vstupovanie do informačných (a iných) priestorov cudzích štátov a ich deformovanie.[3] Aktívne opatrenia sú v ruskom prípade historickým jadrom tejto ostrej moci:

---

[1] RID, T.: *Active Measures: The Secret History of Disinformation and Political Warfare*. Farrar, Straus and Giroux, 2020.

[2] KENNAN, G.: *The Inauguration of Organized Political Warfare*. National Security Archive, 1948. [online], [cit. 22/5/2026] Dostupné na internete: <https://nsarchive.gwu.edu/document/28654-document-10-policy-analysis-paper-state-department-policy-planning-staffcouncil>.

[3] WALKER, Ch.; LUDWIG, J.: *Sharp Power: Rising Authoritarian Influence*. National Endowment for Democracy, 2017.

Kremeľ využíva dezinformácie, historický revizionizmus, politické financovanie, právne nástroje či energetické páky na formovanie prostredia v Európe. Užší pojem – hybridná vojna – je v poňatí *Franka G. Hoffmana* kombináciou konvenčných, nekonvenčných, teroristických a kriminálnych prvkov, koordinovaných v jednom operačnom pláne.[1] *Jaroslav Kurfürst* upozorňuje, že ruský prístup túto logiku rozširuje, pretože „hybridná vojna" v ruskom ponímaní spája vojenské, informačné, ekonomické a právne nástroje s dlhodobým pôsobením v informačnom a pamäťovom priestore, kde aktívne opatrenia (najmä informačné operácie, propaganda a využívanie rozporov v spoločnostiach) tvoria kontinuálnu „predvojnovú" fázu.[2] Inými slovami, aktívne opatrenia sú obsahovým a metodickým jadrom ruskej ostrej moci a informačnej dimenzie hybridnej vojny. To, čo *Rid* a *Galeotti* opisujú pre sovietsku éru, sa dnes prelína s kybernetickými operáciami, sociálnymi sieťami a ekonomickým nátlakom.

Pre západné pochopenie problematiky ruských aktívnych opatrení a konceptu tzv. vojny bez obmedzení sa častokrát využíva článok *Valerija Gerasimova* z roku 2013.[3] *Kurfürst* adekvátne upozorňuje, že tzv. „Gerasimovova doktrína" je na Západe často zjednodušený mýtus – nejde o oficiálnu doktrínu, ale o praktický opis prepojenia vojenských a nevojenských nástrojov a rozmazanie hranice medzi vojnou a mierom. Kľúčová téza, ktorú *Kurfürst* zdôrazňuje, je, že moderný konflikt začína dlho pred nasadením vojenských prostriedkov, pričom rastie význam nevojenských nástrojov – informačných operácií, politického nátlaku, ekonomických pák a podnecovania vnútorných

[1] HOFFMAN, F.G.: *Conflict in the 21st Century: The Rise of Hybrid Wars*. Potomac Institute for Policy Studies, 2007.

[2] KURFÜRST, J.: *Východní Evropa mezi hodnotovou vizí a mocenskou revizí*. Ústav mezinárodních vztahů Prahu, 2014. [online], [cit. 24/5/2026] Dostupné na internete: <https://www.iir.cz/vychodni-evropa-mezi-hodnotovou-vizi-a-mocenskou-revizi>.

[3] GALEOTTI, M.: *"The Gerasimov Doctrine"*. Berlin Policy Journal, 2020. [online], [cit. 24/5/2026] Dostupné na internete: <https://berlinpolicyjournal.com/the-gerasimov-doctrine/>.

kríz.[1] V tomto rámci možno aktívne opatrenia čítať ako praktický manuál nevojenskej fázy konfliktu: dezinformačné kampane, využívanie historického revizionizmu, podpora extrémistických a antisystémových aktérov či zasahovanie do volieb sú prostriedkami na „prípravu terénu" ešte pred kinetickými akciami. *Galeotti* upozorňuje, že ruské operácie v Európe – od sabotážnych akcií až po systematické dezinformačné kampane – tvoria kontinuum „politickej vojny", v ktorom aktívne opatrenia a hybridná vojna splývajú.[2]

Pre sumarizáciu, aktívne opatrenia možno definovať ako historicky ukotvený súbor nástrojov sovietskej a ruskej „politickej vojny", ktorých jadrom je informačná manipulácia, podpora proxy aktérov a využívanie historických naratívov na oslabenie protivníkov a posilnenie vlastnej pozície. Ostrá moc je širší analytický rámec, ktorý tento repertoár zasádza do logiky autoritárskeho pôsobenia v globálnom priestore, zatiaľ čo hybridné pôsobenie opisuje, ako sa tieto nástroje kombinujú s vojenskými a kybernetickými prostriedkami v jednom, dlhodobo vedenom konflikte.

Regionálne špecifiká aktívnych opatrení a historického revizionizmu v strednej Európe

Z hľadiska medzinárodného práva a poriadku aktívne opatrenia a hybridná vojna systematicky erodujú niekoľko kľúčových noriem: suverenitu (zasahovanie do volieb a vnútorných procesov), zákaz použitia sily (proxy aktéri, „dobrovoľníci"), a normatívny rámec pravdivostnej/informačnej integrity diskurzu v demokratických systémoch a medzinárodných organizáciách.[3] Spôsob, akým Rusko

[1] KURFÜRST, J.: *Východní Evropa mezi hodnotovou vizí a mocenskou revizí*. Ústav mezinárodních vztahů Prahu, 2014. [online], [cit. 24/5/2026] Dostupné na internete: <https://www.iir.cz/vychodni-evropa-mezi-hodnotovou-vizi-a-mocenskou-revizi>.
[2] GALEOTTI, M.: *Weaponisation of Everything*. Yale University Press, 2023.
[3] JURČÁK, V.; MAREK, J.: Možný pohľad Ruska na budúcu podobu vojny. In: *Politické vedy*, Vol. 25, No. 3, 2022, s. 62-86.

komunikuje dejiny, je priamo previazaný s tým, ako spochybňuje „liberálny" naratív post-1945 a post-1989 poriadku.[1] Historické referencie sú inštrumentalizované v širšom kontexte geopolitického zápolenia, v ktorom Rusko po prelome tisícročí ťahalo za kratší koniec špagátu. *Rid* aj ďalší autori ukazujú, že už ZSSR využíval aktívne opatrenia ako lacnejší spôsob, ako kompenzovať materiálnu a technologickú nerovnováhu voči USA a NATO. Táto logika sa prenáša do dnešného Ruska, ktoré má limitované ekonomické a technologické zdroje, ale stále disponuje silnými spravodajskými, informačnými a vojenskými kapacitami.[2] Jednou z ambícií je aj postupné oslabovanie západnej jednoty a normatívnej autority. Hybridné kampane zamerané na propagandu, dezinformácie a revizionizmus cielia priamo na legitimitu EÚ, NATO a liberálneho poriadku – cieľom je rozštiepiť konsenzus, posilniť euroskeptické a proruské sily a spochybniť normy, na ktorých stojí povojnový poriadok (suverenita, nedotknuteľnosť hraníc).[3] Historické naratívy sa tak dostávajú do pozície zdroja legitimizácie, kde kontrolovať historické naratívy znamená kontrolovať aj rámec, v ktorom sa posudzuje dnešné správanie – od „oslobodenia" strednej Európy po druhej svetovej vojne až po „historické právo" na územie Ukrajiny.

Je potrebné dodať, že hybridné pôsobenie Ruska je priestorovo diferencované: v rôznych geografických zónach používa iný mix nástrojov podľa historickej skúsenosti, inštitucionálneho ukotvenia a vnímaných možností eskalácie. *Kurfürst* rozlišuje najmä zóny: 1. vnútorného okolia (postsovietsky priestor); 2. širšieho susedstva

[1] POMERANTSEV, P.; WEISS, M.: *The Menace of Unreality: How the Kremlin Weaponizes Information, Culture and Money*. Institute of Modern Russia, 2014.
[2] RID, T.: *Active Measures: The Secret History of Disinformation and Political Warfare*. Farrar, Straus and Giroux, 2020.
[3] KURFÜRST, J.: *Východní Evropa mezi hodnotovou vizí a mocenskou revizí*. Ústav mezinárodních vztahů Prahu, 2014. [online], [cit. 24/5/2026] Dostupné na internete: <https://www.iir.cz/vychodni-evropa-mezi-hodnotovou-vizi-a-mocenskou-revizi>.

(stredná a juhovýchodná Európa, Pobaltie); 3. jadro Západu (EÚ-15, USA, Kanada a pod.); 4. globálnu periférium. Každá z týchto zón má odlišnú historickú pamäť, právno-inštitucionálne väzby a „ochranné" mechanizmy (členstvo v NATO, EÚ), čo určuje aj možnosti a limity revizionistických naratívov.[1] Z pohľadu tohto článku sú najzaujímavejšie prvé dve zóny.

Vo vnútornom okolí (alebo blízkom zahraničí) Rusko disponuje najširším repertoárom – od tvrdých kinetických nástrojov po rozšírenú inštrumentalizáciu histórie. Ide najmä o využívanie naratívov o tzv. historickej jednote (myšlienky jediného spoločného národa či vízia „ruského sveta"), popieranie plnej suverenity niektorých štátov (Ukrajina, Moldavsko, Bielorusko a pod.), reinterpretáciu sovietskej prítomnosti ako výlučného „oslobodenia" a „modernizačnej misie". Široké pole pôsobenia otvára najmä slabšie inštitucionálne ukotvenie v západných štruktúrach, silné jazykové a mediálne väzby, rozsiahla prítomnosť ruských médií a často aj proruských elít. Postupne sa limitáciou vo vybraných prípadoch stáva rastúca protiruská identita po agresii (najmä na Ukrajine), posilnenie vlastnej pamäťovej politiky a medzinárodnej podpory (EÚ, NATO), ktorá znižuje účinok ruských naratívov. V tejto zóne revizionizmus nie je len „mäkký" – je priamo previazaný s revíziou hraníc a suverenity (Krym, Donbas, „špeciálna vojenská operácia"), čo možno interpretovať ako kombináciu geopolitického a historického revizionizmu v najtvrdšej podobe.[2]

V strednej Európe, v Pobaltí a na Balkáne má Rusko menší manévrovací priestor v oblasti tvrdých nástrojov, ale rozsiahle možnosti v pamäťovej a informačnej rovine. Prítomný je najmä dôraz

[1] KURFÜRST, J.: *Geografie, hranice a metody hybridní války Ruska*. New Direction, 2018. [online], [cit. 24/5/2026] Dostupné na internete: <https://newdirection.online/2018-publications-pdf/NDreportGeografie-preview%28low-res%29.pdf>.

[2] KURFÜRST, J.: *Geografie, hranice a metody hybridní války Ruska*. New Direction, 2018. [online], [cit. 24/5/2026] Dostupné na internete: <https://newdirection.online/2018-publications-pdf/NDreportGeografie-preview%28low-res%29.pdf>.

na naratív „oslobodenia“ v roku 1945, relativizáciu okupácie 1968, obviňovanie stredoeurópskych štátov z „prepisovania dejín“ a „fašizácie“, využívanie sporov o miestne kolaborantské režimy (Slovenský štát, Horthyho Maďarsko, poľská Armia Krajowa) na vnútornú polarizáciu. Objavujúca sa historická ambivalencia (oslobodenie vs. okupácia), prítomnosť proruských politických aktérov a dezinfo-scény, priestor pre naratív „vzdávania vďaky“ Červenej armáde a spochybňovanie kritických interpretácií, sú nápomocné pre vytváranie kognitívnej pôdy pre prijímanie revizionistických naratívov. Naopak, limity môžu predstavovať členstvo v EÚ a NATO, relatívne silné inštitúcie a pamäťové politiky, možnosť kontrapropagandy a kritickej historiografie, vyššia mediálna diverzita.[1]

Vo všeobecnosti tak platí, že možnosti Ruska sú determinované troma vektormi: historickou skúsenosťou danej krajiny (do akej miery je ambivalentná), inštitucionálnym ukotvením (EÚ/NATO vs. mimo) a informačno-mediálnou štruktúrou (penetrácia ruských médií, lokálna dezinfo-scéna). Limity naopak vyplývajú z pevnejších pamäťových režimov, robustných inštitúcií, vyššej mediálnej gramotnosti a aktívnej protistratégie štátov a medzinárodných organizácií.

Ak sa zameriame konkrétne na strednú Európu, tá predstavuje v ruskom hybridnom pôsobení špecifickú zónu: na jednej strane je formálne ukotvená v západných bezpečnostných a inštitucionálnych štruktúrach (EÚ, NATO), na druhej strane však nesie mimoriadne heterogénne a konfliktné pamäťové dedičstvo 20. storočia. Tento „geopolitický medzi-priestor“ vytvára kombináciu relatívne vysokej odolnosti voči otvorenej vojenskej agresii, no zvýšenej citlivosti na

[1] KURFÜRST, J.: *Geografie, hranice a metody hybridní války Ruska*. New Direction, 2018. [online], [cit. 24/5/2026] Dostupné na internete: <https://newdirection.online/2018-publications-pdf/NDreportGeografie-preview%28low-res%29.pdf>.

pamäťové a informačné operácie, v ktorých je historický revizionizmus kľúčovým nástrojom.

Prvým zdrojom zraniteľnosti je hlboká historická ambivalencia. Dejiny regiónu sú poznačené sériou zlomových udalostí – rozpad monarchie, dve svetové vojny, holokaust, povojnové transfery obyvateľstva, autoritárske a kolaborantské režimy, nástup komunizmu, invázia v roku 1968 a postkomunistická transformácia. Pre mnohé z týchto uzlov – Slovenský štát, Trianonskú zmluvu, Benešove dekréty, povahu sovietskej prítomnosti či charakter Slovenského národného povstania – neexistuje stabilný spoločenský konsenzus. Ruské revizionistické naratívy tak nemusia pamäťové konflikty vytvárať, stačí, ak dokážu vstúpiť do existujúcich sporov a rámcovať ich spôsobom, ktorý posilňuje obraz Sovietskeho zväzu/Ruska ako „osloboditeľa" a „garanta poriadku" a marginalizuje skúsenosť okupácie a neslobody.[1]

Druhým faktorom je relatívna slabosť a fluidita pamäťových režimov. Postkomunistické štáty strednej Európy v posledných troch desaťročiach prechádzajú dynamickou rekonfiguráciou kolektívnej pamäti. V tejto situácii sú oficiálne naratívy ešte len konsolidované a sú predmetom vnútropolitického zápasu. Ruská politika pamäti využíva tieto otvorené „pamäťové okná" na posilňovanie vlastného naratívu – napríklad zdôrazňovaním „oslobodzovacej misie" Červenej armády pri pripomienkach konca druhej svetovej vojny či spochybňovaním interpretácií roku 1968 (a vpádu vojsk Varšavskej zmluvy na územie ČSSR) ako okupácie. Naratívne rámce „boja proti fašizmu" a obvinenia

[1] MCGLYNN, J.: *Memory Versus History: Russia's War on Ukraine*. International Centre for Defence and Security, 2024. [online], [cit. 24/5/2026] Dostupné na internete: <https://icds.ee/en/memory-versus-history-russias-war-on-ukraine/>.

z „prepisovania dejín“ sa pritom dajú pomerne ľahko preklopiť do jazykov domácich politických aktérov.[1]

Treťou dimenziou je paradox inštitucionálneho ukotvenia. Členstvo v EÚ a NATO síce poskytuje stredoeurópskym štátom právne a bezpečnostné záruky, ale nezaručuje vysokú dôveru občanov v domáce inštitúcie ani nízku mieru polarizácie. Naopak, politické systémy regiónu sa vyznačujú častými vládnymi krízami, volatilným straníckym systémom a vysokou mierou skepticizmu voči „elitám“. V tomto prostredí pôsobia proruské politické strany, opinion-makers a dezinformačné médiá ako lokálni „prekladatelia“ ruských historických naratívov do domáceho kontextu – historický revizionizmus tak neprichádza primárne ako „cudzia propaganda“, ale ako súčasť vnútropolitického boja, rámovaná v jazyku národných záujmov, suverenity či ochrany tradícií.[2]

Napokon, špecifický informačný ekosystém regiónu posilňuje efekt revizionistických kampaní. Hustá sieť alternatívnych médií a dezinformačných webov, jazyková príbuznosť slovanských jazykov, slabšia regulácia online priestoru a nerovnomerná mediálna gramotnosť vytvárajú prostredie, v ktorom sa proruské naratívy – vrátane revizionistických naratívov o druhej svetovej vojne, „denacifikácii“ či „umelých štátoch“ – šíria relatívne lacno a rýchlo. Historický revizionizmus sa tak v strednej Európe stáva efektívnym hybridným nástrojom najmä preto, že dokáže nadviazať na existujúce pamäťové konflikty, reprodukovať sa cez domácich aktérov a využívať

[1] ZHURZHENKO, T.: *Russia's Never-Ending War against "Fascism". Memory Politics in the Russian-Ukrainian Conflict*. Institute for Human Sciences, 2014. [online], [cit. 22/5/2026] Dostupné na internete: <https://www.iwm.at/transit-online/russias-never-ending-war-against-fascism-memory-politics-in-the-russian>.

[2] MILO, D.; KLINGOVÁ, K.: *Vulnerability Index. Subversive Russian Influence in Central Europe*. Globsec Policy Institute, 2017. [online], [cit. 24/5/2026] Dostupné na internete: <https://www.globsec.org/sites/default/files/2018-04/GLOBSEC_Vulnerability_Index.pdf>.

štrukturálne slabiny politickej a informačnej sféry, aj keď je regionálne "tvrdé" bezpečnostné ukotvenie formálne silné.

Záver

Historický revizionizmus v podaní Ruskej federácie nemožno redukovať na spor o interpretáciu minulosti ani na vedľajší produkt propagandy. Ako ukazuje tento príspevok, ide o špecifický nástroj moci, ktorý je organicky zasadený do širšieho repertoáru aktívnych opatrení, ostrej moci a hybridného pôsobenia. Jeho význam spočíva v tom, že umožňuje pretvárať minulosť na strategický zdroj legitimizácie súčasnej politiky, delegitimizácie protivníkov, konsolidácie vnútorného publika a polarizácie cieľových spoločností. Práve v tomto zmysle sa historický revizionizmus stáva nielen diskurzívnym, ale aj bezpečnostne relevantným fenoménom.

Príspevok zároveň ukázal, že účinnosť historického revizionizmu nespočíva iba v samotnom obsahu naratívov, ale aj v mechanizmoch ich šírenia a inštitucionalizácie. Selektívna práca s prameňmi, reframing udalostí, eufemizácia, multi-kanálová propagácia a digitálna amplifikácia premieňajú dejiny na súčasť širších „wars of stories", v ktorých sa nerozhoduje len o interpretácii minulosti, ale aj o legitimite súčasných politických aktérov, hraníc a mocenských nárokov. V nadväznosti na súčasné diskusie o „weaponisation of everything" tak možno historický revizionizmus chápať ako špecifickú formu weaponizácie pamäti a identity, teda ako nástroj, ktorým sa vedie konflikt pod prahom otvorenej vojny, no s potenciálne dlhodobými dôsledkami pre demokratické prostredie aj medzinárodný poriadok.

Osobitnú relevanciu má tento problém v postkomunistickom priestore a zvlášť v strednej Európe, kde sa stretávajú relatívne silné bezpečnostné väzby na Západ s pretrvávajúcou pamäťovou ambivalenciou a fragmentovanou interpretáciou dejín 20. storočia. Práve táto kombinácia vytvára priestor, v ktorom môžu ruské

revizionistické naratívy nachádzať rezonanciu aj bez priamej dominancie tvrdých nástrojov. V stredoeurópskom prostredí je preto historický revizionizmus účinný najmä tam, kde sa dokáže napojiť na existujúce spoločenské konflikty, domácu polarizáciu a lokálnych sprostredkovateľov naratívov. To zároveň znamená, že odolnosť voči tomuto typu pôsobenia nemožno budovať výlučne bezpečnostnými nástrojmi, ale aj cez kvalitnú pamäťovú politiku, historické vzdelávanie, posilňovanie dôvery v demokratické inštitúcie a kritickú mediálnu gramotnosť.

Z teoretického hľadiska príspevok ponúka rámec, ktorý prepája výskum politiky pamäti, historického revizionizmu, aktívnych opatrení a hybridného pôsobenia do jedného analytického poľa. Zároveň otvára priestor pre ďalší empirický výskum, najmä pokiaľ ide o identifikáciu konkrétnych revizionistických naratívov, mapovanie ich domácich nositeľov a analýzu ich rezonancie v podmienkach Slovenska a širšieho stredoeurópskeho regiónu. Budúci výskum by sa preto mal sústrediť nielen na obsah týchto naratívov, ale aj na ich kanály, publikum a politické účinky. Až takto bude možné presnejšie zachytiť, do akej miery sa historický revizionizmus stal stabilnou súčasťou súčasného ruského repertoáru zahraničného vplyvu a aké riziká z toho vyplývajú pre demokratickú odolnosť štátov v regióne.

Literatúra:

ARRIBAS, C.M. (et al.): *Information manipulation and historical revisionism: Russian disinformation and foreign interference through manipulated history-based narratives*. In: Open Research Europe, 2023. [online], [cit. 22/5/2026] Dostupné na internete: <https://open-research-europe.ec.europa.eu/articles/3-121>.

ASSMANN, J.: *Cultural Memory and Early Civilization*. Universität Konstanz, 2012.

CATTINI, G.C.: Historical revisionism. The reinterpretation of history in contemporary political debate. In: *Transfer: Journal of Contemporary Culture*, Vol. 6, 2011, s. 28-38.

DRÁBIK, J.: O nebezpečenstve historického revizionizmu. In: *Príbehy 20. storočia*,Vol. 3, No. 2, 2020, s. 54-60.

ENTMAN, R.M.: Framing: Toward Clarification of A Fractured Paradigm. In: *Journal of Communication*, Vol. 43, No. 4, 1993, s. 51-58.

GALEOTTI, M.: "*The Gerasimov Doctrine*". In: Berlin Policy Journal, 2020. [online], [cit. 24/5/2026] Dostupné na internete: <https://berlinpolicyjournal.com/the-gerasimov-doctrine/>.

GALEOTTI, M.: *Weaponisation of Everything*. Yale University Press, 2023.

GROSSMAN, J.: Revising Revisited. Words Matter When It Comes to Career Diversity. In: *The magazine of the American Historical Association. Perspectives on History*, vol. 57, No. 9, 2019, s. 7-8. [online], [cit. 22/5/2026] Dostupné na internete: <https://www.historians.org/wp-content/uploads/2024/07/Perspectives_57N9.pdf>.

HODGKIN, K.; RADSTONE, S. (eds.): *Contested Pasts. The Politics of Memory*. Routledge, 2014.

HOFFMAN, F.G.: *Conflict in the 21st Century: The Rise of Hybrid Wars*. Potomac Institute for Policy Studies, 2007.

CHONG, D.; DRUCKMAN, J.N.: Framing Theory. In: *Annual Review of Political Science*, Vol. 10, No. 1, 2007, s. 103-126.

JURČÁK, V.; MAREK, J.: Možný pohľad Ruska na budúcu podobu vojny. In: *Politické vedy*, Vol. 25, No. 3, 2022, s. 62-86.

KENNAN, G.: *The Inauguration of Organized Political Warfare*. In: National Security Archive, 1948. [online], [cit. 22/5/2026] Dostupné na internete: <https://nsarchive.gwu.edu/document/28654-document-10-policy-analysis-paper-state-department-policy-planning-staffcouncil>.

KOPEČEK, M.: *Past in the Making. Historical Revisionism in Central Europe After 1989*. Budapešť: Central European Press, 2008.

KURFÜRST, J.: *Geografie, hranice a metody hybridní války Ruska*. In: New Direction, 2018. [online], [cit. 24/5/2026] Dostupné na internete: <https://newdirection.online/2018-publications-pdf/NDreportGeografie-preview%28low-res%29.pdf>.

KURFÜRST, J.: *Východní Evropa mezi hodnotovou vizí a mocenskou revizí*. Ústav mezinárodních vztahů Prahu, 2014. [online], [cit. 24/5/2026] Dostupné na internete: <https://www.iir.cz/vychodni-evropa-mezi-hodnotovou-vizi-a-mocenskou-revizi>.

KRASNER, B.: *Historical Revisionism*. Greenhaven Publishing, 2019.

MCGLYNN, J.: *Memory Versus History: Russia's War on Ukraine*. International Centre for Defence and Security, 2024. [online], [cit. 24/5/2026] Dostupné na internete: <https://icds.ee/en/memory-versus-history-russias-war-on-ukraine/>.

MILO, D.; KLINGOVÁ, K.: *Vulnerability Index. Subversive Russian Influence in Central Europe*. Globsec Policy Institute, 2017. [online], [cit. 24/5/2026] Dostupné na internete: <https://www.globsec.org/sites/default/files/2018-04/GLOBSEC_Vulnerability_Index.pdf>.

POMERANTSEV, P.; WEISS, M.: *The Menace of Unreality: How the Kremlin Weaponizes Information, Culture and Money*. Institute of Modern Russia, 2014.

RID, T.: *Active Measures: The Secret History of Disinformation and Political Warfare*. Farrar, Straus and Giroux, 2020.

RUFER, M.: *Politics of Memory*. [online], [cit. 23/5/2026] Dostupné na internete: <https://www.uni-bielefeld.de/einrichtungen/cias/publikationen/wiki/p/politics-of-memory.xml>.

SCHUMAN, H.; CORNING, A.; SCHWARTZ, B.: *Framing Variations and Collective Memory*. Cambridge University Press, 2016.

SIERP, A.: The Politics of Memory: Between History, Identity and Conflict. In: *Government and Opposition*, Vol. 60, No. 4, 2025, s. 1464-1483.

STARBIRD, K.: Disinformation's spread: bots, trolls and all of us. In: *Nature*, Vol. 571, No. 7766, s. 449. [online], [cit. 22/5/2026] Dostupné na internete: <https://www.nature.com/articles/d41586-019-02235-x>.

VOSOUGHI, S.; DEB, R.; ARAL, S.: The spread of true and false news online. In: *Science*, Vol. 359, No. 6380, s. 1146-1151.

WALKER, Ch.; LUDWIG, J.: *Sharp Power: Rising Authoritarian Influence*. National Endowment for Democracy, 2017.

WIJERMARS, M.: *Memory Politics in Contemporary Russia. Television, Cinema and the State*. Routledge, 2019.

WOLFERS, A.: *Discord And Collaboration Essays On International Politics*. The Johns Hopkins Press, 1962.

ZHURZHENKO, T.: *Russia's Never-Ending War against "Fascism". Memory Politics in the Russian-Ukrainian Conflict*. Institute for Human Sciences, 2014. [online], [cit. 22/5/2026] Dostupné na internete: <https://www.iwm.at/transit-online/russias-never-ending-war-against-fascism-memory-politics-in-the-russian>.

Galactic Republic to Illiberal Democracies: Instrumentalising History from Palpatine to Visegrad Group[1]

Lukáš Jakabovič[2]

This paper applies securitisation theory from the Copenhagen School to analyze how V4 populist leaders (Orbán, Fico, PiS, Babiš) mirror Emperor Palpatine's narrative strategies: reframing EU integration and 1989 transitions as "national betrayals" akin to Clone Wars "chaos," justifying illiberal "order." Billboard campaigns (Soros = Jedi traitors), national consultations (ISB loyalty checks), and media monopolies (HoloNet control) demonstrate Empire-style propaganda. Republic institutional weaknesses – democratic deficit, no demos, corporate capture – parallel V4's post-communist vulnerabilities. Drawing on Star Wars Rebels tactics, the paper proposes cross-border opposition networks and counter-narratives reclaiming 1989 successes. The Republic-to-Empire arc warns- unaddressed institutional flaws breed Palpatine-style authoritarians.

DOI: https://doi.org/10.33542/MAN-0562-7-24

Theoretical foundations of the issue

We often view academic world which focuses on long-term research, facts and methodology as a separate entity to people outside of academia, general audiences or public if we can label them as such. To catch attention of public, you often must adjust your way of thinking, how you word and phrase certain words and even core ideas to make it more understandable for a broader audience. Same applies not only for our research, but for lecturing and teaching students in general. But is it necessary? From our point of view, general audiences have been absorbing these broader ideas originating in political science

[1] The article is written and published as part of the project VEGA 1/0645/25 *Instrumentalisation of Historical Events as a Subject of Recodification Schemes in Political and Propaganda Practice in Slovakia after 1989 (Selected Aspects of Ethnic Relations).*

[2] Department of Political Science, Faculty of Arts, Pavol Jozef Šafárik University in Košice.

ideas and theory for decades, without actively knowing about it. Most of recent pop-culture phenomena is based on international relations theory and security studies. But do we really know what is the relationship between what we are often seeing on our screens and what currently occurs in the real world? Can we then use such form of entertainment to help bring public closer to our very own research and thinking? Does it have place in academia and even at university courses? This article aims to identify main similarities in the rhetoric of V4 populists and a worldwide known brand such as *Star Wars*.

Star Wars offers an extraordinarily rich case for teaching and analysing security studies, international relations theory, and the evolution of security environments. Unlike many fictional universes, the Star Wars saga spans institutional collapse, civil war, authoritarian consolidation, insurgency, and regime change—covering nearly every major security studies topic across a 60+ year timeline.[1] The brand creator *George Lucas* explicitly drew on real-world conflicts: the Vietnam War for the Original Trilogy, the fall of the Roman Republic for the Prequels, and post-9/11 authoritarianism serving as an inspiration for both the Prequels and a recently released TV show Andor. The result is a narrative that, while simplified and stylized, illustrates core mechanisms that are quite close to our research focus: security dilemmas, democratic backsliding, militarization spirals, repression-resistance dynamics, hegemonic overreach, and non-state actor fragmentation. The saga demonstrates how security orders emerge, stabilize, decay, and collapse. The framework presented here bridges fictional narrative and scholarly analysis, offering both a teaching tool for security studies pedagogy and a conceptual lens for

[1] SILVERMAN, D.: *Andor and the Politics of an Incipient Insurgency*. In: Political Violence at a Glance, 2022. [online], [cit. 19.05.2026]. Dostupné na internete: <https://politicalviolenceataglance.org/2022/12/06/andor-and-the-politics-of-an-incipient-insurgency/>.

understanding contemporary conflicts characterized by institutional failure, authoritarian resurgence, and irregular warfare.[1]

The Star Wars saga validates core realist assumptions about international politics while simultaneously demonstrating their limits. The galactic system operates as a self-help environment lacking any sovereign authority above major actors—the Old Republic, Separatist Confederacy, Galactic Empire, and Rebel Alliance must all ensure their own survival through power accumulation and strategic calculation. Power competition drives every major conflict: Republic versus Separatists, Empire versus Rebellion, New Republic versus Imperial remnants and the First Order. Security dilemmas proliferate: the Republic's creation of a clone army triggers Separatist military expansion, which validates Republic militarization, creating the spiral that enables emperor's rise; later, Imperial military buildup and repression generate the very insurgency that justifies further militarization. Hegemonic cycles repeat: the Old Republic declines into corruption and paralysis, enabling Sith consolidation of the Empire, which eventually collapses into civil war and fragmentation, allowing a New Republic to emerge that itself proves vulnerable to authoritarian resurgence in the First Order.[2]

Yet realism alone cannot explain why some orders endure for millennia while others collapse within decades, nor why legitimacy and identity prove as consequential as material power. Liberalism highlights how institutions, norms, and cooperation create stable orders that realism's emphasis on power competition obscures. The Old

---

[1] DILAG, S.: *How International Politics Influenced "Star Wars"*. In: Pacific Council on International Policy. [online], [cit. 19.05.2026]. Dostupné na internete: <https://www.pacificcouncil.org/newsroom/how-international-politics-influenced-%E2%80%9Cstar-wars%E2%80%9D>.

[2] *Cannes embraces political message in 'Star Wars'*. In: TODAY.com. [online], [cit. 19.05.2026]. Dostupné na internete: <https://www.today.com/popculture/cannes-embraces-political-message-star-wars-wbna7873314>.

Republic's 25,000 years of relative peace illustrates liberal peace theory: representative institutions, economic interdependence through galactic trade, and norm entrepreneurs like the Jedi create incentives for cooperation that make large-scale warfare rare despite the absence of a galactic sovereign. When this order functions well, institutions mediate disputes, shared norms constrain deviant behaviour, and the benefits of cooperation outweigh the temptations of unilateral aggression. Liberalism's weakness appears when institutions become captured by narrow interests—corporate lobbies purchasing Senate votes, Palpatine exploiting emergency powers, Jedi ossification preventing institutional adaptation. Democratic peace collapses not through external invasion but through internal erosion, as authoritarianism subverts democratic institutions from within while maintaining formal continuity.

Constructivism reveals how security threats, actor identities, and the meaning of power itself are socially constructed through discourse and practice rather than objectively given. Palpatine constructs Separatism as an existential threat through speeches and media manipulation, securitizing the crisis to justify emergency powers where negotiation or institutional reform might have sufficed.

Contemporary populist movements weaponise historical narratives through securitisation strategies strikingly similar to Emperor Palpatine's transformation of the Galactic Republic into the Empire. This paper applies Copenhagen School securitisation theory to demonstrate how leaders across contexts—from Viktor Orbán's "Soros empire" billboards in Hungary to American conservative commentators defending the Empire against "hippie Rebels"—mirror Palpatine's reframing of the Jedi as traitors and Clone Wars chaos as justification for authoritarian order.

The Galactic Republic's institutional weaknesses (democratic deficit, bureaucratic paralysis, corporate capture) parallel vulnerabilities in EU/V4 structures that enable illiberal drift. Empire propaganda

techniques—HoloNet control, fear-based billboards, loyalty checks—find direct analogues in V4 national consultations, media monopolies, and anti-migrant campaigns portraying Brussels as an existential threat. Right-wing movements further invert Star Wars symbolism, appropriating "rebel" imagery while casting liberal institutions as the true Empire.

Drawing from Star Wars Rebels asymmetric resistance tactics, the analysis proposes decentralised opposition networks and counter-narratives reclaiming democratic histories (1989 transitions, EU accession successes). The Republic-to-Empire trajectory reveals populism's core mechanism: instrumentalising recent pasts to legitimise extraordinary measures against constructed enemies, with implications for preventing authoritarian consolidation across liberal democracies.

The Galactic Republic represents a liberal institutionalist system that endured for over 25,000 years, built upon representative democracy through the Galactic Senate, rule of law enforced by constitutional constraints, economic integration via galactic trade routes, and collective security maintained by the Jedi Order as neutral peacekeepers rather than a standing military force. This mirrors the post-World War II liberal international order—organizations like NATO, the United Nations, and the World Trade Organization—constructed around cooperation, institutions, and norms rather than pure coercion.[1] The Republic's longevity suggests that liberal institutionalism can produce stable orders when member states perceive shared benefits from cooperation and when institutions effectively mediate disputes without resorting to large-scale violence.

Yet by the prequel era, the Republic exhibits classic symptoms of institutional decay and legitimacy crisis. The most visible manifestation

[1] MEARSHEIMER, J.J.: *The Tragedy of Great Power Politics*. New York: W. W. Norton & Company, 2014.

is institutional capture: the Trade Federation holds Senate seats, corporate interests openly purchase policy outcomes, and economic elites from the Core Worlds dominate political decision-making while the Outer Rim remains systematically neglected and exploited.[1] The Senate becomes paralyzed by bureaucratic gridlock, unable to respond effectively to the presented situation or the emerging Separatist movement. This paralysis reflects a deeper problem—the Republic has lost enforcement capacity in its periphery, where systems increasingly view Coruscant as distant, corrupt, and irrelevant to their security and prosperity. Citizens across the galaxy stop believing that republican institutions serve their interests, creating the legitimacy vacuum that Palpatine will exploit.[2]

These dynamics parallel contemporary debates about institutional decay in established democracies and international organizations. The European Union faces tensions between core states dedicated to the project and struggling peripheral economies, accompanied by accusations of democratic deficits and bureaucratic overreach. The United States experiences severe polarization and institutional gridlock, with growing elite-populist divides undermining faith in representative government. The UN Security Council suffers from veto paralysis, rendering it incapable of responding effectively to mass atrocities and humanitarian disasters. In each case, institutions designed to manage cooperation and provide collective benefits become perceived as serving narrow interests, breeding the resentment and disillusionment that authoritarian movements exploit.

---

[1] CARVER, R.: *Lessons From 'Star Wars' on Political Economy*. [online], [cit. 19.05.2026]. Dostupné na internete: <https://www.discoursemagazine.com/p/lessons-from-star-wars-on-political>.

[2] *Prequel Politics in the Star Wars Galaxy*. In: The Confusing Middle, 2025. [online], [cit. 19.05.2026]. Dostupné na internete: <https://confusingmiddle.com/2025/05/23/prequel-politics-in-the-star-wars-galaxy/>.

From a security studies perspective, the Jedi resemble international peacekeeping forces or humanitarian intervention actors: well-intentioned, often effective in the short term, but facing enduring legitimacy deficits and structural dilemmas. Like UN peacekeepers operating under ambiguous mandates, the Jedi must navigate between neutrality and effectiveness, often finding that meaningful action requires taking sides while taking sides undermines claims to neutrality. Like NATO humanitarian interventions, Jedi operations rest on contested universalist claims—that certain norms (Jedi interpretations of justice, Republic legal standards) transcend local sovereignty. These tensions remain manageable during the Republic's stable centuries but become acute during the Clone Wars, when the Jedi transform from peacekeepers into generals, losing their independence and becoming instruments of state violence.

The Confederacy of Independent Systems emerges from genuine grievances that Sith manipulation amplifies and weaponizes. Outer Rim systems suffer systematic economic exploitation, with resources extracted and wealth flowing toward the Core while local populations receive minimal investment or representation. Distant systems lack meaningful Senate influence, their voices drowned out by Core World blocs and corporate lobbies. The result is a textbook security dilemma: the Republic's defensive measures (creating a clone army, granting emergency powers to the Chancellor, militarizing the Jedi) appear offensive to Separatist systems, confirming their fears and justifying their own military buildup through droid armies and fortress worlds.[1]

This dynamic mirrors contemporary great power competitions and secessionist crises. NATO's eastward expansion may serve defensive purposes from the alliance's perspective, yet appears threatening from Russia's view, generating Russian military buildups and aggressive

[1] JERVIS, R.: Cooperation Under the Security Dilemma. In: *World Politics* [online]. Vol. 30, No. 2., 1978. DOI: 10.2307/2009958

postures that then validate NATO's defensive rationale. U.S. and Chinese military buildups in the Indo-Pacific follow similar logic: each side frames its actions as defensive responses to the other's aggression, yet the cumulative effect is an arms race and declining crisis stability. Secessionist movements in Catalonia, Scotland, Kurdistan, and elsewhere blend genuine grievances with external factors; creating conflicts where separatist legitimacy and state sovereignty claims prove difficult to adjudicate, often escalating toward violence when neither side can credibly commit to peaceful resolution.

What makes this transformation a case study in democratic erosion and instrumentalisation of history is that it occurs through formally legal mechanisms with substantial popular support. Palpatine does not seize power through a military coup; the Senate votes to grant him emergency authority, convinced by his rhetoric that Separatism represents an existential threat requiring extraordinary measures—a textbook example of securitization in the Copenhagen School framework.[1].

These dynamics parallel democratic backsliding in post-9/11 America (Patriot Act, expanded executive power, normalized state of exception in the "War on Terror"), Erdoğan's Turkey (exploiting coup attempt to impose emergency rule and rewrite the constitution), and most infamously Weimar Germany's collapse (Article 48 emergency powers paving the way for the Enabling Act and Nazi dictatorship). In each case, elected leaders exploit genuine security crises to accumulate power through formally legal means, building institutional mechanisms that erode checks and balances while maintaining a façade of constitutional continuity. By the time opposition recognizes the threat, the institutional infrastructure of authoritarianism is already in place.

---

[1] BUZAN, B., WÆVER, O., WILDE, J. de.: *Security: a new framework for analysis*. Boulder, Colo: Lynne Rienner Pub, 1998.

The Imperial security logic reflects core realist assumptions. In an anarchic system lacking any authority above the hegemon, security requires self-help: the Empire must continuously expand power to prevent challengers from emerging. Any autonomous power center— Mandalorian clans, Hutt crime syndicates, Separatist holdouts, emerging rebel cells—represents a potential threat to be eliminated. The balance of power dynamics disappear entirely; the Empire seeks not balance but dominance, preventing any coalition from forming that might contest Imperial authority.[1]

Democratic Institutions in this scenario are seen only as a Façade for establishing a whole new reality. The Empire maintains illusion of continuity while gutting institutions:

- Imperial Senate exists but loses all power ;
- Governors replace elected officials;
- Courts become a tool for enacting the will of the new regime;
- Constitution rewritten via emergency amendments;
- State oversight and overreach are needed in the name of greater security.[2]

Palpatine's transformation of the Republic into the Empire exemplifies the instrumentalisation of history through securitisation. By framing the Jedi as traitors via fabricated recordings and public speeches — such as claiming they attempted a coup during his "arrest" — he rewrote the Clone Wars narrative to justify his actions as necessary security, erasing Jedi contributions and portraying them as existential threats. This mirrors modern political revisionism where

---

[1] HARRIS, M.J.: *Why the politics of Star Wars still matters (part 2): "The Imperial Senate will no longer be of any concern to us"*. In: Dr Michael J Harris books. [online], [cit. 19.05.2026]. Dostupné na internete: <https://www.drmichaeljharrisbooks.com/blog/why-the-politics-of-star-wars-still-matters-part-2-the-imperial-senate-will-no-longer-be-of-any-concern-to-us>.

[2] CASEY, C., KENNY, D.: How Liberty Dies in a Galaxy Far, Far Away: Star Wars, Democratic Decay, and Weak Executives. In: *Law & Literature,* Vol. 35, No. 2., 2023. DOI: 10.1080/1535685X.2021.1991610

leaders reframe recent history (e.g., portraying opposition as "traitors" or "enemies of the people") to consolidate power, as seen in analyses of how history is weaponised in contemporary conflicts.

The relationship between Star Wars' Rebel Alliance and contemporary populist movements reveals a profound paradox: while the franchise positions the Rebellion as a morally unambiguous struggle against fascist tyranny, populist actors across the political spectrum have successfully appropriated rebel imagery and rhetoric to cast themselves as insurgents against entrenched power—even as they pursue authoritarian objectives structurally analogous to the Empire's. This inversion operates through four key mechanisms that demonstrate the malleability of narrative power and the collapse of stable political semiotics in the digital age.

First, populist movements engage in systematic reframing of authority structures that mirrors the Empire-Rebel rhetorical contest. Just as the Rebel Alliance portrays the Empire as illegitimate tyranny while Imperial propaganda depicts Rebels as terrorists destabilizing lawful order, contemporary populists construct a binary wherein they represent "the people" resisting an oppressive "deep state" or globalist elite conspiracy. The parallel is precise: Rebels challenge Imperial legitimacy by invoking the Republic's democratic traditions, while the Empire securitizes the Rebellion as criminal violence threatening galactic stability. In contemporary politics, this manifests as populist leaders simultaneously claiming outsider status (rebels against the establishment) while wielding state power to suppress opposition—Trump's invocation of the "deep state" persists even during his presidency[1], Orbán positions Fidesz as resistance to Brussels despite

[1] KEMPE, F.: *Trump's 'deep state' dilemma*. In: Atlantic Council. [online], [cit. 19.05.2026]. Dostupné na internete: <https://www.atlanticcouncil.org/content-series/inflection-points/trumps-deep-state-dilemma/>.

controlling Hungary's government[1], and Brexit campaigners cast themselves as rebels against EU bureaucracy while representing significant factions of the British establishment.[2] The debate over whether populists are legitimate democratic challengers or authoritarian threats thus structurally replicates the Empire-Rebel propaganda war: to supporters, they are freedom fighters; to critics, they are the very authoritarianism they claim to oppose.

Second, both Rebels in Star Wars and populists weaponize nostalgia through selective historical memory. Contemporary populism employs this dual nostalgia with remarkable sophistication: the "Make America Great Again" slogan simultaneously invokes a throwback to better times: pre-globalization, pre-migration, pre-cultural liberalism; while framing that past's loss as elite betrayal. Orbán's "Greater Hungary" rhetoric, Meloni's Roman Empire invocations, and Erdoğan's Ottoman nostalgia all construct golden ages destroyed by cosmopolitan elites, requiring strongman restoration. The mechanism is identical to Rebel nostalgia for the Republic and Imperial nostalgia for order: both reconstruct the past instrumentally, extracting legitimating narratives ("before elites ruined it") while ignoring historical complexities that would undermine presentist mobilization.[3]

Third, the Rebellion's decentralized cellular structure finds direct contemporary expression in populist digital network power. Populist effort during election cycles demonstrates how narratives achieve

---

[1] JOHECOVÁ, K.: *Resist Brussels like we resisted the Soviets in 1956, Orbán tells Hungarians*. In: POLITICO. [online], [cit. 19.05.2026]. Dostupné na internete: <https://www.politico.eu/article/we-need-to-resist-brussels-like-we-resisted-the-soviets-in-1956-revolution-viktor-orban-hungary-eu/>.

[2] *Populists in Power Around the World*. [online], [cit. 19.05.2026]. Dostupné na internete: <https://institute.global/insights/geopolitics-and-security/populists-power-around-world>.

[3] HATHERELL, M.: *Populist Narratives and the Making of National Strategy*. In: The Strategy Bridge. [online], [cit. 19.05.2026]. Dostupné na internete: <https://thestrategybridge.org/the-bridge/2018/6/26/populist-narratives-and-the-making-of-national-strategy>.

dominance not through top-down control but through distributed amplification: memes, hashtags, and reframed grievances cascade through networks faster than institutional media can respond, creating parallel information ecosystems comparable to the Rebel Alliance's underground information network. A tactical advantage reproduced in how populist campaigns on social networks bypass traditional gatekeepers to directly mobilize constituencies around reframed historical narratives. This network topology explains why populist movements prove resilient even when leaders face legal accountability.

Scott Jennings, a CNN conservative commentator made viral comments in a May 2025 CNN panel defending the Empire against the Rebels in a satirical/ironic take on Star Wars politics — widely debated as revealing authoritarian leanings. The phenomenon of American conservative figures defending or identifying with the Galactic Empire reveals a striking pattern of authoritarian narrative appropriation that extends well beyond fictional fandom into the realm of political symbolism.[1] This poses a great example- while American conservatives have occasionally embraced Imperial symbolism, European discourse surrounding Star Wars employs a more nuanced analytical framework—one that positions the Galactic Republic, rather than the Empire, as the primary object of comparison. This distinction is significant: European analysts invoke the Republic's pre-Imperial decay as a cautionary tale about institutional fragility and democratic erosion, positioning the Empire not as an aspirational model but as the dystopian endpoint of uncorrected systemic flaws. Hungarian liberal academic Csaba Toth articulated this parallel most explicitly in a 2016 analysis comparing the European Union to the Old Republic: a hybrid

[1] PYKEREN, S.V.: *How Star Wars reveals conservatives' authoritarian fantasies*. In: Mother Jones. [online], [cit. 19.05.2026]. Dostupné na internete: <https://www.motherjones.com/politics/2025/05/andor-star-wars-republicans-defend-empire-palpatine/>.

supranational-intergovernmental structure plagued by lobbying interests (the Trade Federation), unelected technocrats (the Jedi as Commission officials), and an absence of unified military capacity.[1] Toth's framework presents Palpatine's rise not as a model to emulate but as a warning—the democratic deficit and institutional gridlock of the Republic create the conditions for authoritarian capture. Similarly, a 2025 essay published by the Digital Constitutionalism Initiative identified the EU's "phantom menaces"—low democratic legitimacy, the absence of a genuine *demos*, and Senate-style paralysis on migration and energy crises—as structural vulnerabilities mirroring those that enabled Palpatine's constitutional coup.[2]

The Republic-EU analogy rests on a few fundamental institutional parallels. First, both suffer from acute democratic deficits: the Galactic Senate's appointed representatives and elite-driven consensus mirror the EU Council and Parliament's removal from direct popular sovereignty, with neither structure commanding strong citizen identification or participation. Second, both lack centralized coercive capacity: the Republic's dependence on the ineffective Jedi Judicials parallels the EU's reliance on member-state militaries and NATO rather than a unified European force, creating security anxieties that populists exploit.

Eurosceptic populists have inverted this analogy for their own purposes, recasting the EU itself as an "Empire" rather than a failing Republic. The 2016 Brexit campaign employed precisely this

---

[1] '*The EU is like Star Wars' Old Republic*'. In: EUobserver. [online], [cit. 19.05.2026]. Dostupné na internete: <https://euobserver.com/56406/the-eu-is-like-star-wars-old-republic/>.

[2] PICAZO, L.D.; HERNÁNDEZ, N.P.; HERNÁNDEZ, L.D.P. and N.P.: *The European Union's 'phantom menaces': What can the European political system learn from the institutional design and the fall of Star Wars' Old Galactic Republic?* [online], [cit. 19.05.2026]. Dostupné na internete: <https://digi-con.org/the-european-unions-phantom-menaces-what-can-the-european-political-system-learn-from-the-institutional-design-and-the-fall-of-star-wars-old-galactic-republic/>.

symbolism, with Vote Leave materials evoking Imperial bureaucratic overreach and YouTube explainers depicting the EU as a "Death Star" of centralization crushing sovereign member-state "planets." Orbán's Fidesz government has similarly framed the EU as a "neo-colonial Empire" imposing migration quotas and liberal values on resistant nations—positioning Hungary not as a Republic senator but as a rebellious world defending its autonomy against Brussels hegemony.[1]

Instrumentalising the Past: From Palpatine to Contemporary Populism

The parallel between Palpatine's historical revisionism and contemporary populist strategy extends beyond institutional critique into the realm of narrative securitization. Palpatine's genius lay in reframing the Clone Wars—a crisis he himself orchestrated—as retrospective proof of Republic chaos requiring authoritarian order, transforming the Jedi from Republic defenders into existential threats through strategic manipulation of collective memory. This pattern of instrumentalizing recent traumatic pasts to justify present extraordinary measures finds striking contemporary expression across multiple political contexts. Viktor Orbán's invocation of the 1920 Treaty of Trianon, which dismembered Hungary and remains a source of national trauma, positions contemporary migration and EU integration as a second partition—a "national suicide" requiring illiberal governance to prevent.[2] Italy's Giorgia Meloni reaches further back, invoking Roman Imperial legacy ("Greek philosophy, Roman law,

[1] *Populists in Power Around the World.* [online] [cit. 19.05.2026]. Dostupné na internete: <https://institute.global/insights/geopolitics-and-security/populists-power-around-world>.

[2] KOVÁCS, Z.: PM Orbán on Trianon: *Many have so far volunteered to bury Hungary, but we are stubborn folk; we won't attend our own funeral.* [online], [cit. 19.05.2026]. Dostupné na internete: <https://abouthungary.hu//blog/pm-orban-on-trianon-many-have-so-far-volunteered-to-bury-hungary-but-we-are-stubborn-folk-we-wont-attend-our-own-funeral>.

Christian values") to frame her government as defenders of Western civilization against "woke elites," casting the present as a moment of siege comparable to Rome's historical struggles. Recep Tayyip Erdoğan's Ottoman nostalgia similarly securitizes Turkey's past glory—the reconversion of Hagia Sophia and rhetorical invocations of historical reconquest position Kurds and Western powers as threats to a restored Islamic imperium.[1]

The structural logic across these cases mirrors Palpatine's securitization arc with remarkable precision. Each leader identifies a historical trauma or lost golden age (Trianon, Roman Empire, Ottoman caliphate, Marcos-era stability), reframes the present as a degraded repetition of that crisis, constructs an existential enemy responsible for degradation (Soros, liberal elites, Kurds, communists), and presents authoritarian measures as the restoration of lost order rather than democratic rupture. This narrative structure transforms what would otherwise be recognized as power grabs into acts of historical redemption.

The Visegrád Four countries exemplify this dynamic. Hungary, Poland, Slovakia, and Czechia all transitioned from communism in 1989 with a goal to integrate to the West, yet contemporary populist movements in each nation now reframe that very integration as a betrayal comparable to prior foreign occupations. Orbán's Fidesz, Poland's Law and Justice Party (PiS), Slovakia's Smer, and (to a lesser extent) Czechia's ANO movement under Andrej Babiš have all exploited post-communist economic inequality, cultural anxieties about migration, and resentment toward Brussels bureaucracy by casting the EU accession project itself as a naïve surrender to new

[1] HATHERELL, M.: *Populist Narratives and the Making of National Strategy*. [online], [cit. 19.05.2026]. Dostupné na internete: <https://thestrategybridge.org/the-bridge/2018/6/26/populist-narratives-and-the-making-of-national-strategy>.

imperial masters[1]—precisely the historical instrumentalization Palpatine employed when framing the Jedi's millennial guardianship as a "deep state" conspiracy. The Visegrád Four countries present a particularly instructive case study in how populist movements exploit historical trauma through narrative strategies remarkably consonant with Palpatine's securitisation of the Clone Wars. Each V4 nation emerged from communism in 1989 with a shared aspiration of "returning to Europe" through EU integration, yet contemporary populist forces in all four states have systematically reframed that very transition as a moment of national betrayal requiring authoritarian correction. In Hungary, Viktor Orbán invokes the 1920 Treaty of Trianon—which stripped Hungary of two-thirds of its territory—as a permanent wound, casting EU migration policy and Brussels oversight as "Trianon II," a second dismemberment necessitating "illiberal democracy" to restore national sovereignty and "Greater Hungary glory." Poland's Law and Justice Party (PiS) mobilizes the 2010 Smolensk air disaster, which killed President Lech Kaczyński, as evidence of liberal elite conspiracy, positioning themselves as defenders against both historical communist enemies and contemporary "Tusk/Brussels betrayal" in a narrative that conflates World War II martyrdom with present political opposition.[2] In Slovakia, Robert Fico's Smer party cultivates nostalgia authoritarian "stability" in opposition to what it frames as risky EU route and tends to prefer and maintain diplomacy channels with authoritarian leaders

[1] *Populists in Power Around the World*. [online] [cit. 19.05.2026]. Dostupné na internete: <https://institute.global/insights/geopolitics-and-security/populists-power-around-world>.

[2] *Polish plane crash gives rise to conspiracy theories*. In: dw.com. [online], [cit. 19.05.2026]. Dostupné na internete: <https://www.dw.com/en/conspiracy-theories-abound-six-years-after-polish-plane-crash-in-russia/a-19177514>.

from the east[1], while in Czechia, Andrej Babiš invokes a more muted but structurally similar narrative.[2]

These narrative strategies map onto Palpatine's playbook with striking precision. Where Palpatine reframed the Jedi Order's millennial guardianship as an unelected "deep state" conspiracy and the Clone Wars as proof of Republic chaos, Orbán casts George Soros and Brussels bureaucrats as a threat. The structural parallel extends across all four dimensions of securitisation theory: the speech act (framing EU integration as national suicide equivalent to Trianon), the referent object (Hungarian/Polish/Slovak sovereignty and cultural identity), the referent subject (Soros, Brussels, liberal elites as the threatening agents), and extraordinary measures (media monopolies, judicial capture, emergency powers) justified as defensive necessities.

The institutional vulnerabilities of the V4 states compound this dynamic by reproducing the Galactic Republic's structural weaknesses. Post-communist democratization created hybrid governance systems characterized by low political legitimacy, weak civil society institutions, and oligarchic economic capture—conditions that mirror the Republic's democratic deficit, absence of unified coercive capacity, and vulnerability to corporate lobbying. Low voter turnout (Slovakia averages 60% in parliamentary elections[3]) reflects weak demos formation, while Fidesz's media monopoly in Hungary—controlling approximately 90% of media outlets through loyalist oligarchs—creates an informational environment comparable to the Empire's dominance

[1] KREMPASKÁ, B. *Slovakia: Slovakia under Robert Fico.* [online] [cit. 19.05.2026]. Dostupné na internete: <https://www.freiheit.org/central-europe-and-baltic-states/path-illiberal-democracy>.

[2] JANICEK, K.; PRESS, T.A.: *Populist hard-right billionaire with pro-Russian slant wins big in Czech Republic election, official results show*. In: Fortune. [online], [cit. 19.05.2026]. Dostupné na internete: <https://fortune.com/2025/10/05/who-is-andrej-babis-czech-republic-election-right-wing-billionaire/>.

[3] *volby.statistics.sk.* In: Štatistický úrad Slovenskej republiky. [online], [cit. 19.05.2026]. Dostupné na internete: <https://volby.statistics.sk/>.

of information networks. V4 coordination failures, most visibly the group's fragmentation over responses to Russia's invasion of Ukraine, parallel the Galactic Senate's paralysis during the Separatist Crisis, with Orbán maintaining bilateral energy and diplomatic ties with Putin even as Poland and Czechia align with Western sanctions regimes and Slovakia seemingly balancing between both sides. The absence of a V4 military capacity—reliance instead on NATO and bilateral defense arrangements—mirrors the Republic's dependence on the inadequate Jedi Judicials, creating security anxieties that fuel illiberal rhetoric about Brussels's failure to protect member states. Most critically, oligarchic capture replicates the Trade Federation's corrupting influence on the Republic, eroding public trust in democratic institutions and creating the legitimacy vacuum that populists exploit.

Pegasus spyware deployed against opposition journalists and civil society activists represents the V4 equivalent of the Empire's chain code system: a technological infrastructure of monitoring that transforms dissent into data and renders resistance perpetually visible to the state.[1]

This weaponization of memory extends beyond elite rhetoric into constitutional and legal transformation. Orbán's declaration of a "state of emergency" in 2015 and until the 2026 parliamentary election repeatedly extended through various pretexts (migration, pandemic, war in Ukraine), mirrors Palpatine's emergency powers, enabling governance by decree and the systematic capture of previously independent institutions—judiciary, media, electoral administration, civil service.

[1] WALKER, S.: *Hungarian journalists targeted with Pegasus spyware to sue state*. In: The Guardian, 2022. [online], [cit. 19.05.2026]. Dostupné na internete: <https://www.theguardian.com/world/2022/jan/28/hungarian-journalists-targeted-with-pegasus-spyware-to-sue-state>.

Conclusion

This article has set a goal of demonstrating that a popular, well-known IP functions not merely as entertainment but as a pedagogical framework for understanding contemporary security challenges, institutional decay, and the instrumentalisation of historical narratives by populist movements. The parallels between Palpatine's transformation of the Galactic Republic and the strategies employed by V4 populists—particularly Viktor Orbán's Fidesz regime—reveal consistent patterns: securitisation of manufactured crises, reframing of democratic institutions as existential threats, deployment of nostalgia as a weapon against pluralism, and exploitation of institutional weaknesses to consolidate authoritarian control through formally legal mechanisms.

Yet the relationship between popular culture and political reality remains complex and susceptible to misinterpretation. The ease with which American conservatives have appropriated Imperial symbolism demonstrates that even explicitly anti-fascist narratives can be inverted through motivated readings that privilege order over liberty, efficiency over democracy, and strongman decisiveness over deliberative governance.

Nevertheless, connecting popular intellectual properties like Star Wars to international relations theory and security studies represents a methodologically sound and pedagogically valuable approach, provided scholars maintain analytical rigor rather than succumbing to superficial analogizing. The Republic's institutional architecture—democratic deficit, corporate capture, reliance on external peacekeeping forces, hybrid governance paralysis—genuinely mirrors EU and V4 vulnerabilities identified by political scientists through entirely independent frameworks. Palpatine's securitisation of the Clone Wars operates according to Copenhagen School theory's predictions about speech acts, referent objects, and extraordinary

measures, offering students an accessible entry point into complex theoretical concepts before applying them to cases like Orbán's "state of emergency" or Erdoğan's post-coup emergency rule.

The instrumentalisation of history within the Visegrád Four—follows Palpatine's playbook with disturbing precision: identifying historical traumas, reframing present challenges as repetitions of past humiliations, constructing enemies responsible for national degradation, and presenting authoritarian measures as redemptive restoration rather than democratic rupture. Yet as of April 2026, Hungary's political landscape has undergone a seismic shift that suggests the Republic-to-Empire trajectory is neither inevitable nor irreversible. Péter Magyar's Tisza Party victory in parliamentary elections, ending Fidesz's 16-year supermajority, demonstrates that even deeply entrenched illiberal regimes remain vulnerable when institutional decay becomes undeniable, corruption scandals erode elite cohesion, and opposition movements successfully reclaim historical narratives that populists had monopolized. Magyar's campaign explicitly invoked 1989's democratic transition—not as betrayal requiring correction but as unfulfilled promise demanding completion—reframing EU integration as Hungary's authentic historical trajectory against Orbán's revisionist "Greater Hungary" fantasy.[1]

This outcome validates the Rebel Alliance's core strategic insight: authoritarian orders built on manufactured legitimacy and media monopolies prove brittle when confronted by decentralised networks mobilising around counter-narratives that expose regime contradictions. Just as the Empire's security logic required perpetual

[1] TÓTH, A. *How Hungary's Tisza Party won everything, everywhere, all at once*. In: LSE European Politics - Bridging research, policy and public debate on Europe. [online], [cit. 19.05.2026]. Dostupné na internete: <https://blogs.lse.ac.uk/europpblog/2026/04/15/hungary-election-tisza-party-fidesz-victory/>.

expansion to prevent challenges from emerging, Fidesz's model demanded continuous crisis invention to justify emergency governance—yet when economic stagnation, healthcare collapse, and education system failures contradicted Orbán's promises, the securitisation framework lost its persuasive power. The Tisza victory signals not merely regime change but a potential broader V4 realignment: if Hungary—the most thoroughly captured illiberal state in the grouping—can reverse course through electoral means, the rest receive reinforcement through regional demonstration effects.

Whether this represents a genuine "New Hope" moment—a sustainable democratic renewal reversing populist gains—or merely a temporary interregnum before authoritarian resurgence remains uncertain. The Galactic Civil War required decades and multiple regime cycles before establishing stable governance; similarly, V4 democratic consolidation will demand not just electoral victories but institutional reconstruction, media pluralism restoration, judicial independence reassertion, and perhaps most critically, development of affirmative historical narratives that acknowledge legitimate grievances. Star Wars teaches that institutions matter, that narrative power rivals material force, that democratic decay enables authoritarian capture, and that resistance remains possible even under seemingly total control. The question confronting the Visegrád Four—and liberal democracies globally—is whether these lessons can be absorbed before permissive consensus collapses entirely.

References:

BUZAN, B.; WÆVER, O.; WILDE, J. de.: *Security: a new framework for analysis*. Boulder, Colo: Lynne Rienner Pub, 1998. ISBN 978-1-55587-603-6.

CARVER, R.: *Lessons From 'Star Wars' on Political Economy*. [online], [cit. 19.05.2026]. Dostupné na internete:

<https://www.discoursemagazine.com/p/lessons-from-star-wars-on-political>.

CASEY, C.; KENNY, D.: How Liberty Dies in a Galaxy Far, Far Away: Star Wars, Democratic Decay, and Weak Executives. In: *Law & Literature*, Vol. 35, No. 2, 2023, s. 221-246. ISSN 1535-685X. DOI: 10.1080/1535685X.2021.1991610

DILAG, S.: *How International Politics Influenced "Star Wars"*. In: Pacific Council on International Policy. [online], [cit. 19.05.2026]. Dostupné na internete: <https://www.pacificcouncil.org/newsroom/how-international-politics-influenced-%E2%80%9Cstar-wars%E2%80%9D>.

HARRIS, Michael J. *Why the politics of Star Wars still matters (part 2): "The Imperial Senate will no longer be of any concern to us"*. In: Dr Michael J Harris books. [online], [cit. 19.05.2026]. Dostupné na internete: <https://www.drmichaeljharrisbooks.com/blog/why-the-politics-of-star-wars-still-matters-part-2-the-imperial-senate-will-no-longer-be-of-any-concern-to-us>.

HATHERELL, M. *Populist Narratives and the Making of National Strategy*. In: The Strategy Bridge. [online], [cit. 19.05.2026]. Dostupné na internete: <https://thestrategybridge.org/the-bridge/2018/6/26/populist-narratives-and-the-making-of-national-strategy>.

JANICEK, K.: *Populist hard-right billionaire with pro-Russian slant wins big in Czech Republic election, official results show*. In: Fortune. [online], [cit. 19.05.2026]. Dostupné na internete: <https://fortune.com/2025/10/05/who-is-andrej-babis-czech-republic-election-right-wing-billionaire/>.

JERVIS, R.: Cooperation Under the Security Dilemma. In: *World Politics*, Vol. 30, No. 2, 1978, s. 167-214. ISSN 0043-8871. DOI: 10.2307/2009958

JOHECOVÁ, K.: *Resist Brussels like we resisted the Soviets in 1956, Orbán tells Hungarians*. In: POLITICO. [online], [cit. 19.05.2026]. Dostupné na internete: <https://www.politico.eu/article/we-need-to-resist-brussels-like-we-resisted-the-soviets-in-1956-revolution-viktor-orban-hungary-eu/>.

KEMPE, F.: *Trump's 'deep state' dilemma*. In: Atlantic Council. [online], [cit. 19.05.2026]. Dostupné na internete: <https://www.atlanticcouncil.org/content-series/inflection-points/trumps-deep-state-dilemma/>.

KOVÁCS, Z.: *PM Orbán on Trianon: Many have so far volunteered to bury Hungary, but we are stubborn folk; we won't attend our own funeral*. [online], [cit. 19.05.2026]. Dostupné na internete: <https://abouthungary.hu//blog/pm-orban-on-trianon-many-have-so-far-volunteered-to-bury-hungary-but-we-are-stubborn-folk-we-wont-attend-our-own-funeral>.

KREMPASKÁ, B.: *Slovakia: Slovakia under Robert Fico*. [online], [cit. 19.05.2026]. Dostupné na internete: <https://www.freiheit.org/central-europe-and-baltic-states/path-illiberal-democracy>.

MEARSHEIMER, J. J.: *The Tragedy of Great Power Politics*. Updated edition.New York: W. W. Norton & Company, 2014. ISBN 978-0-393-34927-6.

PICAZO, L. D.; HERNÁNDEZ, N. P; HERNÁNDEZ, L. D. P.; and PALOMO, N.: *The European Union's 'phantom menaces': What can the European political system learn from the institutional design and the fall of Star Wars' Old Galactic Republic?* [online], [cit. 19.05.2026] Dostupné na internete: <https://digi-con.org/the-european-unions-phantom-menaces-what-can-the-european-political-system-learn-from-the-institutional-design-and-the-fall-of-star-wars-old-galactic-republic/>.

PYKEREN, S.V..: *How Star Wars reveals conservatives' authoritarian fantasies*. In: Mother Jones. [online], [cit. 19.05.2026]. Dostupné na internete: <https://www.motherjones.com/politics/2025/05/andor-star-wars-republicans-defend-empire-palpatine/>.

SILVERMAN, D.: *Andor and the Politics of an Incipient Insurgency*. In: Political Violence at a Glance, 2022. [online], [cit. 19.05.2026]. Dostupné na internete: <https://politicalviolenceataglance.org/2022/12/06/andor-and-the-politics-of-an-incipient-insurgency/>.

TÓTH, A.: *How Hungary's Tisza Party won everything, everywhere, all at once*. In: LSE European Politics - Bridging research, policy and public debate on Europe. [online], [cit. 19.05.2026]. Dostupné na internete: <https://blogs.lse.ac.uk/europpblog/2026/04/15/hungary-election-tisza-party-fidesz-victory/>.

WALKER, S.: *Hungarian journalists targeted with Pegasus spyware to sue state*. In: The Guardian, 2022. [online], [cit. 19.05.2026]. Dostupné na internete: <https://www.theguardian.com/world/2022/jan/28/hungarian-journalists-targeted-with-pegasus-spyware-to-sue-state>.

Cannes embraces political message in 'Star Wars'. In: TODAY.com. [online], [cit. 19.05.2026]. Dostupné na internete: <https://www.today.com/popculture/cannes-embraces-political-message-star-wars-wbna7873314>.

Polish plane crash gives rise to conspiracy theories. In: dw.com. [online], [cit. 19.05.2026]. Dostupné na internete: <https://www.dw.com/en/conspiracy-theories-abound-six-years-after-polish-plane-crash-in-russia/a-19177514>.

Populists in Power Around the World. [online], [cit. 19.05.2026]. Dostupné na internete: <https://institute.global/insights/geopolitics-and-security/populists-power-around-world>.

Prequel Politics in the Star Wars Galaxy. In: The Confusing Middle, 2025. [online], [cit. 19.05.2026]. Dostupné na internete: <https://confusingmiddle.com/2025/05/23/prequel-politics-in-the-star-wars-galaxy/>.

'The EU is like Star Wars' Old Republic'. In: EUobserver. [online], [cit. 19.05.2026]. Dostupné na internete: <https://euobserver.com/56406/the-eu-is-like-star-wars-old-republic/>.

volby.statistics.sk. In: Štatistický úrad Slovenskej republiky. [online], [cit. 19.05.2026]. Dostupné na internete: <https://volby.statistics.sk/>.

The State of Hungarian Democracy through the Lens of Modernization Theory

Daniel Kiss[1]

This paper examines the possibility that modernization theory, a thought most famously attributed to Seymour Lipset's 1959 paper examining the social bases of democracy can be utilised for the interpretive analysis of the Orbán-system in modern Hungary. Through proving the scientific legitimacy of modernization theory in the 21st century, we allow to continue examining Hungary's democracy in view of its societal base, exploring whether in 2026 the country is in a state that can support effective democracy or if the illiberal model is more compatible with Hungarian society's specificities than the Western model is, which previous research points out as having been prematurely adopted in the system change of 1989–90 and finally rejected in 2010, when Viktor Orbán came into power with a supermajority that has allowed the ruling Fidesz and KDNP parties to shape the country's political system according to their wishes, unobstructed for the past 16 years. The article lays out the foundations for this research by putting Hungarian democracy's analysis into a perspective that looks past agency and institutionalism and focuses on the importance of underlying societal circumstances influencing the political system above it.

DOI: https://doi.org/10.33542/MAN-0562-7-25

Introduction

As (at the time of writing this article, December 2025) Hungary is fast approaching its next general elections, for the first time in 15 years the ruling Fidesz–KDNP coalition is set to meet its strongest challenger yet,[2] the TISZA party, led by Péter Magyar. Not only is this situation unprecedented in the dimension of simple party competition but it also opens the possibility for testing the resilience of the political system

[1] Institute of Applied Social Sciences , University of Miskolc.

[2] Based on aggregated polling data on Politico's Poll of Polls, showing an unprecedented, sustained 10 percentage point lead of an opposition party ahead of the ruling Fidesz-KDNP coalition. See more: Politico: Poll of Polls. Hungary — National parliament voting intention. [online], [cit. 21/12/2025]. Available at: <https://www.politico.eu/europe-poll-of-polls/hungary/>.

established by prime minister Viktor Orbán since his landslide victory in 2010.

The establishment of the so-called System of National Cooperation (Nemzeti Együttműködés Rendszere, abbreviated as NER) has been a hot topic of domestic and international analysis and a central theme of political science in Hungary and abroad. This regime, however we apostrophize it, is hallmarked by its leading figure, Orbán, whose role in maintaining this peculiar political establishment might be debated in its specificities but is unquestionably essential in describing it.

The central motivation for writing this article is trying to approach the question of Orbán's (and by extension the Fidesz and KDNP parties') role(s) in this system through entertaining the idea that a new political force, a freshly founded and built up party might be met with the option to disassemble the NER or to reform it and maintain its certain paradigms of democracy, of governance, or else that might make Orbán's illiberal democracy survive its first change of government, at least in some part.

The actual goal of this article however is to turn our focus away from the thought that this project would have to be elite-driven and therefore must be analysed through the actors' agency and individual or collective decision-making. Instead, I aim to shed a light on the probability that certain structural factors might hinder the erasure of some aspects of the functioning of Hungarian democracy today, meaning that overwriting them would require a political turn that is deeper than a mere change of government. Simply put: In this essay I shall explore how rooted the Orbán-regime is in Hungary's broader political and societal structure.

For this I shall utilize the viewpoint of one of American political science's great classics, the once much more popular but still not forgotten approach of modernization theory, which presents us with an empirically researchable foundation on which the Western model of

liberal democracy can effectively function. This theory can help us entertain the question presented above only by fulfilling one condition: That modernization theory, although formulated in a very different historical and cultural context (that of the 1950s United States) still holds up to scrutiny today in the analysis of 21st century democracies in general and thereby the Hungarian regime in particular as well.

Once this condition is proven can we theoretically state whether liberal democracy is or is not a political system adequate for the current Hungarian socio-economic context and, continuing that thought, hypothesize whether the establishment and functioning of the Orbán-regime is explicitly contradicting a liberal democratic alternative in Hungary (meaning that agency and institutional framing is essential for its maintenance) or that the NER is merely filling in a void where a liberal democratic system could not effectively function anyway (meaning that the societal base of Hungary supports an illiberal system better than a liberal one independently from those who seek to establish it and how they manage that task).

My assumption is that modernization theory has not lost its relevance in explaining the basis of effective liberal democracies and therefore is an adequate viewpoint for starting interpretive analyses of the Hungarian system that could explain why illiberal democracy can and does function in the country. Proving this hypothesis might allow us to theorize whether a change of government could completely erase the illiberal project of Viktor Orbán and turn Hungary toward a liberal democratic model instead, or if the possible victory of TISZA in the 2026 elections (or that of any other future opposition party in the elections afterwards) could not be enough to completely reverse the democratic backsliding that Hungary has experienced since 2010.

Exploring these ideas will undoubtedly become more and more relevant in Hungarian and international political science as regardless of who wins the 2026 elections, the great question of Hungarian politics

will either way be the resilience of Orbán's illiberal democracy, the same way that this question is analysed in Poland after the fall of the government led by PiS[1] or in the general context of populist regimes' longevity in our geographic region.[2]

Modernization Theory and Political Development

Seymour Martin Lipset's *Some Social Requisites of Democracy* (1959) treats the connection between economic development and democracy as "perhaps the most widespread generalization linking political systems to other aspects of society",[3] meaning that even though revolutionary, his paper did not present a novel theory to political science, showing the timelessness of the thought. The idea that "the more well-to-do a nation, the greater the chances that it will sustain democracy"[4] only needed to be proven empirically to be useful for scientific research.

Even though Lipset presented various specific indicators by which the levels of economic development could be analysed, those who sought to follow in the analysis of modernization often treated the thesis as overly simplistic by examining e.g. only per capita income whereby many outliers could be found and the thesis disproven.[5]

Although some of the indicators Lipset utilised can rightfully be viewed as outdated today (those of telephones, radios and newspapers per thousand people for example), they still serve to show that the

[1] BILL, S.; STANLEY, B.: Democracy After Illiberalism: A Warning from Poland. In: *Journal of Democracy*. 3/2025. p. 16 – 32.
[2] European Institute, Columbia University: *Rise and Resilience of Populism in Eastern Europe.* [online], [cit. 21/12/2025]. Available at: <https://europe.columbia.edu/content/rise-and-resilience-populism-eastern-europe>.
[3] LIPSET, S. M.: Some Social Requisites of Democracy: Economic Development and Political Legitimacy. In: *The American Political Science Review*. 1/1959, p. 75.
[4] Ibid.
[5] WUCHERPFENNIG, J.; DEUTSCH, F.: Modernization and Democracy: Theories and Evidence Revisited. In: *Living Reviews in Democracy*, 1/2009, p. 1.

concept of economic development is complex and cannot simply be reduced to the amount of money an average individual in a society possesses in their pockets. The levels of industrialization, urbanization, and education especially contribute to the functioning of a democratic society as Lipset's empirical data proved in 1959.[1]

The reproduction of these empirical findings can therefore be forgone today, as the world has unquestionably changed in radical ways in the past nearly 70 years. The importance of Lipset's work however remains in the logical correlation between these indicators and democracy. The idea was that economic development meant lower social classes were permitted to "develop longer time perspectives and more complex and gradualist views of politics" leading them to reject radicalism, a notion further supported by their exposure to "cross pressures which will reduce the intensity of their commitment to given ideologies and make them less receptive to supporting extremist ones".[2] Furthermore, economic development means that the class make-up of society is not heavily skewed in favour of such lower classes anyway, as the middle class is most numerous and the difference in wealth between the highest classes and the lowest ones is not significant. The importance of this latter aspect is that changes in power do not pose a significant risk for those involved, as redistribution cannot be too radical even if initiated by the less well-off strata of society.[3]

Economic development, if understood as a complex phenomenon carrying meaning beyond fiscal, material abundance, leads through these social mechanisms to moderate political forces being rewarded instead of radical ones, permitting the basic function of democracy, that

[1] LIPSET, S. M.: Some Social Requisites of Democracy: Economic Development and Political Legitimacy. In: *The American Political Science Review*. 1/1959, p. 78 – 80.
[2] Ibid, p. 83.
[3] Ibid, p. 84.

of the peaceful change of power to be carried out efficiently. Instead of drawing a direct connection between material well-being and democracy, it has to be realized then that Lipset underlined the essential functions that a middle class and a civil society carry out for the success of democratic systems, whose existence and flourishing is based on the economic requisites that empirical data supports.[1] Lipset's paper therefore presents us with some favourable conditions and not necessarily specific causes for liberal democracy.[2]

Although numerous works have since set out to prove or disprove the modernization theory mainly through quantitative research,[3] and some other monumental works have surfaced that aimed to uncover further requisites for democracy,[4] Lipset's original work has not lost its relevance in theoretical political science. What is more, Adam Przeworski and Fernando Limongi have at the end of the century brought in a new categorization for the analysis of modernization and democracy, treating endogenous democratization (development leading to democracy) and exogenous democratization (development sustaining democracy) separately,[5] rekindling the debate around the proper methodological approach necessary for continuing the research started over four decades prior, but in the end, further proving that Lipset's original thesis still holds true with the analysis of contemporary data.[6]

---

[1] Ibid, p. 84 – 85.
[2] WUCHERPFENNIG, J.; DEUTSCH, F.: Modernization and Democracy: Theories and Evidence Revisited. In: *Living Reviews in Democracy*, 1/2009, p. 1.
[3] Ibid, p. 2.
[4] See MOORE, B.: *Social Origins of Dictatorship and Democracy*. New York: Beacon, 1966 or ALMOND, G.; VERBA, S.: The Civic Culture: Political Attitudes and Democracy in Five Nations. Princeton: Princeton University Press, 1963.
[5] PRZEWORSKI, A.; LIMONGI, F.: Modernization: Theories and Facts. In: World Politics, Vol. 49, No. 2, 1997, pp. 156 – 157.
[6] WUCHERPFENNIG, J.; DEUTSCH, F.: Modernization and Democracy: Theories and Evidence Revisited. In: *Living Reviews in Democracy*, 1/2009, p. 3-4.

Interpreting the Orbán-system and Reevaluating Hungary's Democratic Backsliding

Not only do the empirical findings still support the veracity of modernization theory's tenets, but some new views have also been added in the theoretical field to the discussion which further support the fact that Western democracy rests on a complex socio-economic base. Of these I have previously underlined[1] the importance of Ronald Inglehart's and Christian Welzel's work,[2] which, similarly to Lipset, argues that socio-economic development increases social complexity that makes people more autonomous and supportive of emancipative values.[3]

Although already discussed by me from the viewpoint of psychology, one key finding of that paper in relation with Hungary merits further thought: Inglehart and Welzel pointed out that in 2009, Hungarian socio-economic development was not at the level that its political development (that is, its democratic standard) would logically adhere to.[4] This means that the empirical data that they gathered showed a deficit in those indicators that they deemed conditional for the stability of liberal democracy, effectively describing a core issue of contemporary Hungary's political crisis and implicitly predicting a possible correction of the discrepancy in the future.

This discrepancy was quickly adjusted in practice as Orbán's previously mentioned landslide victory came just one year later and, by this logic, corrected the political system to be more in line with the socio-economic background of the country. Hungary's democratic

---

[1] KISS, D.: *The Need for Security in the Hungarian Political System*. In: DENCIOVÁ, M.; JÁNOŠÍKOVÁ, L.; SINICYN, S.: *Imagine: Vízia mieru v rozdelenom svete*. Košice, 2026.

[2] INGLEHART, R.; WELZEL, C.: How Development Leads to Democracy: What We Know About Modernization. In: *Foreign Affairs*, 2/2009, p. 33 – 48.

[3] WUCHERPFENNIG, J.; DEUTSCH, F.: Modernization and Democracy: Theories and Evidence Revisited. In: *Living Reviews in Democracy*, 1/2009, p. 5 – 6-

[4] INGLEHART, R.; WELZEL, C.: How Development Leads to Democracy: What We Know About Modernization. In: Foreign Affairs, 2/2009, p. 45.

backsliding since 2010 can therefore be reinterpreted as a logical re-evaluation of the country's modernization instead of a deviation from Western standards wholly motivated by the actors' (in this case, Orbán's and his party's) agency.

Modernization theory can thereby help us introduce an alternative path of understanding the Orbán-regime and the Hungarian political system as a whole, adding a new interpretive viewpoint to the abundant system analyses that dominate the field domestically and abroad. The question should not only be "what Hungarian democracy is like" but also "why Hungarian democracy is the way it is". For this, I find modernization theory very much relevant.

Discussion

The acceptance of modernization theory as a useful basis for understanding Hungarian democracy opens the possibility for significant future research. Continuing the work in the theoretical field, the literature on the country's level of socio-economic development provides ample opportunity for comparison with the logical constructs that either Lipset himself or those who expanded modernization theory's toolbox have pointed out to be conducive for effective liberal democracy.

These writings will have to be processed with a clear specification of what aspects of the societal reality constitute requisites for democracy and which indicators can be (more or less) ignored. Social surveys are not rare in Hungary and empirical data can be found from even before the regime change,[1] whereby comparative works on attitudes, values and group dynamics can be reinterpreted through a wider chronological viewpoint too. This allows researchers to not only

[1] TÓTH, I. GY.: *Turánbánya? Értékválasztások, beidegződések és az illiberalizmusra való fogadókészség Magyarországon*. In: JAKAB, A.; URBÁN, L. (eds.): *Hegymenet: Társadalmi és politikai kihívások Magyarországon*. Budapest: Osiris, 2017. p. 37 – 38.

reinterpret the "booth revolution"[1] of 2010 as outlined above, but also to look at the change of regime in 1989–1990 and the upcoming elections of 2026 in a similar manner.

In this light, the empirically measured lack of trust in Hungarian society toward each other and toward political institutions, as well as its (lack of) adherence to norms, the perceived (il)legitimacy of economic disparities and its ever-prevalent paternalism[2] have to not only be quantified but also evaluated in their role as contradicting democratic requisites.

All of this however is not only possible in connection with Hungarian democracy. The idea that income inequality (as one of modernization's socially relevant aspects) might correlate with democratic stability[3] for example might serve as a useful explanation for the current wave of illiberal populism that the Western world is experiencing. Seeing that income inequality has been steadily rising in the United States in the past 40 years[4] and has started to become observable after the United Kingdom in continental Europe as well since at least the 1990s,[5] we can safely assume that the rise of anti-establishment political figures like Donald Trump is in some kind of connection to the erosion of the bases of effective liberal democracy that Lipset, Przeworski and Limongi, Boix and Stokes or Inglehart and Welzel have discussed before. This of course shows us that modernization is not necessarily linear, and therefore the very idea that

[1] As the landslide victory of Fidesz–KDNP is commonly called.
[2] TÓTH, I. GY.: *Turánbánya? Értékválasztások, beidegződések és az illiberalizmusra való fogadókészség Magyarországon*. In: JAKAB, A.; URBÁN, L. (eds.): *Hegymenet: Társadalmi és politikai kihívások Magyarországon*. Budapest: Osiris, 2017. p. 38 – 39.
[3] BOIX, C.; STOKES, S. C.: Endogenous Democratization. In: *World Politics*, 4/2003, p. 540.
[4] HOFFMANN, F.; LEE, D. S.; LEMIEUX, T.: Growing Income Inequality in the United States and Other Advanced Economies. In*: Journal of Economic Perspectives*, 4/2020, p. 52.
[5] HOFFMANN, F.; LEE, D. S.; LEMIEUX, T.: Growing Income Inequality in the United States and Other Advanced Economies. In: *Journal of Economic Perspectives*, 4/2020, p. 71.

political development "leads to" liberal democracy can legitimately be brought into question.

Conclusion

The analysis of Hungarian democracy might take a turn after the general elections of 2026, where such viewpoints that aim to uncover the rootedness of the Orbán-system could gain more importance. Hungarian political scientists and those who try to interpret the country's functioning from abroad have to keep the social base of Viktor Orbán's 16-year consecutive rule in mind, avoiding getting bogged down in the institutional mechanisms (like the new constitution or election system) or politicians' agencies (like Orbán's strongman rule over his party and the country itself), which are undoubtedly important in understanding how Fidesz could hold on to power this long and this stably but do not paint the picture in its entirety.

Focus on the latter might give a false sense of authoritarian governance while mindfulness of the former might underscore the popular support behind the moves that erode *effective* democracy but maintain the *electoral* democracy that certain researchers of modernization theory sometimes exclusively focused on (contradicting thereby Lipset's core logical structuring of course).[1]

The idea that Hungarian socio-economic development did not favour liberal democracy and instead was rather a hotbed for a populist illiberal turn is not new,[2] as many researchers have pointed to the issues prevalent in Hungarian social structure and general mentality, even if not linking these phenomena explicitly to the state of democracy in

[1] WUCHERPFENNIG, J.; DEUTSCH, F.: Modernization and Democracy: Theories and Evidence Revisited. In: *Living Reviews in Democracy*, 1/2009, p. 5.
[2] BÍRÓ-NAGY, A.: *Illiberal Democracy in Hungary: The Social Background and Practical Steps of Building an Illiberal State*. In: MORILLAS, P. (ed.): *Illiberal Democracies in the EU: the Visegrad Group and the Risk of Disintegration*. Barcelona: CIDOB, 2017. p. 42.

general and modernization theory as a concept either. The importance of doing this, as I aim to do based on this paper legitimizing the usage of modernization theory, is that not only will we be able to point out the reasons for the establishment of the NER and its resilience in the past 16 years, but we will also be able to treat Fidesz and Orbán separately from the system so interwoven with them and begin to look at the possibility of an *Orbán-system-sans-Orbán* in future Hungarian political development.

Even if in 2026 the ruling parties of the past 16 years get replaced, Hungarian society and the international community cannot simply assume that the issues with Hungarian democratic standards automatically go with them and the country's developmental path "returns" to a Western model from a deviation that history will remember as a mere intermission period in the long march towards liberal democracy. We will have to see whether the conditions for such a political system are more favourable now than they were back in 1989–1990 or in 2010 when democratization was hollow and liberal values unstable and unrooted.

Public confidence in democracy has to be strengthened for it to effectively function in the future and the question will always be whether the levels of socio-economic modernization are adequate for supporting such confidence. András Bíró-Nagy hypothesized in 2017 that improvements in living conditions and welfare programs will have to premeditate this confidence,[1] meaning that the outcome of the upcoming elections in relation to the continued rejection or embracing of liberal democracy will be influenced by whether these improvements have already happened in the years since.

Either way, the future of Hungarian democracy is an open question, but one whose answer is necessarily intertwined with the complex concept that has been researched and debated with varying intensity

[1] Ibid.

but has maintained its legitimacy throughout the past seven decades, known as modernization.

References:

ALMOND, G.; VERBA, S.: *The Civic Culture: Political Attitudes and Democracy in Five Nations*. Princeton: Princeton University Press, 1963.

BILL, S.; STANLEY, B.: Democracy After Illiberalism: A Warning from Poland. In: *Journal of Democracy*. 3/2025. p. 16 – 32.

BÍRÓ-NAGY, A.: *Illiberal Democracy in Hungary: The Social Background and Practical Steps of Building an Illiberal State*. In: MORILLAS, P. (ed.): *Illiberal Democracies in the EU: the Visegrad Group and the Risk of Disintegration*. Barcelona: CIDOB, 2017. p. 31 – 44.

BOIX, C.; STOKES, S. C.: Endogenous Democratization. In: *World Politics*. 4/2003, p. 517 – 549.

European Institute, Columbia University: Rise and Resilience of Populism in Eastern Europe. [online], [cit. 21/12/2025]. Available at: <https://europe.columbia.edu/content/rise-and-resilience-populism-eastern-europe>.

HOFFMANN, F.; LEE, D. S.; LEMIEUX, T.: Growing Income Inequality in the United States and Other Advanced Economies. In: *Journal of Economic Perspectives*. 4/2020, p. 52 – 78.

INGLEHART, R.; WELZEL, C.: How Development Leads to Democracy: What We Know About Modernization. In: *Foreign Affairs*. 2/2009, p. 33 – 48.

KISS, D.: *The Need for Security in the Hungarian Political System*. In: DENCIOVÁ, M.; JÁNOŠÍKOVÁ, L.; SINICYN, S.: *Imagine: Vízia mieru v rozdelenom svete*. Košice, 2026.

LIPSET, S. M.: Some Social Requisites of Democracy: Economic Development and Political Legitimacy. In: The *American Political Science Review*. 1/1959. p. 69 – 105.

MOORE, B.: *Social Origins of Dictatorship and Democracy*. New York: Beacon, 1966.

Politico: *Poll of Polls. Hungary – National parliament voting intention.* [online], [cit. 21/12/2025]. Available at: <https://www.politico.eu/europe-poll-of-polls/hungary/>.

PRZEWORSKI, A.; LIMONGI, F.: Modernization: Theories and Facts. In: *World Politics*, Vol. 49, No. 2, 1997, pp. 155 – 183.

TÓTH, I. GY.: *Turánbánya? Értékválasztások, beidegződések és az illiberalizmusra való fogadókészség Magyarországon*. In: JAKAB, A.; URBÁN, L. (eds.): *Hegymenet: Társadalmi és politikai kihívások Magyarországon*. Budapest: Osiris, 2017. p. 37 – 51.

WUCHERPFENNIG, J.; DEUTSCH, F.: Modernization and Democracy: Theories and Evidence Revisited. In: *Living Reviews in Democracy*. 1/2009. p. 1 – 9.

ACTA FACULTATIS PHILOSOPHICAE UNIVERSITATIS ŠAFARIKIANAE 170
Politologický zborník 17 2026

Názov: **Moc a naratív: Inštrumentalizácia minulosti ako fenomén súčasnosti Kam kráčaš demokracia**

Editori: **Daniel Dobiaš**
Peter Dubóczi
Tomáš Dvorský

Vydavateľ: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach vo Vydavateľstve ŠafárikPress

Miesto vydania: Košice
Rok vydania: 2026

Náklad: 150 ks
Počet strán: 420
Rozsah AH: 20,80 AH
Vydanie: prvé
Tlač: EQUILIBRIA s. r. o.

Účelová publikácia, nepredajná.

DOI: https://doi.org/10.33542/MAN-0562-7

ISBN 978-80-574-0562-7 (e-publikácia)
ISBN 978-80-574-0565-8 (tlačená publikácia)